

ଅର୍ଥମ ପ୍ରକାଶ
ମହାଲଙ୍ଘା, ୧୩୬୭

ପ୍ରକାଶକ
ଶୀଳୀ ଭଟ୍ଟାଚାର୍
ଆଶା ପ୍ରକାଶନୀ
୭୫, ମହାଆ ଗଠକୀ ରୋଡ
କଲକାତା ୧୦୦ ୦୦୯

ମୁଦ୍ରାକର୍ତ୍ତା
ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ସମ୍ପଦ୍ୟାର
ନିଉ ଟାଇମ୍ସ ପ୍ରିଣ୍ଟାର୍
୨୦୬ ବିଧାନ ସରଦୀ
କଲକାତା—୧୦୦ ୦୦୬

উৎসর্গ

মাধবায় নমঃ তারা আনন্দময়ী জয় রামকৃষ্ণ

মা ও বাবা

আপনারা গ্রহণ করুণ

ভূমিকা।

শ্রীঅবিম্ব বলিয়াছেন, আমাদের ভগবান হাসেন !

যাহারা ধর্মভাবনা করিয়া থাকেন তাহারা জানেন, মহাপ্রভু রামকৃষ্ণ ধর্ম সংস্থানের জন্ম আমাদের মধ্য আসিলেন, হইলেও তাহারা ঠিক মাঝুদের মতই ; ঠাকুর বলিয়াছেন, জীবন ধারণে, যেতিটুকু চাই !

মহাপ্রভু অঙ্গুত প্রসিক ছিলেন ।

যেই মাঘ সেই কৃষ্ণ ইন্দানৌঁ রামকৃষ্ণকে ! তাহার ভক্ত সহিত কথা প্রসঙ্গে রচয়সের ইঞ্জ্ঞা নাই ! অধিনীবাবু বলিয়াছেন, আপনি যজাৱ লোক এবং লিখিয়াছিলেন, সম্মুখ থেকে সরে এলেই মনে হত, ওরে বাপৱে ! কাৱ কাৰে গেছলাম । শ্রীজীৱা সারদামুৰীৰ সম্পর্কে আৱ কি বলিব !

ঈশ্বৰ কোটি বলিতে মহাপ্রভু, ঠাকুৱ রামকৃষ্ণ, শ্রীজীৱা সারদামুৰী, ইঁহারাই ; শুধু যে ইহাদেৱ রঞ্জ কোতুক এখানে গ্ৰহিত হইল তাহা নহে ! যাহারা আমাদেৱ জন্ম জীবন উৎসৱ কৱিয়াছেন, ভাল বাসিয়াছেন, সেই সকল যোগী মহাপুৰুষ, শ্রীঅবিম্ব, কাঠিয়া বাবা, রামঠাকুৱ এবং মহাসাধক বিজয়কৃষ্ণ, বামাক্ষ্যাপা, নিগমানন্দ এবং মহাযোগিনী গৌৱী মা, দুর্গাপুৰী এবং সর্যামী বিবেকানন্দ, ব্ৰহ্মানন্দ, জ্ঞান মহারাজ এবং শ্ৰীমতী রঞ্জ প্ৰসিকতাৰ এখানে উল্লেখিয়াছি ।

আক্ষদৰ্শ প্ৰবন্ধক মহাপুৰুষ, দেবদূনাথ, রাজনারায়ণ, কেশব সেন ও শিবনাথ -- ইহাদেৱ কথাবাৰ্তাৰ নিৰ্দৰ্শন এখানে আছে ।

নিশ্চয়ই সবই ষে ঈশ্বৰ কোটি হইতে প্ৰসিকতা সংগৃহীত এমত নহে, তাহাদেৱ কথিত কিছু আখ্যাবও সংবিবেশিত হইল । আমতে গ্ৰহেৱ মাঘ ঈশ্বৰ কোটিৰ রঞ্জকোতুক কথা হওয়া উচিত ছিল—কিন্তু ছোট কৱিয়া শুধু ঈশ্বৰ কোটিৰ রঞ্জকোতুক কৱা হইল । যাহারা পুস্তক যোগাইয়া আমাকে সাহায্য কৱিয়াছেন ইবীজ্ঞানীয়ান লাইব্ৰেরিয়ান সৌৱীজ সোহন গঙ্গোপাধ্যায়, সুবিতা গঙ্গোপাধ্যায়, ইন্দুনাথ মজুমদাৰ, এবং প্ৰণব কুমাৱ বসুয়াৰ, শক্তি মাঘ চৌধুৱী — তাহাদেৱ নিকট কেৱা হইয়া রহিলাম । এই সকলমতি ব্যাখ্যাই আশা প্ৰকাশনীৰ উৎসাহে বিশেষত সুবীৱ ভট্টাচাৰ্যৰ জন্মই সম্ভব হইল ।

জয় মাধব তামা হক্কময়ী জয় রামকৃক আমরা এখানে আমাদের সকলন করি।

শ্রীগৌরাঙ্গ হন্দুর। শ্রী শুভলাল গোষ্ঠামী।

একদিন শচীদেবী বাত্তিকালে ব্যপ্ত দেখিলেন, কৃষ্ণ ও বঙ্গরাম শ্রীগৌরাঙ্গ ও নিত্যানন্দের সহিত ক্রীড়া করিতেছেন, এবং ক্রীড়া করিতে করিতে নিত্যানন্দ পঞ্চমবর্ষীয় বালকের জ্ঞান তাহার নিকট অন্ন প্রার্থনা করিতেছেন। শচীদেবী নিজে ভজের পর, উক্ত ব্যপ্ত বৃত্তান্ত শ্রীগৌরাঙ্গের নিকট ব্যক্ত করিলেন। শ্রীগৌরাঙ্গ শুনিলা বলিলেন, মাতঃ তুমি অতি সুস্থিত দর্শন করিয়াছ। তোমার এই ব্যপ্ত বৃত্তান্ত আর কাহারও নিকট ব্যক্ত করিও না। তোমার গৃহে যে শালগ্রাম শিলা আছেন, তিনি অতীব জাগ্রত এ সকল তাহারই খেল। তুমি প্রতিদিন শালগ্রামের পূজার নিয়মিত যে বৈবেচ্ছ দাও, প্রায়ই দেখি, তাহার অর্দেক থাকে না। দেখিয়া, আমার মনে তোমার বধুকেই সন্দেহ হইত, আজ তোমার ব্যপ্ত শুনিয়া ঐ সন্দেহ দূর হইল। যাহা হউক, আজ নিত্যানন্দকে ভোজন করাও।—পশ্চাদভাগ হইতে পতির কথা শ্রবণ করিয়া বিশুদ্ধিয়া দেবী হাসিতে লাগিলেন। ১৩ পৃ

শ্রীগৌরাঙ্গ নিত্যানন্দকে বলিলেন, শ্রীপাদ চল আমরা দুইজনে শাস্তিপুরে অর্দেতাচার্যের আঙ্গুলে গমন করি। উহারা পথিমধ্যে গঙ্গা তীরবর্তী ললিতপুর গ্রামে এক সন্ধ্যাসীর গৃহে উপস্থিত হইলেন, এই সন্ধ্যাসী, বামাচারী তাস্ত্রিক গৃহস্থ, বেশতঃ ও নামতঃ সন্ধ্যাসী বলিয়া পরিচিত,—সন্ধ্যাসী তাহাদিগকে বিশেষ ব্যস্ত ও আদরের সহিত দৃঢ় ও ক্ষমাদি ভোজন করিতে দিলেন। ভোজন প্রায় শেষ হয় এমন সময় সন্ধ্যাসী নিত্যানন্দ প্রভুকে সক্ষ্য করিয়া বলিলেন, শ্রীপাদ, কিছু আনন্দ আনিব? শ্রীগৌরাঙ্গ অনুচ্ছবের নিত্যানন্দকে জিজ্ঞাসা করিলেন, সন্ধ্যাসী কি বলিতেছে...আনন্দ কি? নিত্যানন্দ বলিলেন, বোধ হয় মধ্যিয়া! শুনিবা মাঝই অভ্যুত্ত, বিশু বিশু বলিয়া আচমন করিলেন: আচমনের পরই দুই প্রভু ক্রতবেগে গঙ্গার পড়িয়া সীতার দ্বিতীয়ে শাস্তিপুর উপনীত হইলেন। ১১৯ পৃ

একদা শ্রীগোরাক্ষ শ্রীবাস পণ্ডিতের সহিত নগর ভ্রমণ করিতে করিতে মগনের প্রাঙ্গভাগে এক শৌকিকালয়ের সম্মুখে উপস্থিত হইয়া হস্তধরভাবে আবিষ্ট হইলেন। প্রভু আবেশে মৃহূর্ছ ‘মদ আন’ ‘মদ আন’ বলিতে লাগিলেন। শ্রীবাস অপকলঙ্কের আশঙ্কার প্রভুকে উক্ত ব্যাপার হইতে নিবৃত্ত করিতে অচুনয় করিতে লাগিলেন। প্রভু কোনোক্ষেত্রেই নিবৃত্ত হইতেছেন না, তখন যমিলেন, প্রভু তুমি যদি নিবৃত্ত না হও তবে আমি গঙ্গাস্বর্ব ঝাপ দিব। শ্রীবাসের আকুলতায় প্রভুর আবেশ ভাঙিল। তখন তিনি...নিজভাব সংবরণ করিলেন। এদিকে মত্পায়ীগণ তাহাকে বিরিয়া ফেলিয়া ‘হরি’ বলিয়া তাহাকে নৃত্য করিবার অসুরোধ জানাইল। শ্রীবাস দেখিলেন, বিষম বিপদ ! প্রভু তখন মত্পায়ীগণের প্রতি কৃপাদৃষ্টি নিক্ষেপ করিলেন। অমনি তাহারা প্রেমে মত্ত হইল এবং ‘হরি’ বলিয়া নৃত্য করিতে আরম্ভ করিল। ১২৫ পৃ

প্রভু, হরিদাস ঠাকুরকে ডাকিয়া বলিলেন, হরিদাস, তোমাকে যথনেরা বখন বেত্তাদ্বাত করে তখন আমি উহা নিজ পৃষ্ঠে গ্রহণ করিয়াছিলাম এই দেখ বলিয়া নিজ অঙ্গ দেখাইলেন ; প্রভুর করণ দেখিয়া হরিদাস মুর্ছিত হন ; প্রভু হরিদাসকে সচেতন করিয়া বর জাইতে বলিলেন, হরিদাস বলিলেন, শচীর নমন বাপ কৃপা কর মোরে। কুক্ষে বলিয়া মোরে রাখ ভক্ত ঘরে। প্রভু সম্পর্ক হইয়া হরিদাসকে তাহার অভিজ্ঞিত বর প্রদান করিলেন।...এইক্ষেপে ক্রমে ক্রমে সকল ভক্তকেই ডাকিয়া বরদান করিলেন, কেবল মুকুলকে ডাকিলেন না, শ্রীবাস পণ্ডিত প্রভুকে মুকুলর কথা বলিলেন ; প্রভু বলিলেন, মুকুলের ক্ষত কেহ আমার অসুরোধ করিও না। ও বেটা বহুরূপী, বখন বেসন, তখন তেমন হয়। ও বখন ভজের নিকট থায় তখন ভক্ত হয়। আবার বখন অতি সম্প্রদায়ের নিকট থায়, তখন ভজির নিন্দা করিয়া আমাকে কষ্ট দেয়। অতএব ও বেটা আরও কোটি জয়ের পর আমার দর্শন পাইবে এখন আমার দর্শন পাইবে না।

(কোটি জয়ের পর প্রভু দর্শন পাইব শনিয়াই মুকুল, পাব তো পাব তো বলিয়া মাচিতে লাগিল)। ১০০ পৃ

একদা ব্রহ্মানন্দ ভারতী প্রভু দর্শনে আসিলেন ; প্রভু বলিলেন, উনি কৃত হানীদ, আমি স্বয়ং তাহার কাছে থাইব। আসিয়া দেখিলেন ব্রহ্মানন্দ শৃগচ্ছ-

ପରିଧାନ କରିଯା ଆଛେନ, ଇହା ଅକ୍ଷୁର ଡାଳ ଲାଗେ ନାହିଁ ; ଡାରତୀ ଗୋପାଇକେ ବା ଦେଖାଇ ଛଜେ କହିଲେନ, ମୁହଁନ୍ଦ ତୁମି ସଜିଲେ ଭାରତୀ ଗୋପାଇ ଆସିଯାଇଁ, କୈ ତିନି ? ତତ୍ତ୍ଵରେ ମୁହଁନ୍ଦ ସଜିଲେନ, ଏହି ତ ଭାରତୀ ଗୋପାଇ, ଏହି ତ ଆପନାର ସମ୍ବ୍ରଥେଇ ଦୀଙ୍ଗାଇସା ଆଛେନ ? ଅକ୍ଷୁ ସଜିଲେନ, ତୁମି ଅଜ, ତୁମି ଭାରତୀ ଗୋପାଇକେ ଜାନ ନା, ଭାରତୀ ଗୋପାଇ ଚର୍ଚ ପରିଧାନ କରିବେନ କେବେଳ । (ଭାରତୀ ଗୋପାଇ ଅଞ୍ଜିତ ହଇଲେନ) । ୧୮୦ ପୃ

ମହାପ୍ରଭୁ ସନାତନକେ କହିଲେନ, ମନାତନ, ତୁମି ସତଦିନ ଏହି କାଶୀଧାରେ ଥାକିବେ ତତଦିନଇ ଆମାର ଗୃହେ ଭିକ୍ଷା ଲାଇବେ । ସନାତନ କହିଲେନ, ଆମି ମାଧୁକରୀ କରିବ, ସୁଲ ଭିକ୍ଷା ଲାଇବ ନା । ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀର ବୈରାଗ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ପ୍ରଭୁ ଆପନାର ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଲେନ । କିଞ୍ଚ ସନାତନର ଗାଁରେ ମହାମୂଳ୍ୟବାନ ଏକ କଷଳେର ଅତି ତୋହାର ଦୃଷ୍ଟି ନିବନ୍ଧ ହଇଲ । ଇହାତେ ସନାତନ ସକୁଚିତ ହଇସା ତେଙ୍କଣାଂ ଉହା ତ୍ୟାଗେ ମନସ୍ଥ କରିଲେନ । ତିନି ଗଢା ତୀରେ ସାଇଲେନ, ଦେଖିଲେନ ତୀରେ ଏକ କୀର୍ତ୍ତା ଶ୍ରଫାଇତେଛେ ; ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ ତୋହାର କୀର୍ତ୍ତା ତୋହାର ନିକଟ ସାଇସା ସଜିଲେନ, ଆପନି ଆମାର ଏହି କଷଳଥାନି ଲାଇସା ଆପନାର ଐ କୀର୍ତ୍ତାଥାନି ଆମାକେ ପ୍ରଦାନ କରନ ।

ବୈଷ୍ଣବ ଭାବିଲେନ, ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ ତାହାକେ ପରିହାସ କରିତେଛେ । ଏହି ଭାବିଯା ତିନି ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀକେ ସଜିଲେନ, ଆପନି ଅବୀଷ ଲୋକ ହଇସା ଆମାକେ ପରିହାସ କରିତେଛେ କେବେ ? ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଜିଲେନ, ଆମି ସତ୍ୟଇ ସଜିତେଛି, ଆପନାକେ ପରିହାସ କରିବାଇ । ତଥନ ସେଇ ବୈଷ୍ଣବ ନିଜେର କୀର୍ତ୍ତାଥାନି ଦିଲ୍ଲୀ ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀର କଷଳଥାନି ଲାଇଲେନ । ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀର ଐ କୀର୍ତ୍ତାଥାନି ଗାଁରେ ଦିଲ୍ଲୀ ପ୍ରଭୁ ନିକଟ ଗମନ ଆଗମନ କରିଲେନ ।

ସନାତନକେ ଦର୍ଶନେ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେନ, ସେଇ କଷଳ କହି ? ସନାତନ ସବ କଥା ନିବେଦନ କରିଲେନ । ତାହାତେ ଅକ୍ଷୁ କହିଲେନ, କୃଷ୍ଣ ତୋମାର ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡାଇସା ଉହାର ଶେଷ ମାଧ୍ୟମେ କେବେ । ତିନ ମୁଦ୍ରାର କଷଳ ଗାଁରେ ଦିଲ୍ଲୀ ମାଧୁକରୀ କରିତେ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ତୋମାକେ ଉପହାସ କରିତ । ଏହି କଥା ସଜିଲ୍ଲା ଅକ୍ଷୁ ପ୍ରସର ହଇସା ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରତି କୃଣା ଓ ଶକ୍ତି ସକାର କରିଲେନ । ୩୮୧ପୃ

ଅତ୍ୟହିଁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଅକ୍ଷୁ ନିକଟ ଆଗମନ କରେନ ; ଅକ୍ଷୁ ଭକ୍ତଗଣେର , ସହିତ

বিচারে অস্বাসী হন, কিন্তু বিচারের স্থৰ্য্য হয় না ; যাহা তিনি বলেন, বলিবামাত্ত্ব তাহা অবৈতাচার্য খণ্ড করিয়া ফেলেন। শেষে একদিন তিনি অবৈতাচার্যকে বলিলেন, জীব প্রকৃতি, কৃষ্ণ পূরুষ, পতিত্রতা নারী কথমই পতিত্র নাম গ্রহণ করেন না ; আপনারা কিন্তু যখন তখন কৃষ্ণনাম গ্রহণ করিয়া থাকেন, ইহা কিরণ ধর্ম ? অবৈতাচার্য উত্তর করিলেন, আপনার সম্মতে মূর্ত্তিমান ধর্ম বসিয়া আছেন, উনি উত্তর দিবেন...। প্রভু বলিলেন, স্বামীর আজ্ঞা পালনই পতিত্রতার ধর্ম, কৃষ্ণের আজ্ঞাতেই জীব কৃষ্ণ নাম গ্রহণ করিয়া থাকে । ১০০শে আর একদিন বল্লভভট্ট সগর্বে প্রভুকে বলিলেন, শ্রীধরস্বামী ভাগবতের টীকা করিয়াছেন বটে কিন্তু তাহার টীকার একসঙ্গের সহিত অস্থলের একবাক্যতা হয় না । আমি দোষ সকল পরিহারপূর্বক আর একখানি টীকা প্রণয়ন করিতেছি । প্রভু উৎৎব হাসিয়া বলিলেন, বিনি স্বামীকে মানেন না, তিনি বেশ্যার মধ্যেই গণ্য হয়েন । ৫৪৩ পৃ

(পঙ্কজি ভোজনে) এদিকে অবৈতাচার্য ও নিত্যানন্দ দুইজনে পাশাপাশি বসিয়াছিলেন । ভোজন করিতে করিতে উভয়ের মধ্যে ঝীড়া কলহ বাধিয়া গেল । অবৈতাচার্য বলিলেন, অবধূতের সঙ্গে এক পঙ্কজিতে ভোজন করিতে বসিয়াছি না জানি আমার গতি কি হইবে ? ততু সন্ধ্যাসী উহার উহাতে কিছুই আসে যায় না, সন্ধ্যাসীর অবস্থায় হয় না ; আমি গৃহস্থ ব্রাহ্মণ, অবধূতের জাতি, কুল, শীল ও আচার কিছুই জানি না, উহার সঙ্গে এক পঙ্কজিতে ভোজন অতিশয় অনাচার । নিত্যানন্দ বলিলেন, তুমি অবৈতাচার্য অবৈত সিদ্ধান্তে শুধা ভক্তির বাধ হয়, তোমার সিদ্ধান্ত ও তোমার সঙ্গ সর্বনাশকর । যে এক বস্তু ভিন্ন দ্বিতীয় মানে না, তাহার সঙ্গে একত্র ভোজন করিয়া আমারও কি দশা হয় জানি না । ২৯৫ পৃ

অভু গৃহমধ্যে প্রবিষ্ট হইয়া ভট্টাচার্যের আয়োজন দেখিয়া বিশ্বিত হইলেন পরে বলিলেন, দুই প্রহরের মধ্যে এত অল্পব্যক্তিমাদি কিরণে পাক করাইলে, ভোগের উপর তুলসী মঞ্জরীও দেখিতেছি, কৃষ্ণের ভোগ লাগিয়াছে । ভট্টাচার্য পরম ভাগ্যবান রাধাকৃষ্ণে এই সকল অপূর্ব অল্পব্যক্তিমাদি ভোগ লাগাইয়াছেন । ভট্টাচার্য বলিলেন, আমার কি শক্তি যে আমি এই সকল অল্পব্যক্তিমাদি প্রস্তুত করি । এখন এই আসনে বসিয়া প্রভু ভোজন করুন ।

ପ୍ରଭୁ ସମ୍ମିଳନ, ଇହା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆସନ ଇହା ଉଠାଇୟା ରାଖ... । ... ଏତ ଅଜ୍ଞ କେ ଥାଇବେ, ଆମାକେ ଇହା ହିତେ କିଞ୍ଚିଂ ଦାଓ । ...

ଭଟ୍ଟୋଚାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମିଳନ, ତୁମ୍ହି ବୀଳାଚଳେ ବାସାନ୍ତ ବାର ଭାବ ଭାବ ଅଜ୍ଞନ କରିଯା ଥାକ, ଦୀର୍ଘକାତେ ଘୋଡ଼ି ସହି ମହିରୀର ଗୃହେ ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାବନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋପେର ଗୃହେ ଭୋଜନ କରିଯା ଥାକ, ଗୋବର୍ଜନ ସଙ୍ଗେ ରାଶି ରାଶି ଅର ଭୋଜନ କରିଯାଇଲେ, ଆର ଏହି କୁଦ୍ର ଜୀବେର ଗୃହେ ଏକ ମୁଣ୍ଡ ଅର ଭୋଜନ କରିତେ ପାର ନା । ୩୨୪ ପୃଁ

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁ କୀର୍ତ୍ତନୀୟାଗଣକେ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦେଖିଯା ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ଜୀବାଇୟା କୀର୍ତ୍ତନ ସଙ୍କ କରିଲେନ । ପ୍ରଭୁ ସମ୍ପଦେ ସମ୍ମଦ୍ରେ ସ୍ନାନ କରିଯା ପ୍ରମାଦ ପାଇୟା ଗଣ୍ଠିରାର ଧାରେ ଶୟନ କରିଲେନ । ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଭୁର ପାଦ ସମ୍ବାହନ କରିତେ ଆସିଯା ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ଧାର ଜୁଡ଼ିଯା ଶୟାନ ଦେଖିଲେନ । ପ୍ରତିଦିନ ଭୋଜନେର ପର ଶୟନ କରିଲେ, କିଛିକଣ ତୋହାର ପାଦ ସମ୍ବାହନ କରିଯା ଥାକେନ । ଆଜ ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ଧାରଦେଶେ ଶୟାନ ଦେଖିଯା କିରଣେ ଗୃହେ ସାଇୟା ତୋହାର ପାଦ ସମ୍ବାହନ କରିବେମ ତାହାଇ ଚିନ୍ତା କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ପରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ପଥ ଛାଡ଼ିଯା ଦିତେ ସମ୍ମିଳନ । ପ୍ରଭୁ ଉତ୍ତର କରିଲେନ, ଆମାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରୀ ବୋଧ ହିତେହେ, ମଣିତେ ପାରିତେଛି ନା । ତଥମ ଗୋବିନ୍ଦ ସେବାର ବାଧ ହୟ ଦେଖିଯା ଅଗଭ୍ୟା ପ୍ରଭୁର ଏକଥାନି ବହିବାସ ନାଇୟା ଚରଣୋପରି ଆଜ୍ଞାନ ଦିଯା । ଐ ଚରଣ ଜୟନପୂର୍ବକ ଗୃହମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ କରିଲେନ । ପ୍ରବେଶାନ୍ତର ପ୍ରଭୁର ପାଦମଥାହନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହଇଲେନ । ପ୍ରଭୁ ନିଜା ଗେଲେନ । ଦଶ ଦୁଇ କାଳ ଏଇଭାବେହି କାଟିୟା ଗେଲ । ଅନ୍ତର ପ୍ରଭୁ ମିଦ୍ରାଭକ ହଇଲ । ... ପ୍ରଭୁ ଦେଖିଲେନ, ଗୋବିନ୍ଦ ତଥନେ ତୋହାର ପାଦ ସମ୍ବାହନ କରିତେଛେମ, ଭୋଜନ କରିତେ ଥାନ ନାହିଁ । ତନ୍ଦର୍ଶନେ ପ୍ରଭୁ କୃତ୍ରିମ କୋପ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ସମ୍ମିଳନ, ଆଦିବିଦୀ, ଏଥରଙ୍ଗ ପ୍ରମାଦ ପାଇତେ ଥାଓ ନାହିଁ ? ଗୋବିନ୍ଦ ଉତ୍ତର କରିଲେନ, ପ୍ରଭୁ ଧାର ଜୁଡ଼ିଯା ଶେଇୟା ଆଚେନ, ସାଇତେ ପଥ ପାଇ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁ ସମ୍ମିଳନ, ଆସିତେ ପଥ ପାଇୟାଇଲେ ତ ? ଗୋବିନ୍ଦ ନିର୍କଳତା ଭାବିଲେନ, ଆସିବାର ସମୟ ସେବାର ବାଧ ହୁଏ ସମ୍ମିଳନ ଆସିଯାଇଲାମ, ସାଇବାର ସମୟ ନିଜେର ଭୋଜନେର ନିର୍ମିତ ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ଲଜ୍ଜମ କରିଯା ଅପରାଧୀ ହିତେ ପାରି ନା । ୫୫୦ ପୃଁ

ଇଶ୍ଵର କୋଟିର ରଙ୍ଗକୌତୁକ

ରାମପ୍ରସାଦ

ଯାର ଜଣ୍ଠ ଯର ଭେବେ ମେ କି ମେକି ତୋମାର ମଙ୍ଗେ ଯାବେ
ମେଇ ପ୍ରେସ୍‌ରୀ ଦେବେ ଛଡା ଅନ୍ଧକଳ ହବେ ବଲେ ।

—

ଡାକିନୀ ସୋଗିନୀ ଦିଯେ ତରକାରୀ ବାନାୟେ ଥାବ
ମୁଗ୍ଧମାଳା କେଡ଼େ ନିଯେ ଅଷ୍ଟଲେ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦିବ ।

ମହାଞ୍ଚା ରାଜା ରାମହୋହନ ରାୟେର ଜୀବନଚରିତ । ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ।

ପୌତ୍ରିକତା ଓ ଅଞ୍ଚାତ୍ୟ କୁମଃକାର ବିଷୟେ ଆକ୍ରମଦିଗେର ସହିତ ଆମାର
କ୍ରମାଗତ ତର୍କବିତର୍କ ହସ୍ତାତେ ଏବଂ ମହମରଣ ଓ ଅଞ୍ଚାତ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟକର ପ୍ରଥା ନିବାରଣ
ବିଷୟେ ଆମି ହଞ୍ଚକ୍ଷେପ କରାତେ, ଆମାର ପ୍ରତି ତୋହାଦିଗେର ବିଷୟେ ପୁନରୁଦ୍ଧାରିତ
ଓ ବୃଦ୍ଧିଆଶ ହଇଲା । ଏବଂ ଆମାଦିଗେର ପରିବାରେର ଯଧ୍ୟ ତୋହାଦିଗେର କ୍ଷମତା
ଥାକାତେ, ଆମାର ପିତା ପ୍ରକାଶ୍ୟକରପେ ଆମାର ପ୍ରତି ପୂର୍ବରୀର ବିମୁଖ ହଇଲେମ ।
କିନ୍ତୁ ଆମାକେ କିଛୁ କିଛୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହାଇତ । ଆମାର ପିତାର
ଶୁଭ୍ୟ ପର ଆମି ଅଧିକତର ସାହସର ସହିତ ପୌତ୍ରିକତାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନକାରୀ-
ଦିଗକେ ଆକ୍ରମଣ କରିଲାମ । ॥ ପୃ

ଆମାର ସମସ୍ତ ତର୍କ ବିତକେ ଆମି କଥନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମକେ ଆକ୍ରମଣ କରି ନାହିଁ ।
ଉଚ୍ଚ ନାମେ ଥେ ବିକ୍ରତ ଧର୍ମ ଏକଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଚଲିତ, ତାହାଇ ଆମାର ଆକ୍ରମଣେର
ବିସର୍ଗ ଛିଲ । ॥ ପୃ

ରାମହୋହନ ରାୟେର ଜମନୀ ଯାର ପର ନାହିଁ ସଦ୍ଗୁଣଶୀଳା ରମଣୀ ଛିଲେମ ।
ତୋହାର ଆୟ ବୃଦ୍ଧିଯତୀ ଓ ଧର୍ମପରାଯଣା ନାରୀ ବିରଳ ଛିଲ । କୋମ
ପ୍ରକାର ଯିଥ୍ୟା ଓ କୁଂସିତ ବ୍ୟବହାର ତୋହାର ନିକଟ ଗ୍ରହ୍ୟ ପାଇତ ନା । ଦେଶ-
ପ୍ରଚଲିତ ଧର୍ମେ ତୋହାର ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଛିଲ । ତୋହାର ଧର୍ମାନ୍ତରାଗ ସଭାବତ:
ଅତିଶ୍ୟ ପ୍ରବଳ ଛିଲ । ତୋହାର ଶୈଶବହାର ତିନି ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ଶନେର ଜଣ୍ଠ ଯାତ୍ରା
କରେନ । ଦେବଦର୍ଶନେ ସାଇତେ ହଇଲେ କଷ୍ଟ ଦୀକାର କରିବା ସାଇତେ ହସ୍ତ,
ଏହି ବିଶ୍ୱାସବଶତ: ସାଂସାରିକ ଅବଶ୍ଵା ଭାଲ ଥାକା ମହେବ ତିନି ମଙ୍ଗେ
ଏକଜନ ଦୀନୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରେନ ନାହିଁ ; ଏମନ କି, ପଥେ ତୋହାର ଶ୍ରବ୍ଧିଧା ଓ

ହୁଥେର ଜଣ କୋନ ପ୍ରକାର ଉପାୟ କରିତେଣ ଦେନ ନାହିଁ ; ଦୁଃଖିନୀର କ୍ଷାମ ପଦବରେ
ଶ୍ରୀକୃତ ସାନ୍ତୋଷ ଥାଏନ ; ପରମୋକମନେର ପୂର୍ବେ, ଏକ ବନସରକାଳ, ଦ୍ୱାସୀର
କ୍ଷାମ ଅଗ୍ରାଧଦେବେର ମନ୍ଦିର ସମ୍ମାଞ୍ଜ୍ଞୀର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାହ ପରିଚ୍ଛତ କରିଲେନ ।
ଆମୀର ଏକପଦ କଥିତ ଆଛେ ସେ, ତିନି ବୃତ୍ୟର ଏକ ବନସର ପୂର୍ବେ, ରାମମୋହନ
ମାୟକେ ବଲିଯାଇଲେନ, ରାମମୋହନ ତୋମାର ମତଇ ଠିକ । ଆମି ଅବଳୀ
ଶ୍ରୀଲୋକ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ହଇଯାଇଛି ; ହୁତରାଂ ସେ ସକଳ ପୌତଳିକ ଅଛିଥାନେ
ଆମି ଶୁଖ ପାଇଯା ଥାକି ତାହା ଆର ପରିତ୍ୟାଗ କରିତେ ପାରି ନା । ୧ ପୃ

ଅନେକ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ ସାକାରବାଦୀ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଶ୍ରୀକାର କରିଯା
ଥାକେନ । ରାଜୀ ରାମମୋହନ ରାଯେର ମାତାର ସେଇ ପ୍ରକାର ଭାବ ବଲିଯାଇ
ମନେ ହୁଏ । ୮ ପୃ

ଏକଟି ଗଲ୍ଲ ।

ଫୁଲ ଠାକୁରାନୀର ଶାକ୍ତବଂଶେ ଜୟ ହଇଲେ ଓ ତିନି ସ୍ଥାମୀଗୃହେ ଆସିଯା ବିଶୁଦ୍ଧ
ମନ୍ଦେ ଦୀକ୍ଷିତ । ଏହିଜେ ଆମରା ପାଠକବର୍ଗକେ ଏକଟି ଗଲ୍ଲ ବଲିବ । ଫୁଲ
ଠାକୁରାନୀ ଏକବାର କୋନ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ କନିଷ୍ଠପୂର୍ବ ରାମମୋହନକେ ସଙ୍ଗେ
ଲାଇଯା ପିତୃଭବନେ ଆସିଯାଇଲେନ । ଏକଦିନ ଶ୍ୟାମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ (ପିତା) ଇଟ୍
ଦେବତାର ପୂଜାର ପର ଶିଶୁ ରାମମୋହନକେ ପୂଜୋପକରଣ ବିଲାଲ ପ୍ରଦାନ କରେନ ।
ଫୁଲ ଠାକୁରାନୀ ଆସିଯା ଦେଖେନ ସେ, ରାମମୋହନ ବିଲପତ୍ର ଚର୍ବଣ କରିତେଛେନ ।
ଦେଖିଯା ବିଶୁଦ୍ଧ-ଦୀକ୍ଷିତ । ଫୁଲ ଠାକୁରାନୀର ବୃଦ୍ଧି ଜ୍ରୋଧ ହଇଲ । ତିନି
ମୃତ୍ୟୁରେ ମୁଖ ହଇତେ ବିଲପତ୍ର ଫେଲିଯା ଦିଯା ତାହାର ମୁଖ ପ୍ରକାଶନ କରିଯା
ଦିଲେନ । ଏବଂ ତଜ୍ଜନ୍ତ ପିତାକେ ତିରଙ୍ଗାର କରିଲେନ । କଞ୍ଚାକର୍ତ୍ତକ ତିରଚୁପ୍ତ
ହେବାତେ ଶ୍ୟାମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ 'ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁଳ୍କ ହଇଲେନ । ତୁଳ୍କ ହଇଯା ତିନି କଞ୍ଚାକେ
ଅଭିମଞ୍ଚାତ କରିଲେନ ସେ, ତୁଳ୍କ ଅହଙ୍କାର କରିଯା ଆମାର ପୂଜାର ବିଲପତ୍ର ଫେଲିଯା
ଦିଲି ; ତୁଳ୍କ ଏହି ପୂର୍ବ ଲାଇଯା କଥନ ଓ ମୁଖୀ ହଇତେ ପାରିବ ନା । ଏହି ପୂର୍ବ କାଳେ
ବିଧର୍ମୀ ହଟିବେ । ପିତାର ମୁଖେ ଅଭିମଞ୍ଚାତ ଶନିଯା ଫୁଲ ଠାକୁରାନୀ ଏକାନ୍ତ
କାତର ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ । ଶାପାନ୍ତ ହଇବାର ଜଣ ପିତାର ଚରଣ ଧରିଯା କୌଦିତେ
ଲାଗିଲେନ । ଶ୍ୟାମ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବଲିଲେନ, ଆମାର ବାକ୍ୟ ଅବ୍ୟର୍ଥ ; ତବେ ତୋମାର
ପୁର୍ବ ରାଜପୂଜ୍ୟ ଓ ଅସାଧ୍ୟରଣ ଲୋକ ହଇଯେ । ପାଠକବର୍ଗ ଏ ଗଲ୍ଲଟି ବିଶ୍ୱାସ କରିତେ
ଅବଶ୍ୟାଇ ବାଧ୍ୟ ନହେନ । ୮ ପୃ

କଥିତ ଆଛେ ଫୁଲ ଠାକୁରାନୀ ଗୃହଦେବତା ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ଶାଳାଶ୍ରମ ସମ୍ମୁଖେ ରାଖିଯାଇ ଜୟିତାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସକଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଲେନ । ୧୪ ପୃ

‘ମୟାରେର ଫ୍ରେଣ୍ଡି ହଇବାର ଉଦ୍ଦେଶେ ଏବଂ ବ୍ରଙ୍ଗଜାନେର ହିରତାର ଉଦ୍ଦେଶେ ମହାପାନ କରିବେକ ।’ ଏ ହଲେ ପ୍ରାରମ୍ଭ କରା ଉଚିତ ସେ ରାଜୀ ରାମମୋହନ ରାସ ଅନ୍ତୋପାସକ ଯାତ୍ରେରଇ ଜଣ ସ୍ଵରାପାନେର କଥା ବଜିତେଛେନ ନା । ୧୧୭ ପୃ

ରାଜୀ ରାମମୋହନ ରାସ ସ୍ଵରାପାନେର ପକ୍ଷମର୍ଦ୍ଦନ କରିଲେନ, ଇହା ଶୁଣିଯା ଅନେକେଇ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ହଇବେନ । ବିବେଚନା କରିଲେ ଇହାତେ ବିଶେଷ ଆଶର୍ଯ୍ୟେର ବିସତ କିଛିଇ ନାହିଁ । ମହାପୁରୁଷରେଣୁ ଭର୍ମ ପ୍ରମାଦ ଶ୍ରୀ ନହେନ; ସ୍ଵରାପାନ ତିନି ଦୂଷଣୀୟ ମନେ କରିଲେନ ନା ବଟେ । କିନ୍ତୁ ଅତିରିକ୍ତ ପାନେର ପ୍ରତି ତୀହାର ଆନ୍ତରିକ ଘ୍ରଣା ଛିଲ । ସେ ପରିମାଣେ ସ୍ଵରାପାନ କରିଲେ ଚିନ୍ତର ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହୟ, ତାହା ସାର ପର ନାହିଁ ନିନ୍ଦନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବଜିଯା ମନେ କରିଲେନ । ତିନି ନିଜେ ଏତ ଅ଱୍ର ପରିମାଣେ ସ୍ଵରାପାନ କରିଲେନ ସେ, ତାହାତେ ତୀହାର ଚିନ୍ତ ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟ ହଇତ ନା । କୋନ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୟାକ୍ଷି ବଲେନ ସେ, ତିନି ସତବାର ଏକଟୁ କରିଯା ସ୍ଵରାପାନ କରିଲେନ, ପ୍ରତ୍ୟେକବାରେ ଏକ ଏକଟି କପଦ୍ଧକ ସମ୍ମୁଖେ ରକ୍ଷା କରିଲେନ । କପଦ୍ଧକ ରକ୍ଷା କରାର ତାତ୍ପର୍ୟ ଏହି ସେ, ଏକଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ କପଦ୍ଧକ ହଇଲେଇ ଆର ତିନି କୋନକମେଇ ସ୍ଵରା ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଲେନ ନା । କଥିତ ଆଛେ, ଏକ ଦିବମ ତୀହାର କୋନ ବନ୍ଧୁ ତୀହାକେ ଉତ୍ସତ କରିଯା ଆମୋଦ ଦେଖିବାର ଜନ୍ୟ କହେକଟି କପଦ୍ଧକ ଚୂରି କରିଯାଇଲେନ, ସ୍ଵତରାଂ ଭ୍ରମକମେଇ ତୀହାର ପାନେର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହଇୟା ଗିଯାଇଲି । ରାମମୋହନ ରାସ ଇହା ଅନୁଭବ କରିବା ମାତ୍ର ବୁଝିତେ ପାରିଲେନ ସେ କେହ ତୀହାର କପଦ୍ଧକ ଚୂରି କରିଯା ଥାକିବେ । କେ ଚୂରି କରିଯାଇଛେ ଜାନିଲେ ପାରିଯା ତୀହାର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୂଦ୍ଧ ହଇୟା ଉଠିଲେନ, ଏବଂ ‘ବରଃ ପଣ୍ଡିତ ଶକ୍ତ ଭାଲ ଅର୍ଥ ମୁଖ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଭାଲ ନହେ’ ଏହି ମୟେର ସଂସ୍କତ ଶ୍ଲୋକଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଯା ତୀହାକେ ତିରଙ୍ଗାର କରିଲେନ । ଅତିରିକ୍ତ ସ୍ଵରାପାନେର ପ୍ରତି ତୀହାର ଏତଦୂର ବିଶେଷ ଛିଲ ସେ, ତୀହାର କୋନ ବନ୍ଧୁ ଏକବାର ଉକ୍ତ ଦୋଷେ ଦୋଷୀ ହଇୟାଇଲେନ ବଜିଯା ଛୟ ମାସ କାଳ ତୀହାର ମୁଖଦର୍ଶନ କରେନ ନାହିଁ । ୧୫୫ ପୃ

ରାମମୋହନ ରାସ ଜାହାଜେ ତୀହାର ସଜେ ଦୁଇଟି ଦୁର୍ଘବତୀ ଗାଭୀ ଲାଇସନ୍ ବିଲାତ ଗିଯାଇଲେନ । ୨୩୬ ପୃ

ଆଚୀନଦିଗେର ମୁଖେ ଉନିଯାଛି ସେ ତିନି ଏକଟି ସମଗ୍ର ଛାଗ ମାଂସ ଏକାକୀ ଡୋଜନ କରିଲେ ପାରିଲେନ । ସମ୍ମତ ଦିନେର ମଧ୍ୟେ ବାନ୍ଧ ଦେଇ ଦୁଃଖ ପାର କରିଲେନ । ୨୬୫ ପୃୟ

ପରିଲୋକଗତ ଭରତ ଶିରୋମଣି ମହାଶୟ ବାଲ୍ୟକାଳେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ରାମମୋହନ ରାୟେର ନିକଟ ଗମନ କରିଲେନ । ଆମାଦିଗେର କୋନ ବନ୍ଦୁର ନିକଟ ତିନି ଗଲ୍ଲ କରିଯାଇଲେନ ସେ ଏକଦିନ ଅପରାହ୍ନ ତଥାଯ ଉପର୍ହିତ ହଇଲେ, ରାମମୋହନ ରାୟ ତାହାକେ ବଲିଲେନ, ଦେବତା ଅତ୍ତ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚାଶ ଆତ୍ମ ଜଳ୍ୟୋଗ କରାଗେଲା । ୨୬୬ ପୃୟ

ଏକଦିନ ଏକ ସ୍ୱକ୍ଷି ଆସିଯା ତାହାକେ ବଲିଲେନ, ମହାଶୟ ଆପନି ମାକାର ଉପାସନାର ବିକ୍ରକେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରିଲେଛେ, ପ୍ରତିମା ପୁଜାର ଅସାରତ ଦେଶେର ଲୋକଙ୍କେ ବୁଝାଇଯା ଦିଲେଛେ ବଲିଯା ଗୋଡ଼ା ପୌତ୍ରଲିଙ୍କେରା ଆପନାର ପ୍ରତି ଏତଦୂର ତୁଳନା ହେଲାଛେ ସେ, ଏକଦିନ ଆପନାକେ ପଥେ ଧରିଯା ପହାର କରିବେ । ରାମମୋହନ ରାୟ ଏକଟ୍ ହାତ୍ କରିଯା ବଲିଲେନ, ଆମାକେ ମାରିବେ ! କଣିକାତାର ଲୋକେ ଆମାକେ ମାରିବେ ! ତାହାର କି ଥାଯା ! ୨୬୭ ପୃୟ

...ଏକଦିବସ ପ୍ରାତଃକାଳେ ରାମମୋହନ ରାୟ ତାହାର ଶାନ୍ତିକାଳାର ଭସନେ ମୁଖ ପ୍ରକାଳନ କରିଲେଛେ, ଏମନ ସମୟ କ୍ରୟେକଜନ ଅଧ୍ୟାପକ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ତାହାର ସହିତ ଶାନ୍ତ୍ରୀୟ ବିଚାର କରିବାର ଜଞ୍ଚ ଉପର୍ହିତ ହଇଲେନ । ରାମମୋହନ ତାହାଦିଗକେ ସାମର ଅଭ୍ୟର୍ଥନାପୂର୍ବକ ବସାଇଯା ମୁଖ ଧୋତ କରିଲେ ଜାଗିଲେନ, ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ-ଦିଗେର ମଧ୍ୟେ ଏକଜନ ଦେଖିଲେନ ଯେ, ରାମମୋହନ ରାୟ ପୂର୍ବ ଦିବସେର ବ୍ୟବହତ ମସ୍ତକକୁଠେ ମସ୍ତମାର୍ଜନ କରିଲେ ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ ।

ଏହି ଅନାଚାର ଦେଖିଯା ବିରଜ ହଇଯା ତିନି ରାମମୋହନ ରାୟକେ ଆକ୍ରମଣ କରିଲେନ । ବଲିଲେନ, ମହାଶୟ ଏ ଆପନାର କ୍ରୟେନ ବ୍ୟବହାର ! ରାମମୋହନ ରାୟ ମେ କଥାର ବିଶେଷ କୋନ ଉତ୍ତର କରିଲେନ ନା । ମୁଖ ପ୍ରକାଳନ କରିଯା ତିନି ଅଧ୍ୟାପକ ମହାଶୟ-ଦିଗେର ସହିତ ବ୍ରକ୍ଷଞ୍ଜାନ ବିଷୟକ ବିଚାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହଇଲେନ । ବିଚାର କରିଲେ କରିଲେ ଉପର୍ହିତ ଭଜାକଦିଗକେ ତାମାକ ଦିବାର ଜଞ୍ଚ ଭୃତ୍ୟକେ ଆଦେଶ କରିଲେନ । ଭୃତ୍ୟ ତାମାକ ଦିଲେ ପରେ, ରାମମୋହନ ରାୟ ଭୃତ୍ୟକେ ବଲିଲେନ, ଏକଟା ଭାଲ କରିଯା ନଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯା ଦାଓ । ସେ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟଟି ପୂର୍ବ ଦିନେର

ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଦୃକ୍ଷାଣ୍ଠେ ଦସ୍ତବାର୍ଜନ ଜଞ୍ଜ ରାମମୋହନ ରାୟଙେ ଆକ୍ରମଣ କରିଯାଇଲେନ, ତିନି ଉଚ୍ଚ ମନସଂଧୋଗେ ଧୂମପାନ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଘୋରତର ତର୍କ୍ୟୁକ ଚଲିତେ ଲାଗିଲ । ଅନେକକ୍ଷଣେର ପର ରାମମୋହନ ରାୟ ତାମାକ ଦିବାର ଜଞ୍ଜ ପୁନର୍ବାର ହୃତ୍ୟକେ ଆଜ୍ଞା କରିଲେନ । ସେଇ ଡ୍ରାଇଚାର୍ଜ୍‌ଟି ପୁନର୍ବାର ମଳ ସହଦେଶେ ତାତ୍ରକୁଟ ମେବନ ଆଇନ୍ତ କରିଲେନ । ତଥନ ରାମମୋହନ ରାୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ବୁଝିଆ ତାହାକେ ଆକ୍ରମଣ କରିଲେନ ; ଦେବତା, ଏ ଆପନାର କେମନ ବ୍ୟବହାର ? ଆପନି ଆମାକେ ସେ ଉପଦେଶ ଦିଲେନ, ନିଜେ କେମ ତାହାର ବିପରୀତ ବ୍ୟବହାର କରେନ ! ସେ ଦୃକ୍ଷାଣ୍ଠ ଏକବାର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହଇଯାଇଛେ ତାହା ବ୍ୟବହାର କରା ସଦି ଅନାଚାର ଓ ଅଧର୍ମ ହୟ, ତାହା ହଇଲେ ସେ ମଳ ଏକବାର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କରିଯାଇଛେ, କି ବଲିଆ ତାହା ପୁନର୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରିଲେବେ ? ୨୬୭ ପୃ

ରାମମୋହନ ରାୟଙେ ବାଟିର ପ୍ରାନ୍ତପେ ଉତ୍ତାନ ଛିଲ, ଏକ ଭାଙ୍ଗଣ ପ୍ରତ୍ୟାହ ପୂଜାର ଜଞ୍ଜ ପୁଷ୍ପଚଯନ କରିଆ ଲାଇଯା ଥାଇତେନ । ଏକ ଦିନେ ଭାଙ୍ଗଣ ଆସିଆ ଏକଟା ବୃକ୍ଷ ଶାଖାଯ ଉତ୍ତରୀୟ ରକ୍ଷା କରିଆ ପୁଷ୍ପଚଯନ କରିଲେବେଳେ । ଏମନ ସମୟେ ବାଟିର କୋନ ବ୍ୟକ୍ତି ଆମୋଦ କରିବାର ଜଞ୍ଜ ସେଖାନି ତଥା ହଇତେ ଅନ୍ତରିତ କରିଲ । ଭାଙ୍ଗଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ବରିଆ ଆସିଆ ଦେଖେନ, ସେ ସଥାହାନେ ଉତ୍ତରୀୟ ନାଇ । ଅନେକ ଅହସଣେ ଉହା ପ୍ରାପ୍ତ ହଇଲେନ ନା ! ତଥନ ତିନି ଅତିଶୟ ବିରଜ ହଇଯା ଦୀଂକାର ପୂର୍ବକ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ରାମମୋହନ ରାୟ ତଥନ ବାହିରେ ଆସିଆ ଭାଙ୍ଗଣର ନିକଟ ଶୁନିଆ ସକଳ ବୁଦ୍ଧିତେ ପାରିଲେନ ; ବଲିଲେନ, ଦେବତା (ତିନି ଭାଙ୍ଗଣଦିଗକେ ଦେବତା ବଲିଆଇ ସହୋଦର କରିଲେନ) ଆପନି ହିନ୍ଦୁ ହଟନ, ଆପନାର ଉତ୍ତରୀୟ ଗିଯାଇଁ, ଏକଥାନା ଉତ୍ତରୀୟ ଅବଶ୍ୟାଇ ପ୍ରାପ୍ତ ହଇବେନ । ଏଇ ବଲିଆ ଭାଙ୍ଗଣର ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତୀ ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ । ଇତ୍ୟବସରେ ରାଜୀର ଇଞ୍ଚିତେ ଉତ୍ତରୀୟ ଆସିଆ ଉପର୍ଚିତ ହଇଲ । ଉତ୍ତରୀୟଥାନି ଭାଙ୍ଗଣକେ ଦିଯା ବଲିଲେନ, ଏଇ ଗ୍ରହଣ କରନ, କେବନ ସର୍ଜଟ ହଇଲେନ ତୋ ? ଭାଙ୍ଗଣ ବଲିଲେନ, ଆମାର ଦ୍ରୁବ ଆମି ପାଇଲାମ, ତାହାତେ ଆର ସର୍ଜଟ କି ? ରାଜୀ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଏ ପୁଷ୍ପଗୁଲି କାହାର ? କେମ ? ଦେବତାର ପୁଷ୍ପ ? ‘ଦିବେନ କାହାକେ ? ଦେବତାକେ ଦିବ । ତଥନ ରାଜୀ ବଲିଲେନ, ତବେ ଦେବତା ସର୍ଜଟ ହଇବେନ କେମ ? ୨୬୯ ପୃ

ରାମମୋହନ ରାୟ—ତିନି ଶିଖଦିଗେର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସେହେର ସହିତ

ବୀବାର କରିତେନ । ତୌହାଦିଗକେ ‘ବେରାଦାର’* ବଲିଯା ସମେଥନ କରିତେନ । କେବଳ ଶିଶୁଦିଗକେ କେବ । ଆୟ ସକଳ ମୋକକେଇ ତିନି ଏକପ ସେହ ସଞ୍ଚାର କରିତେନ । ଅନେକ ସମୟ କୋନ ଆହୁଦେଇ କାରଣ ଉପହିତ ହିଲେ, ପ୍ରେସାଲିଙ୍ଗ କରିତେନ । କୋନ ଶିଶ୍ୟ ତୌହାର କୋନ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖିଯା ବିଜ୍ଞପ ବା ତିରଙ୍ଗାର କରିଲେ, ତିନି ସାର ପର ନାହିଁ ଉଦ୍ଧାରଭାବେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିତେନ । ତୁଙ୍କାଳୀନ ଅଥ୍ୟାରେ ତୌହାର ବାବଗୀ ଚଳ ଛିଲ ; ଚଳଗୁଲିର ପ୍ରତି ଅତିଶୟ ସଜ୍ଜ କରିତେନ ; ଅତିଦିନ ଆନେର ପର ଦର୍ପଣେର ସ୍ମୃତେ କେଶବିଷ୍ଟାମେ ଅନେକ ସମୟ ନାହିଁ ହିତ । ତଞ୍ଜନ୍ତ ଏକ ଦିବସ ତାରାପଦ ଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ତୌହାକେ ଉପହାସ କରିଯା ବଲିଲେନ, ମହାଶୟ ?

କତ ଆର ସୁଥେ ମୁଖ ଦେଖିବେ ଦର୍ପଣେ

ଏହି ଗୀତଟି କି କେବଳ ପରେର ଜ୍ଞାତି ରଚନା କରିଯାଇଛିଲେନ ?

ରାମମୋହନ ରାଯ ଲଙ୍ଘିତ ହଇଯା ବଲିଲେନ, ଠିକ ବଲିଯାଛ ! ଠିକ ବଲିଯାଛ ।
୨୭୨ ପୃ

(ରାମକେଳୀ ଆଡାର୍ଟ୍କେ)—କତ ଆର ସୁଥେ ମୁଖ ଦେଖିବେ ଦର୍ପଣେ

ଏ ସୁଥେର ପରିଣାମ ବାରେକ ନୀ ଭାବ ମନେ ।)

ଏକ ଦିବସ ରାମମୋହନ ରାଯ ବାଲକଦିଗେର ସହିତ ଦୋଲାଯ ଦୋଲ ଥାଇତେଛେନ, ଏମନ ସମୟ କଲିକାତାର ଏକଜନ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ତୌହାର ସହିତ ଦେଖା କରିତେ ଆସିଲେନ । ଆସିଯା ଦେଖେନ, ଏତ ବଡ଼ ଲୋକ ହଇୟାଓ ରାମମୋହନ ରାଯ ବାଲକଦିଗେର ସହିତ ଦୋଲନାଯ ହଲିତେଛେନ । ଅଭ୍ୟାଗତ ପଣ୍ଡିତ, ରାମମୋହନ ରାଯକେ ବଲିଲେନ, ଏକି ମହାଶୟ ! ଏକି ମହାଶୟ ! ରାମମୋହନ ରାଯେର ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକପରମତି ଛିଲ ; ବଲିଲେନ, ମହାଶୟ ଇହାତେ ଆମାର ଭବିଷ୍ୟତେ ଉପକାର ହଇବେ ? ରାମମୋହନ ରାଯ ଉତ୍ସର କରିଲେନ, ଆମାର ବିଳାତ ଥାଇବାର ଇଚ୍ଛା ଆଛେ ; ସମୁଦ୍ରେ ବାତାମ ହିଲେ ଜାହାଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୟ ; ସେଇ ଆନ୍ଦୋଳନେ ଆରୋହୀଦିଗେର ସମୁଦ୍ରପୀଡ଼ା (Sea sickness) ବଲିଯା ଏକ ପ୍ରକାର ପୀଡ଼ା ଉପହିତ ହୟ । ଏହିକପ ଦୋଲନାଯ ଦୋଲାଯମାନ ହେୟା ଅଭ୍ୟାସ ଥାକିଲେ ଉଚ୍ଚ ସମୁଦ୍ରପୀଡ଼ା ହେୟାର ସଞ୍ଚାରନା ଅଳ୍ପ । ୨୭୨ ପୃ

*ବେରାଦାର : brother

ରାମମୁଦ୍ରର ନାଥେ ତାହାର ଏକ ପାଚକ ବ୍ରାକ୍ଷଣ ଛିଲ । ସେ ଏକହିବସ ମାଂସ ରଙ୍ଗନ କରିବେ ବଲିଆ ବିଟି ହିଁଆଏ କଟି ଛାଗଳ କାଟିତେଛିଲ, ରାମମୋହନ ରାଯ় ଛାଗଳର ଚିତ୍କାର ଶୁଣିଆ ତାହାର କାରଣ ଅମୁସନ୍ଧାନ କରିଲେନ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟର ବିସ୍ତର ଅବଗତ ହଇଁଯା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋଥେର ସହିତ ସତି ହଣ୍ଡେ ରଙ୍ଗନଶାଳାର ଦିକେ ଚଲିଲେନ । ରାମମୁଦ୍ରର ଦେଖିଯା ଭୟେ ପଞ୍ଜାଯନ କରିଲ । ରାମମୋହନ ରାଯ ତାହାର ପୀଚ ଟାକା ଅର୍ଧଦଶ କରିଲେନ । ଏବଂ ବଲିଲେନ ସେ, ଆମି ମାଂସ ଡୋଜନ କରି ବଲିଆ ଏ ପ୍ରକାର ଜୀବ ହିଂସା କରା ଅତି ଯୁଢ଼ କର୍ବ ! ୨୭୪ ପୃ

ତିନି (ରାମମୋହନ) ପରେ ଈଶ୍ଵର ପ୍ରେରିତ ମହାପ୍ରକ୍ରମ ହାନିତେନ । ୨୭୩ ପୃ

ଏକଦା ଏକ ବ୍ରାକ୍ଷଣ କୋନ ବିସମ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହଇଁଯା କୋନ ଏକ ଦେବୀର ନିକଟ ଧରଣ ଦେନ । ତାହାକେ ସ୍ଵପ୍ନେ ଏହି ଆଦେଶ ହୁଏ ଯଦି ସେ ତାହାର ପ୍ରାଣବାସୀ ଜନେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧ ତେଜୀର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅପା ଭକ୍ଷଣ କରିତେ ପାରେ, ତବେ ଏ ବିସମ ରୋଗେର ହାତ ହିତେ ରକ୍ଷା ପାଇବେ । ବ୍ରାକ୍ଷଣ ମହାବିପଦେ ପଡ଼ିଲେନ । କିନ୍ତୁ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଧାରୀ ହଇଁଯା ନୀଚ ଜାତିର ଅପା ଭକ୍ଷଣ କରେନ ! ଆର ହିନ୍ଦୁ ସମାଜେହି ବା ତାହାର କି ଦଶା କରେ ? ବ୍ରାକ୍ଷଣ ଇତ୍ତତ୍ତ୍ଵ କରିଯା କିନ୍ତୁଇ ହିସ କରିତେ ପାରିଲେନ ନା । ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାନଗରେର ଅଧ୍ୟାପକେର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚାହିଲେନ, କେହିଟ ତାହାର ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧିର କୋନ ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିତେ ପାରିଲେନ ନା । ବ୍ରାକ୍ଷଣ ଇତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁଢ଼ ହଇଁଯା ରାମମୋହନେର ନିକଟ ଗମନ କରେନ, ଓ ଆପନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସବିଶେଷ ବିବୁତ କରେନ । ରାମମୋହନ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହଇଁଯା ବ୍ରାକ୍ଷଣକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ ସେ, ଏଇ ବୃଦ୍ଧ ତେଜୀ କି ଆପନାର ବିଶେଷ ଅହୁଗତ ? ବ୍ରାକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ଵରେ ବଲେନ ସେ, ସେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ତାହାଦେଇ ପ୍ରଜା ଓ ଅଭୀବ ଅହୁଗତ । ରାମମୋହନ ପୁନରାୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରେନ ସେ, ବ୍ରାକ୍ଷଣ ସଜ୍ଜିତିପରି ଲୋକ କିମା ? ବ୍ରାକ୍ଷଣ ତାହାଓ ସ୍ଵିକାର କରେନ । ତଥନ ରାମମୋହନ ବଲିଲେନ, ବୃଦ୍ଧ ତେଜୀର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭକ୍ଷଣେର ଏଥାମେ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅବିଲମ୍ବ ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ରେ ସାଇଁଯା ତିନି ଆପନ ଅଭିନାସ ପୂର୍ବ କରିତେ ପାରେନ । ରାମମୋହନ ଏକପ ଭାବୁକ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକପରିମାତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଛିଲେନ ସେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟଟି ତିନି ଆପନ ନଥାପେ ଦେଖିଲେନ । ୩୦୧ ପୃ

ଟାକୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାଲୀନାଥ ମୁଖୀ ରାମମୋହନକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ଷି କରିଲେନ । ଓ ତାହାକେ ଅନେକ ବିସମ ପରାମର୍ଶ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ । ଏକଦା କୋନ ଯାକି

କାଲୀନାଥବାସୁର ନିକଟ ଏକଟି ଶଞ୍ଚ ବିକ୍ରିତାର୍ଥେ ଆସେ । ଏହି ଶଞ୍ଚର ଭାବନକ ଗୁଣ । ଉହା ସାହାର ନିକଟ ଥାକେ, ତାହାର ଆର କିଛିଯ ଅଭାବ ଥାକେ ନା, କମଳା ଅଚଳ । ହଇଁଯା ସେଇ ଗୃହେ ଅବସ୍ଥାନ କରେନ । ଶଞ୍ଚର ଏବିଧି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଶୁଣ ଶୁଣିଯା ମୁସ୍ତି ମହାଶୟ ଉହା ଗ୍ରହଣେ କ୍ରତୁସଙ୍କଳନ ହନ । ଏହି ଶଞ୍ଚର ପାଂଚଶତ ଟାକା ମୂଲ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହଇଲ । କାଲୀନାଥ, ଶଞ୍ଚ ବିକ୍ରେତାକେ ରାମମୋହନେର ନିକଟ ଲାଇଁଯା ଗେଲେନ ଏବଂ ପରମ ଆହ୍ଲାଦ ସହକାରେ ଶଞ୍ଚର ଅନୁତ ଗୁଣ ଓ ମୂଲ୍ୟର ବିସ୍ତର ସକଳ କଥା ଶୁଣାଇଲେନ ଏବଂ ଏ ବିସରେ ତୋହାର ମତାମତ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ । ରାମମୋହନ ଅନୁପ୍ରବର୍କ କ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହଇଁଯା ଉତ୍ତର କରିଲେନ ସେ ସମସ୍ତ ଜଗତ ମାହାର ଜନ୍ମ ହାହାକାର କରିତେଛେ, ବିନି ଆବାଲବୁଦ୍ଧବନିତାର ଅଭିଷ୍ଟ ଦେବୀ, ସେଇ କମଳାକେ ଯଦି ପାଂଚ ଶତ ଟାକାର ବିନିମୟେ ଦୃଢ଼ ବସନେ ଗୃହେ ରାଖା ଥାଯା, ତବେ ଇହା ଅପେକ୍ଷା ଆର କି ଆଛେ ? କିନ୍ତୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରି କେବଳ ମାତ୍ର ପାଂଚଶତ ଟାକା ପାଇଁଯାଇ କେନ ଶଞ୍ଚ ବିକ୍ରେତା ଆପନ ଚିରଳକ୍ଷୀ ଦିତେଛେ ? ତବେ କି ପାଂଚଶତ ଟାକାଇ ଅଚଳ କମଳା ଅପେକ୍ଷା ଶୈଷଠ ହଇଲ ? ତଥନ ସ୍ଵର୍ଗ ମୁସ୍ତି ଓ ତୋହାର ପାରିଷଦବର୍ଗେର ନିଦ୍ରାଭନ୍ଦ ହଇଲ ଏବଂ ଆର ଧାକ୍ୟବ୍ୟାପ ନା କରିଯା ତୁଳକ୍ଷଣାଂ ଅଚଳ କମଳା ବିକ୍ରେତାକେ ବିଦ୍ୟାଯ ଦିଲେନ । ୩୭୨ ପୃ

ମହି ଦେବତାନାଥ ଠାକୁର । | (ମହାଜ୍ଞା ରାଜ୍ଞୀ ରାମମୋହନ ରାଯେର ଜୀବନ ଚାରିତ)

ଆସାଦେର ବାଟିଟେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଆୟି (ଯହିୟି) ଏକବାର ରାଜ୍ଞୀକେ ନିମସ୍ତନ କରିତେ ଗିଯାଛିଲାମ । ଆୟି ଆମାର ପିତାମହର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଵରୂପ ଗିଯାଛିଲାମ । ଚଲିତ ପ୍ରଣାଲୀ ଅନୁମାରେ ଆୟି ରାଜ୍ଞୀକେ ବର୍ଲିଲାମ, ରାମହଣ ଠାକୁରେର ବାଡ଼ୀତେ ଆପନାର ଦୁର୍ଗୋଂସବେର ନିମସ୍ତନ । ରାଜ୍ଞୀ ବ୍ୟାଗ୍ରଭାବେ ଉତ୍ସର କରିଲେନ, ଆମାକେ ପୂଜାୟ ନିମସ୍ତନ ? ଏହି ସ୍ଵର ଆୟି ଯେନ ଏଥନ୍ତ ଶୁଣିତେଛି । ତିନି ଆମାର ଉପର ବିରକ୍ତ ହନ ନାଇ । ଆମାର ପ୍ରତି ତିନି ସର୍ବଦାଇ ପ୍ରସର ଥାକିଲେନ । ରାଜ୍ଞୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହଇଁଯାଛିଲେନ ସେ ତିନି ପୌତ୍ରଲିଙ୍କତା ବିକ୍ରିକେ ଏତ ପ୍ରାତିବାଦ କରିତେଛେ ନ ଅଥଚ ଲୋକେ ତୋହାକେ ଦୁର୍ଗୋଂସବେ ନିମସ୍ତନ କରିଯା ଥାକେ । ଯାହା ହଟୁକ ରାଜ୍ଞୀ ବୁଝିଲେନ ସେ, ଇହା ସାମାଜିକ ବ୍ୟାପାର ମାତ୍ର । ତିନି ଆମାକେ ତୋତାର ଜ୍ୟୋତି ପୁତ୍ର ରାଧାପ୍ରସାଦେର ନିକଟ ସାଇତେ ବାଲିଲେନ । ପ୍ରାତିଲିତ ପୌତ୍ରଲିଙ୍କତାର ରାଧା-ପ୍ରସାଦେର କୋନ ଆପଣି ଛିଲ ନା । ସୁତରାଂ ତିନି ନିମସ୍ତନ ଗ୍ରହଣ କରିଲେନ । ୩୮୮ ପୃ

ରାଜ୍ଞୀର ଏକଥାନି ଅତି ସାମାଜିକ ଭାଙ୍ଗୀ ଗାଡ଼ୀ ଛିଲ । ଘୋଡ଼ାର ଉପଯୁକ୍ତରୂପ

ସାଜ ଛିଲ ନା, ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ମାଗାମେର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅନେକ ସମୟ ଦଢ଼ି ବ୍ୟବହାର କରା ହାଇଲା । କଥନ କଥନ ଏଥିଲ ଘଟିତ ଥେ, ରାଜୀ ଗାଡ଼ୀ କରିଯା ବାହିର ହଇଯାଇଲେ, ପଥେ ଗାଡ଼ୀ ଛାଡ଼ିଯା ଘୋଡ଼ା ତଫାତେ ଚଲିଯା ଗିଯାଇଲେ । ଗାଡ଼ୀର କଞ୍ଚାପ ଖୁଲିଯା ଗିଯାଇଲେ । କଥନ ଓ କଥନ ଓ ଗାଡ଼ୀ ଭାବିଯା ଯାଇଲା । ପଥେ ଅନେକ ଲୋକ ଜମ୍ବା ହାଇଲା ଏବଂ ରାଜୀ ଗାଡ଼ୀ ଛାଡ଼ିଯା ପାଇଁ ଇଟିଯା ଚଲିଯା ଯାଇଲେ । ଏକବାର ପଥେ ରାଜୀର ଗାଡ଼ୀ ଭାବିଯା ଗେଲେ, ରାଜୀ ଇଟିଯା ଆସିଯା ଆମାକେ ବଲିଲେନ ଥେ, ଆମାର ଘୋଡ଼ା ଓ ଗାଡ଼ୀର ଜଣ୍ଠ ଆମାକେ ସଂ ହାଇଲେ ... ହଇଯାଇଲେ ।

ଆମି ତୋମାଦିଗକେ ବଲିଯାଛି ଥେ, ଆମି ତୋହାକେ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ନିଯମକୁ କରିଲେ ଗେଲେ କି ହଇଯାଇଲି । ତିନି କେମନ ବଲିଲେନ, ଆମାକେ ପୂଜାର ନିଯମକୁ ? ତିନି ସଥନ ଏଇ କଥେକଟି କଥା ବଲିଯାଇଲେନ, ତାବେତେ ତୋହାର ମୁଖ ଉଜ୍ଜଳ ହଇଯାଇଲି । ଆମାର ଜୀବନେ ଚିରକାଳ ଉତ୍ତାର ଆଶର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ରହିଯାଇଲା । ତୋହା ହାଇଲେଇ ଆମି କୁମେ ପୌତ୍ରଲିକତା ତ୍ୟାଗ କରିଲାମ । ୩୮୯ ପୃୟ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ପବନହଂସ ସମ୍ମାନ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିତେ । ଅଞ୍ଜନ୍ମମାତ୍ର ବନ୍ଦୋପାଦ୍ୟାୟ ଓ ସଜନୀକାନ୍ତ ଦାସ ।

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ । ଧର୍ମତତ୍ତ୍ଵ ୧୧୦.୧୮୭୯

୬ ॥ ତୁ ଯି ଏବାର ଦୁର୍ଗୋଂସବ କର ନାହିଁ କେମ ? ଆମାର ଦୀତ ନାହିଁ (୧୧୦.୧୮୬୮) ।...ଦୀତ...ପଡ଼େ ଗେଛେ ଆର ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ମୁଖ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାଂ ଦୀତ ପଡ଼ାତେ ପାଠାର ମାଂସ ଥାଓୟା ଥାର ନା, ଦୁର୍ଗୋଂସବ କରିଯା କି କରିବ ?

ଧର୍ମତତ୍ତ୍ଵ (୧୧୧.୧୮୭୯) । କମଳ ହୁଟିର । କୋନ ଏକ ଦ୍ଵୀ ତାହାର ସ୍ଵାମୀକେ ବଲିଲ, ଆମି ଆମାର ଦାଦାକେ ଦେଖିଲେ ଯାଇବ । ଦାଦା ଶ୍ରୀଭ୍ରାତା ସମ୍ମାନୀ ହଇଯା ଚଲିଯା ଥାଇବେନ । ସ୍ଵାମୀ ବଲିଲ, ତୁ ଯି କେମନ କରିଯା ଜାନିଲେ ଯେ ମେ ସମ୍ମାନୀ ହଇବେ । ଦ୍ଵୀ ବଲିଲ, ଦାଦାର ଘୋଟି ଦ୍ଵୀ, ତିନି ଏକେ ଏକେ ଅନେକଗୁଲି ଛାଡ଼ିଯାଇଲା ଏବଂ ଶ୍ରୀଭ୍ରାତା ଅନ୍ତ କଥେକ ଜନକେ ଛାଡ଼ିଯା ତିନି ବୈରାଗୀ ହଇଯା ବାହିର ହଇଯା ଥାଇବେନ । ସ୍ଵାମୀ ବଲିଲ, ତୋମାର ଦାଦା କଥନଇ ସମ୍ମାନୀ ହଇଲେ ପାରିବେ ନା, ସେ ଏକେ ଏକେ ଛାଡ଼େ ମେ ସମ୍ମାନୀ ହଇଲେ ପାରେ ନା । ଦ୍ଵୀ ବଲିଲ, ତୋମା ଅପେକ୍ଷା ଆମାର ଦାଦା ଭାଲ, ତୁ ଯି କିଛୁଇ ଛାଡ଼ିଲେ ପାର ନାହିଁ ଆର ଦାଦା କତ ଦ୍ଵୀକେ ଛାଡ଼ିଲ । ସ୍ଵାମୀ ବଲିଲ, ତୁ ଯି ଆମାର ଯା, ଆର ଏଇ ଦେଖ ଆମି କୌଣ୍ଠିଲ ପରିଯା ଚଲିଲାମ, ଏଇ ବଲିଯା ସ୍ଵାମୀ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରିଯା ଚଲିଯା ଗେଲ ।

ଧ୍ୱନି ପ୍ରଚାରକ ୬୧୮.୧୮୮୪

...ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତିନି ସେହାକୁମେ ବନ୍ଦମାନେର ରାଜସାଟିତେ ଆସିଲେ ରାଜପୁରବାସିଗଣ ତୌହାକେ ଏକଜନ ଭକ୍ତ ଗାସକ ବଲିଯା ଜୀବିତ । ...ରାଜସାଟିତେ ମୟୋ ସମୟ ଅନେକ ପଣ୍ଡିତର ସମାଗମ ହାଇଛି । ସଟନାକୁମେ ଏକଜନ ପଞ୍ଚମୋତ୍ତର ଦେଶବାସୀ ବହୁ ଶାନ୍ତଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡିତ ତଥା ଆସିଯାଇଲେନ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଏକଦିନ ବାସାୟ ବିଶ୍ଵିତ ଆହେନ, ରାମକୃଷ୍ଣ ମେହି ସରେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା ଆପନାର ଭାବେ ଆପନାର ହାତେ କରାତାଳି ଦିଯା ଆମନ୍ଦମୟୀର ଶୁଣକୀତର୍କ କରିଲେ ଲାଗିଲେନ । ତିନି (ପଣ୍ଡିତ) ବିରକ୍ତ ହଇଯା ରାମକୃଷ୍ଣକେ ତିରଙ୍ଗାରପୂର୍ବକ ବଲିଲେନ, ତୁମ କ୍ୟା ପଟପଟ ଆଓଯାଇ କରାତେ ହୋ ! ଯହ କ୍ୟା ଭକ୍ତିକା ଜକ୍ଷନ ହାଯ ? ଯହ ତୋ ରୋଟି ବାନାନେ କୀ ଖେଲ ହାଯ ।

ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ଵ ୧୬୧.୧୮୮୬

ପରମହଂସ ଜିଲିପି ଥାଇତେ ଭାଲବାସିଲେନ । ଏକଦିନ ଛିଟାମାଦି ଥାଓୟା ହଇଲେ, କେହ କେହ ଆରଥ ଥାଓୟାର ଜଗ୍ନ ତୌହାକେ ଅଛିରୋଧ କରେନ । ତିନି ସଲେନ, ଆମାର ଗଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବ ଆର ଏକଟି ସର୍ବପ ପୁରିମାଣ ଦ୍ରୟୁଷ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ପଥ ନାହିଁ, ତବେ ଜିଲିପିର ପଥ ହବେ, ଜିଲିପି ହଲେ ଏକଥାନା ଥାଇତେ ପାରି । କେହ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ସବନ ଏକେବାରେ ପଥ ନାହିଁ ତଥା ଜିଲିପିର ପଥ କେମନ କରେ ହବେ । ତିନି ବଲିଲେନ, ସେମନ କୋନ ମେଳା ଉପଜକ୍ଷେ ରାସ୍ତାର ଗାଡ଼ୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୌଡ଼ ହୁଏ, ପଥ ଏକେବାରେ ସଙ୍କ ହଇଯା ସାଥୀ, ଏକଟି ମାରୁଷଙ୍ଗ କଟେ ହସ୍ତେ ଚଲିଲେ ପାରେ ନା ତବେ ମେ ଅବହାୟ ସଦି ଲାଟ ସାହେବେର ଗାଡ଼ୀ ଆସେ, ଅନ୍ତ ଅନ୍ତ ଗାଡ଼ୀ ସରିଯା ଥାନ କରିଯା ଦେଯ, ମେହିକୁପ ଜିଲିପି ଥାଇବାର ପଥ ହବେ, ଅନ୍ତ ଅନ୍ତ ଥାନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଜିଲିପିକେ ସମାନ କରିଯା ପଥ ଛାଡ଼ିଯା ଦିବେ ।

ପ୍ରବାସୀ । ଫାଲ୍ଗୁନ ୧୩୪୨ । କାମାଧାନାଥ ବନ୍ଦୋପାଦ୍ୟାୟ ।

ଏକଦିନ ବହୁବ୍ରାନ୍ତ ସାଧକଦିଗେର ନିକଟ ବଲିଲେନ, ସେ ମତ୍ୟ କଥା ସଲେ ନା ତାର ଧ୍ୱନି ହୁଏ ନା, ଝାକି ଦିଲେ ଭଗବାନକେ ପାଓୟା ଥାମ୍ବ ନା...ଏହି କଥାର ପର ପ୍ରଚାରକ ବୈଶୋକ୍ୟନାଥ ସାର୍ଯ୍ୟାଳ ମହାଶୟ ତୌହାକେ (ଠାକୁରଙ୍କେ) ଛିଟାର ଭୋକନ କରାଇଲେ... (ଠାକୁର ...) ...ପେଟେ ଜାଗଗା ନେଇ, କିନ୍ତୁ ଜିଜ୍ଞାସି ଦେଖିଯା ତିନି ବଲିଲେନ ଏକଥାନା ଦାଓ । ବୈଶୋକ୍ୟବୁ...ବଲିଲେନ ସେ, ଆପନାର ମତ୍ୟ କଥା

ରକ୍ଷା ପାଇଲ ନା । ପରମହଂସ ବଜିଲେନ, ସଥନ କୋନ ଥେଲାଯୁ...ଗାଡ଼ୀତେ ରାସ୍ତା ବର୍ଦ୍ଧନ ହେଁ ସାଥୀ, କିନ୍ତୁ ଲାଟ ମାହେବେର ଗାଡ଼ୀ ଏହେଇ ...ଜ୍ଞାନଗା ହୟ, ଏଥନ ଶେଟେ ଜିଜାପିର ଜ୍ଞାନଗା ହବେ—ଏତେ ମତ୍ୟ ରକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥାତ ହବେ ନା ।

ଶ୍ରୀଅବ୍ସିନ୍ଦ୍ର, ଦୀନେନ୍ଦ୍ର ରାସ୍ତେର ନିକଟ ବାଙ୍ଗଲା ଶିକ୍ଷା କରିଲେ, ପାଠ ପୂର୍ବେ ମାମାର ପୌରିତେ ମାମୀ ହାଁକୋଚ ନାକୋଚ ପଦଟିର ଇକୋଚ ନାକୋଚ କଥାଟି କିଛୁଡ଼େଇ ବୁଝିତେ ପାରେ ନାହିଁ । (sis).

ଶ୍ରୀଶନ୍ମୁକ ସଙ୍ଗ । କ୍ଲଦାବଜ୍ଞନ ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ - ସ ଥିବୁ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଜୟକୁଣ୍ଠ ଗୋଦ୍ଧାମୀ ତୌହାର ଶିଘ୍ରର ବାଡ଼ୀର ପରିଷକାର ପରିଚନ୍ତାର
କଥା ବଲିଲେନ, ରାତ୍ରିତେ ବୃଦ୍ଧବାନଙ୍କାବୁ ଆସିଯା ଠାକୁରେର ଏକ କଥା ଶୁଣିତେ ପାଇସା
ଠାକୁରଙ୍କେ ବଲିଲେନ ଯଶ୍ରାବ ! ବାଡ଼ୀ ପରିଷକାର, ହୋକ ଆର ଥାଇ ହୋକ ଏଥିନ
ଭୂତେର ଜୀବାତନେ ସେ ମେ ବାଡ଼ୀତେ ଟେକେ ଶକ୍ତ ହୟେ ପଡ଼ିଲୋ । ଆପନାର ସାଧନ
ନିଯମେ ଆର କିଛୁ ହୋକ ଆର ନା ହୋକ, ଭୂତେ କିନ୍ତୁ ବେଶ ବିଦ୍ୟାମ ହଜ ।

କଷ୍ମ ଘୋଡ଼ା ଲେଣ୍ଟି ପରା ଶ୍ରୀଧରଙ୍କ ଏକଭାବେ ଉପବିଷ୍ଟ ଦେଖିଯା
ଭଜ୍ରଲୋକଟିର ମନେ ଏକଟା ଆଶା ହଇଲ, ତିନି କିଛୁକଣ ଶ୍ରୀଧରଙ୍କ କାହେ ଚାପ
କରିଯା ସମ୍ମିଆ ଥାକିଯା ବଲିଲେନ, ବାବାଜୀ ! କିଛୁକାଳ ହୟ ଆମାର ଦ୍ଵୀର ସ୍ତ୍ରୀ
ହିଂସାରୁଛେ, ଆମାର ବଡ଼ି କ୍ଲେଶ, ଏକଟ୍ଟ ଆରାୟ କିମେ ହୟ ବଲିଲେନ ପାରେନ ?
ଶ୍ରୀଧର ଶୁଣିଯା ଧୀରଭାବେ ବଲିଲେନ, ହଁ ଆରାୟ କିମେ ହବେ ବଲାତେ ପାରି ! ଐ
ଦରେ ଧାନ । ଗୋସାଇଯେର କାହେ ଗିଯେ ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କେ କଟେଇ କଥା ବଲୁନ, ଆରାୟ
ପାବେନ । ଭଜ୍ରଲୋକଟି ବଲିଲେନ, ମଶାୟ ଏତକଣ ତୋ ଗୋସାଇଯେର କାହେଇ
ଛିଲାମ, ତିନି ଯା ବଲଲେନ ତାପ ଶୁମଳାମ, ଓ ସବ ଦେଇ ଶୁନା ଆହେ, ଆପନି
ଦୟା କରେ କିଛୁ ବଲୁନ । ‘ଓମସ ଦେଇ ଶୁନା ଆହେ’ ଠାକୁରେର କଥାଯ ଏକପ ଅବଜ୍ଞା-
ଶ୍ଵଚ ଭାବ ଦେଖିଯା, ଶ୍ରୀଧରଙ୍କ ମାଥା ଏକେବାରେ ଗର୍ବ ହିଂସା ଉଠିଲ ; ବଲିଲେନ,
ବିଯେ କରେନ । ୧୦ ପ

ବୁଢ଼ୋଠାକରଣ (ଦିଦିମା) ଶ୍ରୀଧରେର ନିକଟ ଉପହିତ ହଇଗ୍ରା ବଲିଲେନ, ଶ୍ରୀଧର,
ଏଥିନ ଧ୍ୟାନ..ଧୀରାନ୍ତ ଚଲିବେ ନା । ଆସନ ଥେବେ ଓଠ, ଭାଙ୍ଗାର ଏକବାରେ, ଶୃଜ

ଏକବାର ସାଙ୍ଗାର ସାଙ୍ଗ, ସାଙ୍ଗାର ହତେ ଏଲେ ରାନ୍ଧା ଚଢ଼ିବେ । ...ଶ୍ରୀଧର ଚିଂକାର କରିଯା
ବଲିଲେନ, ସାଙ୍ଗାର ଅମନି ହୟ ଟାକା ଫେଲୁନ... । ବଡ୍ଡୋ ଠାକୁରଙ୍ଗ ଟାକା ଦିଲେଇ,
ଶ୍ରୀଧର... ସାଙ୍ଗରେ ସାଇତେ କ୍ରତ୍ପଦେ ସର ହିତେ ସାହିର ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ । ବଡ୍ଡୋ
ଠାକୁରଙ୍ଗ ଶ୍ରୀଧରକେ ଡାକିଯା ବଲିଲେନ, କି କି ଜିନିଷ ଆନବେ କୁଳେ ନା ? ଶ୍ରୀଧର
ବଲିଲେନ, ଆମି ଭାତ ଥାଇ ନା ...ଭାଲ ଆନବୋ ଚାଉଳ ଆନବୋ ଆବାର କି !...
ଆପନି ସାନ ଉଛୁନ ଧରାନ, ଆମି ତୋ ସାବ ଆର ଆସବ ।...କ୍ରମେ ବେଳା ହିତେ
ଲାଗିଲ ଶ୍ରୀଧର ଆସିଲେଛେନ ନା ଦେଖିଯା ବଡ୍ଡୋ ଠାକୁରଙ୍ଗ ସଞ୍ଚ ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ ।
ବେଳା ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିଯା ଶ୍ରୀଧରେ କୋନ ଖୋଜ ଥିବା ନା ପାଇଯା ଏ
ବାଢ଼ୀ ଓ ବାଢ଼ୀ ହିତେ ଚାଉଳ ଡାଇଲ ଧାର କରିଯା ରାନ୍ଧା ଚାପାଇଲେନ । ରାନ୍ଧା ହଇଯା
ଗେଲ ଶ୍ରୀଧର ଆସିଲେନ ନା । ସକଳେ ଭାଲ ଭାତ ଆହାର କରିଯା ବିଜ୍ଞାମ
କରିଲେ ଲାଗିଲେନ । ବେଳା ସାଡେ ସାରୋଟା । ଠାକୁରେର (ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନକୁଳ) ଧୂନୀ
ଆମତଳାୟ ଜଲିଲ, ଠାକୁର ଆହାରାଟେ ଆମତଳାୟ ସାହିଯା ବଲିଲେନ । ମହାଭାରତ
ପାଠ ହିତେ ଲାଗିଲ, ବେଳା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା । ଶ୍ରୀଧର ଏକଟା ବଡ଼ ପୁଟଳି ଥାଡେ
ଜିଇଯା କ୍ରତ୍ପଦେ ଆସିଯା ଉପହିତ...ଧୂନୀ ସମ୍ମଥେ...ବସିଯା ପଡ଼ିଲେନ । ୯୨ ପୃ

•

ପାଚ ଛଯ ଶିନିଟ ଅନ୍ତର ଅନ୍ତର ଏକ ଏକବାର ଶ୍ରୀଧର ପୁଟଳି ହିତେ ଧୂପଧନା
ଚନ୍ଦନ ଶୁଗ୍ଗଲାଦି ମୁଠା ମୁଠା ତୁଳିଯା ‘ଅଗ୍ନେ ସାହା ଅଗ୍ନେ ସାହା’ ବଲିଯା
ପ୍ରଜନିତ ଅଗ୍ନିତେ ଆହୁତି ଦିଲେ ଲାଗିଲେନ । ଠାକୁର ଉହା ଦେଖିଯା କୋନ
କଥାଇ ନା ବଲିଯା ଥୁବ ଆନନ୍ଦେର ସହିତ ମୁହଁ ମୁହଁ ହାଲିଲେ ଲାଗିଲେନ । ବଡ୍ଡୋ-
ଠାକୁରଙ୍ଗ...ଆମ ତଳାୟ ଆସିଯା ଉପହିତ, ଶ୍ରୀଧରକେ ବଲିଲେନ, ଶ୍ରୀଧର ତୁମି ସାଙ୍ଗରେ
ସାଙ୍ଗ ନାହିଁ ! ଶ୍ରୀଧର ମେ କଥାର କୋନ ଜ୍ଵାବ ନା ଦିଲା ଥୁବ ମନୋଧୋଗେର
ସହିତ ପୁଟଳି ହିତେ ଧୂନା ଚନ୍ଦନାଦି ମୁଠା ମୁଠା ତୁଳିଯା, ‘ଅଗ୍ନେ ସାହା’ ବଲିଯା
ଆଶ୍ରମେ ଆହୁତି ଦିଲେ ଲାଗିଲେନ । ବଡ୍ଡୋଠାକୁରଙ୍ଗ ବଲିଲେନ, ପାଗଲ ! ଏକି କାଣ୍ଡ !
ଏତେ କି ଦିନ ସାବେ ! ଶ୍ରୀଧର ଥୁବ ତେଜେର ସହିତ ବଲିଲେନ, ଆସାଯ କି ବଲିଲେନ
ଆପନି ? ଝର୍ତ୍ତାନଳ ତୋ ଅନଳ ! ଆଶ୍ରମେ ଆହୁତି ଦିଲେ କଥନୋ ଆର କୁଥା
ଥାକେ ? ଶାନ୍ତ ଜାନେନ ? ୯୩ ପୃ

ଠାକୁର (ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନକୁଳ) ଏକଟୁ ହାସିଯା ବଲିଲେ ଲାଗିଲେନ, ...ମାଧ୍ୟାରଥ
ବାକ୍ ସମାଜେର ଏକଟି ଭାଙ୍ଗଲୋକେର ବାଢ଼ୀତେ ବହକାଳ ଥେକେ ଏକଟି କାଳୀଶୁର୍କ

ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆହେ, ଏ ଭଜନୋକେର ମା ଠାକୁରଙ୍ଗ ଥୁବ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତିର ସହିତ
ଅତ୍ୟହ ତୀର ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଲେନ, ବ୍ରାହ୍ମ ଭଜନୋକଟି (ଛୋଟ ହେଲେ ?) ବାଣୀ
ଗେଲେଇ କାଳୀ ପ୍ରତିମା ଫେଲେ ଦିତେ ଚାଇତେବ, ଆର ମନ୍ଦିରେର ବାରାନ୍ଦାର
ନାମା ପ୍ରକାର ଅବାଚାର କରିଲେନ । କାଳୀ ଏକଦିନ ବୁଦ୍ଧାକେ ସ୍ଵପ୍ନେ ବଲଲେନ,
ଓ ଗୋ ସାଧାନେ ଥାକିମ ! ତୋର ଛୋଟ ହେଲେ ସେ ବଡ଼ ବିସମ ଅତ୍ୟାଚାର
ଆରଣ୍ୟ କରିଛେ, ନିଷେଧ କରେ ଦିନ୍ ଆବାର ଐକ୍ରମ କରିଲେ ଆମି ତୋର ବଡ଼ ହେଲେର
ସାଡ଼ ଘଟକାବେ । ବୁଦ୍ଧା ବଲଲେନ, କେନ ଯା ! ବଡ଼ ହେଲେର ସାଡ଼ ଘଟକାବେ କେନ ?
ବଡ଼ ହେଲେ ତୋ କୋନ ଅପରାଧ କରେ ନାହିଁ, ସାଡ଼ ଘଟକାଇତେ ହ୍ୟ ତୋ ଛୋଟ
ହେଲେର ସାଡ଼ ଘଟକାଓ ନା କେନ । କାଳୀ ବଲଲେନ, ଓଗୋ ! ସେ ସେ ଆବାକେ
ଏକେବାରେଇ ଥାନେ ନା ! କିଛୁଇ ଗ୍ରାହି କରେ ନା । ତାକେ ଆମି ପାରବୋ ନା... ।

୮୫ ପ୍ର

(ସତୀଶ) ଏକଦିନ ସକାଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଆମାକେ ବଲିଲେନ, ଚମୋ ଇହା ଆଉର
ବେହି ରହେଲେ । ନିଜେର ଆସନ ଗୁଟାଇଯା ଅଞ୍ଚାଙ୍କ ଜିନିଷେର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ
ଏକଟି ବୋବା ସାଜାଇଯା ଆମାର ସାଡେ ତୁଳିଯା ଦିଯା ଚଲିଲେନ । ଆମିଓ
ଚଲିଲାମ । ଆମରା ଏକଟି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୟଦାନେର ନିକଟ ଉପହିତ ହଇଲାମ । ମୟଦାନଟି
ଏତ ବଡ଼ ସେ ତୀର ଅପର ପାଇ ସ୍ଥିର ଦେଖିତେ ପାଓରା ଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ବଲିଲେନ,
ମୟଦାନଟି ପାଇ ହଇଯା ଥାଇବ । ବେଳା ତଥନ ଦଶଟା...ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ କୃତବେଗେ ଚଲିଲେ
ଲାଗିଲେନ, ବିସମ ଭାରୀ ବୋବା ସାଡେ ଜଇଯା ଭୟକ୍ରମ ରୌଦ୍ରେ ଆମିଓ ପଞ୍ଚାଂ
ପଞ୍ଚାଂ ଦୌଡ଼ାଇତେ ଲାଗିଲାମ...ସନ୍ଧ୍ୟାସୀକେ ଏକଟୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଲିଲେ ବଜାଯ
ତିନି ବିରକ୍ତ ହଇଯା କରକ ସ୍ଵରେ ବଲିଲେନ—ଆରେ ଜଳ । ଏ ଆବାର କ୍ରେମନ
ଶାଧୁ, କ୍ଲେପେ ଆମାର ପ୍ରାଣ ସାଥେ ଏକଟୁ ଦୟା ହଇତେଛେ ନା । ଆବାର ଭାବିଲାମ
ଇନି ତୋ ମିକ ପୁରୁଷ, ବୋଧ ହ୍ୟ ଆମାର ପରୀକ୍ଷା କରିଲେଛେ...କିଛୁକଣ ଆବାର
ଚଲିଲାମ...କ୍ଲାନ୍ଟ ହଇଯା ପଡ଼ିଲାମ, ଜିଜାସା କରିଲାମ, ମହାରାଜ ସବ ହାମ ବେହି
ଥେ, ତବ କୋନ ଏତନା ବୋବା ଲେ ଥାତୀ ରହେ ! ଶାଧୁ ବଲିଲେନ, ଆରେ ହାମାରା
ଭୂତ ମିକ ହାସୀ, ହାମାରା ସବ ଚିଜ ଓହିଲେ ଥାତେ । ଶାଧୁର କଥା ଶନିଯା
ଆମାର ମାଥା ଗରମ ହଇଲ,...ମାଥାର ବୋବାଟି ହଡୁମ କରିଯା ଫେଲିଯା ଦିଯା
ଚାଁକାର କରିଯା ବଲିଲାମ, ଶାଲା ଭୂତେନ ବୋବା ଆମାର ସାଡେ । ୨ ପ୍ର

(ଆଚାର୍ଯ୍ୟ) ସତୀଶ ତୁମି ଗୈରିକ ନିଯେଛ କେନ ! ବୀର୍ଯ୍ୟଧାର୍ଣ୍ଣ ନା ହେଲେ ଗୈରିକ

নিতে নাই, শান্তে নিষেধ আছে, গৈরিক ছাড়... তৃষ্ণি গৈরিক নিয়ে আমার কাছে তো থাকতে পাবে না, অস্ত্র গিয়ে থাকে। সতীশ—আজ তো আমি আপনার অতিথি ! ঠাকুর—অতিথি কৃপে এসেছ ? তাহলে তোমাকে আর কিছুই বলবার নেই—আজ তবে এখানেই থাক ! এই বলিয়া ঠাকুর সতীশের আদম ষষ্ঠ কয়িতে আমাদিগকে আদেশ কয়িলেন। দিনরাত সতীশ আমাদের উপর ছক্ষুম চালাইয়া ও খুব শূর্ণি কয়িলাকা কাটাইলেন। পরদিন সকালে ঠাকুর সতীশকে ডাকিয়া কহিলেন—সতীশ এক তিথির অধিক সময় অতিথির তো থাকবার নিয়ম নাই, এখন তৃষ্ণি অস্ত্রে থাও। পাপলা সতীশ খুব চীৎকার কয়িলা বলিতে লাগিল—তা কেন ? শান্তে আছে এক রাত্রি বাস কয়লেই সে বাস্কব হয়ে স্বতরাং আপনি এখন তো আগার বাস্কব হইয়াছেন। বাস্কবশূলি হইয়া কারো কোথাও থাকা উচিত নয়, এখন আর অস্ত্র থাইব না।

১৪ পৃ

হিন্দু ধর্ম। শামী জগদীশচন্দ্র।

মারাঠি শহাজ্ঞা নামদেবের একটি ঘটনা এখানে উল্লেখ কয়িতেছি, নামদেব বিঠ্ঠল দেবের অসুরক উপাসক... বিঠ্ঠল দেব তাঁহার ভক্তের সহিত কথা বলিলেন। ইহা হইতে নামদেবের ধারণা জয়িল যে, তাঁহার দ্রিশ্য দর্শন হইয়াছে এবং আধ্যাত্ম জীবনে আর কোন কাম্য নাই। যখন তিনি উক্ত ভাস্তির বশীভূত ছিলেন তখন তিনি কোন মন্ত্র সভায় ষোগদান কয়িতে থাম। তথায়... সিক্ষ সাধু গোরা কুমুর সমবেত সাধুমণ্ডলীর মধ্যে কে কে পাকা সাধু এবং কে কে কাঁচা (কাঁচা) সাধু তাহা পরীক্ষা কয়িতে আসেন; পাকা পোড়ান হাতুড়িতে হাতুড়ির বা মারিলে শ্রতি মধুর শব্দ উঠে, কিন্তু কাঁচা মাটির পাত্রে আবাত কয়িলে সেই ক্ষনি পাওয়া যায় না। গোরা কুমুর তাঁহার ছোট হাতুড়ি হাতে লইয়া প্রত্যেক সাধুর মাথায় ঝুঁত আবাত কয়িলাবলিলেন, পাকাপাকা। যখন তিনি নামদেবের কাছে গেলেন তখন নামদেব হাতুড়ির আবাতের ভয়ে সভা হইতে উঠিয়া গেলেন। ইহাতে গোরা কুমুর বলিলেন, নামদেব কাঁচা সাধু। ৫০ পৃ

একবার রঘুনাথ অঙ্গীর্ণতা রঘু ভুগিয়াছিলেন। বনভাচার্যের পুত্র বিঠ্ঠলনাথ তাঁহার চিকিৎসার্থে দুইজন চিকিৎসককে আমন্নন করেন। স্বনিপুণ

চিকিৎসকদ্বয় ভক্ত রোগীর নাড়ী টিপিয়া বলিলেন, এই অজীর্ণতা পায়সালি খাওয়ার ফলে হইয়াছে। রঘুনাথ ভাত খাইতেন না—ইহা কাহারও অবিদিত ছিল না। সেই জন্ম চিকিৎসকদ্বয়ের অভিযন্ত শ্রবণে বিশ্বিত হইয়া বিঠলনাথ বলিলেন, ইহা কিরূপে সত্য হইতে পারে। কিন্তু রঘুনাথ স্মিতমুখে তাহাদের মস্তব্যের সত্যতা স্বীকার পূর্বক বলিয়া দিলেন, ... এ কথা সত্য যে আমি মনে মনে প্রচুর গুসাদী পরমাত্মা আহার করেছি ! ১১১ পৃ

পুনঃ পুনঃ পুন্ত্রে গৃহত্যাগে বিরক্ত ও বিচলিত হইয়া রঘুনাথের পর্যাপ্তারিণী স্বীয় স্বামীকে পরামর্শ দিলেন, আমার ছেলে পাগল হয়ে গেছে ! অতএব শক্ত করে রজ্জু দিয়ে বৈধে রাখ। রাজপুত্রত্বে পায়মার্থিক অত্পিত্র কথা পিতা জানিতেন। তাই তিনি বিজ্ঞপ্তভরে পত্নীকে বলিলেন, অতুল গ্রিশ্ম ও কুপসী ভার্যা থার চিতকে আকৃষ্ট করতে পারে না, সামাজিক রজ্জু তাকে কিরূপে বৈধে রাখবে। ১০১ পৃ

শ্রীমা নারদাদেবী | স্বামী গঙ্গীরামনন্দ ।

শ্রীমা বলিয়াছিলেন, কামারপুরে লক্ষ্মী আৱ আমি ‘বৰ্ণ পরিচয়’ একটু একটু পড়তুম। ভাগনে (হনুম) বই কেড়ে নিলে ; বললে, মেয়ে মাঝুষের লেখা পড়া শিখতে নেই, শেষে কি নাটক-নভেল পড়বে ? ৩৮ পৃ

শ্রীমা কামারপুরের সংসারে যাবতীয় কাজ নিজে হাতে করতেন। একদিন সকা঳বেলা মা বাড়ীর ভিতর ঢাকা দিচ্ছেন (গোৱৰ মাটি দিয়ে লেপছেন) ঠাকুৱ বাইরে দাঁতন করছেন, আৱ নানাকৃপ রঞ্জনসেৱ কথা বলে সকা঳কে হাসাচ্ছেন। মা ঠাকুৰণকে লক্ষ্য কৰে বলিলেন, ছেলেৰ অৱপ্রাণনে যে কোমৱে গোট পৱে নাচবে গাইবে, সেই ছেলে মৱে গেলে, সেই কোমৱ কুইয়ে আছড়ে কান্দতে হবে। জঙ্গা শীলা মা বীৱৰে সব শুনছিলেন, ঠাকুৱ বারঘার ছেলেৰ মৃত্যুৱ কথা বলতে থাকলে, তিনি অবশ্যে আঁচ্ছে আঁচ্ছে বলিলেন, সবগুলোই কি আৱ মৱে থাবে। মাৱ কথা বেৱ হতে না হতেই ঠাকুৱ চেঁচিয়ে বলিলেন, ও঱ে জাত সাপেৱ জাজে পা পড়েছে রে—জাত দাপেৱ ন্যাজে পা পড়েছে—আমি বলি সাদাসিদে ভাঙ্গমাত্র, কিছু আবেনা—পেটেৱ ভিতৱ সব আছে ! বলে কিমা সবগুলোই কি আৱ মৱে থাবে ? মা ছুটে পালিয়ে গেলেন। ৪১ পৃ

ଶ୍ରୀମା ସମ୍ମାନାଚନେ, କାମାରପୁରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମା ଆର ଆମି ରୌଧତ୍ୟ । ଏକଦିନ ଖେତେ ବସେଛେ—ଠାକୁର ଆର ହନ୍ଦ୍ର । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମା ତାଳ ରୈଥିତେ ପାରାତ । ମେ ସେଟୀ ରୈଥିଛେ ଥେଣେ ବଜଳେନ, ଓ ହହ ଏ ସେ ରୈଥିଛେ ଏ ରାମଦାସ ବନ୍ଧୁ, ଆମି ସେଟୀ ରୈଥିଛି, ଥେଣେ ବଜଳେନ, ଆର ଏହି ଛିନାଥ ମେନ । ଶ୍ରୀନାଥ ମେନ ହାତୁଡ଼େ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମା ହଲ ରାମଦାସ ବନ୍ଧୁ ଆର ଆମି ହଲୁମ ଛିନାଥ । ମେନ ହାତୁଡ଼େ । କୁନେ ହନ୍ଦ୍ର ବଜାହେ, ତା ବଟେ ! ତବେ ତୋମାର ଏ ହାତୁଡ଼େ ବନ୍ଧୁ ତୁମି ସବ ସମୟ ପାବେ—ଗା ଟିପତେ ପା ଟିପତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ! ଡାକଲେଇ ହୟ । ରାମଦାସ ବନ୍ଧୁ—ତାର ଅବେଳା ଟାକା ଭିଜିଟ, ତାକେ ତୋ ଆର ସବ ସମୟ ପାବେ ନା । ଆର ଲୋକେ ଆଗେ ହାତୁଡ଼େକେ ଡାକେ, ମେ ତୋମାର ସବ ସମୟ ବାଞ୍ଚବ ! ଠାକୁର ବଜଳେନ, ତା ବଟେ, ତା ବଟେ, ଏ ସବ ସମୟ ଆଚେ ! ୪୩ ପୃ

ଏକବାର ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ଓ ଜୈନେକ ଭକ୍ତେର ମଧ୍ୟେ କାହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳତର, ଏହି ବିଷୟେ ବିତର୍କ ଉଠିଲେ, ଶ୍ରୀମାକେଇ ମଧ୍ୟରେ ସାବ୍ୟନ୍ତ କରା ହଇଲ ; ଠାକୁର ଶ୍ରୀମାକେ ସମ୍ମାନ ବାଖିଲେନ ଯେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠନୀ ଦୁଇଜନ ଠାକୁରେର ଦୟର ହିତେ ପଞ୍ଚବିଟିର ଦିକେ ହାଟିଯା ସାଇବାର ସମୟ ତୋହାଦେର ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖିଯା ତୋହାକେ । ମିଳାନ୍ତ କରିତେ ହିବେ । (ଆମାଦେର ମନେ ହୟ, ଶ୍ରୀନି ମା ଠାକୁରଙ୍ଗ, ନିଶ୍ଚଯ ତଥନ ନହବତେର ଦୟ ହିତେ ଦେଖେନ) ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତେର ବର୍ଣ୍ଣ ତଥନ ତଥ୍କାଙ୍କଣମୂଳ୍ୟ ବାହ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗ କବଚେର ମହିତ ଯିଶିଯା ଘାୟ ! ଶ୍ରୀମା ତଥାପି ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରକେର ଆୟ ରାମ ଦିଲେନ, ଅପର ବ୍ୟଜିଇ କିଛୁ ଅଧିକ ଫରମା । ୨୧ ପୃ

ଶ୍ରୀମାରେ ଗର୍ଭାର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାୟଇ ଅମୁଶୋଚନା କରିତେନ ଏମନ ପାଗଳ ଜ୍ଞାନାହିରେର ମୁକ୍ତେ ଆମାର ସାମାନ୍ୟ ବେ ଦିଲୁମ ! ଆହା ଦୟ ସଂମାନ କରଲେ ନା, ଛେଲେ ପିଲେଓ ହଜ୍ଜ ନା, ମା ବଜ୍ରାଓ ଶୁନଲେ ନା । ଠାକୁର ଏକଦିନ ଇହା ଶୁନିଯା ସମ୍ମାନେନ । ଶାଙ୍କ୍ଷତ୍ତ୍ଵ ଠାକୁରଙ୍ଗ ମେ ଜନ୍ମ ଆପନି ଦୁଃଖ କରିବେନ ନା, ଆପନାର ମେରେ ଏତ ଛେଲେ-ମେଯେ ହେବେ, ଶେଷେ ଦେଖିବେନ, ମା ଡାକେର ଜ୍ଞାନାୟ ଆବାରୁ ଅହିର ହୟେ ଉଠିବେ । ୧୫୩ ପୃ

ଏକବାର ଜଗନ୍ନାଥୀ ପୂଜାର ପରିବେଶମେର କାର୍ଯ୍ୟ ନିରତ ମେଜୋ ମାଝାର କପାଳେ ଜୈନେକ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ହୋମେର ଫେଟୀ ଦେଉଥାତେ ବ୍ରାହ୍ମିଙ୍ଗ ଜୟଦାର ବାବୁଆ ଅନାଚାରେର ପ୍ରତିବାଦକରେ ଓ ଜାତିନାଶଭୟେ ଅନ୍ତରୁକ୍ତ ଅବହାୟ ଉଠିଯାଂ ପଡ଼େନ—ଶ୍ରୀମା ପ୍ରଭୃତିର ବହ ଅହରୋଧେ ଆର ବସେନ ନାହିଁ, ଅଧିକତ ପଞ୍ଚ ଟାକା ଅର୍ଦ୍ଦଶ୍ଵର

আবায় করেন। . পরে শ্রীমলিতমোহন চট্টোপাধ্যায় জয়রামবাটি আসিয়া এই সংবাদ জানিতে পারেন। তিনি সঙ্গে গ্রামোফোন আনিয়াছিলেন; গ্রামবাসীকে উহা বাজাইয়া শুনাইতে লাগিলেন। পজীগ্রামে তখন উহা অভিনব বস্ত, হৃতরাঃ সেই আসরে জরিমানা আবায়কারীবাও উপস্থিত ছিলেন। শ্রীমান্নের অপমানের প্রতিশোধ নইবার উত্তম স্বরূপ পাইয়া বীরভক্ত তখন অগ্রিমভি ধারণ করিলেন, এবং ড়য় দেখাইলেন যে টাকা ফিরাইয়া না দিলে তিনি তাহাদিগকে গুলি করিবেন। বলা বাহ্য, টাকা তৎক্ষণাত ফেরত দেওয়া হইয়াছিল। এই সব অস্তুত কীভিত জঙ্গ ললিতবাবু ভক্ত মহলে কাইজার আখ্যা লাভ করিয়াছিলেন। ৩৩০ পৃ

জয়রামবাটিতে থাকার সময় বড়দিনের ছুটিতে রঁচির ভক্তরা অনেকগুলি ফল খাইয়া আসিয়াছেন। ভাবিনী দেবী নাস্তী মাঘের এক দ্য সম্পর্কীয়া বিধবা ভাগিনী সেখানে আছেন, মাঘের বাঢ়ীতে তিনি ভাবিনী মাসী নামে পরিচিত। মাসীর বৃদ্ধা মাতা তখন অসুস্থা; তাই শ্রীমা বৃক্ষীয় জঙ্গ দুইটি বেদানা পূর্বেই মাসীর হাতে দিয়াছেন। ইহার পরেই রঁচির ফজগুলি আসিতে দেখিয়া মাসীর আরও পাইবার ইচ্ছা হইল; তাই দীর্ঘনিঃখাস ফেলিয়া বলিলেন, আহা পরমহংসদেবের সঙ্গে প্রথমে আমার বিয়ে হবার কথা হয়েছিল, বাবা তখন পাঁচজ ক্ষেত্রে তাঁর সঙ্গে আমার বিয়ে দিলেন না। সেই বিয়ে হলে এসব জিনিয় আমার বরেই আসত। কথা শুনিয়া উপস্থিতসকলে হাসিয়া উঠিলেন। মাঘের মুখেও একটু হাসি দেখা দিল; কিন্তু তাহা বিজ্ঞপের নহে, পরম্পরাহার্দ্যের হাস্ত তিনি মাসীকে বলিলেন, তা মে না তোর আর কি কি চাই। ৪৬০ পৃ

১৫ই মার্চ প্রত্যয়ে ছয়খানি গম্বুজ গাড়ীতে বিশুণুর ছাড়িয়া আট মাইল দূরে অয়পুরে আসিয়া তাহারা এক চিঠিতে রাঙ্গার বন্দোবস্ত করিলেন। রাঙ্গা প্রায় শেষ হইয়াছে। পাঁচক ফেন গালিবার জঙ্গ পাঁচসের চাউলের হাঁড়িটি উনান হইতে নামাইবে, এমন সময় হঠাৎ উহা ভাঙিয়। গেল—ভাত ও ফেন চারিদিকে ছড়াইয়া পড়িল আবায় রাঙ্গা করিতে গেলে অত্যন্ত দেরী হইবে ভাবিয়া সঁকলেই কিংকস্ত্ব্যবিয়ুচ্ছ হইলেন। শ্রীমা কিন্তু একটুও বিচলিত হইলেন না। তিনি খড়ের একটা ছড়া ধারা.....ফেন সরাইয়া ভাতগুলি

... ଟୋନିଆ ଏକତ୍ର କରିଲେନ । ତାରପର ହାତ ଧୂଳିଆ... ସାକ୍ଷ ହଇତେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଠାକୁରେର ଛବିଥାନି ବାହିର କରିଯାଇଲେନ । ଅନୁତ୍ତର ଏକଟି ଶାଳେର କାଠି ଦିଲ୍ଲୀ କତକଣ୍ଠି ଭାତ ଏକଥାନା ଶାଲପାତାଯ ତୁଳିଯା ଓ ଉହାତେ ଭାଲ ତରକାରି ସାଜାଇଯା ଦିଲ୍ଲୀ, ମୁକ୍ତ କରେ ଠାକୁରଙ୍କେ ବଜିଲେନ, ଆଜ ଏହି ରକମ ଘେପେଛ, ଶ୍ରୀଗ୍ରିଗ୍ରି ଶ୍ରୀଗ୍ରିଗ୍ରି ଗରମ ଗରମ ଛାଟି ଥେଯେ ନାହିଁ । ମାଯେର କାଣ ଦେଖିଯା ସକଳେ ହାମିଯା ଉଠିଲେ, ତିନି ବଜିଲେନ । ସଥନ ସେମନ, ତଥନ ତେମନ ତ କରତେ ହେ । ୩୪୦ ପୃ

ଭକ୍ତ ବଜିଲେନ, ସେ, ତିନ ଚାର ଦିନ ପରେ ତିନି ଦେଶେ ଫିରିବେନ; ତୀହାର ଇଚ୍ଛା ଶ୍ରୀମାୟେର ଅତ୍ର ପ୍ରସାଦ ଶୁକାଇଯା ଲାଇଯା ଥାନ । ସଥା ସମୟେ, ଶ୍ରୀମା ପ୍ରସାଦୀ ଅତ୍ର ଦେଖାଇଯା ଦିଲ୍ଲୀ ଭକ୍ତଙ୍କେ ବଜିଲେନ, ଏଗୋ, ତୋମାର ସେଇ ଜିବିସ । ଏକଥାନି ରେକାବିତେ ଅତ୍ରପ୍ରସାଦ ଛିଲ । ଭକ୍ତ ଉହା ଲାଇଯା ଶ୍ରୀମାୟେର ଘରେ ସମୁଖେ ଝୁଲାନୋ ଏକଥାନି ଟିମେର ଉପର ଶୁକାଇତେ ଦିଲେନ । ମା ସାବଧାନ କରିଯା ଦିଲେନ, ଦେଖେ ସେନ କାକେ ନା ମୁଁ ଦେଯ । ଭକ୍ତ ତଥନଇ ସେଥାନେ ଫିରିଯା ଆସିବେନ ବଜିଯା ବାହିରେର ଘରେ ଗିଯା ତାମାକ ଖାଇତେ ଖାଇତେ ପ୍ରସାଦେର କଥା ତୁଳିଯା ଘୁମାଇଯା ପଡ଼ିଲେନ; ଆୟ ତିମଟେର ମମମ ସଥନ ଘୁମ ଭାଙ୍ଗିଲେ, ସଥନ ଏହି କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲ ତଥନ ଅନ୍ତଭାବେ ଭିତରେ ବାଇଯା ଦେଖେ, ମା ଠିକ ଏକଇ ଜୀବଗାୟ ଏକଇ ଭାବେ ବସିଯା ଆଛେନ । ଅଞ୍ଜିତ ଭକ୍ତ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ମା ଆଜ ଆପନାର ବିଶ୍ଵାସ ହୁଯିନି? ମା ବଜିଲେନ, ନା ବାବା ତୋମାର ଓଟିତେ ପାଛେ କାକେ ମୁଖ ଦେଇ, ତାହି ବସେ ଆଛି । ୪୪୫ ପୃ

ଏକବାର ଏକଟି ମେଘେ ଶ୍ରୀମାୟେର ନିକଟ ହଇତେ ବିଦ୍ୟାର ଲାଇବାର ମମମ ତୀହାର ପାଯେର ବୁଢ଼ୀ ଆଶ୍ରମ କାମଡାଇଯା ଧରେ । ମା ଚିରକାର କରିଯା ବଜିଲେନ, ଓମା ଏ କି ଭକ୍ତି ଗୋ! ପେରାମ କରବି କର! ତା ନା ଆବାର ଆଶ୍ରମ କାମଦ୍ଦେଶ ଧରେଛେ! ମେହି ମେଘେଟି କହିଲ, ମନେ ରାଖବେନ ବଲେ । ମା କହିଲେନ, ମନେ ରାଖବାର ଏମନ ଉପାୟ ତ କଥନ ଓ ଦେଖିନି । ୪୪୬ ପୃ

ଉଦ୍ବୋଧନେହି ଏକ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀମାକେ ପ୍ରଣାମ କରିତେ ଗିଯା ତୀହାର ପାଯେର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉପର ଏମନ ଜୋରେ ଯାଥା ଠୁକିଯା ଦେନ ସେ, ବ୍ୟଥା ପାଇଯା ମା'ଓ': କରିଯା ଉଠେଲ । ଉପହିତ ସକଳେ ଭକ୍ତଙ୍କେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଏକି କରଲେ? ଭକ୍ତ ଉତ୍ସର ଦିଲେନ, ମାର ପାଯେ ପ୍ରଣାମ କରେ ବ୍ୟଥା ରେଖେ ଗେଲୁମ । ସତ ଦିନ ବ୍ୟଥା ଧାକବେ, ମା ତତହିନ ଆମାଯ ମନେ ରାଖବେନ । ୪୪୭ ପୃ

ରାଂଚିର ... ଆଶ୍ରମରେ ରାଜୁ ଠାକୁରେର ଦର୍ଶନ ପାଇଯାଛେନ । ଠାକୁରେର ଭାକେ ରାତ୍ରେ ତୋହାର ଘୁମ ଭାଙ୍ଗାଯାଏ ... ଦୂରଜା ଖୁଲିଯା ଦେଖେନ, ଠାକୁର ରାଜ୍ଞୀଯ ନୀଡ଼ାଇସ୍—ଗେରୁଯା ପରା, ପାଇଁ ଖଡମ, ହାତେ ଚିହ୍ନଟା ! ... ଜୟରାମବାଟିତେ ଶ୍ରୀମାକେ ଶୁନାଇୟା (୨୯/୧/୧୩୨୦) ... ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲେନ, ମା ଖଡମ ପାରେ, ଚିହ୍ନଟା ହାତେ କେନ ? ମା ବଜିଲେନ, ସମ୍ଯାସୀର ବେଶ । ତିନି ସେ ବାଉଳ ବେଶେ ଆସବେନ ବଲେଛେ । ବାଉଳ ବେଶ—ଗାଁ ଆମିଥାଜା, ମାଥାଯ ଝୁଟି, ଏତଥାନି ଦାଡ଼ି । (ଠାକୁର) ବଜିଲେନ, ବର୍ଧମାନେର ରାଜ୍ଞୀ ଧରେ ଥାବ, ପଥେ କାଦେର ଛେଲେ ବାହେ କରବେ, ଭାଙ୍ଗା ପାଥରେର ବାସନ ହାତେ, ଝୁଲି ବଗଜେ, ସାଜେନ ତୋ ସାଜେନ, ଥାଜେନ ତୋ ସାଜେନ, କୋନ ହିକବିଦିକ ଥେଯାଳ ନେଇ !—ପ୍ରଶ୍ନକାରୀ ଜିଜାମ୍ବା କରିଲେନ, ବର୍ଧମାନେର ରାଜ୍ଞୀ କେନ ? ମା ବଜିଲେନ, ଏହି ଦିକେ ଦେଶ । ... ପ୍ରଶ୍ନ ହଇଲ, ତବେ କି ବାଙ୍ଗଲୀ ? ମା ବଜିଲେନ, ହୟା ବାଙ୍ଗଲୀ, ଆମି ଶୁଣେ ବମଲୁମ, ଓ କି ଗୋ ତୋମାର କି ସାଧ ? ତିନି ହେସେ ବଜିଲେନ, ହୟା ତୋମାର ହାତେ ହଂକୋ କଲକେ ଥାକବେ । ... ମାୟେର ଏ ଅନ୍ତାବ ମରଃପୁତ ତତ୍ୟ ନାହିଁ ବୃଦ୍ଧାବନେ ଭକ୍ତ ସନ୍ତାମଗଣ ରେଲ ଗାଡ଼ି ହଇତେ ନାମିଯାଛେନ, ଶ୍ରୀମାଣ ନାମିଯାଛେନ ; ଗୋଲାପ ମା ଗାଡ଼ି ହଇତେ ଜିନିସ ପତ୍ତର ନାମିଯାଏ ଦିତେଛେନ । ଜାଟୁ ଯହାରାଜେର ହକ୍କା-କଲିକା ଗାଡ଼ିତେ ପଡ଼ିଯା ଛିଲ ; ଗୋଲାପ ମା ମାୟେର ହାତେ ଦିଲେନ । ଅମନି ଲଜ୍ଜାଦିଦି ବଜିଯା ଉଠିଲେନ, ଏହି ତୋମାର ହଂକୋ କଲକେ ଧରା ହେଁ ଗେଲ ! ଶ୍ରୀମାଣ, ଠାକୁର ଠାକୁର ଏହି ଆମାର ହଂକୋ କଲକେ ଧରା ହେଁ ଗେଲ । ବଜିଯା ଐଶ୍ଵରୀ ଧୂମ କରିଯା ମାଟିତେ ଫେଲିଯା ଦିଲେନ । ୧୩୦ ପୃ

ଶ୍ରୀମା ଶେଷବାର ଜୟରାମବାଟିତେ ଆଛେନ...ଏମନ ସମୟ ଏକଦିନ ଅପ୍ରକଟିତିଥା ଶୁରୁବାଲୀର ଥେଯାଳ ସେ, ତୋହାର ଜ୍ଞାନାତ୍ମ ମର୍ଯ୍ୟାଧିହାରୀଙ୍କ ପିଲାଇଛେ । ବହୁ ଆସଗାଯାଇ ଖୁଜିଯାଏ ମଙ୍କାନ ପାଇଲେନ ନା । ଶେଷେ ପୁକୁରେ ନାମିଯାଏ ଅନେକକଣ ଖୁଜିଲେନ । ଅକଞ୍ଚାନ୍ଦ ଭାବିଲେନ, ଏବେ ଠାକୁରବିର କାଜ ! ତଥନଇ ଡିଜା-କାପଢ଼େ ଛୁଟିଯା ଆସିଯା କାହିଁଯା ବଜିଲେନେ, ଓ ଗୋ ଠାକୁରବି ଗୋ ଆମାର ଜ୍ଞାନାତ୍ମ ବାଁଡୁଜ୍ୟେ ପୁକୁରେ ଡୁବେ ଗେଛେ ଗୋ, କି ହେବ ଗୋ ! ଶ୍ରୀମା ବାଜ ହଇଯା ଲକଳକେ ଭାବିଯା ପାଠାଇଲେନ, ଏକଜନ ଆସିଯା ସବ ଶୁନିଯା ବଜି, ମର୍ଯ୍ୟା ବେବେଦେବୀ ଦୋକାନେ ତାସ ଖେଳି—ଦେବେ ଏଲାମ । ୩୮୧ ପୃ

...ଶ୍ରୀମାଙ୍କ ଆହାରେର ସମୟ ଦୁଃ ଆମ ଓ ମନେଣ ଦେଖ୍ଯା ହଇଲ, ତିବି ଉହା

ଏକତ୍ରେ ମାଧ୍ୟମୀ ଏକଟୁ ଥାଇଯା ବଲିଲେନ, ଛେଳେର ଜଣ ରହିଲ ଏବଂ ଆଚମନେର ଜଣ ବାଇରେ ଗେଲେନ । ଫିରିଯା ଆସିଯା ଦେଖେନ, ଜନେକ ଦ୍ଵୀପଜ୍ଞ ଐ ପ୍ରସାଦ ଥାଇତେଛେନ ଆର ଆବଦାର କରିଯା ବଲିତେଛେନ, ସବହି ଓର ଛେଳେରା ଥାବେ, ଆର ଆମରା ଶୁକିଯେ ଯରବ । ୫୫୯ ପୃ

(ଶ୍ରୀମାର ତଥନ ଅସ୍ଥଥ) ଏକଦିନ ଡାକ୍ତାର କାଞ୍ଜିଲାଳ ଆସିଯା ଦେଖିଲେନ, ଭାତେର ପରିମାଣ ଏକଟୁ ବେଳୀ ହଇଯାଛେ । ଅହନି ସେବିକାକେ ଭର୍ତ୍ତରୀ କରିଯା ବଲିଲେନ, ସେ ତୋହାର ଦ୍ୱାରା ଠିକ ସେବା ହଇବେ ନା । ଶ୍ରୀରାମ ପରଦିନ ହଇତେ ଦୁଇଜନ ଆର୍ଦ୍ଦେର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ହିଁବେ । ଡାକ୍ତାର ଚଲିଯା ଗେଲେ ଯା ଦେବିକାକେ ବଲିଲେନ, ହଁଯା ଆୟି ଦେଇ ଜ୍ଞାତୋପରା ଘେଯେଗୁଲୋର ସେବା ନେବ ଓ ମନେ କରେଛେ ? ତା ଆୟି ପାଇବ ନା...ତୁ ଆଜ କର୍ମ ସେଯବ କରୁଛ କରବେ । ୫୫୧ ପୃ

କଲିକାତାଯ ପ୍ରଥମ ଆଗମନେର ସମୟ ମାତାଠାକୁରାନୀ ଏକବାର କଲେବରେ ଚୁକିଯା କଲ ଖୁଲିବାଯାତ୍ର ଧେନ କୋସ କୋସ ଶବ୍ଦ ହଇତେ ଥାକେ, ଇହାତେ ତିନି ଭର ପାଇଯା ତଥନଇ ବାହିର ହଇଯା ଆସେନ ଏବଂ ବଲିତେ ଥାକେନ ସେ କଲେ ସାପ ଚୁକିଯାଛେ । ୫୫୧ ପୃ

ଜୟରାମ ବାଟିତେ ମାତାଠାକୁରାନୀର ଜଗ ହଇଯାଛେ, ତାହିଁ ସାଙ୍ଗ ଥାଇତେ ଥାଇତେ ଭକ୍ତ ସନ୍ତାନଦେର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ବଲିତେଛେନ, କି ଗୋ ଆଜ ସେ ପ୍ରସାଦେ ଭକ୍ତି ଆଇ !

ଏକଦିନ ପ୍ରସମ ମାମାର ଦରେର ଭିତରେ ଯା ପା ଝୁଲିଯା ବସିଯା ଆଛେନ । ପ୍ରକାଶ ମହାରାଜ ନିକଟେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଦିଯା ଶ୍ରୀଚରଣ ବନ୍ଦନା କରିଯା ବଲିତେଛେନ, ଯା ଆମାକେ ଆର ଘୁରାବେନ ନା ।

ଶ୍ରୀମା ଉତ୍ତର ଦିତେଛେନ, ଆମାକେ ଛେଡ଼େ ଏତଦିନ ଘୁମତେ ପାଇଲେ, ଆୟି ଏକଟୁ ଘୁରାବୋ ନା । ୫୫୨ ପୃ

ଶ୍ରୀମା ଜୟରାମବାଟିତେ ସେ ହାରିକେନ ଲଠନ ରାଖିତେନ, ତାହାର ଚିମନିର ଚାରିଦିକେ ତାରେର ଦେଖ୍ୟା ଛିଲ । ଲଠନଟି ଶ୍ରୀମା ସମ୍ବେଦନ ରାଖିତେନ ବଲିଯା ଦୀର୍ଘ ସ୍ଥାଯୀ ହଇଯାଛି । କିନ୍ତୁ ତିନି ଚିମନି ଖୁଲିଯା ପରିଷାର କରିଲେ ପଞ୍ଚିତେନ ନା ; ବଲିତେନ, ଓତେ ଅନେକ କଲକଜୀ ଆୟି ଥୁଲିଲେ ପାରି ନା । କଲିକାତାର ଏକଟି ମେଘେର ବୁନ୍ଦିର ପ୍ରଶଂସା କରିଲେ ଗିଯା ତିନି ବଲିଲାଛେନ ଅମୁକେର ବଉ ବଡ଼ିତେ ଦ୍ୱାରା ଦିତେ ଆମେ । ୫୫୩ ପୃ

ଶ୍ରୀଜୀ (୧୦୮) ରାମ ଦାସ କାଠିଆ ବାବା । ସନ୍ତ ଦାସ ବାବାଜୀ ।

ଏକବାର କଲିକାତାର ଆମାର ଜର ହଇଲ । ଜର ଭୋଗ କରିତେ କରିବେ ଆମାର ମମେ ଏହିରୂପ ଚିତ୍ତ । ହଇଲ ସେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜଜୀ ଦର୍ଶନ ଗାଁଜା ଖାଇଯା ଥାକେନ । ଆମି ଏକ ଚିଲିମ ଗାଁଜା ଆନାଇସା ନିଜେ ସାଜିଯା ତୁହାର ଭୋଗ ଦିବ । ...ଗାଁଜାର କଙ୍କି ଓ କିଛୁ ଗାଁଜା ବାଜାର ହିତେ ଆନାଇଲାମ, ଏବଂ ନିଜେର ହାତେ ନିୟମିତ ଝାପେ ଗାଁଜା ସାଜିଯା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜକେ ଶ୍ରବଣ କରିଯା । ତୁହାର ପାନାର୍ଥେ ଐ ଗାଁଜାର ଚିଲିମ ନିବେଦନ କରିଲାମ, ଗାଁଜା ଆପଣା ହିତେ ଜଲିଯା । ...ଧୂମ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରିଯା ବାହିର ହିତେ ଲାଗିଲ...ଧାରଣା ହଇଲ...ସେ ତିନି ଧୂମପାନ କରିଯାଛେନ । ତୁମରେ ଆମି ଐ କର୍କଟି ଲାଇସା ଅବଶିଷ୍ଟ ଗାଁଜାର ଧୂମପାନ କରିଲାମ । ...ଆମାର ଜର ତ୍ୟାଗ ହଇଲ । ...କ୍ଷେତ୍ର ମାମ ପରେ ଆମି ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧାବନେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତବାବାଜୀ ମହାରାଜେର ନିକଟ ଆସିଲାମ...ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବାଜୀ ମହାରାଜ କ୍ଷେତ୍ରକର୍ତ୍ତା ବର୍ଜବାସୀର ମଙ୍ଗେ ଏକବ୍ରତେ ଗାଁଜା ପାନ କରିତେଛିଲେନ ମେହି ସମୟ ଆମାକେ ଅନ୍ତ ଦର ହିତେ ତାହାର ନିକଟ ଡାକାଇସା ନିଜେନ, ଏବଂ ନିଜେ ସେ ଚିଲିମେ ଗାଁଜା ପାନ କରିତେଛିଲେନ, ତାହା ଆମାକେ ଦିଯିବା ବଲିଲେନ, ତୁମି ଏହି ପ୍ରସାଦୀ ଗାଁଜା ପାନ କର । ତଥନ ଏକ ବର୍ଜବାସୀ ତୁହାକେ ଜିଜାସା କରିଲ, ବାବୁ କି ଗାଁଜା ଖାଇ ? ତଥନ ତିନି ହାସିଯା ବଲିଲେନ । ନା, ବାବୁ ଗାଁଜା ଖାଇ ନା, ତବେ ଜର ହଇଲେ କଥନ କଥନ ବାବାକେ ଶ୍ରବଣ କରିଯା ଗାଁଜା ଭୋଗ ଦେଇ ଏବଂ ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣ କରେ । (ଅଥଚ କାଠିଆ ବାବା କଲିକାତାର କଥା ଜାନିଲେନ ନା) ୧୫୧ ପୃଷ୍ଠା ।

ଏକଦିନ ଏକ ବର୍ଜବାସୀ ଚାକର ଏକ ପଦେର ଉପର ଦଗ୍ଧାଯମାନ ହଇସା କୋନ ମଞ୍ଚ ଜ୍ପ କରିତେଛିଲ । ତାହା ଟେର ପାଇସା ତାହାକେ କୋନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଯୋଗ କରିବେନ ମନେ କରିଯା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ତାହାକେ ଜିଜାସା କରିଲେନ, ତୁମି କି କରିତେଛ ? ମେ ବଲିଲ, ମହାରାଜ ! ଆମି ଭଜନ କରିତେଛି । ତିନି ହାସିଯା ବଲିଲେନ, ଆମେ ! ଭଜନ କା ଦର ବହୋତ ଦୂର ହାୟ, ଭଜନ ଆବତ୍ତିରେଲେ ନେହି ବନେଗା, ଆବ ତୁ କାମ କରତା ଥା । ୧୯୬ ପୃଷ୍ଠା ।

ରାମଦାସ କାଠିଆ ବାବା ତମୀର ଶିଘ୍ର ସହିତ ଡରତପୁର ଚଟିତେ ବୁଦ୍ଧାବନେ ଫିରିତେଛେ ଉତ୍ତାଦେହ ନିକଟ ପ୍ରାୟ ୨ ମେର ଆମାଜ ଗାଁଜା ଛିଲ ; ଏତଥାକି ଗାଁଜା ରାଖି ଆଇନତ ଦଶମୀଯ । ଶୁକ୍ଳଶିଖେ ପୁଲିଶେର ହାତେ ପଡ଼ିଲେନ ।

ମ୍ୟାଜିସ୍ଟ୍ରେଟ କହିଲ, ଏତ ଗାଁଜା ଲାଇସା କି କର ।

କାଠିଆ ବାବା ଉତ୍ତର କରିଲେନ, ଇହା ତାହାର ହୁଇ ଏକଦିନେର ଥୋରାକ ମାତ୍ର !
ଯାଜିମ୍ବେଟ ବିଶ୍ୱାସ କରିତେ ଚାହିଲେନ ନା, ଅମାନ ଚାହିଲେନ । ତେବେଳାଙ୍ଗ
ମହାମାତ୍ର ଶ୍ରୀପର ଚିଲିମେ ଆଉ ଏକ ପୋରା ମତ ଗୌଜୀ ନିଃଶେଷ କରିଲେନ ।
ଯାଜିମ୍ବେଟ ଅବାକ୍, କରେକ ଯିନିଟିର ମଧ୍ୟେ ଏମନ କାଜ ତାହାର ଧୀରଗାତ୍ରୀତ !
ତେବେଳାଙ୍ଗ ମୁକ୍ତି ଦିଲ୍ଲା କହିଲେନ, ତୁମି ଖାଲୀସ ହିଲେ, ଆମ ଏଇଥାନେ ତୋମାକେ
ଗୌଜୀର ଜନ୍ମ ଆର କୋଥାଓ ସାହାତେ ବିରକ୍ତ ନା କରେ ତାହାର ଜନ୍ମାମି ହକୁମନାମା
ଦିତେଛି । ରାମଦାସ କାଠିଆ ବାବା କହିଲେନ, ହକୁମ ନାମାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହି,
ସମ୍ମ କେହ ଅବିଶ୍ୱାସ କରେ, ଆମାଦେର ଧରେ, ଆବାର ଏମନଇ ତାବେ ଚିଲିମ
ଚଢ଼ାଇଯା ଦେଖାଇଯା ଦିବ । ୪୩ ପୃ

ଏକବାର ରାମଦାସ କାଠିଆ ବାବାକେ ସନ୍ତଦାସ ବାବାଜୀ ପ୍ରକ୍ଷେପ କରେନ ଏତ
ନେଶାତେ ତ କ୍ଷତି ହିତେ ପାରେ ? ମହାପୂର୍ବ ଉତ୍ତର କରିଲେନ, ବାବା ଜିମ୍ବର
ଭଗବ୍ୟାନ କା ଅମଲ ଚଢ଼ିଗିଯା ଉତ୍ସପର ଅପର କୋଇ ଅମଲ କବି ଚଢ଼ିତା ନେହି !
(ବାବା ସାର ସର୍ବସତ୍ତ୍ଵାୟ ଭଗବାନେର ନେଶା ଚଢେ ଗିଯେଛେ, ସଂସାର କୋନ ନେଶାଇ ତାର
ଉପର ଭର କରତେ ପାରେ ନା ।) ୪୩ ପୃ

ମାଧ୍ୟମବେର ଉପଦେଶ । ଶିବନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ।

ପ୍ରଥମ ସଥନ ବ୍ରାହ୍ମ ହଇଯା ପାଡ଼ାଗୌଯେ ଗୋଟିଏ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ
ଆସିଯା ବଜିଲ, ଏଇ ବାହି ହରେଛେ, ଏକେ ଭୂତେ ଧରେଛେ, ଏକେ ଯିଛିରି ଜଳ
ଥାଇତେ ଦାଓ । ୧୧୫ ପୃ

ଯେତେ ପିକ୍ପକେଟ-ଏର ମତ ଇଶ୍ଵର ତୋମାର ସବ କେତେ ନେବେନ ନା ।
୨୧୦ ପୃ

ବୌଦ୍ଧ ମନ୍ଦିରେ ଦ୍ଵୀଲୋକ ଥାକେ, ତାରା ଅପରେ ହସେ ନାମ ଜପେଇ ଚାକା
ସୁରୋତ୍—ସେ ତାକେ ପରସା ଦିଲ୍ଲେ ଦେଇ ହୃଦୟର ମଧ୍ୟ ତଥନ ବାଜାର କରଛେ—ଚାକା ଘୁମାଇଛେ
ମେହି ଦ୍ଵୀଲୋକ, ପରସା ହଞ୍ଚେ ତାର, ଧର୍ମ ମେହି ବାଜାରେର ଲୋକେର । ୨୨୭ ପୃ

...ଶୋକ ନକଳ ଆସି ଆହେ । ପାଞ୍ଜାବେ କେଉ ଘରେ ଗେଲେ ଆଜ୍ଞାଯି
ଦ୍ଵୀଲୋକେରା ଦଳ ବୈଧେ ଦିନେର ମଧ୍ୟ ଏକବାର କ'ରେ କୌନ୍ଦତେ ଆମେ । ଖେରେ ଦେଇସେ
ପାର ଚିବୁତେ ଚିବୁତେ ସାଂଚେ, ଏକେ ତାକେ ଭାକୁଛେ, ଓ ତାହି ଆସି କେବେ ଆସି
ଏଇକପ ମେହେ କୁଜେ ଦଳ ବୈଧେ ଏମେ, ଓରେ ଆମାର ଅମୁକ ଏମନ୍ ଛିଲ ତେମନ୍

ছିଲ । ଏହି ରକମ କରେ ଏକ ଷଟ୍ଟା କେବେ ଆପନ ଆପନ ସାଡିତେ ଚଳିଲେ... ।

୨୫୯ ପୃ

ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଏକବାର ଥିଯେଟାରେ ଶ୍ରୋପନୀୟ ବନ୍ଧୁହରଣ ଦେଖିଲେ ଗିଯେଛିଲ । ଥିଯେଟାର ଦେଖିଲେ ଦେଖିଲେ ଏମନ ମଧ୍ୟ ହେଁ ଗେଛେ ଯେ, ଏକଜନ ହୃଦୟାମ୍ବନ ମେଜେ ସଥିନ ଶ୍ରୋପନୀୟ କାପଡ଼ ଟାନିଛେ, ଅମନି ସେ ବଲେ ଉଠିଛେ, ମାର ମାର ଲାଗାଏ ଜୁତୋ । ବନ୍ଧୁ ବଲିଲେ, ଥାମ ଥାମ—ଏ ଯେ ଥିଯେଟାର ତଥନ ତାର ଚେତନା ହଲ । ୨୮୦ ପୃ

ମାଧ୍ୟୋଂସବେର ବନ୍ଧୁତା । ଶିବନାଥ ଶାନ୍ତି ।

...କୋନ ଏକ ପଞ୍ଜୀଆୟ ଏକବାର ଏକଟି ଶିଶୁ ବାଲିକାକେ ଏକଟି ଶୁତଦେହ ଦେଖାନ ହଇଯାଛିଲ । ଏକଟି ତେତୁମବୁକ୍ଷତିଲେ, ଏକଟି ଜଳାଶୟେ ଏଇ ମୂର୍ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିକେ ଅନ୍ତର୍ଜଳ କରା ହଇଯାଛିଲ । ବାଲିକାଟିକେ ବଲା ହଇଲ ଦେଖ ଇନି ଯରିଯାଇଛେନ । ବାଲିକାଟି ବିଶ୍ୱାସିଷ୍ଟ ହଇଯା ଦେଖିଲ, ଯୁତ ଶରୀର ହଁ କରିଯା ପଡ଼ିଯା ଆଛେ । ତାହାର କିଛୁଦିନ ପରେ ଏକଦିନ ସେଇ ଗ୍ରାମେ ବାଡ଼ ଆରାନ୍ତ ହଇଲ । ସେଇ ବାଡ଼େ ଏକ ବୁଢ଼ୀର ଏକଥାନି ଗୃହ ଭୂମିସାଂ ହଇଲ । ଏକଜନ ଚୀରକାର କରିଯା ବଲିଲ, ଓ ଗୋ ବୁଢ଼ୀ ସେ ମରେ ତୋମରା ଦେଖ । ତଥନ ସେଇ ବାଲିକା ବ୍ୟକ୍ତମମନ୍ତ୍ର ହଇଯା ତାହାର ଜନନୀକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ, ମୀ ମୀ ତେତୁଲତାଯ ବୁଢ଼ୀ କି ହଁ । ହେବେ... । ମେ ଜାନେ ଯରିତେ ହଇଲେ ତେତୁଲତାଯ ହଁ । କରା ଚାଇ । ୧୦୦ ପୃ

...ଆମି ଏକ ସମୟେ ଏକଟା ଗ୍ରାମ୍ୟ କୁଲେର ହେଡ ମାଟ୍ଟାର ଛିଲାମ । ଏକବାର ସେଇ ଗ୍ରାମେର କାଯହଦେର ଇଚ୍ଛା ହଇଲ ସେ ତାହାରା ସକଳେ ପିତା ଲାଇବେ । ତାହାରା ତ ପିତା ଲାଇଲ ତଥନ ତାହାଦିଗକେ ସକଳେ ଏକ ସରେ କରିଲ । ଆମି ହଇଲାମ ପିତା ଫେଲେ ଏକଥରେ ଆର ତାରା ହଇଲ ପିତା ନିଯେ ଏକଥରେ । ୧୩୮ ପୃ

ଏକ ଗ୍ରାମ୍ୟ କୁଲେର ହେଡ ମାଟ୍ଟାର ଛିଲାମ...ବାହା ହଟକ କିଛୁଦିନ ତ କାଟିଯା ଗେଲ । ତାପର ଦେଖି, ତାରା ସବ ଏକ ରକମ ଠାକୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯା ବିସର୍ଜନ ଦିଲିଲେ ଲାଇଯା ସାଇତେଛେ । କାମେକଳମ ପୌଜା ସବୁଜ ଝଂଏର ଠାକୁର, ତାହାର ପ୍ରକରେ ସେ ରକମ ଠାକୁର ଆମରା କଥନାମ ଦେଖି ନାଇ । ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, ଏ ଆବାର କି । ତାହାରା ବଲିଲ, ଏ ଆମାହେର ଠାକୁର, ଏଇ ନାମ ଚିତ୍ରଶଂଖ ! ତାରା କୋଥାର ପୂରାଣ ଖୁଜିଯା ଏକ ଚିତ୍ରଶଂଖ ଠାକୁରେର ଉଲ୍ଲେଖ ପାଇଯାଇଛେ, ଅମନି ସକଳେ ଚିତ୍ରଶଂଖ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯା ପୁଜା କରିଲ । କିଛୁଦିନେର ମଧ୍ୟେ ଦେଖି, ଗ୍ରାମେର ଅନ୍ତର୍ଜାତିକ ବନ୍ଧୁତା ବନ୍ଧୁତା ବନ୍ଧୁତା ବନ୍ଧୁତା

কোনও কোনও ভবনে চিত্রশৃঙ্খলা পূজা আরম্ভ হইল। কি নিয়মে চিত্রশৃঙ্খলা পূজা করিতে হয় তাহা কেহ জানে না। কেহ আবার ব্রাহ্মণ পণ্ডিত আলিঙ্গা জিজ্ঞাসা করে, তখন তারা আগে ধারের বাড়ীতে পূজা হইয়াছিল, তাহাদিগকে গিয়া জিজ্ঞাসা করিল, কিরূপে চিত্রশৃঙ্খলা পূজা করিতে হয়; তাহারা যে নিয়ম বলিয়া দিল, অমনই সকলে সেই নিয়মে পূজা আরম্ভ করিল। ১০৯ পৃ

একদিন আমার মাতা ঠাকুরাণী আমাকে বলিয়াছিলেন, বাবা তারকেখর তোমাকে স্থথে রাখুন। আমি বলিলাম, তোমার তারকনাথ ত তারকেখরে। সেখান হইতে আমাকে কিরূপে রক্ষা করিবেন? ততুভৱে তিনি বলিলেন, বাছা তারকেখর কি শুধু ঐ মনিরে বসিয়া আছেন। ৪০ পৃ

একবার রেলে থাচ্ছি, হঠাৎ এক প্রমহংস সন্ধ্যাসীর সঙ্গে দেখা হল। তাঁকে জিজ্ঞাসা করলাম, এই যে দুর্ভিক্ষ হয়েছে, এত লোক মারা থাচ্ছে, আপনি কেন এদের জন্য কিছু করেন না? আপনারা মনে করলে ত অনেক কাজ করতে পারেন। এই সব গরিবদের অনেককে বাঁচাতে পারেন, তা কেন করেন না?...শত শত লোক দুর্ভিক্ষে মারা থাচ্ছে এ দেখে কি আপনাদের ক্লেশ হয় না। তা শুনে তিনি বললেন, আঁরে থানে দেও, থাক! আমি বললাম, আচ্ছা না থাওয়ান, আপনারা ত লোককে উপদেশ দিতে পারেন। তিনি বললেন, উপদেশ দেব কাকে? ওরা সব অস্ত লোক। ১১৫ পৃ

একটি গল্প মনে পড়ছে। আমাদের বংশের একজন পূর্ব পুরুষ, আমার অপিতামহ, তিনি আপনার স্ত্রীকে পাপ বলে ডাকতেন; লোককে বলতেন, এ আমার পাপ! পাপ, পাপ না হলে কি এমন হয়? কোন হান হতে এসে যদি আপনার স্ত্রীকে বরে না দেখতে পেতেন, ছেলেদের বলতেন, ও ছেলেরা তোরা আমার পাপকে দেখেছিস? ও নাইনি, আমার পাপ কোথায় জাবিস। তখন পাঁড়ার ছেলেরা বলত, ও ঠাকুরদাদা তোমার পাপ ও বাড়ি। তেকে দেব? ও ঠাকুরদাদা পাপ, ও গো ঠাকুরদাদা পাপ, বরে এস। ২০০ পৃ

...একবার একজনদের বাড়িতে শ্রাদ্ধ হইতেছিল। সেই বাড়িতে একটা বিড়াল ছিল। সেটা বড় ছষ্ট, বড় উপত্যব করিত। সেজন্ত দেখানে শ্রাদ্ধ

ହଇତେଛିଲ, ତାହାର ଏକ ପାଶେ ତାହାକେ ବୀଧିଯା ବୀଧି ହଇପାଇଲ । ତାହାର କିଛୁଦିନ ପରେ ସେଇ ବାଡିର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଆର ଏକଅନ୍ଦେର ବାଡିତେ ଆଜି ହଇତେଛିଲ । ଏ ବାଡିର ଲୋକେରା ପୂର୍ବ ବାଡିର ବିଡ଼ାଳ ବୀଧି ଦେଖିଯାଇଲ ଏବଂ ସେଠା ତାଦେର ମନେ ଛିଲ । ମେ ବାଡିତେ ବିଡ଼ାଳ ଛିଲ ନା ; ଆଜିର ସମୟ ଦେଖା ଗେଲ, ତାହାରା କୋଥା ହଇତେ ଏକଟା ବିଡ଼ାଳ ଧରିଯା ଆନିଯା ଆଜି ଥାନେର ଏକ ପାର୍ଶେ ବୀଧିଯା ବୀଧିଯାଇଛେ । ତଥ୍ୟଧି ମେ ଦେଶେର ଆକ୍ରେଷ ସମସ୍ତ ବିଡ଼ାଳ ବୀଧି ନିଯମ ହଇଲ । ୧୩୭ ପ

ଶ୍ରୀମା କଣ୍ଠ ପାତ୍ର ଥିଲୁ । ଶ୍ରୀମା ଜଗନ୍ନାଥାନନ୍ଦ ।

ଠାକୁରେର ଭାଗେ ହୃଦୟେର ଭାଇୟେର ଛେଲେର ପରିବାର ଯେ ଦିନ ଯତ୍ନ୍ୟ ହୟ ସେଇ ଦିନ ସକାଳେ ମେ ଚମ୍ପଟ ଦିଲେ । ତାର ପାଚଟି ଛେଲେମେସେ ଛିଲ । ଛେଲେଦେର ସତନ୍ତ୍ର ଦୁର୍ବଳ ହରାବହା ହବାର ହ'ଲ । କଞ୍ଚାକେ ଅପାତ୍ରେ ଦାନ ; ତାର ବଡ ଛେଲେଟି ଏକଟି ଦୋକାନେ ପାକେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତ । ଏକଜନ ବାବୁ (ଶ୍ରୀମ) ଗଡ଼େର ମାଠେ ବେଢାତେ ସେତ ; ତାର ସଙ୍ଗେ ସେଇ ବଡ ଛେଲେଟିର ଦେଖା ହୟ ଏବଂ ତାର କାହେ ସମସ୍ତ ଦୁର୍ବଳବହାର କଥା ଜାନାଯ । ତାର କାହେ ବଲେ, ଆମାର ଥୁବ ପଡ଼ିବାର ଇଚ୍ଛେ, ଆପଣି ଏକଟୁ ସାହାଧ୍ୟ କରନ୍ତ, ଶେଷେ ଏହି (ମଟନ) ଶୁଳେ ଫି ଭର୍ତ୍ତ କରାନ ହଲ । ଏହିକାମେ ବି, ଏ, ପାଶ କରେ ଏକଜନେର ବାଡିତେ ଛେଲେ ପଡ଼ାତ । ସେଇ ଆବାର ଦେଇଶୋ ଟାକା ମାଇନେତେ ଚାକରି ପାଇ । ଏଥନ ଦୁଇ ହାଜାର ଟାକା ଜମିଯେଇଛେ । ମେଦିନ ଏଥାନେ ଏମେହିଲ । ଦୁ'ହାଜାର ଟାକା ଜମିଯେଇ ଶୁନେ ଆବାର ବାପ କାହେ ଏମେହେ, ହକ୍କା ହାତେ କରେ । ପରିବାରକ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରେ । ସେବା ନିତେ ଏମେହେନ । ୧୯୭ ପ

...ଚାନ୍ଦୀର ଗାନ ଶୁନେହେନ ? କାଳକେତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗରୀବ ଓ ମାଝେର ଡକ୍ଟର ଛିଲ । ଏକଦିନ ମାକେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ବଲଜେ, ମା ଆମାକେ କିଛୁ ଧନ ଦାଓ । ମା ତାର କାତରୋକ୍ତି ଶୁନେ ବଲଜେନ, ଐଥାନେ ସାତ କଳସୀ ମୋହର ପୌତ୍ର ଆଛେ, ନିଯେ ଥାଓ । କାଳକେତୁ ମେଇଞ୍ଜଲି ବାର କରେ ଏକବ୍ରତେ ଯେଥେ ମାତ୍ର ବଲଜେ, ମା ଦେଖୋ, କେଉଁ ଯେନ ଏହି ମୋହର ନା ନେଇ, ତୁମି ଏଥାନେ ପାହାରା ଦିଲୁ । ଏହି ବଲେ ବୀକେ କରେ, ଏକ ଏକ ବାରେ ଦୁ କଳସୀ କରେ ମୋହର ନିଯେ ସେତେ ଲାଗଲ । ଶେଷେ ରହିଲ ଏକ କଳସୀ (ନିଜେ ଦୁ କଳସୀ ନେବାର ପର) ଓ ଭାବଛେ, ମା ସଦି ଏ ବ୍ୟାଟି ।

ନିଯେ ପାଲାୟ । ସେଇ ଜଣେ ତାକେ ବଜଳେ, ମା, କାଥେ କରେ ଏ ବଡ଼ାଟା ନିଯେ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଏସ । ତାର କଥା ଖଲେ ଯା ଇଂମତେ ଲାଗଲେନ । (କାଳକେତୁ) ଆବାର ବଲଛେ, କାଉକେ ବିଶାସ ନେଇ ! ଯାହେର ନୃପର ଶନତେ ଶନତେ ଚଲଲ । ଆବାର ଯାବେ ଯାବେ ପିଛନେ ଫିରେ ଫିରେ ହେଥେ । ୨୨୨ ପୃଷ୍ଠା

ଏକବାର ଏକଜନ ବୈଷ୍ଣବଦେଇ ଆଶ୍ରମେ ଗିଯ଼େଛିଲ । ତାକେ ଠାକୁର ଘରେ ଶୁଣେ ଦେସ, ରାତ୍ରେ ମେ ତାର ଯଶାରି ଚିତ୍ତକୁଦେବେର ହାତେ ବୈଧେ ଶୁଯେଛିଲ । ସକାଳେ ଆଶ୍ରମେ ଲୋକେରା ସଥି ଦେଖଲେ, ତଥି ସେଇ ଲୋକଟି ହାତ ଜୋଡ଼ କରେ ବଲତେ ଲାଗଲ, ଅଭୁ ଆପନାର ଭକ୍ତର ଉପର କି କୁପା ! ଆପନି ନିଜ ହାତେ ଯଶାରି ଥରେ ଆଛେନ । ୧୯୧ ପୃଷ୍ଠା

...ହଦୟ ଠାକୁରକେ ଗାଲାଗାଳ ଦିଲ୍ଲେ, ଠାକୁର ନିଜେର ବେଟୁଆ ଥେକେ କାବାବ ଚିନି ନିଯେ ମୁଁଥେ ଫେଲିଛେ । ଏକଦିନ ହଦୟ ଥଡ଼େର ବ୍ୟବସା କରିବାର ଉଚ୍ଚ ଥଡ଼ କିନ୍ତୁ ଗେଛେ । କାଲୀବାଡ଼ୀର ଲୋକେର କାହେ ବଲେ ଗେଛେ, ଯାମା ଆଛେ ଯା କାଲୀର ପୂଜୋ କରିବେ । ଠାକୁର ଦେଖଲେନ ଅନେକ ବେଳା ହସେହେ ଅଧିଚ ଯା କାଲୀର ପୂଜା ହସନି । ତାଇ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ରାମଜାଲଦାନାକେ ନିଯେ ଯାହେର ପୂଜୋ କରିଲେନ । ହଦୟ ଏଲେ ତାକେ ଖୁବ ମାରିଲେନ । ବଜଲେନ, ଶାଳା, ଆମି ପୂଜା କରିବ ।

ହଦୟ ବଜଲେ, ମାର ଯାମା ଆରା ମାର !

ଠାକୁର ବଜଲେନ, ଦେଖ ଆମି ସଥି ରାଗବ, ତୁଇ କିଛୁ ବଜିବିନି । ଆର ତୁମି ସଥି ରାଗବି, ଆମି କିଛୁ ବଜି ନା । ୧୪୯ ପୃଷ୍ଠା

ଶିବୁଦୀ ବଜଲେନ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ଵର ଥେକେ ହଦୟକେ ବାର କରେ ଦିଲ୍ଲେଛେ । ତାର ପାଚ ଛୟଦିନ ପର ଏହି ଘଟନାର କଥା ବଲଛି । ସେଇ ସମୟ ନୃତ୍ୟ କାମାରପୁକୁର ଥେକେ ଏସେଛି । ଚାରଜନ ଶୁଣ୍ଡା ଠାକୁରକେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାର ଜଣେ ରାତ୍ରେ ଏସେଛେ । ସେଇଦିନ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂଣିଶା । ଠାକୁର ତାଦେର ଦେଖେଇ ବଜନ, ଆୟ ଆୟ ଜଳ ଥାବାର ଥେଯେ ଥା । ଏହି ବଜ ତାଦେର ନିଯେ ହୌସ ପୁରୁରେ ଧାରେ କାଠାଲ ଗାଛ ଥେକେ ୨୫ ମେର ଆନ୍ଦାଜ ପାକା କାଠାଲ ପାଡିଲେନ । ସେଇ କାଠାଲ ସରେର କିଛୁ ସମେଶ ରସଗୋଟା ଥା ଛିଲ ତାଦେର ଥାଇୟେ ବିଦାୟ କରିଲେନ । ୧୧୫ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀଶିବକୁର କଥାମୂଳ : ୨୫ ଭାଗ | ଶ୍ରୀମ କଥିତ ।

ବରାମଗରେର ମଠ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣର ପ୍ରଥମ ମଠ ଓ ନରେଜାଦିର ମାଧ୍ୟମା ଓ ତୀର ବୈରାଗ୍ୟ ।

একজন ভাই শুইয়া শুইয়া রহস্যভাবে বলিতেছেন—ষেন ঈশ্বরের অদৰ্শকে
বড় কাতর হয়েছেন, ওরে আমার একখানা ছুরি এনে দেবে আর কাজ নাই,
আর শত্রুগ্রা সহ হয় না।

নরেন্দ্র (গঙ্গীরভাবে) ঐ খানে আছে হাত বাড়িয়ে নে। ৩৩১ পৃ

ভবনাথের কথা পড়িল। ভবনাথের জীৱ সঙ্কটাপন্থ পীড়া হয়েছিল।

নরেন্দ্র রাখালের প্রতি—ভবনাথের মাগটা বুঝি, বেঁচেছে! তাই সে শৰ্কি
করে দক্ষিণেশ্বরে বেড়াতে গিছিল।

শ্রীমৎ বিবেকানন্দ শাশিজীর জীৱনের ঘটনাবলী : ২য় ভাগ | মহেন্দ্র দত্ত

একদিন ভবনাথ বৈকালে আসিয়াছেন কিছু পৱে থাইতে ইচ্ছে কৱলেন।
সকলে কাঁপণ জিজ্ঞাসা করায় বলিলেন যে, তাহার অত্যন্ত কুধা পাইয়াছে
সেজন্ত বাড়ী কিরিয়া থাইতেছেন। সকলে বলিল, উহুন ধরছে, দু খানা কঢ়ি
থেও যাও না। ভবনাথ রাঙাঘরের উভয় দিকের দালানের কোণে অর্ধাং
ভিতর কাঁচ সিঁড়ি দিয়ে নাচিয়া ডান দিকের দালানের প্রথম স্থানটিতে কালী-
কুঝের সঙ্গে বসিয়া একটু তরকারী দিয়া গরম কঢ়ি এক একখানা করিয়া
মহানন্দে থাইতে লাগিসেন। দু একখানা গরম কঢ়ি থাইয়া ভবনাথের ভক্তি-
ভাব প্রবল হইয়া উঠিল, তিনি মেরুদণ্ড লম্বা করিয়া ধ্যান করার ভাবে বসিয়া
ভক্তি গুরুগুরুভাবে বলিলেন, man can not live on bread alone অর্থাৎ
যীশু উক্ত কথাটি, অন্নের উপরেই নির্ভর করিয়া কেবল মাঝেয়ের জীৱন চলিতে
পারে না—কিন্তু বাইবেলের এই কথাটার অপর অংশ বলিবার পূৰ্বেই সম্মুখে
দণ্ডগুরুমান কালী বেদাস্তী হাস্তচলে বলিলেন, But upon bread and
mutton ! ৪১ পৃ

শ্রীম কথা | ২য় খণ্ড।

শ্রীম—বিজয়কুঞ্জ গোপ্যামী গৱে কৱতেন। মবদ্বীপে পাগলাদের সেবা
স্তুত্যা কৱবার জন্ত এক প্রতিষ্ঠান ছিল। সেখানে বহু পাগল আসত।
প্রতিষ্ঠানের ধিনি অধ্যক্ষ, প্রকৃত পাগলকে পরীক্ষা কৱবার জন্ত সকলের হাতে
একটি করে টাকা দিলেন। সকলেই নিজের নিজের টাকা টঁ'য়াকে শুভল
তাদের মধ্যে কেবল একজন টাকাটি হাতে নিয়ে থুথু করে ফেলে দিল। তাইতে
তাঁরা বুঝলেন, এইটি হচ্ছে ধ্যার্থ পাগল ! ২৬৮ পৃ

ଶ୍ରୀମଦ୍ ବି ଜୀ ସଟ୍ଟାବଳୀ । ୨୨ ଖଣ୍ଡ ।

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣଦେବର ତିରୋଭାବେର ପର ସୋଗେନମହାରାଜ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମାତା-ଠାକୁରାନୀକେ ଉତ୍ସାହିତ ବୁନ୍ଦାବେନ କାଳାବୀବୂର କୁଞ୍ଜେ ବାସ କରିଯାଛିଲେନ । ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମାତା-ଠାକୁରାନୀର ମଙ୍ଗେ ମେହି ସମୟ କହେକଟି ଦ୍ଵାଲୋକରୁ ଗିଯାଛିଲ । ସୋଗେନମହାରାଜ ଓ ଅପର ମଙ୍ଗଲେ ବଲରାମବାବୂର କୁଞ୍ଜେ ବାସ କରିତେନ । ସୋଗେନମହାରାଜ ଅତୀବ କୌତୁକପ୍ରିୟ ଛିଲେନ । ଚୋବେ ଓ ପାଞ୍ଚ ଭୋଜନ ପ୍ରଥାମୁଖୀ ଏବଂ ... ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମାତା-ଠାକୁରାନୀ ଶୁଣି କହକ ଚୋବେ ଓ ପାଞ୍ଚ ନିମ୍ନଲିଖିତ କରିଯାଇ ଭୋଜନ କରାଇଯାଛିଲେନ । ବାଙ୍ଗାଲାଦେଶେର ଲୋକେରା ତରିତରକାରୀ ଅତି ଆହ୍ଲାଦ କରିଯା ଆହାର କରେ ମେହି ଜନ୍ମ (ଚୋବେଦେଇ) ... ଛୋଲାର ଡାଳ ଓ ଆଲୁରଦୟ କରିଯା ଭୋଜନ କରାଇତେ ଆରଣ୍ୟ କରେନ । ତାରୀ ଚୋବେ ଲୋକ, ଶାଡୁ, ପେଂଡା ବରଫି ବୋବେ—ତରକାରୀର ତତ ଧାର ଧାରେ ନା । ପ୍ରଥମତ: ତରକାରୀ ଦିଯାଇଛେ, ... ଚୋବେ ବାବାଜୀରା ତ ହାପ୍ରେ ଦୁଗାଲେଇ ତା ଯେବେ ଦିଯାଇଛେ । ଗୋଲାପ ମା ପରିବେଶନ କରିତେଛିଲେନ । ତିନି ମନେ କରିଲେନ, ତରକାରୀ ଛୋଲାର ଡାଳ ଏରା ତ କଥନ ଥେତେ ପାଯ ନା, ମେହି ଜନ୍ମ ଅତ ଚେଟେପୁଟ ଥାଇତେଛେ । ଗୋଲାପ ମା ମେଇଜନ୍ତ ଆହ୍ଲାଦ କରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଆର ଏକଟୁ ଡାଳ ଦେବ ବାବାଜୀ । ଏହିକଥା ଶୁନିଯା ଏକ ଚୋବେ ବାବାଜୀ ଅଗ୍ରିମ୍ଭୁତି ହେଁ ସଲେ ଉଠିଲେନ, ହାମ କେଯାବ୍ୟେଲହାୟରେ ବ୍ୟେଲକେ (ବଲଦ) ଖୋରାକ ଖିଲାତା ? ଅର୍ଥାତ୍ ଛୋଲା ବ୍ୟେଲ ଥାଯ ମେଇଜନ୍ତ ଛୋଲାର ଡାଳ ବ୍ୟେଲେର ଖୋରାକ ! ଇହା ଶୁନିଯା ମଙ୍ଗଲେଇ ତ ଅପ୍ରତିଭ ହଇଯା ହାସିତେ ହାସିତେ ମେହାନ ହଇତେ ପାଲାଇଯା ଆସିଲେନ । ଅବଶ୍ୟେ ମେହି ଦେଶେର ଆଚାର ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଂଚଳୀ ଅଂଚଳୀ କରେ ଶାଡୁ, ପେଂଡା ପ୍ରଭୃତି ... ତାଦେଇ ପାତେ ଚେଲେ ଦିଲେ, ତବେ ଚୋବେ ବାବାଜୀରା ଏକଟୁ ଠାଣ୍ଡା ହସ ଓ ମୁଖେ ହାସି ଆସେ । ୧୧୩ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀମା ଓ ସନ୍ତ ସାଧିକା । ତେଜମାନନ୍ଦ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଦିଦି ଏକବାର ଏକଜନ ସାଧୁକେ ଶ୍ରୀମହଲେ ଦେଶୀ ସମିଷ୍ଟଭାବେ ମେଲାମେଶ । କରିତେ ଦେଖିଯା ବଲିଯାଛିଲେନ, ଛି: ଛି: ଯେଯେମାନୁଷେର ପେହୁ ପେହୁ ଛୋଟା ! ଦ୍ୱାଦ୍ବା ତୁମି ସିଂହେର ଶାବକ ହେଁ ଶୃଗାଲେର ଆଚରଣ କରଛ । ୧୬୫ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଠାକୁରେର ଦେହବ୍ସାନେରପର ଗୋଲାପ ମା ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମାତାଠାକୁରାନୀରସେବା ଓ ଦେଖା-ଶନାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଯାଛିଲେନ । ... ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମାକେ ଭାବପ୍ରସଥ ଭକ୍ତଗଣେର ନାନା ପ୍ରକାର ଅନ୍ତାରୁ ଆବଦାରେର ହାତ ହଇତେ ସର୍ବଦା ରକ୍ଷା କରିତେନ । ଏକହିନ ଜନ୍ମେକ ଭକ୍ତ

ଆଖୀଯାଯେର ଶୟନଦରେ ଧୂମଧୂମାଦି ଥାରା । ଶ୍ରୀଖୀଯାଯେର ଆରତି କରିଲେଛି ; ସହିତି ଧୋଇଯାଇ ଭାରିଯା ଅଜ୍ଞକାରୀ ହଇଯା ଗେଲ, ଏହିକେମାଯେର ଦେହ ସର୍ବାକ୍ଷ ଓ ଶାସନୋଧେର ଉପକ୍ରମ ହଇଲ । ଗୋଲାପଯା ଛୁଟିଯା ଆସିଯା ଭକ୍ତର କାଣ ଦେଖିଯା କୃଷ୍ଣ, ଧରିବାଇଯା କହିଲେନ, ତୋମରା କି କାଠ ପାଥରେଇ ଠାକୁର ପେଯେଛ ଗା । ୧୨୬ ପୃଷ୍ଠା

ହର୍ଗୀଯା । ହୃତାପୁରୀ ।

ହର୍ଗୀଯାର ଗଲ୍ଲ—ଭକ୍ତିମାନ ଏକ ଶିଷ୍ୟ ନାନା ଉପଚାରେ ଶୁଭ ସେବା କରେନ । ଶୁଭ ଶାନ୍ତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥଲୋଭୀ, ତୋଗବିଜ୍ଞାସୀ ; ତାର ପ୍ରେମ ଆର ଭକ୍ତିର ଥୁବି ଅଭାବ । ଶୁଭର ସେବାଯ ଶିଷ୍ୟ ଦୂର୍ବସ୍ତ ସମର୍ପଣ କରେଛେନ, ଏକେବାରେ କପଦକହିନ ହସେ ପଡ଼େଛେନ । ଏମନ ଅବସ୍ଥାଯେ ଶୁଭ କିଛୁ ପରିମାଣ ସୋନା ଚାଇଲେନ... । ଶିଷ୍ୟ ନିରନ୍ତରା, ଶୁଭର ମନ୍ଦ୍ରମନା କିଭାବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରା ଯାଏ ! ତିନି ଶୁନେଛେନ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟେ ଦେବତାର ପୂଜ୍ଞା ହସ, ଗୋମଯ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣତୁଳ୍ୟ । ତାଇ, ଏକଟୁ ଗୋମଯ ଏମେ ଭକ୍ତିଭରେ ଶୁଭର ଚରଣ ପ୍ରାଣେ ରାଖିଲେନ ।

ଶିଷ୍ୟେର ପ୍ରଣାମୀର ଘଟୀ ଦେଖେ ଶୁଭ ମହାକୃଷ୍ଣ ହସେ ବଜିଲେନ, ସା ବ୍ୟାଟୀ, ସା ନଦୀତେ ଡୁବେ ଯରଗେ ଥା । ସେ ଆଜ୍ଞେ, ବଲେ ଶୁଭଦେବକେ ପ୍ରଣାମ କରେ ଭକ୍ତଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶାସ୍ତମନେ ଚଲିଲେନ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଲେ । ସେତେ ସେତେ ଅନେକ ଦୂରେ ଗିଯେ ଦେଖେନ, ସାଥିନେ ନଦୀ । ଶୁଭ ଆଜ୍ଞା ପାଇଲେନ ନଦୀର ଜଳେ ନାବିଲେନ ଡୁବେ ଯରିଲେ । କିନ୍ତୁ ନଦୀର ଜଳ କିମେ ସାଥୀ...ଡୋବା ଯାଏ ନା । ବିଫଳ ମନେ ଶିଷ୍ୟ ଆବାର ଚଲିଲେ, ନଦୀର ପର ନଦୀ ଖୋଜିଲେ, ସର୍ବତ୍ରିନ୍ଦ୍ରିୟ ସେହି ହୁଟୁଜଳ ।

...ଅବଶେଷେ ଏକ ନଦୀର ପରପାରେ ଗିଯେ ଦେଖେନ...ଏକ ଚର୍ବକାର ଅରଣ୍ୟ ତାର ମଧ୍ୟେ ଥୁବ ସ୍ଵନ୍ଦର ଏକଟି ମନ୍ଦିରେ ବିଯାଜ କରିଲେ, ଶର୍ଚ୍ଛାଚକ୍ରଗଦାପଦ୍ମଧାରୀ ଚତୁର୍ବ୍ରଜ ନାରାୟଣ ।...ପରମ ଭକ୍ତି ଭରେ ଦୁଃଖ କରେ ଉଠିଲେ ଦେଖେନ, ପେଛିଲେ ରଙ୍ଗେଛେ ଛୁଟି ସୋନାର ପାହାଡ଼ ।

ଅସମ ହାସିଲେ ଦେବତା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, କି ଚାଇ ତୋର !

ଶୁଭର ପ୍ରମତ୍ତା ଛାଡ଼ି ଭକ୍ତିମାନ ଶିଷ୍ୟେର ଆର କୋନ ଚିନ୍ତା ନେଇ, କାହିନା ନେଇ ; କରିବୋଡ଼େ ନିବେଦନ କରେନ—ଆମାର ଶୁଭଦେବେର ଜଣେ କିଛୁ ସୋନା ପେଲେ କୃତାର୍ଥ ହସ !

ଦେବତା ବଜିଲେନ, ତଥାତ୍ : ଏ ସୋନାର ପାହାଡ଼ ଛଟୀ ତୋର ! ତୋର ଜ୍ଞାନି ଆମି ଚୋକୀ ଦିଲ୍ଲି ।

গুরুদত্ত মন্ত্রকে বিখাস করেছেন শিষ্য...জ্ঞানসিদ্ধি: ইষ্টলাভ হয়েছে। আদিত্যবর্ণ পুরুষমহাস্ত'কে দর্শন করলে কিছুই আর অপ্রাপ্তি অপূর্ণতা থাকে না। শিষ্য এখন আপ্তকাম, পূর্ণ।

গুরুকে গুরু বসে আছেন তাঁর অহঙ্কারের আসনে, হঠাতে দেখেন শিষ্য আসছে ছুটতে ছুটতে। সেই ব্যাটা, যে গোবর দান করেছিল, যাকে তিনি ডুবে মরতে বলেছিলেন। কিন্তু মনে হচ্ছে, এ ঘেন ন্তন মাঝে, অশ্রপুরুক্তাদি অষ্ট সাহিত্যের জন্ম ঘেন প্রকাশ পাচ্ছে ওর সারা দেহে? গুরু অবাক।

ভূমিষ্ঠ প্রণাম করে শিষ্য বলেন, গুরুদেব আপনার কৃপায় আমার ইষ্টদর্শন হয়েছে, মোনার পাহাড়ও পেয়েছি!

গুরুর ভাবের পরিবর্তন হয় শিষ্যকে দেখে, বলেন, বাবা আমাকে দেখাতে পারবি সেই আদিত্যবর্ণ পুরুষকে?

হঁ। পারব আপনি আহ্বন।

ঈশ্বরদর্শী শিষ্য পথ দেখিয়ে নিয়ে চলেন গুরুকে, ভবনদী পার হতে হবে। শিষ্যের যেখানে হাঁটুজল, অনায়াসে এগিয়ে চলেন, গুরু সেখানে অধৈ জল, ডুবে যাচ্ছেন। বিপরুগুরু বলেন, তুই কি করে এগোচিস ব্যাপ? আমি ত ডুবে যাচ্ছি!

শিষ্য বলেন, কেন? আমি ত আপনার নামের বলেই—জয়গুরু জয়গুরু স্মরণ করে এগিয়ে যাচ্ছি!

গুরু ভাবেন—এই ব্যাপার, গুরু ত আমি, আমার নামের গুণেই ও এগিয়ে যাচ্ছে; তখন তিনি উচ্চকণ্ঠে ... জয় আমি জয় আমি বলে যত এগুতে যাচ্ছেন, তত জলে ডুবে যাচ্ছেন। গুরুর দুরবস্থা দ্বিতে শিষ্যের কান্নাকাটি—তাকে পিঠে তুলে জয়গুরু জয়গুরু বলতে বলতে এগিয়ে চললেন। শেষ পর্যন্ত সেই দেবস্থানে গিয়ে উপস্থিত হলেন গুরুশিষ্য। কিন্তু শচ্ছচক্রগদা-পদ্মধারী চতুর্ভুজ নারায়ণ কেউ আর দেখতে পাচ্ছেন না! না গুরু না শিষ্য! গুরুভক্ত শিষ্য কানেন দেবতার কাছে গুরুর জন্ম—প্রত্যু দয়া করে আমার দর্শন যদি দিয়েছেন, আমার গুরুকেও দর্শন দিতে হবে। আমার যদি কিছু পুণ্য থেকে যাকে তার বিনিয়য়ে আমার গুরুকে দর্শন দিন। সাধন শিষ্যের পুণ্যে দেবতার দয়া হল! ৪০২ পৃ

ଏକଦିନ ଗୌରୀ ମା ତୀହାକେ, (ଦୂର୍ଗାମାକେ), ଦେବୀ ପ୍ରଣାମେର ମତ ଶିଖାଇତେ-
ଛିଲେନ, ଶରଣ୍ୟେ ଅୟମ ସକେ ଗୋରି ! ନାରାୟଣ ନମୋହଞ୍ଚିତ ! ସରଳ ଶିଶୁ ଭୀତଭାବେ
ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ, ମାମନି ଏହି ଗୋଲିଓ ତୋମାଲ ମତ ସକେ !

ଶ୍ରୀ ଶୁନ୍ମିରୀ ଗୌରୀ ମା ଉଚ୍ଚେଷ୍ଠରେ ହାସିଯା ଉଠିଲେନ । ୧୪ ପୃ

ଏକ ଶୁରୁ ଛିଲ ଏକ କୁଡ଼ି ଶିଷ୍ୟ । ଶୁରୁ ଏକଦିନ ତାକେ ବଲଲେନ, ବାବୀ
ଏବାର ଭିକ୍ଷାୟ ବେର ହୁଏ । କିଛୁ ଖାତ୍ତବଞ୍ଚ ସଂଗ୍ରହ କରେ ନିଯେ ଏସୋ, ଠାକୁରଙ୍କେ
ଭୋଗ ଦିତେ ହବେ ।

ଶିଷ୍ୟ ବଲେନ, ଆଁମି ଏଥିନ ଜପେ ଆଛି ।

କିନ୍ତୁ, ଠାକୁରଙ୍କେ ନିତ୍ୟ ଭୋଗେର ସ୍ୟବସ୍ଥା ତୋ କରନ୍ତେଇ ହବେ । ଅଗତ୍ୟ ଶୁରୁ
ନିଜେଇ ଭିକ୍ଷେଯ ବାର ହଲେନ । ଭିକ୍ଷେ କରେ ଫିରେ ଏସେ ଶିଷ୍ୟକେ ବଲେନ, ଆଁମି ତୋ
ଖେଟେଖୁଟେ ନିଯେ ଏଲୁମ, ତୁମି ଏବାର ରାମୀ କର ।

ଶିଷ୍ୟ ଜ୍ୟାବ ଦେନ, ଆଜ୍ଞେ ଆମାର ଜପ ତୋ ଏଥିଓ ଶେଷ ହୟ ନି, ଦେରୀ ହବେ ।

ଶୁରୁ ଆର କି କରେନ ! ନିଜେଇ ରାମା କ'ରେ, ଭୋଗ ନିବେଦନ କ'ରେ ଶିଷ୍ୟକେ
ଡାକଲେନ, ଏବାର ପେସାଦ ପେତେ ଏସୋ ।

ଶିଷ୍ୟ ତ୍ରୈକ୍ଷଣାକୁ ଭକ୍ତିଭରେ ବଲେନ, ଶୁରୁଦେବ, ଦୁ-ଦୁଵାର ଶୁରୁବାକ୍ୟ ଲଜ୍ଜନ କରେଛି,
ଏବାର ଆର ନନ୍ଦ । ବଲେଇ ପେସାଦ ପେତେ ସମ୍ମେନ । ୪୦୦ ପୃ

ଆଶ୍ରତୋସ ଚୌଧୁରୀ ଛିଲେନ, ଗୌରୀମାତାର ଭକ୍ତମନ୍ତ୍ରାନ, ଦୂର୍ଗାମା ତୀହାକେ
ଆଶ୍ରେଶବାଦି ଆଶ୍ରଦ୍ଧା ବଲିଯା ଡାକିଲେନ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଲେନ । ଯାଯେଇ ବାଲ୍ୟ
ପ୍ରମଦେ ତିନି ବଲିଯାଛେନ, ଜଗପ୍ରାଥେର ହାତ ନେଇ, ପା ନେଇ ଚକୋଲୋଚନ' ବଲେ ।
ଆଁମି ମାଝେ ମାଝେ ଦୂର୍ଗାର ସଙ୍ଗେ ତୋମାସା କରନ୍ତୁମ । ଦୂର୍ଗାମାଯେର ବିବାହ ହୟ ପୁରୀ
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବେର ସଙ୍ଗେ—ପତିନିନ୍ଦାଯା ତା'ର ମନେ ଖୁବଦୁଃଖ ହତ, ଆର ମଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗେ ଚୋଥେର
ଜଲେ ଗାଲ ଭେମେ ଘେତ । ଓର ଦୁଃଖ ଆର ଚୋଥେର ଜଳ ଦେଖେ ଆମାର ବଡ଼ି କୌତୁକ
ବୋଧ ହତ, ଆର ଭାଙ୍ଗନ ଲାଗତ ଥୁବ । ତଥନ ତା'ର ମନଟାକେ ପରୀକ୍ଷାଛିଲେ ଆବାର
ବଜନ୍ତୁମ, ଆରେ କି ମୁଖକିଳ ତୋମାର ଦେବତାର ରୂପବର୍ଣ୍ଣା କରାଛି ବଲେ କେଂଦେ
ଭାସିଯେ ଦିଛ । ତବେ କି କରେ ଖାଟି ସନ୍ତିଶ୍ଵରୀ ହବେ... । ୧୦୧ ପୃ

ଆଶ୍ରମ ଗୋଯାବାଗାନେ ଅବଶ୍ୟକାଲେ ଏକ ଅଶୀତିପରା ବୁନ୍ଦା ପ୍ରାୟଇ ତୀହାର
ଛେଲେ ବା ନାତିଦେଇ ସଙ୍ଗେ ଆଶ୍ରମେ ଆସିଲେ ।...ତା'ର ଆସନଟା କିନ୍ତୁ ପୂଜନୀୟ
ଗୌରୀମା ପଛମ କରାଲେ ନା ! ଗୌରୀମାର ପଛମ ନା ହଲେ କି ହବେ ? ବୁନ୍ଦୋମା

ଏଲେଇ (ଏବୁନ୍ଦା) ଆମରା ମହାଉଜ୍ଞପିତ ହୟେ ଉଠିତୁମ ?... ଖୁ ରଙ୍ଗ ତାମାସା ନୟ, ପୂର୍ବାଖ ଭାଗବତ ଚଣ୍ଡୀର କଥା ଏମନ କି ଆଜବ ଗଲା ଓ ଏମନ ସ୍ଵଭାବର୍ତ୍ତାବେ ବଲତେନ, ସେ ଶ୍ରୋତଦେର ଭୀଷ୍ମ ବୁନ୍ଦାର ଚାରପାଶେ ଜମେଇ ଥାକତୋ । ..ଆବାର ମନେ ଥାକତୋ କଥନ ଗୌରୀମା ଏସେ ପଡ଼ିବେଳ ଆମାଦେର ସଭାପତ୍ର କି ବଲିବେଳ ବା ରାଗ କରିବେଳ । ବୁନ୍ଦୋମାଣ ଏ ବିଷୟେ ଅତର୍କ ଥାକତେନ, ବଲତେନ, ଦାଦାରା ଦାସୁର ବୌ ଆସଛେ (ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦରଜୀର ପତ୍ରୀ ଗୌରୀମା । ତୋରା ସେ ସାର କାଜେ ସା ... ।

ସଂକଷିତକଥା : ସାମ୍ବି ଅଧିକାନ୍ତକ

ତଥମ ଆମାର ବରସ ୧୫/୧୬ ହବେ...

ଠାକୁରେର କାହେ ଯେଦିନ ଆମି ପ୍ରଥମ ଘାଟ, ମେଦିନ ତିନି ହାସତେ ହାସତେ ଆମାକେ ବଡ଼ ସତ୍ତବ କରେ ନିଜେର କାହେ ବସାଲେନ । ଅଗ୍ରମେଇ ଆମାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ତୁହି ଆମାକେ ଆଗେ ଦେଖେଛିଲି ? ଉକ୍ତରେ ଆମି ବଜେଛିଲାମ, ହଁ ଏକେବାରେ ଥୁମ ଛେଲେବେଳାଯ ଆପନାକେ ଏକବାର ଦୀନ ବୋସର ବାଡିତେ ଦେଖେଛିଲାମ ।

ସାମ୍ବି ଅଈତୋନନ୍ଦ (ଗୋପାଲଦାଦି) ଠାକୁରେର କାହେ ଛିମେର । ତୋକେ ଡେକେ ଠାକୁର ହାସତେ ହାସତେ ବଲିଲେନ, ଓହେ ବୋସ ଶୋନ ଏ ବଲଛେ କିନା ଥୁମ ଛେଲେବେଳାଯ ଦେଖେଛିଲ । ଉଃ ଏର ଆବାର ଛେଲେବେଳା ! ୩ ପ୍ର

ପୁରେର ଆମି ଶୁନେଛିଲାମ ଏକଟି ଗାୟିକାର ଯୁଥେ—

ଏସ ମା ବସ ମା ଓ ହନୟ ରମା

ପରାଖ ପୁତଳୀ ଗୋ ।

ହନୟ ଆସନେ ହନ୍ତ ମା ଆସିନା

ନିରିପି ତୋମାରେ ଗୋ ॥

ଏଟ ଗାନଟି ଶୁନିଲେ ଠାକୁର ବାହଜ୍ଞାନ ଶୁଣ୍ଟ ହୟେ ସାନ । ବିଭୟ ଗୋଷ୍ଠାମୀ ଏଲେ ଏଇ ଗାୟିକାଟି ସଦି ନା ଆସନ୍ତ କବେ ଠାକୁର ବଲତେନ, ଓଗୋ ଏଇ ଯେଯେଟିକେ ଏମୋ ! ମେଟ ଯେଯେଟିକେ ମେଦିନ ଦେଖିଲାମ । କାଳୋ, ବିଧବୀ, ନାତୁମ ହୁହସ ଚେହାରା, ନୁକର୍ତ୍ତ । ଗାନେର ଏସ ମା ଏସ ମା ! ଅଂଶଟି ଗାଟିତେ ଠାକୁର ଭାବେ ମାତୋରାରା ହୟେ ଉଠିଲେନ । ମେ ସେ କି ଭାବ—ସର୍ବନାତୀତ । ଅଞ୍ଜଳେ ସମସ୍ତ ବୁକ ଭାସିଯେ ଗଭୀର ସମାଧି ଯଥ ହଲେନ ।

କଥେକଦିନ ପରେଇ ଆବାର ଦକ୍ଷିଣେଖରେ ଗିଯେ ହେବି ମେଇ ଯେଯେଟି ଏଗାନେ

রয়েছে। আমি ঠাকুরের কাছে গিয়ে বসলাম। আরও দুই তিন জন ভজলোক
এবং রামলাল দানাও ছিলেন।

ঠাকুর বলছেন, দেখ গো এই মেয়েটির মুখে এস মা এস মা গানটি
শুনতে আমার বড় ভাল লাগে। তাই বিজয় এলে এ মেয়েটি বলি না
আসত, তো বলতাম শগো সেই মেয়েটিকে আবলে না? এবার ও রয়ে গেল।
সেদিন দেখি আমাকে দেখে ঘোমটা টানছে। আমি বললাম, সে কি গো তুমি
আমাকে দেখে ঘোমটা টানছ কেন? ও দেখি গা নেড়ে নেড়ে বলছে, তা কি
তুমি জান না? আর একদিন দেখি ঘোমটার ভেতর কাঁধছে! আমি বললাম,
সে কি গো? তুমি আমাকে দেখলে ঘোমটা দাও, আবার কাঁদ, কি ব্যাপার?
সে বললে, তোমার সঙ্গে আমার শধুর ভাব। আমি বললাম, সে কি গো
আমার যে মাতৃভাব।

এই না বলে ঠাকুর উঠে পড়লেন। রাগে শরীরটা ফুলে উঠল। কাপড়
থসে পড়ল। একবার ঘরের এমাথা শমাথা সিংহের মত ধাওয়া আসা করতে
লাগলেন, রামলাল রামলাল বেটি বেটি বলে কিনা শধুর ভাব। আরও কত
গালাগাল করতে লাগলেন। ১৫ পৃ

গদাশঙ্কর বাবু একটু আক্ষতাবাপন লোক, কেশব বাবুর ভক্ত। ঠাকুর
পূর্বদিকের বারান্দার দু'তিনটি দরজার পরে তাঁর সঙ্গে কথা কইতে লাগলেন।
আমি সেখানে দাঢ়িয়ে।

ঠাকুর তাঁকে জিজ্ঞেস করছেন, তুমি সন্ধ্যা আহিক কর? তিনি গতর নেড়ে
বললেন, আমার ও সব অস্ত্রায় ফট ফট—ও ভাল লাগেনা। ঠাকুর বললেন দেখ,
জোর করে ছাড়তে নেই। যেমন কুমড়ো লাউ ইত্যাদির ফুল ছিঁড়ে দিলে
পড়ে থায়। কিন্তু ফল পাকলে ফুল আপনি বারে থায়। ৩১ পৃ

রাজপুতনোর (মাড়োঘাসী) অনেক ভক্ত পঞ্চবটি তজার বনভোজনের
আয়োজন করছে। বাট্টী, চুরমা আর ডাল—এই তাদের বনভোজনের
খাচ।

একাত্তুর পুঁটের পাঁজার আঙুমে আটায় তাল পাকিয়ে দেয়। তারপর যখন
গুপরটা ফেটে থায়, তখন শপরের অংশটি দিয়ে বাট্টী তৈরী হয়। অল দিয়ে
থায়। আর ভিতরের নরম ভাগটিতে ষথেষ পরিমাণে বি চিনি পেস্তা বাহাম

କିମ୍ବିମ ଏଳାଚ ଇତ୍ୟାଦି ମିଲିଯେ ଦସ୍ତର ମତ ବଡ଼ ଏଡ଼ ଲାଡୁ ପାକାଯି । ତାକେଟେ ଚରମା ବଲେ । ତାହା ଅତି ଉପାଦେୟ ଏବଂ ଉହାଦେର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ ଥାଣ୍ଡ ଦ୍ରୟ । ଏ ରକମ ଲାଡୁ ପରାତ ଭରେ ତାରା ଠାକୁରକେ ଏନେ ଦିଲେ । ତିନି ତା ପେଯେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ କରତେ ଲାଗଲେନ ।

ତାରା ଚଲେ ଗେଲେ ତଥାନି ଠାକୁର ବଲଲେନ, ନରେନକେ ଡାକିଯେ ଏମେ ଥାଓୟାତେ ହେବ । ଏ ଜିନିମ ଏକ ନରେନ ଭିନ୍ନ କେଉ ହଜମ କରତେ ପାରବେ ନା । ଏ ସଥ ନରେନ ନା ଖେଳେ ହଜମ କରବେ କେ ? ନରେନ ସେନ ଜମ୍ବୁ ଅଗ୍ରି । କଳା ଗାଛ ଫେଲେ ଦିଲେଓ ପୁଡ଼େ ଭୟ ହରେ ସାଯ । ୩୧ ପୃ

ଏକଦିନ ଆମି ଏକଜନ ଖୁବ ଆନନ୍ଦମୟ ସାଧୁ ଦେଖେଛିଲାମ । ...ସେଇ ସାଧୁ ଦାଙ୍କିଣୀତ୍ୟେ ଭରତ କରତେ କରତେ ଭଗବଦ୍ଦର୍ଶନେର ଜଞ୍ଚ ଅତିଶୟ ବ୍ୟାକୁଳ ହନ । ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱରେର ମଧ୍ୟେ ଚୁକେ ବାବାର ଅମାଦି ସ୍ଵର୍ଗତିଜିନ୍ ଦୁଇ ହାତ ଦିଯେ ଧରେ ବଲେଛିଲେନ, ଆମି ବ୍ରଙ୍ଗଜାନ ନା ପେଲେ ତୋମାର ଛାଡ଼ିବ ନା । ବଲାତେଟେ ଅନ୍ଧିରେର ପାଞ୍ଚାଦେର ମଧ୍ୟେ ହୈ ଚୈ ପଡ଼େ ଗେଛଲ । କାରଣ, ଅନ୍ଧିରେର ମଧ୍ୟ ଗିଯେ ବାବାକେ ସ୍ପର୍ଶ କରତେ କେଉ ପାରନ ନା । ପୁଜ୍ରାରୀ ପାଞ୍ଚାରୀ ତାକେ ଧାକା ମେରେ ଅନ୍ଧିର ଥେକେ ବାର କରେ ଦିଲେ । ସେଇ ଅବଧି ବାବାର କାହେ ଆନନ୍ଦ ପେଯେ ସାଧୁ ଆନନ୍ଦମୟ ପୁକ୍ଷ ହେଁ ଭରଛେନ । ୩୮ ପୃ

ଠାକୁର ଏକବାର ବାଗବାଜାରେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗାନେ ଘୋଗେନ ମାଦେର ବାଡ଼ୀତେ ଗିଯେଛିଲେନ । ଘୋଗେନ ମା ଦକ୍ଷିଣେଖରେ ସେତେନ, ତା ତାର ଭାଇ ହୀରାଲାଲେର ଭାଲ ଲାଗତ ନା । ଠାକୁରକେ ସଥନ ଘୋଗେନ ମା ବାଡ଼ୀତେ ଏନେଛିଲେନ, ତଥନ ଚୀରାଲାଲ (ସେମନ ଶୁଣେଛି) ତାକେ ଭୟ ଦେଖିବାର ଜଞ୍ଚ ବାଗବାଜାର ଗୋମାଇ ପାଡ଼ାର ବିଦ୍ୟାତ ମଳ, ତଥାନୀନ୍ତନ ସକଳ ରକମ ବ୍ୟାଯାମେପଟୁ ମନ୍ୟଥକେ ଏନେଛିଲ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ୟ ଠାକୁରକେ ଦେଖେ ଏବଂ ତାର ଦୁଇର କଥା ଶୁଣେ ଦୁଇବ୍ୟବିହାର କାହିଁତେ ତାକେ ବଲାତେ ଲାଗଲ, ପ୍ରଭୃତୀ ଆମି ବଡ଼ ଅପରାଧୀ, ଆମାୟ କ୍ଷମା କରନ । ଠାକୁର ତାକେ ବଲାଲେନ, ତୁମି ଦକ୍ଷିଣେଖରେ ସେଇ । ୪୩ ପୃ

ଏଥାନେ ମନ୍ୟଥର ଏକଟୁ ପରିଚୟ ଦିଲେ ବୌଧ ହର ଅପ୍ରାସାଙ୍କିକ ହେବ ନା । ଆଗେଇ ବଲେଛି, ମେ ସକଳ ବ୍ୟାରାମେହି ପାଇସର୍ଚୀ ଛିଲ । ମେ ଏକାଇ ଏକଶ' ଲୋକେର ମନ୍ଦ୍ରା ଝାଖିତେ ପାରନ । ବିଭାସାଗର ମହାଶୟରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗାର ବ୍ରାହ୍ମ ସ୍ତୁଲେ ପ୍ରତି

শনিবারে হই দলের ছেলের ভীষণ মারামারি হত। একদিন মন্থকে
বাংগাজারের ছেলের দল নিয়ে যায়। শ্যামপুরের দল খুব ভারী ছিল।
তার মধ্যে অনেকেই বড় বড় কুস্তিগির। মারামারি যখন আরম্ভ হল, তখন
মন্থ একা অতঙ্গে বিখ্যাত কুস্তিগিরের সঙ্গে না পেরে উপুড় হয়ে পড়ল;
আর তারা প্যারালাল বারের খুঁটি তুলে এনে পিঠে দমাদম মারতে জাগল।
মেরে মনের সাধ যখন ঘিটল, তখন শ্যামপুরের দল বললে, মন্থ সাবাস !
তৃই মার খেয়ে আমাদের ঘেরে গেলি ! এত মারখেয়ে ধূলো বেড়ে উঠতে
পারে, এমন বীর বোধ হয় কলকাতায় নেই। ৪০ পৃ

(হিমালয়) পথে কোন গ্রামে সক্ষ্যায় উপস্থিত হওয়ার পর গ্রামের
চতুরে আড়া করিয়া স্বামীজিকে তামাক খাওয়াইবার জন্য আগুনের অব্দেশে
ঢাই। কোন পাহাড়ী আগুন দিল না। চতুরে ফিরিয়া সকলে চিন্তাকুল
হইলেন। আমি বিলোভ, একটি প্রবাদ আছে; গাড়োয়াল সন্ধীখা দাতা
নহীঁ। জাটা বগর দেতা নহীঁ।

এই প্রবাদবাক্য অনুসারে বিকট চীৎকারে ধূমক দিয়া সকলে বলিতে
লাগিলাম, লকড়ী লে আও, আগ লে আও বলিতে বলিতে গাড়োয়ালবাসিগণ
কৃটি তরুকানী কাঠ আগুন তামাক প্রভৃতি লইয়া আগমন করিল ও আমাদিগকে
শাস্ত হইবার জন্য যিনতি করিতে লাগিল। ৬৯ পৃ (এই প্রসঙ্গ অন্তর্ভু
আছে)

সদ্ব্যায় চতুর সিং একজন বৃক্ষ আঞ্চলীয়কে আমার সঙ্গে দিয়া আজন্মীরে
পাঠান। ট্রেনে বৃক্ষ একটি বেটুয়া হইতে আফিমের টুকরা থাইতে থাইতে
চক্ষ বুজিয়া ঝিমাইতে লাগিলেন। আমি জিজ্ঞাসা করিলাম, বেটুয়ায়
কি উত্তর পাইলাম, ‘আমল--(আফিম)। আমি বিলোভ, আপনি আমল
এত খান, এর গুণ কি ? বৃক্ষ চক্ষ বুজিয়াই উত্তর দিলেন, আমসকে চারণ্তরণ
হায়, মহারাজ। জিজ্ঞাসা করিলাম, কি কি ? তিনি বলিলেন, আমলীকো কভী
কুস্তা কাটে নহীঁ, ওহ কভী জল মে ডুবে নহীঁ, উসকো ঘয়ে চোর আওয়ে
নহীঁ, ওর উসপর কাঘিনীকো সজ্জ লাগে নহীঁ। কারণ আফিমখোর জাঠি
ছাড়া চলে না, জল ব্যবহার করে না, সারাবাত জাগিয়া থাকে—তাই চোর
আসিতে পারে না ইত্যাহি।

ତାରପର ଆକ୍ଷେପ କରିଲେ ଜାଗିଲେନ, ମହାରାଜ ବ୍ରିଟିଶରାଜ୍ୟ ଆମି ବଡ଼ ଡାଳ ନେଇ । କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରାଯା ବଲିଲେନ, ଦେଖନ ଜମିଦାରୀ ଯା ଛିଲ, ବୀଟୋଯାରା ହତେ ହତେ ଶୂନ୍ୟ ବଥରୀ ପେଲୁମ । ଏହିକେ ଖରଚପତ୍ର ତ ଚାଲାନ ଚାଇ । ତଥନକାର କାଳେ ତଳୋଯାରଥାନା ନିୟେ ବେକ୍ଲୁମ, କିଛୁ ରୋଜଗାର କରେ ଆନଲୁମ । ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, କେମନ କରେ ? ବଲିଲେନ, ଏହି ରାହାଜାନି କରେ । ତାହିତେ କିଛୁଦିନ ଚଲ । ତାରପର ଆବାର ବେକ୍ଲୁମ । ଏମନି କରେ ଚଲତ ମହାରାଜ ! ବ୍ରିଟିଶ ରାଜ୍ୟ ଏଥିନ ତା ହବାର ଜୋ ନେଇ । ୬୨ ପୃୟ

ସାରଦାର ସହିତ ସାଂକ୍ଷାତିକ ହଇଲ ଏବଂ ତାହାର ସହିତ ଆଜମୀରେ ପ୍ରତ୍ୟାବନ୍ଧନ କରିଲାମ । ତାରପର ସାରଦା ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ହଇଯା ପଡ଼ାଯା ଆମାକେ ତାହାର ଦେବୀ କରିଲେ ହଇଲ ।...ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଯା ସାରଦା ଖାଣ୍ଡୋୟା ସାଇବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ କରିଲ । କିନ୍ତୁ ଉଭୟେଇ କପଦିକ ଶୂନ୍ୟ । ଆମି ନିଜେର ଜଣ୍ଠ ଚିନ୍ତିତ ଛିଲାମ ନା, କିନ୍ତୁ ସାରଦା ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ପଦବ୍ରତେ ସାଇତେ ଅକ୍ଷମ । ଜଙ୍ଗାୟ ଅର୍ଥ ଭିକ୍ଷା କରିଲେ ନା ପାରିଯା ବାଙ୍ଗାଲୀ ବାବୁଦିଗଙ୍କେ ବଲିଲାମ, ମଶାୟ ଆମରୀ ପରମ ରାଣୁ ହଇବ । ଭାବିଯାଇଲାମ ଇହାରୀ ରାଣୁ ହଇବାର କଥା ଶୁଣିବା ଆପଣୁ ହଇତେ ତାଢାଟା ଦିଲେ ଚାହିବେ । କିନ୍ତୁ ସକଳେଇ ବଲିଲେ ଜାଗିଲ, ବେଶ, ମଶାୟ ବେଶ । କେହ ଏକ କପଦିକ ଦିବାର ନାମ କରିଲେ ଚାହେ ନା । ଅଥଚ ପରମ ସନ୍ନିକଟ, କ୍ରମେ ଆସିଯାଓ ଉପହିତ ହଇଲ । ତଥନ ଆମି ବଲିଲେ ଜାଗିଲାମ ମଶାୟ ଆମରୀ କାଳ ସାବ । ଏବାରଙ୍ଗ ସକଳେ ବଲିଲେନ, ତା ବେଶ ତା ବେଶ । ୬୪ ପୃୟ

ମର୍ଦ୍ଦା ସମୟେ ଏକ ଗ୍ରାମେ ଏକ ଗୃହରେ ଚାଷାର ବାଡ଼ୀଟେ ଅଭିଧି ହଇ । ଆହାରାଦିର ପର ଗୃହରେ ତାଦେର ଭାଙ୍ଗ ଏକଥାନି ଘରେ ଆମାକେ ବସାଇଯା ସଗୋଟି କ୍ଷେତ୍ରେ ଶ୍ରୀ ଆନିତେ ଗେଲ । ବାଡ଼ୀର ସମସ୍ତ ସର ଖୋଲା ରହିଲ । ଗୃହ ସମସ୍ତ ଦିନ ଫିରିଲେଛେ ନା ଦେଖିଯା ଭାବିଜାମ, ଇହାଦେର କି ବିଶ୍ୱାସ, ଏକଜନ ଅପରିଚିତ ସାଧୁର ହସ୍ତେ ସର ସଂସାର ଅର୍ପଣ କରିଯା ଚଲିଯା ଗେଲ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ସମସ୍ତ ତାହାରା ଫିରିଲେ ବାଡ଼ୀର ପ୍ରାଚୀନା ଗୃହିଣୀଙ୍କେ ବଲି, ମା ଆମି ଅପରିଚିତ ଲୋକ, ଆମାକେ ଏତ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, ଏକେଳୀ କେମନ କରେ ସମସ୍ତ ଦିନ ସର ସଂସାର ଫେଲେ ଗେଲେ ?

ଉତ୍ତରେ ବୃକ୍ଷା ବଲିଲ, ସାବା କିଛୁଦିନ ପୂର୍ବେ ତୋରାରଇ ମତ ଏକ ସାଧୁକେ ସରେ ଦେଖେ ଆମରୀ ଏହି ରକ୍ଷମ କ୍ଷେତ୍ରେ ସାଇ । ପରେ ଫିରେ ଏଲେ ଦେଖି, ସାଧୁ ନେଇ ।

ଅନେକ ଖୁବ୍ ଜେ ଦେଖାଇମ, କୋଥାଓ ପେଜାଇ ନା । ଶେଷେ ମନେ ପଡ଼ିଲ, ସେ ଖାଟିଆଙ୍ଗ ସାଧୁ ବସେଛିଲେନ ତାର ଗଦିର ନୀଚେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ଟାକା ଦାମେର ଏକଗାଛି କ୍ରପୋର ଅନ୍ତର ଛିଲ । ଖୁବ୍ ଜେ ଦେଖାଇ ସାଧୁର ସଙ୍ଗେ କ୍ରପୋର ଅନ୍ତର ଗେଛେ । ସାଧୁର ଡେକ ଦେଖିଲେ ସାଧୁ ବଳେ ଗ୍ରହ କରାଇ ଗୁହସେର ଧର୍ମ, କପଟ ଭାବଲେ ଅଧର୍ମ ହୟ । ଆମି ତାକେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଗୁହସେର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରେଛି । କିନ୍ତୁ ସାଧୁ ସାଧୁର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରେନ ନି । ଆମାର ୩୦ ଟାକାର ଅନ୍ତର ଗିଯେଛେ, ଆମି ତୋ ତାର ଜଣେ କାହାଲ ହଇନି । ୬୬/୬୭ ପୃ

ମାତ୍ରବୀ ହିଟେ ନାରାୟଣ ସରୋବର ॥ ଆମାକେ ମେଇ ପଥେ ଗମନୋଶୁଖ ଦେଖିଯା ଏକ ଦୋକାନୀ ବଲିଲ, ଏ ପଥେ ଲୋକାଲୟ ପାବେ ନା । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତୁମି ଜମନଓୟାରା ତଳାଓ (ସରୋବର) ପାବେ, ମେଇଥାନେ ଆନ କରିଲ । ତୋମାର ଜ୍ଲଷ୍ଠୋଗେର ଜଳ ଏକଟୁ ଶୁଢ ଓ ଚାଲଭାଜା ଦିତେଛି ଏହି ଥାନେ ପଞ୍ଚିମ ଦେଶବାସୀ ଏକ ତୈଥିକ 'ଭକ୍ତ' ଆମାର ଅନୁଷସନ କରିଲ, ବଲିଲାମ, ତୁମି କେନ ଏହି ଡାକାତେର ପଥେ ଆସଛ । ଭକ୍ତ ବଲିଲ, ତୋମାର ସଂସକେ ବଡ ଆମୋଦ ପେଯେଛି । ଭକ୍ତ ପଞ୍ଚମଦେଶବାସୀ ହିଲେଓ ଅତିଶ୍ୟ କ୍ଷିଣଜୀବୀ—ସଙ୍ଗେ ଦୁମୁଖେ ଏକ ଛେଁଡ଼ା-ଖୋଁଡ଼ା ଥିଲି । ଉଭୟ ଚଲିଲେ ଲାଗିଲାମ । ଦୁଇ ପାଶେ ଘାଠ । ଜନମାନବ ନାଇ, ଲୋକାଲୟେର ଚିହ୍ନ ନାଇ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଅର୍ଦ୍ଧ ପଥେ ଦୁଇଜନେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସରୋବରେ ଆଦିଯା ଉପହିତ ହିଲାମ । ଉଭୟେ ଆନ କରିଲାମ ଓ ଦୋକାନୀ ଅନୁଷସନ ଚାଲଭାଜା ଓ ଶୁଢ ଦୁଇଜନେ ଭାଗ କରିଯା ଥାଇଲାମ । ଚାଲଭାଜା ଥାଇଯା ଭକ୍ତ ବଲିଲ, ମହାରାଜ ଦୋ ଟିକଡ୍ (ମୋଟା କୁଟି) ଲାଗା ଲୁଁ । ଆମି ତ ଅବାକ ଏଥାନେ ଟିକଡ୍ କୋଥାଯ ? ବଲିଲାମ, ଯମଦୀ କୋଥା ପାବେ ସେ ଟିକଡ୍ ଲାଗାବେ, ଭକ୍ତ ତଥନ ଭୋଜବିଷ୍ଠା ବଲେ ମେଇ ଛିନ ଥିଲିର ଭିତର ହିଟେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଆଟା, ତାଓୟା (ଚାଟୁ) ଲବଣ ଇତ୍ୟାଦି ବାହିର କରିଯା ଫେଲିଲ ଏବଂ ଏକଟୁ ଏହିକୁ ଓଦିକ ଘୁରିଯା ଶୁଢ ଗୋଯିବା ସଂଗ୍ରହ କରିଲ । ଅବିଲମ୍ବେ ମିଳିଲୁ ଭକ୍ତରେ ଟିକଡ୍ ବାନାନ ହିଲା ଗେଲ । ଉଭୟେ ଶୁଢ ଦ୍ୱାରା କୁଟି ଥାଇତେଛି । ଏମନ ସମୟ କତକଞ୍ଜି ଛାଗଲ ଭେଡ଼ା ଲାଇଯା ଏକ ରାଖାଲ ବାଲକ ଉପହିତ । ଭକ୍ତ ବଲିଲ, ମହାରାଜକେ ଏକଟୁ ଦୁଧ ଦେ ନା, ଶୁକମୋ କୁଟି ଥାଇଛନ । ରାଖାଲ ବାଲକ ବଲିଲ, ବେଶ ତ, ଦୁଧ ଦୁଲ୍ଲେ ସହି ନିତେ ପାଇ, ନାଓ । ୧୧ ପୃ

(ନାରାୟଣ ସରୋବରେର ପଥେ) ଡାକାତରା ତମ ତମ କରିଯା ଆମାର ବନ୍ଦ କୁ

ଆଜିଥାଲ୍ଲାର ପକ୍ଷେଟ ଖୁବିଜିଲେ ଲାଗିଲା । ଇତ୍ୟାବମରେ ଭକ୍ତ ଆମ୍ବିଆ ଉପହିତ । ସେଇ ଭୀଷମ ଦୃଶ୍ୟ, ମୁକ୍ତ ଅସି ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିଯା କାତର ସ୍ଵରେ ବଲିଯା ଉଠିଲ, ହାମ ତୋ ଗସେ...ତାହାର ଭୀତ ବିକ୍ରତ ମୁଖେର ଭାବ ଦେଖିଯା ସେ ଘୋର ବିପନ୍ନ ଅବହାୟଓ ନା ହାସିଯା ଥାକିଲେ ପାରିଲାମ ନା । କିନ୍ତୁ ତତ୍କଷଣାଂ ଡାକାତଦିଗକେ ବଲିଲାମ, ଆମାକେ ସେ ଜୋରେ ଧାକା ଦିଯେଛିଲ ଏ ଶ୍ରୀମତୀବୀକେ ମେ ରକମ କରିଲେ ସରେ ଥାବେ, ତୋରା ଓ ଗାସେ ହାତ ଦିଲନି । ଭକ୍ତକେ ବଲିଲାମ, ତୋମାର ସା ଆହେ ଓଦେର ସବ ଦ୍ୱାରା ଆସି ତୋମାର ବାସନ କୋସନ ସବ କରିଯେ ଦେବ । ମେ କଥା ଶୋଭେଇ ବା କେ, ଆର ବିଶ୍ୱାସ କରେଇ ବା କେ । ଭକ୍ତ ଜୋଡ଼ ହୁଣେ ଡାକାତଦେର ବଲିଲେ ଲାଗିଲ, ବାବାରା ଆମାର ଏ ସକଳ ଜିନିମେ ହାତ ଦିଲୁ ନା, ଆସି ଗଲୀବ, ଆମାର ଗେଲେ ଆର ହବେ ନା । ଦେଖିଲାମ ବେଚାରୀର ପ୍ରାଣେର ଅପେକ୍ଷା ହେଡା ଝୁଲିର ମାର୍ଗ ଅଧିକ । ୧୫ ପୃୟ

...ଏହିକଥେ କୋନକୁଥେ କୋନ ଏକ ଗ୍ରାମେ ଉପହିତ ହଇଲେ, ସେଇ ଗ୍ରାମେର ଜୟମଦାରେର ଦେଉୟାନ ବଲିଲେନ, ରାତ୍ରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମା, ଦିମେ ବଡ଼ ଗରମ । ହୃତରାଂ ରାତ୍ରେ ରାତ୍ରେ ପଥ ଚଲା ଭାଲ । ତିନି ସୋଡ଼ା ଓ ମିପାହି ମଙ୍ଗେ ଦିଲେନ । ସେଇ ଗ୍ରାମ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମେର ମାଧ୍ୟମରେ ବିସ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ମାଠ । ମେଥାନେ ଡାକାତେର ଭୟ । ଏକମାସ ପୂର୍ବେ ଏକଟି କଟା ପିତାଳୟ ହଇଲେ ଶୁଶ୍ର ବାଢ଼ି ସାଇତେଛିଲ, ଡାକାତରା ସେଇ ମାଠେ ତାହାକେ ଖୁଲୁଣ କରିଯା ସବ କାଢିଯା ଲୟ । ମଧ୍ୟାବାତେ ଆସିଯାଛି, ଏମନ ମୟ ମିପାହି ହର୍ତ୍ତାଂ ଥମକିଯା ଦୀଢ଼ାଇଯା ଏନ୍ଦିକ ଓଦିକ ଦେଖିଲ । ପ୍ରଶ୍ନ କରାଯି ବଲେ, ଏକଟା ସନ୍ଦର୍ଭକ ଗାହେର ଆଡାଲେ ଲୁକୁଳ । ଆମାର ଭୟ ହଇଲ । କିନ୍ତୁ ମିପାହି ଆଥାମ ଦିଲ, ଭୟ ନାହିଁ ଆସିଓ ଓଦେର ଦଲେର; ଆସି ଥାକିଲେ କେହ କିଛୁ କରବେ ନା । ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, ତୁମି ଓଦେର ଦଲେର କି ରକମ । ମେ ବଲିଲ, ତୀ ନୟତ କି ଠାକୁର ଜୟମଦାରେର କାହାରୀତେ ସା ମାହିଲେ ପାଇ ଭାବେ କି ଚଲେ ? ଆମାଦେରେ ଡାକାତେର ମଙ୍ଗେ ଥାବେ ମାବେ ମିଶିଲେ ହର । ଆସି ଆହି ଆହି କରିଯା ଟଷ୍ଟ ଦେବତାର ନାମ ଜପିଲେ ଲାଗିଲାମ । ଡାକାତିଇ ରକକ କିନ୍ତୁ ମିପାହି ଅଭୟ ଦିଲେ ଲାଗିଲ । ଶେଷରାତ୍ରେ ଏକ ଗ୍ରାମେ ପୌଛିଯା ଧରମଶାଳାର ବାସ କରିଲାମ ।

ମିପାହି ଆକ୍ଷେପ କରିଯା ବଲିଲେ ଲାଗିଲ, ସାଧୁର ମଙ୍ଗେ ପଥ ଚଲା ବଡ଼ି ଥାରାପ । ଆପଣି ସାଧୁ ରହେଛେନ, ତା ନା ହଲେ ଆମାର ସୋଡ଼ା ଉପବାସୀ ଥାକେ ?

ଏ ବାଡ଼ୀର ଭିତରେ ସାଥ ଆଛେ, ଆପଣି ନା ଥାକଳେ ଆମି ଅନାଯାସେ ପୋଚିଲ
ଡିଜିଲେ ଚାରି କରତାମ । ୧୮ ପୃ

ମାତ୍ରାବାସୀ ଭୈରକ ବେଦନ୍ତ ହାବିଡ଼ ପଣ୍ଡିତ, ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତିନି ସଥନ ଶତମୁଖେ
ବଞ୍ଚଦେଶେର ଏଟକପ ପ୍ରଶଂସା କରିବେଳ, ତଥମ ଏକଦିନ ଆମି ଝାଁଢାକେ ବଲିଜାମ,
ମହାରାଜ, ବାଙ୍ଗାଜୀରା ଅତିଶୟ ମାତ୍ର ଥାଏ ତା ଆପଣି କି ଜାନେନ ନା ?...
...ଏହି କଥା ଶୁଣିଯା ତିନି କୁଷଯୁବେଦେର ଏକଟି ମନ୍ଦ ଶୁଣାଇଲେନ । ମହୁଟ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘନେ ନା ଥାକିଲେଣ ତାହାର ଆରଙ୍ଗ୍ରେ—ଅଗେ ଦ୍ରୁଯୋ ଜ୍ୟାଯ୍ସାଃଶୋ ଭାତରାମନ,
—ତେ ଦେବେତୋ । ହସ୍ୟଃ ବହସ୍ତଃ ପ୍ରମୀଯସ୍ତ...ଏବଂ ତାହାର ଶେଷେ ଆଛେ, ଧିଯା ଧିଯା
ଆ ବଧ୍ୟ : ଶ୍ୟଃ ।...ଗଞ୍ଜଟି ଏହି । ଅଗ୍ନିର ଏକଟି ନାୟ ହସ୍ୟବାହନ । ଦେବତାଦିଗେର
ହବିବହନେର ଭାର ଅଗ୍ନିର ତିନଙ୍କନ ବଡ଼ ଭାଇ ହବି ବହନ କରିବେ କରିବେ ମାରା ପଦେନ ।
ଅଗ୍ନି ଦେଇ ଭୟେ ଭୀତ ହଇଯା ଏକଟି ଜଳାଶୟେ ଗିଯା ଲୁକାଇଯା ରହିଲେନ ।
ତିନି ଭାବିଲେନ, ତିନ ଭାଇ-ଏର ସଥନ ଏହି ପରିଣାମ ହଟିଲ ତଥନ ଏକା ଆମି ଆର
କତଦିନ ହବି ବହନ କରବ ; ଅଚିରେ ଆମାର ପରିଣାମରେ ଏହି ରକ୍ଷ ହବେ । ଓହିକେ
ଦେବତାରା କରେକଦିନ ସାବଧାନ ଅଭ୍ୟକ୍ତ ଥାକିଯା ଦଲବକ୍ଷ ହଟିଯା ମର୍ତ୍ତେର୍ ଅଗ୍ନିକେ
ଅଞ୍ଚମହାନ ହରିଯା ବେଡ଼ାଟିତେ ଲାଗିଲେନ । ଦେବତାଦେର ଭୟେ ଅଗ୍ନି ସେ ଜଳାଶୟେ
ଲୁକାଇଯା ଚିଲେନ, ଦେବଗଣ ମେହିଥାନେ ଉପହିତ ହଇଲେ, କତକଞ୍ଚଳୋ ମାତ୍ର
ଜଳେର ଉପର ମୁଖ ବାଡାଇଯା ଲୁକାଯିତ ଅଗ୍ନିର କଥା ଦେବଗଣକେ ବଲିଯା ଦିଲ ।
ମାତ୍ରାଙ୍ଗୁଳ ଉପରୀ ମୁଖ ବାଡାଇଯା ଲୁକାଯିତ ଅଗ୍ନିର କଥା ଦେବଗଣକେ ବଲିଯା ଦିଲ ।
ହଇଯା ଏହି ଅଭିଶାପ ଦିଲେନ, ତୋରା ସେମନ ଉପରୀଚକ ହୟେ ଆମାକେ ଧରିଯେ ଦିଲି
ତେବେନି ତୋରା ମର୍ତ୍ତେ ନାମାପ୍ରକାରେ ବଧ୍ୟ ହୟେ ଥାକବି, ଲୋକେ ଖୁବ୍‌ଜେ
କୌଶଳ କରସ ତୋଦେର ମାରବେ । ତାରପର ବଲିଲେନ, ବଞ୍ଚାସୀରା ତ ବୈଦିକ
ଅଞ୍ଚାସନ ମେନେଇ ଚଲେ । ୮୫ ପୃ

(ଖେତିଭି) ରାଜ୍ସଭାବ ନିତ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାଯ ବେଦାନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିବାମ ।
ରାଜ୍ସାର ଏକ ମୋସାହେବ ଏକଦିନ ବେଦାନ୍ତ ଆଲୋଚନାର ସମର ରାଜ୍ସାକେ ଲକ୍ଷ
କରିଯା ବଲେନ, ଆପ ତୋ ଜାନତେ ହୀ ହଁଲୁ । ଅର୍ଧାଂ ଆଃ ବେଦାନ୍ତ
ସମ୍ବନ୍ଧେ ଥାହା କିଛୁ ବଲିତେଛି, ରାଜ୍ସା ମେ ସବହି ଅବଗତ । ଏଇକପ ନିର୍ଜ
ତୋଷାମ୍ବୋଦ ଆମାର ସହ ହଇଲ ନା । ହିମ୍ବୀତେ ବଲିଯା ଉଠିଲାମ, ଇନି ସବ
ଆନେନ କି ବଜାଇ ? ରାଜ୍ସା କି ଜାନତେ ପାରେନ ? ଏକଜନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଆଶୀ ବଛର

ମାତ୍ରା ଜୀବନ, ଦିନରାତ ଚର୍ଚ୍ଚୀ କରସ ସେ ସେବାନ୍ତ ଜାନତେ ପାରେ ନା ତୋମାଦେଇ ରାଜୀ ଦିନରାତ ଖେଳାଧୂଳା, ରଙ୍ଗ ତାମସାଯ ସତ ଥେକେ ତା ଜେମେ ଫେଲେଛେ । ଆମାଦେଇ ଦେଶର ବଡ଼ ଲୋକଦେଇ ଏହି ରକମ ଖୋସାମୋଦ କରେ କରେଇ ତୋମରା ଜାହାରାଯେ ଦିଯେଛ । ଏ ସେବାନ୍ତ ଠାଟ୍ଟାର କଥା ନନ୍ଦ । ଏଇ ଏକ ଅମେଯ ଅନ୍ତରେ ତିନ ଅକ୍ଷ । ସହି ତୋମରା ଏଁର ସାଥମେ ଇନି କିଛୁ ଜାମେନ ନା, କିଛୁଇ ଜାମେନ ନା, ଏହି ରକମ ବଲ, ତାହଲେ ଏଁର ମନେ ଧିକାର ଆସିବେ, ତଥିନ କିଛୁ ଜାନଳାଭ କରିବାର ସତ ହେ । ସମସ୍ତ ସଭା କୁକୁ । ରାଜୀ ବଜିତେ ଜାଗିଲେନ ଦୁରସ୍ତ ଦୁରସ୍ତ (ଠିକ) । ୧୧୦ ପୃ

ଟ୍ରେନେ ଉଦୟପୁରେର ମହାରାଜାର ଶ୍ରୀନମତ୍ତ୍ଵୀର ଭାଇପୋର ସହିତ ପରିଚୟ ହସ । ଭାଇପୋ ବାଂଲା ଜାନେନ, ବଜିଲେନ ଟିଡ ସାହେବେର ରାଜଶାନ ଅବଲମ୍ବନ କରେ ବାଂଲାଯ ସେ ସକଳ ନାଟକ ଲେଖା ହେଁବେ ମହାରାଣାର ମେହି ସକଳ ଶୁନତେ ଇଚ୍ଛା ହେଁବାଯ ଆଖି ବାଂଲା ଶିଖେ ରାଗାକେ ମେ ସକଳ ପଡ଼େ ଓ ଅନୁବାଦ କରେ ଶୋନାତାମ । ଶୁନତେ ଶୁନତେ ରାଗା ଉଚ୍ଚଦାସ କରେ ବଲତେନ, ବାନ୍ଦାଲୀ ବାବୁବା ଆମାଦେଇ ବାପ ଦାଦାଦେଇ ଏକେବାରେ ବାନ୍ଦାଲୀ ବାନିଯେଛେ । ରାଗାପ୍ରତାପେର ପ୍ରିୟ ଅଖ ଚେଟଥ—ତାହାର ନାମ ଦିଯେଛେ କିନା ଚିତକ । ୧୧୬ ପୃ

...ଏକ ସମୟ ଏକ ନାଗା ଆମାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ, ମହାରାଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏଥିନ କାର ରାଜ୍ୟ ? ବଲିଲାମ, କେନ ଇଂରେଜେର ! ନାଗା ଚଙ୍ଗ ଲାଗ କରିଯା ବଲିଲ, କଥନ ନ ନା । ବିଶ୍ଵିତ ହିଁଯା ବାଲିଲାମ, ମେ କି । ଆରାମଚନ୍ଦ୍ରର ଜୟନ୍ତ୍ୟ ଅଧୋଧ୍ୟୀ ସହି ଇଂରେଜ ରାଜସ ହସ, ତା ହଲେ ରାବଣେର ରାଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ ମେରପ ହେଁଯା ବିଚିତ୍ର କି ? ନାଗା ଦୂଚସ୍ବରେ ବଲିଲେନ, କତ୍ତି ନ ନାହିଁ । ଓହ ବିଭିନ୍ନ କା ରାଜ୍ୟ ହାଯ । ଆମ ବଲିଲ, ତୋମାର ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ତି ମତ ଆମରା ଶୁନତେ ଚାଇ ନା । ୧୧୯ ପୃ

ଆଲମ ବାଜାରେ ମର୍ଟ ॥ ମର୍ଟେ ଆମରା ପ୍ରାୟ ଡାଲ, ଭାତ ଚଚଢ଼ୀ ମାତ୍ର ଥାଇତାମ । ... ଏକଦିନ କୋନ ଭୁବଳୋକ ଠାକୁର ମେବାର ଜଞ୍ଚ ଧାନିକଟା ଦୁଧ ପାଠାଇଯାଛିଲେନ । ଇହା ସେ ବିଡ଼ାଲେର ଭାଗ୍ୟେ ଶିକା ଛେଂଡାର ମତନ ହଇଲ । ଆହାରେ ବସିବାର ପୂର୍ବେ ଆମରା ବଲାବଲି କରିତେ ଜାଗିଲାମ ଆଜ ଠାକୁରେର ଦୁଧ ପ୍ରମାଦ ଆହେ । ଦୁଧ ଖେଳେ ବଲ ହସ । ଆମାଦେଇ ପାଇଁ ଏକ ହାତା

ଦୂଧ ପଡ଼ିତେ ନା ପଡ଼ିତେଇ ଚାରିଦିକେ ରୁବ ଉଠିଲା । କି ହେ ବଳ ପାଞ୍ଚ ଓ ହେ
ବଳ ପାଞ୍ଚ ତ ? ୧୩୩ ପୃ

...ଗାଢ଼ୀ ଦେଖିଯା ଆମାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସ୍ଵରେଣ୍ଣ ବାବୁ ବଲିଲେନ ଆମି ବ୍ୟାରାକପୁର
ଷ୍ଟେଶମେ ସାବ, ଆପନି ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଚଲନୁ, ଡାଟପାଡ଼ାର ପଥେ ଆପନାକେ
.ନାଥିଯେ ଦିଯେ ସାବ । ...ଧାଇତେ ଧାଇତେ ଅମେକ କଥାଇ ହଇଲ । ତିନି ବଲିଲେନ
ଆପନାରାଓ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଚାର କାଜେ ସୋଗଦାନ କରନ । ତୋହାର ସେଇ କଥାର
ଉତ୍ତରେ ଆମି ବଲିଲାମ, (୧୩୮ ପୃ) ଆପନାଦେଇ କଂଗ୍ରେସ ଏକଟା ମନସ୍ତାନୀ
ଛଜୁଗ ବଲେଇ ଆମାର ମନେ ହୟ । ବଜରେ ତିବଦିନ ଖୁବ ହୈ ଚି ଭାରୀ ସମାଜୋହ
ତାରପର ସବ ଠାଣ୍ଡା । ଦେଶେ ସର୍ବତ୍ର କତ ନିରଗ, ବିପନ୍ନ ଅସହାୟ ଲୋକ ପଡ଼େ
ରଯେଛେ । କହି ଆପନାରା ତାଦେଇ କୋନ ତୋ ଖୋଜ ନେବ ନା ? ଆପନାଦେଇ
କୋନ ପ୍ରଚାରକଙ୍କ ଚାଷୀର ଝୁକ୍କେ ସବେ ଦେଖତେ ପାଇ ନା । ଆମାର କଥାଯ
ବିରକ୍ତ ହଇଯା ତିନି ବଲିଲେନ ଆପନି କି ଭଗବାନେର ଯତ ଏକା ସର୍ବଦୀ ସର୍ବତ୍ର
.ଥାକତେ ପାରେନ । ୧୩୭ ପୃ

ଶହୋସବ ॥ ଏହି ବଂକର : ୮୯୬ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାଦେଇ ଉୱସବେ ଆର ଏକଟା ବଡ଼
ମଜ୍ଜାର ବାପାର ଘଟିଗାଛିଲ । କଲିକାତା ଶହରେ ଅନେକେଇ ପ୍ରତି ବ୍ୟସର
ଶହୋସବେର ଦିନ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରେ ସାନ । ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରୀଲୋକଦିଗଙ୍କେ ଦଲବନ୍ଦ ହଇଯା
ଠାକୁରେର ଉୱସବେ ଆସିତେ ଦେଖିଯା ସାଧାରଣେ ବଲିତେ ଲାଗିଲ ଯେ, ଏ ଶହୋସବରେ
ଆର ଏକଟି ‘ବାଦଶ ଗୋପାଳ’ ହଇଯା ଉଠିଲ । ତାହା ଶ୍ରୀନିବ୍ାସାମ୍ବାଦୀ ତ୍ରିଷ୍ଣାତୀତ
କରେକଜନ ଭକ୍ତ ଛେଲେଦେଇ ସାହାଯ୍ୟେ ଇହା ନିବାରଣ କରିବାର ଜଞ୍ଚ ବନ୍ଦ ପରିକର
ହଇଲେନ । ମେସାର୍ ହୋର ଯିଲାର କୋମ୍ପାନିର କରେକଥାନି ଟ୍ରୀମାର ବେଳା
ଆଟଟା ହିତେ ରାତ୍ର ମଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଟଖୋଲା ଘାଟ ହିତେ ଯାତ୍ରିଗଣଙ୍କେ ଲାଇଯା
ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରେ ଥାତୋଯାତ କରିଲ । ଗୃହୀ ଭକ୍ତ ରାମଦୟାଳ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଏ କୋମ୍ପାନିର
ଏକଜନ ଠିକାଦାର ଛିଲେନ । ଉହାର ତ୍ରୟାବଧାନେର ଭାର ତୋହାର ଉପର ଥାକିଲ ।
ତ୍ରିଷ୍ଣାତୀତ ତୋହାକେ ବଲିଯା ଦିଲ ସେ ଶ୍ରୀଲୋକଦିଗଙ୍କେ ଯେନ ଟିକିଟ ଦେଖ୍ୟା ନା ହୟ ।
ପରେ ଚିତ୍ପୁର ରୋଡ଼େର ଜୋଡ଼ାଈକେ ୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛୁଦୂର ଅନ୍ତର ଅନ୍ତର ରାଜ୍ୟାର ଏପାର
ଓପାର ସାଲୁର ଉପର ସାଦା କାପଡେ ବଡ଼ବଡ଼ ଅକ୍ଷରେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରେର ମହେସବେ ଶ୍ରୀଲୋକ
ମାତ୍ରାଇ କେହ ଥାଇବେ ନା । ଏଇକପ ତୈମାରୀ କରାଇଯା—ବଡ଼ଦିନେ ସେମନ ହସ୍ତ ବଡ଼
.ଗୀର୍ଦ୍ଦାର ମାଲାଯ କମଳା ନେବୁ, ଲୁଚି, ଜିଲାପୀ ଏତ୍ତିତି ଥାହୁତ୍ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶାକ-ଶଜୀର ସହିତ

ଶୁଣୋ ଖାଂରା, ହେଡା ଜୁତୀ, ଫୁଟ୍‌ହଙ୍କୋ ଅଭ୍ୟତି ରାଷ୍ଟର ଏଥାର ହଇଲେ ଓଧାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟାଙ୍ଗାଇବା ଦିଆଇଲେନ । ତିନି ଓ ତାହାର ମହକ ମିଶନ ଶହରରେ ଥାମେ ଥାମେ ଶ୍ରୀଲୋକଦେର ଉତସବେ ଆମିତେ ନିଷେଧ କରିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରାକାର୍ଡ ଓ ଦେଉୟାଳେ ଆଟିବା ଦିଆଇଲେନ । ତାହାରୀ ଏହିକଥ ବ୍ୟବସା କରିବା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ହଇଲେନ ଥେ, ଏହିବାର ଶ୍ରୀଲୋକେର ଦୃକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରେ ଥାଓୟାର ପଥ ବନ୍ଧ ହଇଲା ।

...ଦଲେ ଶ୍ରୀଲୋକଦେବ ପଦବ୍ରଜେ ଆସିତେ ଦେଖିଯା ତିଣୁମାତ୍ରିତ ସହକଞ୍ଚ-
ଗଣେର ଉପର ଫଟକ ବନ୍ଧ କରିବାର ଆଦେଶ ଦିଇ । ଏହିକେ ଦଲେ ଦଲେ ଯେବେରା
ସ୍ଟାର୍ଟମ୍‌ଯାର ହିତେ ନାମିଯା ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର କାଳୀବାଡୀତେ ଥଥେଛା । ବିଚରଣ କରିତେ ଲାଗିଲା...
ତଥା ଗିରିଶବାସୁର ଅହରୋଧେ ପ୍ରଧାନ ଫଟକ ଖୁଲିଯା ଦିବା ମାତ୍ର ଛଡ଼ ଛଡ଼ କରିଯା
ବୀଧିଭାବୀ । ଜଗନ୍ନାଥର ସତ ଯେବେରା ଆସିଯା କାଳୀବାଡୀ ଭରିଯା ଫେଲିଲା ।

ভূতের বাড়ী ॥ আর এক দিনকার এক মজার কথা । আমি তখন
এ দেশেই ছিলাম না । শুনিয়াছি, সেদিন মঠে বাগবাজার হইতে স্বামী
ধেৱগানন্দ, প্রেমানন্দ, সারদানন্দ প্রভৃতি অনেকেই আসেন এবং মঠে ব্রাত্রি-
বাস করেন । তিতারে পশ্চিম দিককার কুঠলিতে খোধ হয় পাঁচজন ছিলেন ।
বাহিরে বড় ঘরে সারদানন্দ ও সদানন্দ (স্বামীজীর প্রথম সন্ত্যাসী শিষ্য)
ছিলেন । গভীর রাত্রে, ছাদের উপর গড়, গড়, গড়, শব্দ হইতে লাগিল ।
মেই শব্দ শুনিয়া শুইয়া শুইয়া সকলে বলাবলি করিতে লাগিলেন, ওহে, এ মে
মেই ভূতের তাঁটা খেলার যত । ও দাদা ! ও রামকৃষ্ণানন্দ বলি তাঁটার
খেলা দেখাতে আমলে নাকি হে ? প্রেমানন্দ বলিলেন, ও দাদা ! ও
যোগেন ! ইত্যাদি । তখন স্বামী রামকৃষ্ণানন্দ অত্যন্ত উত্তেজিত হইয়া
একটা বড় লাট্ট জইয়া তোর ভূতের বাপের আক কচ্ছি । বলিয়া মাঝ মাঝ
শব্দে দুপ দুপ করিয়া একেবারে ছাদে গিয়া উপস্থিত হইলেন । দেখেন, এক
জোড়া ভাবেস আর একটা হারিকেন লঠি জলিতেছে । তিনি বলিয়া
উঠিলেন, আরে ভূত হারিকেন নিম্নে তাঁটা খেলে নাকি । এই বলিয়াই তিনি
সদৰ বাড়ীতে সারদানন্দের ঘরে গিয়া তাঁহাদের ধরিলেন । অনর্ধক ভূম
পাইবার জন্ত প্রেমানন্দ সেবানন্দ তুরীয়ানন্দ প্রভৃতি অপ্রস্তুত হইলেন । ১৬৫ পঃ
আজ্ঞা মহাশয়, আপনি মহা প্রতিভাশালী দিগংবর পণ্ডিত, বৰদেশের

উন্নতির জন্য আজ্ঞানিয়োগ না করে হাইকোর্টের সামাজিক উকিলের কাজে আজ্ঞানিয়োগ করছেন কেন? ইহা শুনিয়া তিনি (স্বার আশ্বতোষ) উজ্জেব্জিত ও কুকু চিত্তে বলিলেন, একশ বছরের মধ্যে এদেশের কোন উন্নতি হতে পারে না? আমার হাইকোর্টের জজ হ্যার সন্তাননায় দেশের একজন নেতা প্রতি সপ্তাহে তাহার সংবাদপত্রে আমার নামে কুৎসা রচনা করে থাকেন। মে দেশের নেতা স্বদেশবাসীদের উন্নতির পথে কণ্ঠক রোপন করেন, সে দেশের ভাল হাওয়া কি কখনও সম্ভব। তাহার সঙ্গে ১৮৯৬ শ্রীষ্টাব্দে এই পর্যন্ত আলাপ হইয়াছিল। ১৭৩ পৃ

আমাকে তেজলায় থাইতে বলিলেন। তেজলায় থাইতে থাইতে দেখিলাম সিঁড়ির দুই ধারে স্তরে স্তরে গাঢ়া করা কত পুস্তক ষে রহিয়াছে তাহার ইন্দ্রিয়া নেই। প্রত্যেক টেবিলের উপর পুস্তকের স্তুপ। তেজলার ঘরে গিয়া বসিতেই অন্দর হইতে আশ্বারু আসিলেন। বথা অসঙ্গে আমি বলিলাম পাটনায় খোদাবক্তৱ্যের গ্রন্থাগারের মত তিনি একটি সাধারণ গ্রন্থাগার করিলে উহা বক্ষে তাহার গৌরব স্বরূপ হইতে পারে। ইহা শুনিয়া হাসিতে হাসিতে তিনি আমাকে বলিয়াছিলেন ছেলেরা ষে বেচে থাবে মশায়। ১৭৩ পৃ

একদিন আহাৰাদিৰ পৰ রামকৃষ্ণানন্দ প্রতৃতি আমৱা কয়জন বাহিরেৰ পৰটায় বসিয়া গল্প-গুজব কৰিতেছি। এমন সময় কাশীৰ শালগ্রাম-গেলা গৈরিকধাৰী একদল ষাঢ়কৰ আসিয়া উপস্থিত। তাহাদেৱ গাঙ্গৰ কাঁথায় মত মোটা বুকচেৱা গৈরিক আলখালা, হাতে দুৱিয়াই নারিকেলে'ৰ কমঙ্গলু। তাহারা আসিয়া ডান হাত তুলিয়া আশীৰ্বাদ কৰিতে কৰিতে বলিতে আৱন্ত কৰিল, ব্ৰহ্মানন্দ, ষেগানন্দ, প্ৰেমানন্দ, অঞ্জনানন্দ, রামকৃষ্ণানন্দ। আমি উহাদিগকে চিনিতে পাৱিয়াই জিজ্ঞাসা কৰিলাম, বলি নাম কটা কোথায় জানলো... এখনে ছুচ গলিবে৳ ভাবিয়া তাহারা অধান কৰিল। এই শ্ৰেণীৰ সাধুবেশ-ধাৰীদেৱ একটু পৱিচৰ দিয়া রাখি। ইহাদেৱ অধান আড়া বাৱাণসী। উহারা গলাৱ মধ্যে ছোট ছুড়ি রাখিতে রাখিতে কৰে শালগ্রাম রাখাৱ উপযুক্ত গৰ্ত তৈয়াৱ কৰে। ঐ হান হইতেই প্ৰয়োজন মত বাহিৰ কৰিয়া দেখায়, আবাৱ গিলিয়া গলাৱ মধ্যে রাখে। গৃহস্থদেৱ বাড়ী গিয়া মুখ হইতে শালগ্রাম বাহিৱ কৰিয়া দেখায়। ভোগ জাগাইবাৱ অছিল। ভাল ভাল

ଜିମିସ ଖୁବ ପେଟ ଭରିଯା ଥାଏ । ବାହିର ହଇତେ କୋମ ଗୁହସେବ ତିରପୁରୁଷେର ନାମ ଜାନିଯା, ସେଇ ଗୁହକେ ଉହା ଶୁନାଇଯା ବିଶ୍ଵିତ କରେ । ପରେ ହରତ ଗୁହକେ ବଲିଯା ବଲିଲ, ଏକମାସେର ମଧ୍ୟେ ସର୍ପାବାତେ ତୋମାର ଜୀବନ ସଂଶ୍ରର ଇହା ଶୁନିଯା ସେ ଭଡ଼କାଇଯା ଥାଏ । ତଥନ, ତର ନାହିଁ ଦଶ ବିଶ୍ଟଟାକା ଆମାକେ ଦାଉ...ପରେ ଶୁନିଲାମ, ଖଟେ ସାହାରା ଆସିଯାଛିଲ ତାହାରାଇ ନାକି ସ୍ଵାମୀଜିର ବାଡ଼ୀତେ ଗିଯା ତାହାର ମାକେ ଐରୁପ ଅନେକ କଥା ଶୁନାଇଯା ଦଶଟି ଟାକା ଆଦାୟ କରେ । ୧୮୬ ପୃ

(ଯିଃ ଟାର୍ବୁଲ) ଟାର୍ବୁଲେର ଏକଦିନକାର ଏକଟା ଯଜାର ଗଲ୍ଲ ବଲି । ଆମେରିକାର ଦୁଇଜନ ଭାତ୍ରୋକ ତାହାଦେର ଧର୍ମ ବକ୍ତ୍ଵ ଆହାନେ ଲଗୁନେ ବେଢାଇତେ ଆସେ । ବକ୍ତ୍ଵ ତାହାଦିଗକେ ଲଈଯା ପ୍ରଥମେହି ଲଗୁନେର ପାଲ୍‌ମେଟ୍ ହାଉସ ଦେଖାଏ । ତାହା ଦେଖିଯା ତାହାରା ବଲିଲ, ଓ: ଏର ଚେଯେଓ ଆମାଦେର ଓୟାଶିଂଟମେର କଂଗ୍ରେସ ହାଉସ ଅନେକ ବଡ଼ ଓ ଭାଲ । ସେଣ୍ଟ ପଲ୍ସ ଗୀର୍ଜା ଦେଖିଯା ତାହାରା ବଲିଲ, ଏ ଆମାଦେର ଦେଶେର ଗୀର୍ଜାର କାଛେ ଦୋଡ଼ାଇତେ ପାରେ ନା । ଏଇକୁପେ ଲଗୁନେ ଯେଥାନେ ସାର, ସାହା ଦେଖେ, କିଛୁତେଇ ତାହାରା ଆମେରିକାର ବଡ଼ାଇ କରିତେ ଛାଡ଼େ ନା । ତଥନ ଲଗୁନେର ଭାତ୍ରୋକ ତାହାଦିଗକେ ଇଟାଲୀତେ ବେଢାଇତେ ଲଈଯା ଗେଲ । ଇଟାଲୀତେ ସାଇଯା, ଏକ ରାତ୍ରେ ମଧୁର ମୁରା ପାଲେ ସଥନ ତାହାରା ବେହ୍ସ, ସେଇ ଅସାଧ୍ୟ ଦୁଇଖାନି ଖାଟିଯାଇ କରିଯା ତାହାଦିଗକେ ଲଈଯା ଗିଯା ଏକ ନିର୍ଜନ ମୟାଧି ଭୂମିତେ ରାଖିଯା, ଏକଟୁ ଦୂର ହଇତେ ତାହାରା କି କରେ ଦେଖିବାର ଜଞ୍ଜ ବିଳାତୀ ଭାତ୍ରୋକଟି ବସିଯା ରହିଲ । ଏକଟା ଟିମଟିମେ ଆଲୋତେ ସମାଧି ଭୂମିର ବିଜନତା ପରିଷ୍କୃତ ହଇତେଛିଲ । ହ୍ସ ହଇତେଇ ଦୁଇ ଜନେ ଜୀବିତର ଚୋଥ ରଗଡ଼ାଇତେ ରଗଡ଼ାଇତେ ଚାରିଦିକ ଦେଖିଯା ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ବଲିଯା ଉଠିଲ, Here is the day of Judgement ! Hurrah for the Stars and Stripes ! America is the first to wake up ଅର୍ଥାଏ ଏହି ତ ମହାବିଚାରେର ଦିନ ମସାଗତ । ଆମେରିକାର ପତାକ । ଜୟମୁକ୍ତ ହଟୁକ । ଆମେରିକାଇ ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଜୀବନ ହଇଲ । ଦେଖିଯା ଶୁନିଯା ଲଗୁନ୍ୟାସ୍ତୀ ଭାତ୍ରୋକ ହାର ମାନିଲେନ । ୧୯୦ ପୃ

ଆମ ମହାରାଜେରୁସାରିନ୍ଦ୍ରେ । ପ୍ରକାଶକ ପ୍ରକାଶଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ମନ୍ଦିର । ହାତ୍ତା ।

ଏକବାର ଏକ ଭକ୍ତ ଜାନ ମହାରାଜକେ ପ୍ରାପ କରେଛିଲେନ, ମହାରାଜ ଏତୋ କଟ କରେ ସେ ଗେଲେନ ଏତେ କୀ enjoy କରଲେନ ? ତାତେ ମହାରାଜ ହାଲକାଭାବେ

উত্তর দিয়েছিলেন। এই কষ্টাই enjoy করলুম। ১১ পৃ

একজন আর একজনকে প্রশ্ন করছেন, এতো দেখাশোনা হল কিন্তু কিছুই ত হল না। এর কী উত্তর দেওয়া হল জানেন?...এই জন্তেই ত হল না। ৫ পৃ

মহারাজ বললেন, স্বামীজী স্বামী বিবেকানন্দ হয়েছিলেন আমেরিকা থাবার সময়। তার আগে ত অরেক্সনাথই ছিলেন। আর একটা মাঝ নিয়েছিলেন—বিবিদিবানন্দ। তারপর বিবেকানন্দ। ৪৮ পৃ

মহারাজের ঘরে খুব মশার উপন্থিত হয়েছে। আজ কেষবাবু মশা মারার ‘বোমশেল’ এনে ঘরের মধ্যে ছেড়ে দিলেন। বললেন যে এর কোন খারাপ প্রতিক্রিয়া হবে না। শুনে মহারাজ বললেন, কিছু হবে না বললেই হলো, দম আটকে থাবার উপকৰণ হয়েছে। এই বলে মহারাজ একটি দৃষ্টান্ত দিলেন, বললেন, এক বাড়ীতে ইংরাজি ঝুঁটি, সে বাড়ীতে আবার এক জনের কলেরা হয়েছে।

কলেরা তাড়াবার জন্য খুব গুরু গুরু জালালে। এদিকে গুরুকের ধোয়ায় হাঁপানি ঝুঁটির প্রাণ যাওয়ার আর কি কলেরা ত তাড়ান হচ্ছে। মহারাজ বিরক্তির স্বরে বলতে লাগলেন, ঐ (Spray) দিয়ে আমায় চান করিয়ে দাও, আমি দম আটকে মরি, কিন্তু মশা ত মারা হবে। ৫৬ পৃ

মহারাজ মস্তব্য করলেন, পূর্ণবাবু এখন বড় লোক হয়ে গেছেন হাতে টাকা রয়েছে, কৌ কয়বে, টাকা ঢালছে Contract দিচ্ছে। এসব কাজে জচ্ছুরি এমনিই হয়। এমনি করেই এ কাজ হয়। কথায় আছে না দেখ (দেখিস) ত তোর না হলে মোর। ৬১ পৃ

কথা প্রসঙ্গে কেষবাবু মহারাজকে বললেন, মহারাজ শঙ্খবাবু এখানে এলে যুমোন। ওর আবার ন্তুন থিয়োরি হয়েছে, বলেন মহাপুরুষের কাছে গেলে তারা যুব পাড়িয়ে দেন। মহারাজ বললেন, আবার ভাঙ্গিয়েও দেন বলেন না? ৬১ পৃ

কেষবাবু বললেন, মহারাজ আমার মনে একটা প্রশ্ন উঠেছে। মহারাজ সন্তুষ্ট মুখে বললেন, তোমার নিকুঠি করেচে। ৮৭ পৃ

ଶକ୍ତି ସାର ଭେତର ପ୍ରକାଶ ପାବେ ସେ ତ ଆଧାର ହିସେବେ ହବେ । ଶୀତା ରାମଓ ଭଗବାନ ହତେ ପାରେନ, କେଷ୍ଟଣ ହତେ ପାରେନ । ଶୀତା ରାମଓ କି ଛିଲ ? ମେ-ଓ ତ ହରେଛେ । ପାଂଚ ରକମ ହତେ ପାରେ । ଆପଣି କି ଆପନାଦେର ଉତ୍ସାହବୁନ୍ଦେନ, ଯାପାଞ୍ଚ ଆର କୀ ସତକ୍ଷଣ ଆମାଦେର ନା ହସ୍ତ ତତକ୍ଷଣ ଆପଣି । ୮୯ ପୃ

ଆଜ ମହାରାଜ ମମବେତ ଭକ୍ତଦେରକେ ଏକ ବିଶେଷ ଆମ ଥାଉଁଲେନ, ଯେଥିନ ଯିଷ୍ଟ ତେମନ ହସ୍ତାଦ । ମହାରାଜ ବଲଲେନ, ଏ ଆମେର ବିଶେଷତ୍ବ ହଜ୍ଜେ, ଏ ଆମ ଯିଷ୍ଟ taste ଡାଳ, ଓର ନାଥ ଏୟାଲଫାନମୋ ଅଟଲ ମହାରାଜ ବଲଲେନ, ଏ ବୁଢ଼ୋର ପ୍ରସାଦ ମହାରାଜ ବଲଲେନ, ନା ମହାଶୱର ଓ ଆୟି ଛୁଟିଗନ । ୯୧ ପୃ

ଆମେର ଏକ ରବିବାରେ ପିଂପଡ଼େର ଉପତ୍ରବେର କଥା ହରେଛି । ଆଜଙ୍କ ପିଂପଡ଼େର ଅଳ୍ପ ଏସେ ଗେଲ । ମହାରାଜ ପ୍ରଶ୍ନ କରଲେନ, ହଁୟା ମଶାର ଆପନାଦେର କମକାତାଯ କି ପିଂପଡ଼େ ନେଇ ? ଆମି ତ ପିଂପଡ଼େର ଉପତ୍ରବେ ଅଛିର ହରେ ପଡ଼ୋଛ । ପିଂପଡ଼େ ହସ୍ତ କେନ ? ଆମି ବଲାମ, ସେଥାନେ ମିଷ୍ଟି-ଟିଷ୍ଟି ଥାକେ ମେଥାନେ ପିଂପଡ଼େ ହସ୍ତ । ମହାରାଜ ଆମାର କଥାଗୁଣୋ ପୁନରାବୁନ୍ଧିତ କରେ ବଲଲେନ, ତାହଲେ ତ ଥାବାରେ ଦୋକାନେ ପିଂପଡ଼େ ହସାର କଥା । ଥାବାରେ ଦୋକାନେ ପିଂପଡ଼େ ହସ୍ତ ? ଯା ହୋକ ବାବା ଏକଟା ବେଡେ ଦିଲେନ । କେଷ୍ଟବୀବୁର ଦୃଢ଼ ଅଭିମତ ସେ ସନ୍ଦେଖ ପିଂପଡ଼େର କାରଣ ନୟ,—ଏହି କଥା ଶଶାଙ୍କବାବୁ ମହାରାଜଙ୍କେ ଜାନାତେ ଗିଯେ ବଲଲେନ, ଉନି ସନ୍ଦେଖେ ପିଂପଡ଼େ ଥାକାର ପ୍ରଶ୍ନ ହେବେଇ ଉଠିଯେ ଦିଲେନ । ମହାରାଜ ବଲଲେନ, ସାଇ ହୋକ ଉନି ହାସଛେନ ତ ?... ଓହ ଭାଗିୟ ! ୧୦୨ ପୃ

କେଷ୍ଟବୀବୁ ବନ୍ଧୁ ଏକ ପ୍ରବୀଷ ଭଜଳୋକ ଏସେଛେମ । ତିନି ମହାରାଜେର ପାଯେ ହାତ ଦିଯେ ପ୍ରଗାମ କରନ୍ତେ ଚାନ । ମହାରାଜ ସେ ଅହୁମତି ଦିଲେନ ନା । ଭଜଳୋକ ବଲଲେନ, ଆମାର ମନେ ଦୁଃଖ ରଯେ ଗେଲ । ଆପନି ଅହୁମତି ଦିନ ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରବ । ମହାରାଜ ବଲଲେନ, ଏ ଦୁଃଖ ଛାଡ଼ା ଆର ଦୁଃଖ କି ଆପନାର ଦେଇ ? ତିନି କିମ୍ବ ମହାରାଜଙ୍କେ ଆମୋ ଅହୁନୟ କରନ୍ତେ ଲାଗଲେନ । ବଲଲେନ ଆମାର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ସେ ସ୍ବାମୀଜୀର ଇଲେକ୍ଟ୍ରିସିଟି ଆପନାର ମଧ୍ୟେ ରଯେଛେ । ମହାରାଜ ପ୍ରଶ୍ନ କରଲେ, ତାତେ କୀ ହବେ ତିନି ବଲଲେନ, ଆପନାର ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରଲେ ଏ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିସିଟି ଆମାର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ କରବେ, ଆମାର ଉପକାର ହବେ, ଆମାର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହବେ । ୧୦୪ ପୃ

ଆମାର କେଷ୍ଟବୀବୁ ବନ୍ଧୁ ମହାରାଜଙ୍କେ ବଲଲେନ, କେଷ୍ଟବୀବୁ ସନ୍ତତେ ଆମାର

উপকার হয়। এ কথায় মহারাজ বললেন, আমারও হয়। পর পরের সঙ্গতে পরকারের উপকার হয়। ১০৫ পৃ

মহারাজের বাবা একবার মঠে এসে দেখেন যে মহারাজ কুটবো কুটছেন। তাই দেখে তার বাবা বললেন, ‘এই করতে এসেছিস তো বাড়ীতে গিয়ে করবি।’ ১০৯ পৃ

১১৮ কেউ কেউ নিজেদের জনক ঝষির সঙ্গে তুলনা করেন। স্বামীজী (বিবেকানন্দ) বলতেন জনক ঝষির ঝষি বাদ দিয়ে অনেক জনক হতে পারেন।

গৌরীমা। হর্ষাপুরী

নদীয়া-বলভ গৌরাঙ্গ মহাপ্রভুকে গৌরীমা পতিভাবে উজনা করিতেন।

এই কারণেই নবদ্বীপ ছিল গৌরীমার অতি শ্রিয় তৌর। তিনি বলতেন, ‘ন’দে আমার শঙ্গুর বাড়ী। এই সম্পর্ক লইয়া তিনি সেখানে চলাফেরা করিতেন। পথে চলিতে চলিতে কোথাও নিত্যানন্দ প্রভুর ঘূর্ণ নয়নগোচর হইল, লোকাচার মতে আপন ভাস্তুর ঠাকুর থেবে সেই স্থানে মুখে অশঙ্খণ টানিয়া দিতেন।

শ্রীশ্রীমা যখন বৃন্দাবনে ছিলেন সেই সময় তাহার অসুস্থি নইয়া ঘোগেন মা এবং স্বামী ষোগানন্দ গৌরীমার সহিত কড়োলীর মদনমোহন দর্শন করিতে গিয়াছিলেন। কড়োলী পৌছিবার পূর্বে সদ্যা হইয়া গেল। রাত্রি অধিক হইলে একটা লোক সেখানে আসিয়া উপস্থিত হইল। গৌরীমা এবং ঘোগেন মার মধ্যভাগে তাহাদের জিনিসপত্র ছিল; লোকটার উদ্দেশ্য ছিল চুরি করা। সে নিকটেই আনাগোনা করিতে লাগিল। গৌরীমা তাহার গতিবিধি লক্ষ্য করিতে ছিলেন। গৌরীমার গায়ে একটা আলখালা ছিল। তিনি আস্তে আস্তে আলখালার মধ্য হইতে দিয়াশলাই বাহির করিতেন। ইতিমধ্যে লোকটা তাহাকে নিয়ন্ত্রিত রনে করিয়া তাহার মাগার নিকটে আসিয়া ঝুকিয়া পুঁটলিতে হাত দিবার উপকৰণ করিতেছে ঠিক এমন সময় শাপিত কুকিয়াই গৌরীমা দিয়াশলাই আলিঙ্গন। লোকটার ছিল লম্বা দাঢ়ি, দিয়াশলাই জলিতে সেই আঙ্গন গিয়া ধরিল সেই দাঢ়িতে। গৌরীমা মার মার বলিয়া উঠিয়া

ମୌଡାଇଲେନ । ଚୋରଟୀ ତତ୍କଷଣେ ଚାଂକାର କରିଯା ଦୁଇ ହାତ ମାଡ଼ିତେ ଚାପଡ଼ାଇତେ ଚାପଡ଼ାଇତେ ଦୌଡ଼ିଯା ପାଇଲ । ୧୨୧ ପୃୟ

ଗୋଲମାଲ ଶୁନିଯା ସଜ୍ଜିବୟେର ଘୂମ ଭାବିଯା ଗେଲ । ମାଡ଼ିତେ ଆଖନ ଲଇଯା ଚୋରକେ ପାଇଲିତେ ଦେଖିଯା ଥୋଗେନମା ଏବଂ ଥୋଗେନମନ୍ଦ ସ୍ଵାମୀ ହୋ ହୋ କରିଯା ହାମିତେ ଲାଗିଲେନ । ୧୨୧ ପୃୟ

କଲିକାତାଯ ଆର ଏକବାର ତୀହାର ପ୍ରେଲ ଜର ହୟ । ମହୋଦୟ ଅବିନାଶଚଞ୍ଚ ତୀହାର ସେବାଶୁଦ୍ଧ୍ୟାର ସଥାଧୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେନ ।...କିଞ୍ଚିତ୍ ସୁନ୍ଦର ହଇଯା ଗୌରୀମା ମହୋଦୟର ଅଳ୍ପବସ୍ତୁ ଏକ ପୁତ୍ରେର ସହିତ ଭାବ କରିଯା ପଲାୟନ ସୁଯୋଗ ପୁଣିତେ ଲାଗିଲେନ । ବାଲକ ପ୍ରଥମତ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ମହାପ୍ରତା କରିତେ ଅକ୍ଷୟମତୀ ଜାନାଇଯା ବଲିଲ, ଆରେ ବାପରେ ବାପନ ଜାନତେ ପାରଲେ ମେରେ ହାତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧୋ କରେ ଦେବେ ।.....ଅବଶେଷେ ପାଁଚ ଟାକା ପୁରସ୍କାରେର ପ୍ରାଲୋଭନ ଦେଖାଇଲେନ, ଇହାତେ କାର୍ଯ୍ୟ ମିଳି ହଇଲ ।.....ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁନ୍ଦର ହଇବାର ପୂର୍ବେଇ ବାଢ଼ୀର ଅଳ୍ପ ମହାଦୟର ଅଞ୍ଜାତେ, ଗୌରୀମା କଲିକାତା ତ୍ୟାଗ କରିଲେନ । କିନ୍ତୁ ବାଲକକେ ତଥନଇ ଟାକା ଦିତେ ପାରିଲେନ ନା, ଟାକା ବାକି ରହିଲ । ପାଁଚ ଟାକା ପୁରସ୍କାର ତଥନଇ ନା ପାଇଯା ବାଲକ ଅମୃତ ହଇଲ ଏବଂ ପିତା ଆମିଲେ ସଙ୍ଗିଲ କଥା ବଲିଯା ଦିଲ । କିନ୍ତୁ ଏହି ପୁରସ୍କାରେର କଥା ସରଳ ବାଲକ ଅମେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଳିତେ ପାରେ ନାହିଁ । ଗୌରୀମା ସଥିମ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶେ ଛିଲେନ, ତୀହାର ଟିକାନା ଜାନିତେ ପାରିଯା ଏକ ଚିଠି ଲିଖିଯା ଜାନାଇଲ, ଥୋଗିନୀମା ତୁମି ପାଁଚ ଟାକା ଦିବେ ବଲିଯାଇ ଆମି ତୋମାକେ ଗାଢ଼ୀ ଆନିଯା ଦିଯାଛିଲାମ ବାପମେର ଗାଲମନ୍ଦ ଥାଇଲାମ, ଅର୍ଥ ଟାକାଓ ପାଇଲାମ ନା । ମେହି ଟାକା ପାଁଚଟା ଆମାକେ ନା ଦିଲେ ଆର କଥନାମ ତୋମାର କଥା ଆମି ଶୁନିବ ନା । ୧୩୨ ପୃୟ

ଗୌରୀମା

ଏକଦିନ ଗୌରୀମା ବାହିରେ ଗିଯାଛେନ, ଏମନ ସମୟ ଏକ ଭିଥାରୀ ଆମିଯା ଉପହିତ ହଇଲ । ଗିରିବାଲା ତାହାକେ ଦାନ କରିବାର ମତ ବରେ କିଛିଇ ପାଇଲେନ ନା । କତକୁଳି ଆସି ଗୌରୀମା ପୃଥକ କରିଯା ରାଗିଯା ଗିଯାଛିଲେନ ଦାମୋଦରେର ଭୋଗେର ଜଣ୍ଠ । ଠାକୁର ଦେବତାର ଉଦ୍ଦେଶେ ରକ୍ଷିତ କୋମ ଖ୍ରୟେର ଅଗ୍ରଭାଗ ଭୋଗେର ପୂର୍ବେ ତିନି କାହାକେ କଥନାମ ଦିତେନ ନା । ଗିରିବାଲା ଓ ତାହା ଜାନିତେନ । ଆମିଜୀ ମେହି ଆମଙ୍ଗଲି ଦେଖାଇଯା ବଲିଲେନ ଦିଦିଯା ଆଁବ ତ ରମ୍ଭେଚେ

কতকঙ্গে, দুটো শকে দাও না। দিদিমা কন্তাকে ভালবাসে চিনিতেন, বলিলেন, আরে বাপরে, এক্ষনি এসে শুলয় ঘটাবে। গৌরীমাৰ আচাৰ-নিষ্ঠাৰ বিষয় স্বামীজীও জানিতেন। তথাপি সৱল প্ৰকৃতি দিদিমাকে একটু রঞ্জ কৰিবার জন্যে বলিলেন, তা বলে গৱীৰ ভিকিৰীকে শুধু হাতে ফিরিয়ে দেবে, দিদিমা? তাহার কথায় বৃক্ষ দুই-তিনটি আঘ আনিয়া ভিকিৰীকে দিলেন।

এদিকে গৌরীমা আসিবামাত্র, নিতান্ত ছেলেমাছুৰেৰ শত তাহার 'নিকট' স্বামীজী অভিযোগ কৰিলেন, ও গৌরীমা দেখেছ কাণ্টা! দিদিমা তোমাৰ দামুৰ ভোগেৰ ঐ ঔঁৰ ভিকিৰীকে দিয়ে দিয়েছেন। দামুৰ ভোগ শুতে আৱ হবে না। ইহা শুনিয়া গৌরীমা গড়ধাৰিগীৰ উপৰ অসম্মোষ প্ৰকাশ কৰেন। তাহার দোষে দামোদৱেৰ ভোগ নষ্ট হইয়া গিয়াছে, বৃক্ষ সেই জন্য কন্তার কথাৰ কোন প্ৰতিবাদ কৰিলেন না। কিষ্ট স্বামীজীৰ আচাৰণে তিনি অবাক হইলেন। তাহার মানসিক অবস্থা বুঝিতে পারিয়া স্বামীজী মনে মনে কৌতুক বোধ কৰিতেছিলেন এবং এক সময় তাহাকে নিৱালায় পাইয়া থুব সহাইভৃতিৰ স্থৱে বলেন, দেখলে ত দিদিমা, তোমাৰ মেয়েৰ কাণ্টা! সামাজি দুটো আয়েৰ জন্য কি বকাটাই না ব'কলে! ১৬৭ পৃ

একবাৰ গৌরীমা ও স্বামীজী তাৱকেখৰ গিয়াছিলেন, সঙ্গে ছিলেন স্বামী শোগানন্দ এবং স্বামী অৰ্দ্ধতানন্দ (বৃক্ষো গোপাল) তাহার। পদবৰ্জে গমন কৰেন। পথিমধ্যে একটি পুকুৱেৰ সিঁড়িতে বসিয়া গৌরীমা দামোদৱেৰ পূজা এবং ভোগ সম্পন্ন কৰিলেন। তাহাকে দেখিয়া পল্লীৰ কয়েকটি মহিলা আসিয়া তাহার সহিত আলাপ পৱিচয় কৰিতে আগিলেন। এ-কথা সে-কথাৰ পৰ তাহারা গৌরীমাকে শ্ৰদ্ধ কৰেন, ওৱা আপনাৰ কে হন? তিনি উভয় কৰিলেন, ওৱা আমাৰ ছেলে। স্বামী অৰ্দ্ধতানন্দেৰ বয়স ছিল বেশী। তাহাকে লক্ষ্য কৰিয়া একজন মহিলা জিজাসা কৰিলেন, হঁয়া মা, ঐ বৃক্ষো সাধুটি আপনাৰ ছেলে? গৌরীমা গভীৰভাবে বলিলেন, শুটি আমাৰ সতীনপো। রাস্তা চলিতে স্বামী অৰ্দ্ধতানন্দকে উপলক্ষ্য কৰিয়া স্বামীজী কৌতুকছলে বলিতে আগিলেন, তাগিয়স বৃক্ষো হইনি, তা'হলে আমাৰেও আজ সতীন খো হ'তে হতো। ১৬৭ পৃ

...স্বামী ব্ৰহ্মানন্দকেও একটি কোটি দেওয়া হইয়াছিল। কোটি দেখাইয়া

ତିନି ଅନେକେର ନିକଟ ଆଶ୍ରମକୁମାରୀଦିଗେର ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟାତି କରିଯାଛେନ । କୋଟେର ଜୟ ଗାୟର ମାପ ଆନିତେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗି ଗିଯାଇଲେ, ତାହାର ନିକଟ ରହଣ କରିଯା ବଲିଯାଇଲେ ଚୌଧୁରୀର ମେଘେକେ (ସ୍ଵାମୀ ବ୍ରଜାନନ୍ଦେର ପୂର୍ବବାଞ୍ଚମେର ଏକ ଆଜ୍ଞୀଯା) ବଜୋ—ଆମାର କୋଟେ ସେମ ଅମେକ ଉଜୋ ପକେଟ ଥାକେ, ଶିଖେରା ପ୍ରପାମୀ ଦିଲେ ତାତେ ରାଖା ଥାବେ । ୨୨୬ ପୃ

ଏକବାର ଗୋରୀମା ଶ୍ରୀଧାମ ମବଦ୍ଦୀପ ହଇତେ କାଳକାତାର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିତେ-ଛିଲେନ । ଛେନେ ଆସିଯା ଦେଖେନ, ବହଲୋକେର ଭିଡ଼ । ଏକହାନେ ଦେଖା ଗେଲ, ତୁଟେ ମଳ ଲୋକେର ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭୁ ତର୍କ ଆରଣ୍ୟ ହଇଯା ଗିଯାଛେ—କାଣୀ ବଡ଼ ନା କୁଣ୍ଡ ବଡ଼ । ...ମେଥାନେ ବାସଯାଇତିନି ତାହାଦିଗକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ବାବାଜୀରା ଆଗମେଶ୍ଵରୀ-ତଙ୍ଗାର ମେହି କଲାର ଗଲ୍ଲ ଶୁନେଛ ତୋମରା ? ଗୋରୀମା ଗଲ୍ଲ ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ—

ଅନେକ କାଳ ଆଗେକାର କଥା । ଆଗମେଶ୍ଵରୀତାଯ ତୁଟେ ଭାଇ ବାସ କରନ୍ତେନ । ବଡ଼ ଭାଇ ଛିଲେନ—ଗୋପାଳ ସାଧକ, ଛୋଟ ଭାଇ ଛିଲେନ—କାଣୀ ସାଧକ । ଦୁଇମରର ଖୁବ ନିଷ୍ଠା ଆର ଭକ୍ତି, କିମ୍ବ ଉତ୍ତର୍ଯ୍ୟେଇ ନିଜ ନିଜ ଇଷ୍ଟ ଦେବତାକେ ଅନ୍ତେର ଇଷ୍ଟଦେବତା ହତେ ବଡ଼ ବଲେ ମନେ କରନ୍ତେନ । ଏହି ନିମ୍ନେ ଭାଷେ ଭାଷେ ମନୋମାଲିଙ୍ଗେର ସ୍ଥିତି ହୟ । ମାଝେ ମାଝେ ତକଣ ଚଲେ, କିମ୍ବ କେ ବଡ଼ କେ ଛୋଟ ତାର ଅଁର କୋନ ମୀମାଂସା ହୟ ନା । ତାଦେର ବାଗାନେ ନୃତ୍ୟ ଏକଟା ଘାଚେ ଏକ କାର୍ଦିନ କଲା ଶୌଗିଯରଇ ପାକବେ, ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଦୁ'ଭାଇ ଦୁ'ବେଳୀ ଲୁକିଲେ ଲୁକିଲେ ତା ଦେଖେ ଧାନ, ଆର ଭାବେନ—କଲାର କାନ୍ଦି ପାକଲେ ଇଷ୍ଟଦେବତାକେ ତା ଦିଲେ ଆଗେ ଭାଗେ ଦେବେନ । ବଡ଼ଭାଇ ଏକଦିନ ଦେଖେନ, ମେହି କଲାଗାହର ଉପର ଏକଟା କାକ ବସେଛେ । ତିନି ମନେ କରିଲେନ କଲା ପେକରେ, ତାଇ କାକ ଏସେ ବସେଛେ । କଲାର କାନ୍ଦିଟା କେଟେ ଠାକୁର ଘରେ ନିମ୍ନେ ଗିରେ ବୁଲିଯେ ରେଖେ ଦିଲେନ । ଛୋଟଭାଇ ବାଇରେ ଗିରେଇଲେନ କି କାଜେ, ଫେରାର ପଥେ ଦେଖେନ, ଗାଚେ କଲା ମେହି । ଆର କୋଥାଯ ସାହି ! ବାଢ଼ୀତେ ତୁକେଟି ତିନି ଦାଦାର ସଙ୍ଗେ କୌଦଳ ସ୍ଵର୍କ କରେ ଦିଲେନ, ଆମି ଏକିନ ଧରେ କଲାର କାନ୍ଦି ପାହାରା ଦିଚ୍ଛିଲୁମ, ପାକଲେ ମାକେ ଭୋଗ ଦେବୋ, ତୁମି ଏକବାର ଆମାର ଜିଜ୍ଞେସ ନା କରେ, ମବଇ ତୋମାର ଗୋପାଳକେ ଦିଯେ ଦିଲେ । ବଡ଼ ଭାଇ ତାକେ ବୁଝିଲେ ବଲିଲେନ, ନା ଭାଇ, ତୁଳ ବୁଝେଛ । କାକେ ଠୁକରେ ଏଂଟୋ କରିଲେ, ତାତେ ଦେବତାର ଭୋଗ ହୟ ନା, ତାଇ ଆମି କାନ୍ଦିଟାକେଟେ ଏମେହି । ଗୋପାଳକେ ଭୋଗ ଦିଇନି ଏଥିମେ । ତା ତୁମି

ତୋମାର ମାକେଇ ଭୋଗ ଦାଓ । ଛୋଟ ଭାଇ ଚଟେଇ ଆଶ୍ରମ, ସଲେନ, ଚାଇନେ ତୋମାର ଦାନ । ତୁମି ଗୋପାଳେର ନାମ କରେ ଏନ୍ତେ, ତାକେଇ ଭୋଗ ଦାଓ । ଆସାର ମାରେର ଭୋଗ ଓତେ ଚଲବେ ନା । କଳାର ମୀଯାଂସା ତାଦେଇ ଆର ହଲୋ ନା । ତାରପର ଦିନ ବଡ଼ ଭାଇ ଠାକୁରରସେ ପ୍ରଜୋ କଞ୍ଚିଲେନ । ଅମେକ ଦେଇ ଦେଖେ ଛୋଟ ଭାଇ ଭାବଲେନ, ଦାଦା ନିଶ୍ଚଯିଇ ଗୋପାଳକେ ଆଜ କଳା ଭୋଗ ଦିଚ୍ଛେନ । ଏଜଣ୍ଠା ତାର ଦୁଃଖୁଁ ହଚ୍ଛିଲ, ହିଂମେଓ ହଚ୍ଛିଲ । ତବୁ ଦାଦା କି ଭାବେ ଗୋପାଳକେ ନୃତ୍ୟ ଗାହେର କଳା ଭୋଗ ଦିଚ୍ଛେନ, ସେ ଦୃଷ୍ଟ ଦେଖାର ଲୋଭ ସାମଳାତେ ନା ପେରେ ତିନି ବାଇରେ ଥେବେଇ ଦରଜାଟୀ ଫଁକ କରେ ଭେତରେ ତାଙ୍କାଲେନ । ଭେତରେ ସା ଦେଖିଲେନ, ତାତେ ଉଚ୍ଚିତ ହଲେନ, ଦେହ ତୋର କୀପତେ ଲାଗିଲୋ । ଦେଖିଲେନ, ତୋର ଆରାଧ୍ୟାଦେଵୀ ମା କାଳୀ ଦାଦାର ଗୋପାଳକେ କୋଳେ ବସିଯେ ପରମମ୍ବେହେ କଳା ଥାଇଯେ ଦିଚ୍ଛେନ । ଏହି ନା ଦେଖେ ଛୋଟ ଭାଇ ଦାଦା ଦାଦା—ମା ମା ବଲେଚୀରକାର କରେ ଭୂରିତେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦିତେ ଲାଗିଲେନ । ୩୦୦-୩୦୨ ପୃ

ଗୌରୀମା ଏକବାର ବନ୍ଦମାନ ଜିଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବାସମାପାଡ଼ୀ ଗ୍ରାମେ ଗିଯାଇଲେନ, ବଜଦେବଜୀର ମନ୍ଦିରେର ମନ୍ଦିରଟେ ଏକଟା ଗାହତଳାଯି ତିନି ଥାକିଲେନ । ନିକଟଟେଇ ଛିଲ ଏକଟା ପୁକୁର । ଏକଟିମୁକୁରର ଧାରେ ତିନି ବସିଯା ଆଛେନ, କଟେ ଦାମୋଦର-ଲାଜଜୀ । ଜନେକୀ ପଣ୍ଡିବ୍ୟ ମେଟେ ପୁକୁର ହଇତେ ତାହାର ମମକ୍ଷେ କିଛୁ ଶାକ ତୁଳିଯା ବାଢ଼ୀ ଲଈୟା ଗେଲେନ । ରାତ୍ରିତେ ବ୍ୟ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲେ, ଏକଟି କୁଷକାଯ ବାଲକ ବଜିଲେଛେ, ହାଗା ତୁମି କେମନ ଲୋକ ! ଅତଗୁଲୋ ଶାକ ତୁଲେ ଆମଲେ, ଆର ଆସି ପୁକୁର ଧାରେ ବସେ, ଆମାର ଚାରଟି ଖାନ ଦିଲେ ନା । ବ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ତୁହି କେ ରେ ବାପୁ ? ବାଲକ ବଲିଲ, ବା : ରେ ଆମାର ବୁଝି ଆର ଦେଖନି ! ଆସି ତ ତୋମାଦେଇ ଯୋଗିନୀ-ମାଯା କାହେଇ ଥାକି । ବ୍ୟର ଦୁଃଖ ହସ୍ତ, ଆହା, ଛେଲେମାନୁଷ ଚାରଟି ଶାକ ଖେତେ ଇଚ୍ଛେ ହେଲିଛିଲ, ଯୋଗିନୀମାର ଭୟେ ତଥନ ବଲତେ ସାହସ ପାଇ ନି ! ପରଦିନ ବ୍ୟଟି କିଛୁ ଶାକ ଲଈୟା ଗିଯା ବଲେନ, ହୟା ଯୋଗିନୀ ମା ଆପନାର ଏଥାମେ କେ ଏକଟି କାଳେ ଛେଲେ ଥାକେ ? ଆମାର କାହେ କାଳ ଚାରଟି ଶାକ ଖେତେ ଚେଯେଛେ । ଗୌରମା ବଲିଲେନ, ନା : କୈ, ଏଥାମେ ଆର କେ ଥାକେ । ଏକଜନ ବର୍ଷୀୟଦୀ ଯହିଲା ସେଥାନେ ବସିଯାଇଲେନ, ତିନି ବସିଯା ଉଠିଲେନ, ତା ଲୁଚ୍ଛ ବୈ କି ! ଭାବୀ ଦୁଇ ଛେଲେଟି । ତାହାର ପର ସେଇ ଯହିଲା ଏକଟୁ ରଙ୍ଗ କରିଯା ଗୌରୀ ମାକେ ବଲେନ, ସା ହୋକ ବେଶ ଲୋକ ତ ତୁମି ! ଏତକାଳ ସବ କଚ । ଆର କାଳୋ ଛେଲେଟି କେ ବୁଝାତେ ପାରଲେ ନା ?"

ମନ୍ଦିରର ଚମକ ଭାଜିଲ ତୋହାର କଥାମ୍ବ । ସଧୁଟିଓ ବୁଝିତେ ପାରିଲେନ, ଯୋଗିଗନୀ ମାର ଦାମୋଦର ଠାକୁରଙ୍କ ବାଲକବେଶେ ତୋହାର ନିକଟ ଶାକ ଚାହିଁଯାଛେନ । ତିନି ତଥନ ଦାମୋଦରର ସମ୍ମୁଖେ ଶାକ ରାଖିଯା ଫୁନ୍ଦିନଃ ଫୁନ୍ଦିନ ପ୍ରଗାମ କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।

ବିଶ୍ୱମ ଓ ଅଭିମାନେ ଗୋରୀ ମା ଦାମୋଦରକେ ବଲେନ, କେବ ଠାକୁର ଆୟି କି ତୋମାଯ ଚାରଟି ଶାକ ଖାଓରାତେ ପାରତୁମ ନା, ସେ ପରେର କାହେ ଚାଇତେ ଗେଲେ ।

ଯେବିଗନୀ ମାର ଦାମୋଦର ଠାକୁର ଏକ ସଧୁ ନିକଟ ଶାକ ଚାହିଁଯା ଖାଇଯାଛେନ, ଏହି କଥା ଲୋକେର ମୁଖେ ମୁଖେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରଚାରିତ ହିଁଯା ଗେଲ । ଦାମୋଦରକେ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଜଣ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତର ହିଁତେ ଲୋକେ ଶାକ ଲାଇଯା ଆସିତେ ଲାଗିଲ । ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ ଗାହତଳାର ଶାକ କୁପୀରିତ ହଟିଲ । ଶାକେର ମଜେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣ ଆସିଲ । ବାଦମାପାଡ଼ାଯ କରେକରିନ ଧରିଯା ଦାମୋଦରର ଶାକେର ଉଂସବ ଚଲିଲ । ୩୩୪ ପୃଷ୍ଠା

ଶୈଳବାଲୀ ଚୌଧୁରୀ : ୧୩୧୫ ମାର୍ଗେର ଦୋଳେର ଦିନ ମା ଅନେକକେ ପ୍ରସାଦ ପାଇତେ ବଲିଯାଛିଲେନ । ଦାମୋଦରେର ତୋଗ ମୟାନ୍ତ ହିଁଲେ କରେକରିନ ପ୍ରସାଦ ପାଇଯା ଗିଯାଛେନ, ଏମନ ସମୟ ମା ଆମାଯ ବଲିଲେନ, ଶୈଳ ମକଳେର ପାତା କରେ ଦେ ଆୟି ତଥନ ପାତା କରିଲାମ ନା, ଅତ୍ୟ କାହେ ଗେଲାମ । ତାହାତେ ମା ଏକଟୁ ଜୋରେ ଆମାଯ ପାତା କରିତେ ବଲିଲେନ । ପୂର୍ବେ ପାତା କରି ନାହିଁ, ଭାବିଯାଛିଲାମ, ଏତ ଲୋକ—ଏ ହାଁଡ଼ିର ଖିଚୁଡ଼ିତେ କି ପ୍ରକାରେ ହିଁବେ ? ଆର ଏକ ହାଁଡ଼ି ଖିଚୁଡ଼ି ବସାନ ହିଁଲେ ତାରପର ପାତା କରିବ । ତଥନ ଆମାର ମନେ ଅଭିମାନ ହଇଲ, କାରଣ ମା ଜୋରେ ବଲିଯାଛେନ । ଏହି ଅଭିମାନବଶତଃ ସେଥାନେ ଯତ ଭାସୁଗା ଛିଲ ସମସ୍ତ ପାତା କରିଯା ଦିଲାମ । ଆର ମନେ ମନେ ଭାବିତେଛି, ସେଶ ତୋ, ଆମାଯ ପାତା କରିତେ ବଲିଲେନ, କରିଯା ଦିଲାମ ; ଏତ ଲୋକେର ଏହି ଏକ ହାଁଡ଼ିର ଖିଚୁଡ଼ିତେ କି ପ୍ରକାରେ ହିଁବେ, ଦେଖିବ । ଆମାର ଦୃଷ୍ଟି ମେହି ଦିକେଇ ରହିଲ ।

ସେଥନ ମକଳ ଲୋକେର ଖାଓଯା ହିଁଯା ଗେଲ, ତଥନ ମା ଆମାଯ ବଲିଲେନ, ଶୈଳ ତୁଇ ବୋସ, ଆର ଝିକେଓ ପାତା କରେ ଦେ ଆମାଯ ପ୍ରସାଦ ଦିଲେନ...ମା ଆମାଯ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଆର ନିବି ? ଆୟି ବଲିଲାମ ‘ନା’ ଭାବିଲାମ ମାର ହାଁଡ଼ିତେ ବୋଧ ହୁଏ ଆର ନାହିଁ, କମ ପଡ଼ିବେ, ଆର ଜାଇବ ନା । ଆମାଯ ଖାଓଯା ହିଁଯା ଗେଲେ ମା ଆମାଯ ଡାକିଲେନ, ବଲିଲେନ, “ଏହି ଜ୍ଞାଥ, ଏଥମାନ ଖିଚୁଡ଼ିହାଁଡ଼ିତେ

আছে।” তখনও হাঁড়িতে খিচুড়ি দেখিয়া আমি অবাক হইয়া দাঢ়াইয়া
রহিলাম। তাহা দেখিয়া মা আমায় বলিলেন, উনানে আগুন থাকলে কম
পৃষ্ঠে না, ষগন উনানের আগুন নিতে থাক তখন আর হয় না। ৩৩৩—৩৬ পৃ

জগা খিচুড়ি সম্বন্ধে গৌরীমা এক গল্প করিতেন। জগা নামে এক পাগলা
ছিল। কালীঘাটে মাঘের মন্দিরের এক পাশে সে থাকিত। সারাদিন
পাগলামি করিয়া বেড়াইত, রাত্রিতে সাধনভজন করিত। দিনের বেলায়
ভিক্ষা করিয়া থাহা পাইত, দিনান্তে তাহা একত্রে সিন্ধ করিত। চাল
ভাল তরকারী, বিং তেল জবণ লঙ্ঘা সবট এক সঙ্গে সিন্ধ হইত। রাস্তা
করিয়া মন্দিরের দরজার বাহিরে দাঢ়াইয়া মাঘের উদ্দেশে তাহা নিবেদন
করিত। তারপর রাস্তার ছোট ছোট ছেলেমেয়েদের ডাকিয়া সকলে পরম
আনন্দে সেই প্রসাদ গ্রহণ করিত। একদিন সকালবেজা জগা সৈনিকের বেশ
ধারণ করিয়া পাড়ার ছেলেদের জড় করিল। তারপর গজায় একটা টিন
বাঁধিয়া বাজাইতে জাগিল, আর রাস্তায় রাস্তায় ঘূরিয়া চীৎকার করিতে জাগিল,
'যম জিনিতে থায় যে জগা, যম জিনিতে থায়।' সেই দিন মাঘের সমক্ষে
জগা নশ্বর দেহ ত্যাগ করিল। বৃক্ষরা বলিতেন, জগা পাগল ছানবেশে সিন্ধ-
পুরুষ ছিলেন। ১২৮ পৃ

শ্রীশ্রামকৃষ্ণ কথামৃত | শ্রীম কথিত।

ঠাকুর শ্রীমকে বলিলেন, দেখ তোমার সক্ষণ ছিল ভাল, আমি কপাল
চোখে এসব দেখলে বুঝতে পাই—আচ্ছা তোমার পরিবার কেমন? বিশ্বাশকি
না অবিশ্বাশকি!

মাষ্টার, আজ্ঞা ভাল তবে অজ্ঞান
ঠাকুর, আর তুমি খুব জ্ঞানী
ঈশ্বরকে জানার নাম জ্ঞান।

মাষ্টার, থারা মাটির প্রতিমা পূজা করে তাদের বুঝিয়ে দেওয়া উচিত ষে
মাটির প্রতিমা ঈশ্বর নয়।

ঠাকুর, তোমাদের কলকাতার লোকের ওই এক, কেবল লেকচার দাও, আর
বুঝিয়ে দাও।—২৪ পৃ

ଠାକୁର, ଈଶ୍ଵର ସର୍ବତ୍ତୁତେ ଆଛେନ, ତବେ ଭାଲ ଲୋକେର ସଙ୍ଗେ ଶାଖାମାର୍ଥ ଚଳେ, ମନ୍ଦ ଲୋକେର କାହିଁ ଥେକେ ତଫାରି ଥାକତେ ହସ୍ତ । ବାଦେର ଭିତରେ ନାଗାୟନ ଆଛେନ ତା ବଲେ ସାଥକେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରା ଚଲେ ନା । ୩୦ ପୃ ।

ବନ୍ଦଜୀବ ଧର୍ମନ ଘରେ ତାର ପରିବାର ବଲେ, ତୁମି ତ ଚଲେ ଆମାର କି କରେ ଗେଲେ ! ଆବାର ଏମନଇ ମାୟା ସେ ଅଦୀପଟିତେ ବେଶୀ ସଲତେ ଜଲଲେ, ବନ୍ଦଜୀବ ବଲେ, ତେଲ ପୁଡ଼େ ସାବେ ସଲତେ କରିଯେ ଦାଓ । ଏହିକେ ମୃତ୍ୟୁଶୟାର ଶୁଯେ ଆଛେ । ୩୫ ପୃ ।

ବନ୍ଦଜୀବେଳା ଈଶ୍ଵର ଚିନ୍ତା କରେ ନା । ସହି ଅବସର ହସ୍ତ ତାହଲେ ହସ୍ତ ଆବୋଲ ତାଥାଲ ଫାଲତେ ଗଲ୍ଲ କରେ, ନୟ ମିଛେ କାଜ କରେ । ଜିଜ୍ଞାସା କରଲେ ବଲେ, ଆଁମ ଚୂପ କରେ ଥାକତେ ପାରି ନା, ତାଇ ବେଡ଼ା ବୀର୍ଧାଛ । ହସ୍ତ ସମସ୍ତ କାଟେ ନା ଦେଖେ, ତାମ ଥେଲତେ ଆରଣ୍ୟ କରେ । ୩୬ ପୃ ।

ବିଭିନ୍ନ ଏକଟି ଶାତାମ ନାମ ଲିଖେ, ପାତାଟି ଏକଟି ଲୋକେର କାପଡ଼େର ଖୁଟେ ବୈଧେ ଦିଛିଲ—ଲୋକଟି ସ୍ମୃତ ପାରେ ସାବେ । ବିଭିନ୍ନ ବଲେନ ତୋମାର କୋନ ଭୟ ନେଇ, ତୁମ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଜଲେର ଉପର ଦିଯେ ଚଲେ ସାଓ । ଲୋକଟିଓ ବେଶ ସ୍ମୃତେର ଉପର ଦିଯେ ଚଲେ ସାଚିଲ । ଏମନ ସମୟ ତାର ଭାରୀ ଇଚ୍ଛେ ଗେଲ ସେ କାପଡ଼େର ଖୁଟେ କି ବୀଧା ଆଛେ ଏକବାର ଦ୍ୱାରେ, ଖୁଲେ ଦ୍ୱାରେ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ରାମନାମ ଲୋକ ରଖେଛେ ।

ତଥନ ଭାବଲୋ ଏ କି ! ଶୁଦ୍ଧ ରାମ ନାମ ଏକଟି ଲେଖୀ ରଖେଛେ । ସେଇ ଅବିଶ୍ୱାସ, ଅମାନ ସେ ଡୁବେ ଗେଲ । ୩୬ ପୃ ।

ଶାଷ୍ଟାର ସରେ ପ୍ରବେଶ କରିତେଛେନ ଦେଖିଯାଇ ଠାକୁର ଉଚ୍ଚହାନ୍ତ କରିଯା ଛୋକରାଦେର ବାଲିଆ ଉଠିଲେନ, ଏ ରେ ଆବାର ଏମେହେ ! ବାଲିଆ ହାନ୍ତ । ସକଳେ ହାନ୍ତିତେ ଲାଗିଲ । ଶାଷ୍ଟାର ଆସିଲା ଭୂମିଷ୍ଟ ହଇଯା ପ୍ରଣାମ କରିଯା ବାସିଲେନ, ଆଗେ ହାତ ଯୋଡ଼ କରିଯା ଦୀଢ଼ାଇଯା ପ୍ରଣାମ କାରିତେନ—ଇଂରାଜି ପଢ଼ା ଲୋକେରା ସେମନ କରେ ।

ଶାଷ୍ଟାରେର ଆଗମନେ ଠାକୁର କହିଲେନ, ତାଥ ଏକଟା ମୟୁଷକେ ବେଳା ଚାରଟେର ସମସ୍ତ ଆଫିମ ଧାଇଯେ ଦିଛିଲ, ତାରପର ଦିନ ଟିକ ଚାରଟେର ସମୟ ମୟୁରଟା ଉପର୍ହିତ ଆଫିମେର ମୌତାତ ଧରେଛିଲ—ଟିକ ସମସ୍ତେ ଆଫିମ ଥେତେ ଏମେହେ । ୪୦ ପୃ ।

ଠାକୁର ଏହିକେ ଛୋକରାଗୁଲିର ସହିତ ଅନେକ ଫଟିନଟି କାରିତେ ଲାଗିଲେନ, ସେଇ ତାହାର ସମସ୍ତ...ଠାକୁର ଶ୍ରୀରାମରକ୍ଷ ଆମନ୍ଦ କରିତେଛେନ ଓ ଶାଷ୍ଟାରକେ ଏକ ଏକବାର ଦେଖିତେଛେନ, ଦେଖିଲେନ ତିନି ଅବାକ ହଇଯା ବସିଲା ଆଛେନ, ତଥନ

রামজালকে সম্মোধন করিয়া বলিলেন, তাখ এব একটু উমের বেশী কিনা, তাই একটু গন্তীৱ, এৱা এত হাসিখুসী কৱছে, কিন্তু এ চূপ কৱে বসে আছে। মাষ্টারেৱ বয়স তখন সাতাশ বৎসৱ। ৪১ পৃ

ঠাকুৱ এট গান গাহিতেছেন। আবাৱ সেই সমাধি, আবাৱ নিষ্পন্দ দেহ, শিখিত লোচন, দেহশ্বিৱ। বসিয়া আছেন, ফটোগ্রাফে ষেঞ্জপ ছবি দেখা থায়, ভক্তেৱা ইইমাত্ এত হাসিখুসী কৱিতেছিলেন, এখন সকলেই একদৃষ্টি হইয়া ঠাকুৱেৱ সেই অস্তুত অবস্থা নিৰীক্ষণ কৱিতেছেন।... অনেকক্ষণ পৱে ঐ অবস্থাৱ পৱিবৰ্তন হইতেছে... চক্ষেৱ কোণ দিয়া আনন্দাঙ্গ মিসৰ্জন কৱিতে কৱিতে ঠাকুৱ রাম রাম এই নাম উচ্চারণ কৱিতেছেন। মাষ্টার ভাবিতে লাগিলেন, এই মহাপুৰুষট কি ছেলেদেৱ সঙ্গে ফচ্কিমি কৱিতেছিলেন? ৪২ পৃ

মাষ্টার ও নৱেজুকে সম্মোধন কৱিয়া ঠাকুৱ বলিলেন, তোমৱা দুজনে ইংৱাজীতে কথা ক'ও ও বিচাৱ কৱো, আমি শুনবো। মাষ্টার ও নৱেজু উভয়ে এই কথা শুনিয়া হাসিতেছেন। দুজনে কিছু কিছু আলাপ কৱিতে লাগিলেন, কিন্তু বাঙ্গলাতে।... ঠাকুৱ আৱ একবাৱ জিদ কৱিলেন, কিন্তু ইংৱাজীতে তক কৱা হইল না। ৪২ পৃ

আৱতি হইয়া গেল। মাষ্টার অনেকক্ষণ পৱে ঠাদনীৱ পশ্চিম ধাৱে নৱেজুকে দেখিতে পাইলেন। পৱস্পন আলাপ হইতে লাগিল নৱেজু বলিলেন, আমি সাধাৱণ ব্রাহ্মসমাজেৱ। কলেজে পড়িতেছি ইত্যাদি। ৪৪ পৃ

কেশৰ জিজ্ঞাসা কাৱলেন, কালী কত ভাবে জীৱা কৱছেন, সেই কথাগুলি একবাৱ বলুন। শ্ৰীৱামকুষ বলিলেন, তিনি নানাভাৱে জীৱা কৱছেন। তিনিই মহাকালী, নিত্যকালী শশানকালী, রক্ষাকালী, শ্যামাকালী...শ্যামাকালীৱ অৰেকটা কোমল ভাব—বৰাভৱদায়িনী। গৃহষ বাড়ীতে তাৱ পূজা হয়... যথন মহামাৰী ... তখন রক্ষাকালী পূজা কৱতে হয়। শশানকালীৱ সংহারযুক্তি শব শিবা ভাকিনী মোগিনী মধ্যে শশানেৱ উপৱ থাকেন কুধিৱ ধাৱা, গলায় মুগমালা, কঠিতে নয়হষ্টেৱ কোমৱ বন্ধ, যথন জগৎ নাশ হয় মহাপ্রলয় হয় তখন মা স্থিতি বীজ সকল কুঢ়িয়ে রাখেন। গিন্বীৱ কাছে যেমন একটা স্বাতাক্যাতাৱ হাঁড়ি থাকে, আৱ সেই ইাঁড়িতে গিন্বী পাঁচ ইকম জিনিষ তুলে রাখে! (কেশৰ ও সকলেৱ হাত্ত) হা গো গিন্বীদেৱ ঐ ইকম একটা হাঁড়ি

ଥାକେ । ତାହାର ଭିତରେ ସମୁଦ୍ରର ଫେନା, ମୀଳ ବଡ଼ ଛୋଟ ଛୋଟ ପୁଟଲି ବୀଧା ଶଖା ବୀଚି, କୁମଡ଼ା ବୀଚି, ଜାଉ ବୀଚି ଏହି ସବ ରାଖେ । ଦୂରକାର ହ'ଲେ ବାର କରବେ । ମା ବ୍ରାହ୍ମମରୀ ଶୃଷ୍ଟି ନାଶେର ପର ଏହି ରକମ ସବ ବୀଜ ଝୁଣ୍ଡିଯେ ରାଖେ । ୫୩ ପୃ

କାଳୀ କି କାଳୋ ? ଦୂରେ ତାହି କାଳୋ, ଜାନତେ ପାରଲେ କାଳୋ ନଯ । ୫୪ ପୃ
କୁଞ୍ଚକିଶୋର ପରମ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ଦାଚାରାର୍ଥି ଆଙ୍ଗଣ, ମେ ବୃନ୍ଦାବନ ଗିଛିଲ ! ଏକଦିନ
ଭୟଥ କରତେ କରତେ ତାର ଜଲତୃଷ୍ଣା ପେଯେଛିଲ, ଏକଟା କୁମୋର କାଛେ ଗିଯେ ଦେଖିଲେ
ଏକଜନ ଲୋକ ଦୀନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଛେ, ତାକେ ବଲଲେ, ଓରେ ତୁହି ଏକ ଘଟି ଆମାୟ ଜଲ
ଦିତେ ପାରିସ୍ ! ତୁହି କି ଜାତ ! ମେ ବଲଲେ, ଠାକୁର ମହାଶୱର, ଆମି ହୀନ ଜାତ,
ମୁଚି ।

କୁଞ୍ଚକିଶୋର ବଲଲେ, ତୁହି ବଲ ଶିବ, ମେ ଏଥିନ ଜଳ ତୁଲେ ଦେ ।
ମନ ନିଯେ କଥା । ମନେତେଇ ସନ୍ଦର୍ଭ, ମନେଇ ମୁକ୍ତ । ମନ ଥେ ରଙ୍ଗେ ଛୋପାବେ ମେଇ ରଙ୍ଗେ
ଛୁପବେ । ସେମ ଧୋପା ସରେର କାପଡ଼ ।...ଦେଖନା ସଦି ଏକଟୁ ଇଂରାଜୀ ପଡ଼, ତୋ
ଅଧିନ ମୁଖେ ଇଂରାଜୀ କଥା ଏମେ ପଡ଼େ । ଫୁଟଫାଟି ଇଟାମିଟ (ସକଳେର ହାତ୍ତ)
ଆବାର ପାଯେ ବୁଟ୍ଜୁତୋ, ଶିଶ ଦିଯେ ଗାନ କରା; ଏହି ସବ ଏମେ ଜୁଟିବେ ।
ଆବାର ସଦି ପଣ୍ଡିତ ସଂସ୍କୃତ ଏମେ ପଡ଼େ ଅମନି ଶୋଲକ ବାଢିବେ । ୫୫ ପୃ

ମନ ନିଯେଇ ସବ । ଏକପାଶେ ପାରିବାର, ଏକ ପାଶେ ସନ୍ତାନ । ଏକଜନକେ
ଏକଭାବେ ସନ୍ତାନକେ ଆର ଏକଭାବେ ଆଦର କୁରେ କିନ୍ତୁ ଏକହି ମନ । ୫୬ ପୃ

ବିଜୟକେ ଠାକୁର ତାହାର ସହିତ ଝଟିଯା ଆମେନ, କେଶବ ଓ ବିଜୟ ମନ-
ମାଲିନ୍ତ ଛିଲ ।...ଏହି ଅବସରେ ଠାକୁର ଦେଖିଲେମ ବିଜୟ ଓ କେଶବ ଦୁଇନେଇ ସନ୍ଧୁଚିତ
ଭାବେ ବମ୍ବିଯା ଆଛେନ ।...ଠାକୁର କେଶବକେ ବଲିଲେନ, ଓ ଗୋ ଏହି ବିଜୟ ଏମଛେନ,
ହୋମାଦେଇ ବଗଡ଼ା ବିବାହ ସେମ ଶିବ ଓ ରାମେର ଯୁଦ୍ଧ, ରାମେର ଶ୍ରୀ ଶିବ, (ଶିବେର
ଶ୍ରୀ ରାମ) ଯୁଦ୍ଧ ଓ ହ'ଲ, ଦୁଇମେ ଭାବନ୍ତି ହଲ । କିନ୍ତୁ ଶିବେର ଭୂତପ୍ରେତଶ୍ରଦ୍ଧା ଆର
ରାମେର ବାନରଶ୍ରଦ୍ଧା ଓଦେଇ ବଗଡ଼ା କିଚକିଚି ଆର ମେଟେ ନା (ଉଚ୍ଚହାତ୍) ଆପନାର
ଲୋକ—ତା ଏକପ ହୟେ ଥାକେ । ଲୟକୁଶ ଥେ ରାମେର ମନେ ଯୁଦ୍ଧ କରେଛିଲେମ
ଆବାର ଜାମୋ ଯାଯେ ବିଯେ ଆଲାଦା ମନ୍ଦିରବାର କରେ । ମାର ମନ୍ଦିର ଆର ମେଦ୍ରେର
ମନ୍ଦିର ଆଲାଦା ।...ସଦି ବଲ ଭଗବାନ ଲୀଜା କରଛେନ, ମେଥାନେ ଜଟିଲେ କୁଟିଲେର
କି ଦୂରକାର । ଜଟିଲ କୁଟିଲେ ନା ଥାକଲେ ଲୀଜା ପୋଷ୍ଟାଇ ହୟ ନା ... ଜଟିଲେ
କୁଟିଲେ ନା ଥାକଲେ ବଗଡ଼ ହୟ ନା । ୬୧ ପୃ

ଆମେ ନା ହଲେ କେ ତୋମାର କଥା ଶୁଣବେ । କଲକାତାର ହଜୁଗ ତ ଜାନୋ । ସତକ୍ଷଣ କାଠ ଭଲେ, ଦୁଧ ଫୌଂସ କରେ ଫୋଲେ । କାଠ ଟେନେ ନିଲେ କୋଥାଓ କିଛୁ ନେଇ । କଲକାତାର ଲୋକ ହଜୁଗେ । ୬୨ ପୃ

ଶ୍ରୀ ମାତ୍ରିକ ହାସପାତାଳ, ଡାକ୍ତାରଖାନା, ସ୍କୁଲ ରାନ୍ତା ପ୍ଲଟରିଣ୍ଡି କରାର କଥା ବଜାଇଲି । ଆମି ବଲାମ୍, ସମ୍ମୁଖେ ଯେଟା ପଡ଼ିଲ, ନା କରଲେ ନୟ, ସେଟାଇ ନିକାମ ଥିଲେ କରନ୍ତେ ହସ । ଇଚ୍ଛେ କରେ ବେଶୀ କାଜ ଜଡ଼ାନୋ ଭାଲ ନୟ ; ଈଶ୍ଵରକେ ଭୁଲେ ସେତେ ହସ ; ହାଲୀବାଟେ ଦାନଟ କରନ୍ତେ ଲାଗନ—କାଲୀ ଦର୍ଶନ ଆବ ହ'ଲ ନା ! ଆଗେ ଯୋ ମୋ କରେ ଧାକ୍କାଧୂକି ଖେଳେ କାଲୀଦର୍ଶନ କରନ୍ତେ ହସେ, ତାରପର ଦାନ ଥିଲେ କରିଯା, ଆର ନା କର । ଇଚ୍ଛା ହସ ଥୁବ କର ! ଈଶ୍ଵର ଲାଭେର ଜଞ୍ଜାଇ କର୍ବ୍ ! ଶ୍ରୀକେ ତାଇ ବଲାମ୍, ସଦି ଈଶ୍ଵର ସାକ୍ଷାତକାର ହନ, ତାକେ କି ବଲବେ କତକଣ୍ଠଲୋ ହାସପାତାଳ ଡେସ୍ପେନସାରି କରେ ଦାନ । ଭକ୍ତ କଥନ ଓ ତା ବଲେ ନା ବରଂ ବଲବେ ଠାକୁର ତୋମାର ପାଦପଦ୍ମେ ହାନ ଦାନ । ୬୫ ପୃ

ଠାକୁର ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜଞ୍ଜ ଗାଡ଼ୀ ଆନିତେ ଦେଉଥା ହଇଲ...କେଶବେର ଭାତୁପ୍ରାତ ମନ୍ଦିରାଳ ନାହିଲେନ । ଠାକୁରେର ଗାଡ଼ୀ ସିମ୍ବଲିଯା ଟ୍ରିଟେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁରେଶ ଘିରେର ବାଢ଼ୀତେ ଆସିଯା ଲାଗିଗଲା । ଠାକୁର ତାହାକେ ସୁରେଶ ବଲିଲେନ । ସୁରେଶ ବାଢ଼ୀତେ ନାହିଁ ।...ବାଢ଼ୀର ଲୋକେରା ମିତି ନୀତେର ସବ ଖୁଲିଯା ଦିଲେନ । ଗାଡ଼ୀ ଭାଡା ଦିଲେ ହସେ । କେ ଦିବେ ? ସୁରେଶ ଥାକିଲେ ମେହି ଦିତ ; ଠାକୁର ଏକଜନ ଭକ୍ତକେ ବଲେନ, ଭାଡାଟା ମେଲେଦେର କାହେ ଚେଯେ ନେ ନା । ଓରା କି ଜାନେ ନା ଓଦେର ଭାତାରା ଆସେ ସାଇ । ୬୬ ପୃ

ଠାକୁର ବସିଯା ସହସ୍ରେ ଗର୍ବ କରିଲେଛେନ ଏମନ ସମସ୍ତ ନରେନ୍ଦ୍ର ଆସିଯା ପୌଛିଲେନ, ତଥନ ଠାକୁରେର ଆନନ୍ଦ ସେନ ଦିଗୁଥ ହଇଲ । ତିନି ବଲିଲେନ, ଆଜ କେଶବ ମେନେର ମହେ କେମନ ଜାହାଜେ କରେ ବେଡ଼ାତେ ଗିର୍ବଲାମ୍ । ବିଜୟ ଛିଲ, ଏ଱ା ସବ ଛିଲ । ମାଟ୍ଟାରକେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଯା ବଲିଲେନ, ଏକେ ଜିଜ୍ଞାସା କର କେମନ ବିଜୟ ଆର କେଶବକେ ବଲୁମ, ମାଯେ ଝାଇୟେ ମନ୍ଦିରବାର ଆର ଜଟିଲେ କୁଟିଲେ ନା ଥାକଲେ ଲୀଲା ପୋଷାଇ ହସ ନା ଏଇସବ କଥା—କେମନ ଗା ! ୬୭ ପୃ

ଥାଦେର ଦେଖି ଈଶ୍ଵରେ ମନ ନାହିଁ, ତାଦେର ଆମି ବଲି ତୋନ୍ଦା ଏକଟୁ ଏଥାମେ ସମ ଅଥବା ବଲି ଯାଓ ବେଶ ବିଲ୍ଡିଂ ଦେଖଗେ (ରାମମଣିର କାଲୀବାଢ଼ୀ) । ୭୦ ପୃ

ଆମାର ଦେଖେଛି ସେ, ଭକ୍ତଦେର ମନ୍ଦେ ହାବାତେ ଲୋକ ଏସେଛେ । ତାଦେର ଭାରୀ

ବିଷୟ ବୁନ୍ଦି । ଇଶ୍ଵରୀର କଥା ତାଳ ଲାଗେ ନା । ଓରା ହୟତ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଅନେକକଣ ଧ'ରେ ଇଶ୍ଵରୀର କଥା ବଲାଛେ । ଏହିକେ ଏହା ଆର ବସେ ଥାକତେ ପାରେ ନା, ଛଟକ୍ଟ କରାଛେ । ବାର ବାର କାନେ କାନେ ଫିସ ଫିସ କରେ ବଲାଛେ କଥନ ସାବେ କଥନ ସାବେ ତାରା ହୟତ ବଲେ, ଦୀଡାଓ ନା ହେ, ଆର ଏକଟୁ ପରେ ଥାବ । ତଥନ ଏହା ବିରଜ ହୟେ ବଲେ, ତବେ ତୋମରା କଥା କଣ, ଆମରା ମୌକୋଯ ଗିରେ ବସି । ୧୧ ପୃ

ସହାୟ ପଦନେ ଠାକୁର ଶିବନାଥ ଆଦି ଭଜନଗଣେର ଦିକେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିତେ ଜାଗିଲେନ, ସଜିତେଛେନ, ଏହି ସେ ଶିବନାଥ ଦେଖ ତୋମରୀ ଭଜ, ତୋମାଦେର ଦେଖେ ସତ୍ତା ଆନନ୍ଦ ହୟ, ଗୌଜାଥୋରେ ସ୍ଵଭାବ ଆର ଏକଜମ ଗୌଜାଥୋରକେ ଦେଖିଲେ ଭାବି ଥୁମୀ ହୟ । ହୟତ ତାର ସଙ୍ଗେ କୋଳାକୁଳି କରେ । (ଶିବନାଥେର ଓ ସକଳେର ହାଶ) ୧୦ ପୃ

ସଂମାରୀ ଲୋକଦେର ଯଦି ବଲ ସେ ସବ ତାାଗ କ'ରେ ଇଶ୍ଵରେର ପାଦପଦ୍ମେ ମଘ ହସ୍ତ, ତା ତାରା କଥନଓ ଶୁଣବେ ନା । ତାଇ ବିଷୟ ଲୋକଦେର ଟାନବାର ଜଞ୍ଚ ଗୋର ନିତାଇ ଦୁଇ ଭାଇ ମିଳେ ପରାମର୍ଶ କରେ ଏହି ସ୍ୟବହୀ କରେଛିଲେନ । ମାନୁର ମାଛର ବୋଲ, ସୁବତ୍ତୀ ମେଘେର କୋଲ ବଲ ହରିବୋଲ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟିର ଲୋତେ ଅନେକେ ହରି ବୋଲ ବଲତେ ଯେତୋ । ହରିନାମ ସୁଧାର ଏକଟୁ ଆସ୍ତାଦ ପେଲେ ବୁଝାତେ ପାରତ ସେ ମାନୁର' ମାଛର ବୋଲ ଆର କିଛୁଇ ନୟ ହରି ପ୍ରେମେ ସେ ଅଣ୍ଠ ପଡ଼େ ତାଇ, ସୁବତ୍ତୀ ମେଘେ କିନା-ପୃଥିବୀ ସୁବତ୍ତୀ ମେଘେର କୋଲ କିନା—ଧୂଳାୟ ହରିପ୍ରେମେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି । ୧୧ ପୃ

ଠାକୁର ଶିବନାଥେର ପ୍ରତି, ସତକ୍ଷଣ ତୁମି ସଭାଯ ଆସନି ତୋମାର ନାମ ଶୁଣକଥା ଅନେକ ହୟେଛେ । ଯାଇ ଏସେ ପଡ଼େଛ ଅମନି ସେ ସବ କଥା ବନ୍ଧ.. ତଥନ ତୋମାର ମର୍ମନେତେଇ ଆନନ୍ଦ...ଦେମନ ଭାଙ୍ଗନେ ପ୍ରଥମେ ଥୁବ ହୈ ଚୈ, ସଥନ ପାତା ମୟୁଧେ କରେବସଲେ । ତଥନ ଅନେକ ହୈ ଚୈ କରେ ଗେଲ, କେବଳ ଲୁଚି ଆନ ଲୁଚି ଆନ ଶବ୍ଦ ହତେ ଥାକେ ! ସଥନ ଲୁଚି ତରକାରୀ ଥେତେ ଆରଙ୍ଗି କରେ ତଥନ ବାରୋ ଆନା ଶବ୍ଦ କ'ମେ ଗେଛେ ସଥନ ଦଇ ଏଥୋ ତଥନ 'ମୁଣ ମୁପ' ଶବ୍ଦ ନାଇ ବଲାଗେଟ ହୟ । ଥାବାର ପର ନିଜା । ତଥନ ସବ ଚୁପ ! ୮୦ ପୃ

ସଂମାରୀ ରଜୋଶୁଣେର ଲକ୍ଷଣ ଆବାର ଆଛେ । ଘଡ଼ି, ଘଡ଼ିର ଚେନ, ହାତେ ଦୁଇ ତିରଟି ଆଂଟି ବାଡ଼ୀର ଆସନାବ ଥୁବ ଫିଟକାଟ । ଦେଶ୍ୱରୀ (Queen's) କୁଇନେର ଛବି ରାଜପୁତ୍ରେର ଛବି, କୋଲ ବଡ଼ ମାଛବେଳ ଛବି । ବାଡ଼ୀ ଚଂଗକାମ କରା, ସେବ

କୋନଥାନେ ଏକଟୁ ଦାଗ ନାହିଁ ନାନା ରକମେର ଭାଲ ପୋଷାକ ଚାକରଦେଇଓ ପୋଷାକ ଏମନ ସବ । ୧୨ ପୃୟ

ଠାକୁର କେଶବକେ—ଆମି ତୋମରା କି ରକମ ଲେକ୍ଟାର ଦାଓ, ଆମି ଶୁଣବୋ ତା ଗମ୍ଭୀର ଘାଟେ ଠାଦନୀତି ସତ୍ତା ହଲ । ଆର କେଶବ ବଜାତେ ଲାଗଳି...କେଶବକେ ବଜଲୁମ୍ ତୁମି ଏତ ବଲ କେନ ! ହେ ଈଶ୍ଵର ତୁମି କି ସ୍ମରନ ଫୁଲ କରିବାଛ ଏଇ ସବ ! ଯାରା ନିଜେରା ଐଶ୍ଵର୍ୟ ଭାଲବାସେ ତାରା ଈଶ୍ଵରେର ଐଶ୍ଵର୍ୟ ବର୍ଣନା କରିବେ ଭାଲବାସେ ! ସଥନ ରାଧାକାନ୍ତେର ଗର୍ବନା ଚାରି ଗେଲ ମେଜବାବୁ (ମଥୁର) ରାଧାକାନ୍ତେର ମନ୍ଦିରେ ଗିଯିଲେ ଠାକୁରକେ ବଜାତେ ଲାଗଳ, ଛି ଠାକୁର ତୁମି ତୋମାର ଗର୍ବନା ରଙ୍ଗେ କରିବେ ପାଇଲେ ନା । ଆମି ମେଜବାବୁକେ ବଜଲାମ, ଓ ତୋମାର କି ବୁନ୍ଦି ସ୍ଵରଂ ଜଞ୍ଜି ସାର ଦାସୀ ପଦ ମେବା କହେନ ତାର କି ଐଶ୍ଵର୍ୟର ଅଭାବ ଏ ଗର୍ବନା ତୋମାର ପକ୍ଷେଇ ଭାବି ଏକଟା ଜିନିୟ କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ଵରେର ପକ୍ଷେ କତକଣ୍ଗଲେ ମାଟିର ଢାଳ । ଅମନ ହୀନ ବୁନ୍ଦିର କଥା ବଜାତେ ନେଇ । ୮୨ ପୃୟ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାବନ ବଧେର ପର ରାକ୍ଷସ ପୁରୀତେ ପ୍ରବେଶ କଲେନ, ବୁଡ଼ୀ ନିକଷା ଦୌଡ଼େ ପାଲାତେ ଲାଗଳ । ଲଜ୍ଜାମ ବଲେନ, ରାମ ଏକି ବଲୁମ ଦେଖି, ନିକଷା ଏତ ବୁଡ଼ି କତ ପୁତ୍ର ଶୋକ ପେରେହେ ତାର ଏତ ପ୍ରାଣେର ଭୟ, ପାଲାଛେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନିକଷାକେ ଅଭୟଦାନ କରେ ସମ୍ମିଖ୍ୟ ଆନିୟେ ଜିଜ୍ଞାସା କରାତେ ନିକଷା ବଲଲେ, ରାମ ଏତ ଦିନ ସେଇଁ ଆଛି ବଲେ ତୋମାର ଏତ ଲୋଜା ଦେଖିବାମ ତାଇ ଆରା ବୀଚବାର ସାଧ, ତୋମାର ଆରା କତ ଲୌଜା ଦେଖିବ । ୮୩ ପୃୟ

ମହାପୂର୍ବ ଜୀବେର ତୁଃଖେ କାତର ହନ । ଏଇ ସାର୍ଥପର ନୟ ସେ ଆପନାଦେଇ ଜୀବନ ହଲେଇ ହଲ । ସାର୍ଥପର ଲୋକେର କଥା ତ ଜୀବ । ଏଥାନେ ମୋହ ବଲଲେ ମୂର୍ବେ ନା ପାଛେ ତୋମାର ଉପକାର ହୟ । ୮୧ ପୃୟ

ପୂର୍ବଜଗ୍ନେର ସଂକ୍ଷାର ଯାନତେ ହୟ । ଶୁନେଛି ଏକଜନ ଶବ ସାଧନ କରିଛି, ଗଭୀର ବନେ ଭଗବତୀର ଆରାଧନ କରିଛି । ସେ ଅନେକ ବିଭିନ୍ନିକା ଦେଖିତେ ଲାଗଳ—ଶେଷେ ତାକେ ବାବେ ନିଯେ ଗେଲି ଆର ଏକଜନ ବାବେର ଡରେ ନିକଟେ ଏକଟା ଗାଛର ଉପର ଉଠିଛି । ଶବ ଆର ଅନ୍ତାଙ୍କ ପୁଜାର ଉପକରଣ ତୈତ୍ତାରୀ ଦେଖେ, ସେ ମେହେ ଏସେ ଆଚମନ କ'ରେ ଶବେର ଉପର ବସେ ଗେଲ । ଏକଟୁ ଜପ କରିବେ ଯା ସାକ୍ଷାତ୍କାର ହଲେନ ଓ ବଲେନ, ଆମି ତୋମାର ଉପର ପ୍ରସନ୍ନ ହେଁଛି, ତୁମି ସବ ରାଓ । ମାର ପାଦପଦ୍ମେ ପ୍ରଣତ ହେଁଲେ ସେ ବଲଲେ, ଯା ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା

କାହିଁ, ତୋମାର କାଣ୍ଡ ଦେଖେ ଆବାକ ହସେଛି ! ମେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏତ ଖେଟେ, ଏତ ଆୟୋଜନ କରେ, ଏତଦିନ ଧରେ ତୋମାର ସାଧନା କରାଇଲ, ତାକେ ତୋମାର ଦସ୍ତା ହୁଳ ନା ! ଆର ଆମି କିଛୁଇ ଜାନି ନା, ଶୁଣି ନା, ଭଜନହୀନ ଆମାର ଉପର ଏତ କୃପା ! ଭଗବତୀ ହାସତେ ହାସତେ ବର୍ଜନ, ବାଜା ତୋମାର ଜୟାନ୍ତରେର କଥା ଅସମ ନାହିଁ । ତୁ ମୁଁ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଆମାର ତପଶ୍ଚା କରେଛିଲେ, ମେହି ସାଧନ ବଲେ ତୋମାର ଅନ୍ତପ ଜୋଟିପାଠ ହସେଛେ, ତାହିଁ ଆମାର ଦର୍ଶନ ପେଲେ । ୮୧ ପୃଁ

ବନ୍ଧୁକୀବେର—ସଂସାରୀ ଜୀବେର କୋନ ଯତେ ହଂସ ଆର ହୟ ନା...ଉଟ କାଟା ଘାର୍ଷି ବଡ଼ ଭାଲୋବାସେ । କିନ୍ତୁ ଯତ ଥାର ମୁଖ ଦିଯେ ଦୂର ଦୂର କରେ, ପଡେ । ତୁ ମେ କାଟା ଘାସଇ ଥାବେ ଛାଡ଼ିବେ ନା । ସଂସାରୀ ଶୋକ ଏତ ଶୋକ ତାପ ପାଇ, ତବୁ କିଛୁଦିନେର ପର ସେମନ ତେମନି । ସ୍ତ୍ରୀ ମରେ ଗେଲ, କି ଅସତୀ ହଲୋ ଆବାର ବିଯେ କରବେ । ଛେଲେ ମରେ ଗେଲ କତ ଶୋକ ପେଲେ, କିଛୁଦିନ ପରେଇ ସବଭୁଲେ ଗେଲ, ମେହି ଛେଲେର ମା ସେ ଶୋକେ ଅଧିର ହସେଛିଲ, ଆବାର କିଛୁଦିନ ପର ଚଳ ବୀଧିଲୋ ଗଯନା ପରଲୋ ।...୮୨ ପୃଁ

ଏକ ଦେଶେ ଅନାସୁଷ୍ଟି । ଏକଜନ ଚାନ୍ଦାର ଖୁବ ରୋକ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଲେ ଯତକ୍ଷଣ ନା ଜଳ ଆମେ ଯତକ୍ଷଣ ନାହିଁ ରୁକ୍ଷି ହେବେ ନା ହୟ ତକ୍ଷଣ ଥାନା ଖୁଡ଼େ ଥାବ । ବେଳା ହତେ ତାର ଗୃହିଣୀ ମେଘେ ସାଧ୍ୟ ସାଧନା କରିଲେ, ଆନ କର ଭାତ ଥାବେ ଏମୋ ମେ ଗାଲାଗାଲି ଦିଯେ କୋଦାଳ ହାତେ କରେ ତାଡ଼ା କରେ ।...ଆର ଏକଜନ ଚାନ୍ଦା ମେଣ ମାଟେ ଜଳ ଆମାଇଲ । ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ସଥନ ଏସେ ବଲଲେ, ଅନେକ ବେଳା ହସେଛେ । ଏଥିମ ଏସ, ଏତ ବାଡ଼ାବାଢ଼ିତେ କାଜ ନେଇ । ମେ ତଥନ କୋଦାଳ ରେଖେ ସ୍ତ୍ରୀକେ ବଲଲେ— ତୁହି ସଥନ ବଲାଇମ ତ ଚଳ । ଏକ ରୋକ ତୀର ବୈରାଗ୍ୟେର ଉପମା । ୧୧ ପୃଁ

ଜୟପୁରେର ଗୋବିନ୍ଦଜୀର ପୂଜ୍ୟାମୀ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ବିବାହ କରେ ନାହିଁ । ତଥବ ଖୁ ତେଜିଶ୍ଵୀ ଛିଲ । ରାଜା ଏକବାର ଡେକେ ପାଠିଯେଛିଲେନ, ତା ତାରା ଯାଇ ନାହିଁ ବଜେଛିଲ, ରାଜାକେ ଆସତେ ବଜ । ତାରପର ରାଜା ଆର ପୀଚଜନେ ତାଦେଇ ବିଯେ ଦିଯେ ଦିଲେନ । ତଥନ ରାଜାର ସଜେ ଦେଖା କରିବାର ଜଣ୍ଠ ଆର କାହାକେଓ ଡାକ୍ତରେ ହଲ ନା । ନିଜେ ନିଜେଇ ଗିଯେ ଉପହିତ । ମହାରାଜ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଲେ ଏସେଛି, ଏଟ ନିର୍ମାଣ ଏବେଛି, ଧାରଣ କରନ ! କାଜେ କାଜେଇ ଆସତେ ହୟ, ଆଜ ଘର ତୁଳିଲେ ହବେ, ଆଜ ଛେଲେର ଅର୍ପାଶର, ଆଜ ହାତ ଥିଲି...୧୨ ପୃଁ

ବାରଶୋ ନେଡା ଆର ତେବଶୋ ନେଡା ତାର ସାକ୍ଷୀ ଉଦୟ ସଂଢାଟି ! ଏ ଗଲ ତ

ଆନ୍ଦୋ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଗୋପାଳୀର ଛେଳେ ବୀରଭଜ୍ରେର ତେରଶୋ ଆଡ଼ା ଥିଲା ଛିଲ । ତାରା ସଥିନ ସିନ୍ଧ ହରେ ଗେଲ, ତଥିନ ବୀରଭଜ୍ରେର ଭାଇ ହଲୋ । ତିନି ଭାବତେ ଲାଗଲେ ଏଇ ସିନ୍ଧ ହଲୋ । ଲୋକକେ ଯା ବଲବେ ତାଇ ଫଳବେ, ସେ ହିକ ହିସେ ଯାବେ ଦେ ଦିକେ ଡର ! ଲୋକେ ଜେଣେ ସବି ଅପରାଧ କରେ ତାଦେର ଅନିଷ୍ଟ ହବେ । ଏଇ ଭେବେ ବୀରଭଜ୍ର ତାଦେର ଡେକେ ବଜେନ—ତୋମରା ଗଞ୍ଜାୟ ଗିଯେ ସଙ୍କ୍ଷ୍ଯା ଆହିକ କରେ ଏମ । ଆଡ଼ାଦେର ଏତ ତେଜ ସେ ଧ୍ୟାନ କରତେ କରତେ ସମାଧି ସମାଧି ହଲୋ । କଥିନ ଜୋଗାର ମାଥାର ଉପର ଦିଲେ ଚଲେ ଗେଛେ ହଂସ ନାଇ । ଆବାର ଭାଟା ପଡ଼େଛେ ତୁବୁ ଧ୍ୟାନ ଭାବେ ନା । ତେରୋଶୋର ସଥ୍ୟ ଏକଥୋ ବୁଝେଛିଲ—ବୀରଭଜ୍ର କି ବଲବେନ । ଶୁରୁବାକ୍ୟ ଲଜ୍ଜନ କରତେ ନେଇ ତାଇ ତାରା ସରେ ପଡ଼ଲୋ, ଆର ବୀରଭଜ୍ରର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରଲେ ନା । ବାର୍କ ବାରୋଶୋ ଦେଖା କରଲେ, ବୀରଭଜ୍ର ବଜେନ, ଏହି ତେରଶୋ ନେଡୀ ତୋମାଦେର ସେସା କରବେ । ତୋମରା ଏଦେର ବିଷେ କର । ତାରା ବଲଲେ ସେ ଆଜ୍ଞେ, ଏହି ବାରୋଶୋ ଏଥିନ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସେବାଦାସୀର ସଙ୍ଗେ ଥାକତେ ଲାଗଲ । ତଥିନ ଆର ମେ ତେଜ ନେଇ ମେ ତପଶ୍ଚାର ବଲ ନେଇ ! ୨୨ ପୃ

ଆର ତୋମରା ତ ନିଜେ ତ ଦେଖଚୋ, ପରେର କର୍ମ ଦୀକାର କରେ କି ହରେ ରହେଇ ? ଆର ଦେଖ, ଅତ ପାଶ କରା, କତ ଇଂରାଜୀ ପଡ଼ା ପଣ୍ଡିତ, ମିଶିର ଚାକରୀ ଦୀକାର କରେ, ତାଦେର ବୁଟ ଜୁତୋର ଗୌଜୀ ଦୁବେଲୀ ଧାର, ତାର କାରଣ କେବଳ କାମିନୀ ବିଯେ କରେ ନଦେର ହାଟ ବିସିଯେ ଆର ହାଟ ତୋଳିବାର ସେ ନେଇ । ତାଇ ଏତ ଅପରାଧ ବୋଧ, ଅତ ଦାମ୍ଭ ସନ୍ଧାନ ! ୨୩ ପୃ

ଏକ ଏକଟି ଉପାଧି ହୁଏ, ଆର ଜୀବେ ସତାବ ବଦଳେ ଯାଏ । ସେ କାଳା ପେଢ଼ କାପଡ଼ ପରେ ଆଛେ, ଅମନି ଦେଖବେ, ତାର ନିଧୁର ଟପ୍ପାର ତାନ ଏମେ ଜୋଟି, ଆର ତାସ ଖେଳା, ବେଡ଼ାତେ ଯାବାର ସମସ୍ତ ହାତେ ଛାଡ଼ (stick); ଏହି ସବ ଏମେ ଜୋଟି । ରୋଗା ଲୋକଙ୍କ ସବି ବୁଟ ପରେ ମେ ଅମନି ଶିଶ ଦିତେ ଆରନ୍ତ କରେ, ମିଁଢି ଉଠିବାର ସମସ୍ତ ମାହେବଦେର ମତ ଲାକିଯେ ଉଠିତେ ଥାକେ । ମାହୁରେ ହାତେ ସବି କଲମ ଥାକେ, ଅମନି କଲମେର ଶୁଣ ସେ ମେ ଅମନି ଏକଟା କାଗଜ ଟାଗଜ ପେଜେଇ ତାର ଉପର କ୍ରାସ ଫ୍ୟାସ କରେ ଟାନ ଦିତେ ଥାକେ ।—୨୬ ପୃ

ଟାକା ଏକଟା ବିଲକ୍ଷଣ ଉପାଧି; ଟାକା ହଲେଇ ମାହୁର ଆର ଏକ ରକମ ହରେ ଯାଏ, ମେ ମାହୁର ଥାକେ ନା । ଏଥାମେ ଏକଜନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସା ଯାଏଇବା କରନ୍ତ, ମେ ବାହିରେ ବେଶ ଦିଲୁଣ୍ଣି ଛିଲ । କିଛୁଦିନ ପରେ (ଏକଦିନ) ଆମରା କୋଇଗରେ ଗେଛଲୁମ,

ହୁଦେ ମଜେ ଛିଲ । ମୌକା ଥେକେ ଯେଇ ନାହିଁ, ଦେଖି ସେଇ ବ୍ରାହ୍ମଗନ୍ଧାର ଧାରେ ବସେ
ଆଛେ—ବୋଧ ହୟ ହାଓୟା ଥାଇଛି । ଆମାଦେଇ ଦେଖେ ବଲାଚେ, କି ଠାକୁର ବଲି ଆଛ
କେମନ ! ତାର କଥା ଶୁଣେ ଆମି ହଦେକେ ବଲାମ, ଶୁଣେ ହୁଦେ, ଏ ଲୋକଟାର ଟାକା
ହସେହେ, ତାହି ଏହି ରକଷ କଥା ! ୧୧ ପୃ

ବଜ୍ଞାଂ ଆମି କେ ! ସେ ଆମି ବଲେ—ଆମାର ଜାନେନା ! ଆମାର ଏତ ଟାକା,
ଆମାର ଚେଯେ ବଡ଼ ଲୋକ ଆଛେ ! ଯଦି ଚୋର ଦଶଟାକା ଚୁରି କରେ ଥାକେ ଅଥମେ
ଟାକା କେଡ଼େ ଲୟ, ତାରପର ଚୋରକେ ଖୁବ ମାରେ; ତାତେଓ ଛାଡ଼େ ନା, ପାହାରୀ-ଓୟାଳୀ
ଡେକେ ପୁଲିଶେ ଦେଇ ଓ ମ୍ୟାଦ ଥାଟୋଯ ! ବଜ୍ଞାଂ ଆମି ବଲେ, ଜାନେ ନା—ଆମାର
ଦଶ ଟାକା ନିଯେହେ ଏତ ବଡ଼ ଆମ୍ପର୍ଦ୍ଧା ! ୧୮ ପୃ

ଏହି ସମୟ ଗେରୁଯା କାପଡ଼ ପରା ଅପରିଚିତ ଏକଟି ବାଙ୍ଗାଳୀ ଆସିଯା ଉପର୍ହିତ
ହିଲେନ—ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ଗେରୁଯା ଦୃଷ୍ଟି ଆବାର ଗେରୁଯା କେନ ? ଏକଟା ପରଲେଇ ହଲ ।
ଏକଜନ ବଲେଛିଲ, ଚଣ୍ଡି ଛେଡ଼େ ହଲୁମ ଢାକୀ ! ଆଗେ ଚଣ୍ଡିର ଗାନ ଗାଇତ, ଏଥିନ
ଢାକ ବାଜାଯ ! (ମିଥ୍ୟା ଭେକ ଭାଲ ନାହିଁ) ୧୦୬ ପୃ

ଆର ଏକଦିନ ନିମାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାମ, କେଶବେର ବାଡ଼ୀତେ ଦେଖତେ ଗିଯେଛିଲାମ ।
ସାତ୍ରାଟି କେଶବେର କତଞ୍ଚିଲୋ ଖୋସାମୁଦ୍ରେ ଶିଥ୍ୟ ଜୁଟେ ଥାରାପ କରିଛି । ଏକଜନ
କେଶବକେ ବଲେ, କଲିର ଚିତତ୍ତ ହଜେନ ଆପନି । କେଶବ ଆମାର ଦିକେ ଚେରେ
ହାମତେ ହାମତେ ବଲେ, ତା ହଲେ ଇନି କେ ହଲେନ ? ଆମି ବଜାମ, ଆମି ତୋମାଦେଇ
ଦାସେର ଦାସ ରେଣୁର ରେଣୁ । କେଶବେର ଲୋକମାନ୍ୟ ହସାର ଇଚ୍ଛା ଛିଲ । ୧୦୭ ପୃ

ତୁମି ଦଲ ଦଲ କୁରାହୋ ତୋମାର ଦଲ ଥେକେ ଲୋକ ଭେଜେ ଭେଜେ ଯାଇଁ ! କେଶବ
ବଲଲେ, ମହାଶୟ, ତିନବ୍ୟମର ଏ ଦଲେ ଥେକେ ଆବାର ଓ ଦଲେ ଗେଲ । ଯାବାର ସମୟ
ଆବାର ଗାଲାଗାଲି ଦିଯେ ଗେଲ ! ଆମି ବଜାମ ତୁମି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖ ନା କେନ ? ଯାକେ
ତାକେ ଚେଲା କି କରଲେ ହୟ ! ୧୧୫ପୃ

ଶ୍ରୀବ ମାମାର ରାଜ୍ୟ ବାସ କରେ ଏହି ମାମା ମାଲୁମକେ ଅଞ୍ଜାନ କରେ ରେଖେହେ !
ହୁଦେ ଏକଟା ଏଂଡେ ବାଲୁର ଏମେ ଛିଲ ଏକଦିନ ଦେଖି ସେଟାକେ ବାଗାନେ ବୈଧେ
ଦିଯେହେ, ବାସ ଖାଓୟାବାର ଜଞ୍ଜେ । ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରଲାମ, ହୁଦେ ଓଟାକେ ରୋଜ
ଓଖାନେ ବୈଧେ ରାଖିମ କେନ ? ହୁଦେ ବଲେ, ମାମା ଏଂଡେଟାକେ ଦେଶେ ପାଠିଯେ ଦିବ ।
ବଡ଼ ହଲେ ଶାକଳ ଟାନବେ । ଯାହି ଏ କଥା ବଲେହେ; ଆମି ଯୁକ୍ତି ହସେ ପଡେ ଗେଲାମ ;
ମନେ ହସେହେ, କି ମାମାର ଧେଲା ! କୋଥାମ୍ବ କାମାର-ପୁରୁଷ ଶିଖଡ କୋଥାମ୍ବ

କଲିକାତା । ଏ ବାହୁରଟି ସାବେ ଓହି ପଥେ ! ସେଥାନେ ବଢ଼ ହବେ । ତାରପର କତଦିନ ପରେ ଲାଙ୍ଘନ ଟାନବେ ଏଇ ନାମ ସଂସାର—ଏଇ ନାମ ଯାଯା ! ୧୧୬ ପୃଷ୍ଠା

ପଦ୍ମଲୋଚନ ବନ୍ଦ୍ରମାନ ରାଜାର ସଭାପଣ୍ଡିତ ଛିଲ, ... ଏକଟା ସଭାଯ ବିଚାର ହେଲିଛି ।—ଶିବ ବଡ଼ ନା ବକ୍ଷା ବଡ଼ । ଶେଷେ ବ୍ରାହ୍ମପ ପଞ୍ଜିତେରା ପଦ୍ମଲୋଚନକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେ । ପଦ୍ମଲୋଚନକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେ । ପଦ୍ମଲୋଚନ ଏମନି ସରଳ ସେ ବଲିଲେ, ଆମାର ଚୌଦ୍ଦ ପୁରୁଷ ଶିବଙ୍କ ଦେଖେ ନାହିଁ ବ୍ରକ୍ଷାଓ ଦେଖେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳିକ ତ୍ୟାଗ ଶୁଣେ ଆମାୟ ଏକଦିନ ବଲେ, ଓସବ ତ୍ୟାଗ କରିଛ କେନ ? ଏଟା ଟାକା ଏଟା ମାଟି ଏ ଭେଦ ବୁଝି ତୋ ଅଜ୍ଞାନ ଥେକେ ହୁଏ । ଆମି କି ବଲିବୋ, ବଲାଯାମ, କେ ଜାନେ ବାପୁ ଆମାର ଟାକାକଣ୍ଡ ଓସବ ଭାଲ ଲାଗେ ନା । ୧୧୨ ପୃଷ୍ଠା

କାନ୍ଦେନ : କେଶବ ସେନ ଅଷ୍ଟାଚାର, ସେହାଚାର, ତିନି ବାବୁ ସାଧୁ ନମ...ଠାକୁର ଭକ୍ତେର ପ୍ରତି : କାନ୍ଦେନ ଆମାୟ ବାରଗ କରେ କେଶବ ସେନେର ଓଥାନେ ସେତେ କାନ୍ଦେନ : ମହାଶୟ ଆପନି ସାବେନ ତା ଆର କି କରିବ । ଠାକୁର ବିରଙ୍ଗ ହଇଯା—ତୁ ଯିନାଟମାହେବେର କାହେ ସେତେ ପାଇଁ ଟାକାର ଜଣେ ଆର ଆମି କେଶବ ସେନେର କାହେ ସେତେ ପାରି ନା । ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଚିନ୍ତା କରେ, ହରିମାଯ କରେ । ୧୨୮ ପୃଷ୍ଠା

ଏକଦିନ କେଶବ ଶିଷ୍ୟଦେର ସଙ୍ଗେ ଏଥାନେ ଏସେଛିଲୁ...ଖାଟେ ବସେ ଅନେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହଲ । ଆମି ବଲାଯା, ଯିନିଇ ଭଗବାନ ତିନିଇ ଏକଙ୍ଗପେ ଭକ୍ତ । ତିନିଇ ଏକଙ୍ଗପେ ଭଗବତ । ତୋମରା ବଲ ଭଗବତ ଭକ୍ତ ଭଗବାନ । କେଶବ ବଲେ, ଆର ଶିଷ୍ୟରାଓ ସବ ଏକ ସଙ୍ଗେ ବଲେ, ଭଗବତ ଭକ୍ତ ଭଗବାନ । ସଥିନ ବଲାଯା ବଲୋ, ଶୁଣ କୁଷଙ୍ଗ ବୈଷ୍ଣବ, ତଥିନ କେଶବ ବଲେ, ମହାଶୟ ଅତିଦୂର ନଯ, ତା ହଲେ ଲୋକେ ଗୋଡ଼ା ବଲବେ । ୧୧୬ ପୃଷ୍ଠା

ଦେଖ ବିଜୟ ସାଧୁର ସଙ୍ଗେ ଯଦି ପୁଟଲୀ ପୁଟଲୀ ଥାକେ, ପନେରଟା ଗୁଟିଓୟାଳା ଯଦି କାପଡେର ବୁଁଚକ ଥାକେ ତାହଲେ ତାଦେର ବିଶ୍ୱାସ କରନା । ଆମି ବଟତଲାଯ ଐ ରକମ ସାଧୁ ଦେଖେଛିଲାମ ! ତୁ ତିନି ଜନ ବସେ ଆହେ, କେଉ ଡାଳ ବାଚେ, କେଉ କେଉ କାପଡ଼ ସେଳାଇ କରିବେ ଆର ବଡ଼ମାନୁଷେର ବାଡ଼ୀର ଭାଣ୍ଡାରାର ଗଲ୍ଲ କରିବେ । ବଲାହେ, ଆମେ ଓ ବାବୁନେ ଜାଥେ କଲିଯା ଖରଚ କିଯା, ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କେ ବହୁ ଖିଲାଯା—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲେବୀ ପେଣ୍ଡା ବରଫୀ ମାଲପ୍ରୟା ବହୁ ଚିଜ ତୈୟାରୀ କିଯା । ବିଜୟ କହିଲେନ—ଆଜେ ହ୍ୟା ଗଯାଇ ଏଇ ରକମ ସାଧୁ ଦେଖେଛି ? ଗଯାର ଲୋଟାଓୟାଳା ସାଧୁ । ୧୨୭ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ୟାମା ପୁରୁଷ ନା ଏକତ୍ରି ? ଏକଜନ ଭକ୍ତ ପୂଜ୍ଞୀ କରିଛି । ଏକଜନ ଦର୍ଶନ

করতে এসে দেখে ঠাকুরের (মায়ের) গলায় পৈতে। সে বলে, তুমি মা'র গলায় পৈতে পরিয়েছ? ডক্টর বলে, ভাই তুমিই চিনেছ। আমি এখনও চিনতে পারি নাই তিনি পুরুষ কি প্রকৃতি তাই পৈতে পরিয়েছি। ১১৮ পৃ

সমাধ্যাস্তী বলে এক পণ্ডিত বলেছিলেন ঈশ্বর নীরস!...আর এতে বেধ হচ্ছে সে ব্যক্তি ঈশ্বর কি বস্তু—কথনও জানে নাই। তাই একপ গোলমেলে কথা। একজন বলেছিল আমার মামার বাড়ী এক গোয়াল ঘোড়া আছে। একথায় বুঝতে হবে ঘোড়া আদবেই নেই। কেন না গোয়ালে ঘোড়া থাকে না। ১৩৯ পৃ

তাঁকে জেনে সংসার করলে বিবাহিত স্ত্রীর সঙ্গে প্রায় ঐহিক সম্পর্ক থাকে না। দুর্জনেই ডক্টর দুর্জনেই ঈশ্বরের কথা কয়। প্রতিবেশী—মহাশয়, একপ স্ত্রী পুরুষ ত দেখা যায় না। ঠাকুর, আছে...অতি বি঱ল বিষয়ী লোকেরা তাদের চিনতে পারে না...ভগবানের কুপা চাই। না হলে, সর্বদা অমিল হয়। স্ত্রী হয়ত রাত দিন বজে বাবা, কেন এখানে বিয়ে দিলে, না খেতে পেলুম, না বাচাদের খাওয়াতে পাইলুম; না পরতে পেলুম, না বাচাদের পরাতে পেলুম, একথানা গয়ন। তুমি আমায় কি স্বর্থে রেখেছ। চঙ্গ বুঝে ঈশ্বর ঈশ্বর করছেন। ও সব পাগলামী ছাড়। ১৪৪ পৃ

মহিমাচরণ কাশীপুরবাসী...কিছু পাণ্ডিত্যও আছে...ইংরাজী সংস্কৃত অনেক গ্রন্থ পড়িয়াছেন। (আরামকৃষ্ণ সহস্র্যে মহিমার প্রতি)-একি এখানে জাহাজ এসে উপস্থিত এমন জারগায় ডিঙিটিঙ্গি আসতে পারে—এয়ে একেবারে জাহাজ। ১৫১ পৃ

(স্বরেন্দ্রের বাগানে ঘোৰাস্ব) এই বাবু পাতা হইতেছে। দক্ষিণের বারাণ্সী, ঠাকুর মহিমাচরণকে বলিতেছেন, আপনি একবাবু যাও, দেখো ওয়া সব কি করছে, আর আপনাকে আমি বলতে পারি না, না হয় একটু পরিবেশন করলে? মহিমাচরণ বলিতেছেন, নিয়ে আসুক না তারপর দেখা যাবে, এই বলিয়া ছঁহ করিয়া একটু দালানের দিকে গেলেন, কিঞ্চ কিয়ৎক্ষণ পরেই-ফিরিয়া আসিলেন। ১৫৮ পৃ

একজন লোকের পাহাড়ের উপর ঘৰ ছিল। কুঁড়ে ঘৰ। অনেক মেহনত করে ঘরখানি করেছিল। একদিন বাড় এলো। কুঁড়ে ঘৰ টলমল করতে

ଲାଗଲୋ—ତଥନ ସର ରକ୍ଷାର ଜୟେ ମେ ଭାରୀ ଚିନ୍ତିତ ହଲ । ବଞ୍ଚେ, ହେ ପବନଦେବ ଦେଖୋ ସର ଥାନି ଭେଙ୍ଗୋ ନା ବାବା । ପବନଦେବ କିନ୍ତୁ ଶୁଭଚେନ ନା । ସର ମଡ ମଡ କରତେ ଲାଗଲୋ ; ତଥନ ଲୋକଟା ଏକଟା ଫିକିର ଠାଉରାଳେ—ତାର ମନେ ପଡ଼ଲୋ ସେ, ହରୁମାନ ପବନେର ଛେଲେ । ଶାଇ ମନେ ପଡ଼ା ଅଥବା ବ୍ୟକ୍ତ ହୟେ ବଲେ ଉଠିଲୋ ବାବା ସର ଭେଙ୍ଗୋ ନା, ହରୁମାନେର ସର, ଦୋହାଇ ତୋମାର । ସର ତୁମ ଶଡ ମଡ କରେ । କେବା ତାର କଥା ଶୁଣେ । ଅନେକବାର ହରୁମାନେର ସର ହରୁମାନେର ସର କରାର ପର ଦେଖଲେ ସେ କିଛୁଇ ହଲ ନା ତଥନ ବଲତେ ଲାଗଲୋ, ବାବା ଜଞ୍ଚଣେର ସର ଜଞ୍ଚଣେର ସର ତାତେଓ ହଲୋ ନା । ତଥନ ବଲତେ ଲାଗଲୋ, ବାବା ବାମେର ସର ବାମେର ସର ଦେଖୋ ବାବା ଭେଙ୍ଗୋ-ନା ଦୋହାଇ ତୋମାର । ତାତେଓ କିଛୁ ହଲୋ ନା ; ସର ମଡ ମଡ କରେ ଭାଙ୍ଗତେ ଆରଣ୍ଯ ହଲୋ । ତଥନ ପ୍ରାଣ ବାଁଚାତେ ହବେ, ଲୋକଟା ସର ଥେକେ ବେରିଯେ ଆସବାର ସମୟ ବଲଛେ—ଯା ଶାଳାର ସର । ୧୬୬ ପୃ

ଇଶାନ ଠାକୁରକେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆନିୟାଛେ—ଗାନ ହଇବେ । ପାଖୋଆଜ ବୀମା ତବଳା ଓ ତାନପୂରାର ଆରୋଜନ ହଇଯାଛେ । ବାଡ଼ିର ଏକଜଳ ଏକଟି ପାତ୍ର କରିଯା ପାଖୋଆଜେର ଜଣ୍ଯ ମୟଦୀ ଆନିୟା ଦିଲ । ବେଳୀ ୧୧ଟା ହଇବେ ।—ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ଇଶାନେର ପ୍ରତି) ଏଥନେ ମୟଦୀ । ତବେ ବୁଝି (ଖାବାର) ଅନେକ ଦେଇବୀ । ଇଶାନ (ମହାମେ) ଆଜେ ନା—ତତ ଦେଇବୀ ନାହିଁ ।—ଭକ୍ତେରୀ କେହ କେହ ହାସିତେଛେନ । ଭଗବତେର ପଣ୍ଡିତଓ ହାସିଯା ଏକଟି ଉତ୍କଟ ଶ୍ଲୋକ ବଲିତେଛେନ । ଶ୍ଲୋକ ଆସୁନ୍ତିର ପର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିତେଛେ ।

ଦର୍ଶନାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା କାବ୍ୟ ମନୋହର । ସଥନ କାବ୍ୟ ପାଠ ହୟ ବା ଲୋକେ ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ କରେ ତଥନ ବେଦାନ୍ତ ସାଂଖ୍ୟ ଶାୟ ପାତଙ୍ଗଳ ଏହି ସବ ଦର୍ଶନ ଶୁଷ୍କ ବୋଧ ହୟ । କାବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଗୀତ ମନୋହର । ସଞ୍ଚାତେ ପାଷାଣ ହଦୟ ଲୋକଙ୍କ ଗଲେ ଥାୟ । କିନ୍ତୁ ଯଦିଓ ଗୀତେର ଏତ ଆକର୍ଷଣ ଯଦି, ଶୁଣିବୀ ନାହିଁ କାହିଁ ଦିଯେ ଚଲେ ଥାୟ, କାବ୍ୟଙ୍କ ପଡ଼େ ଥାକେ, ଗୀତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଲ ନାଗେ ନା । ସବ ମନ ଐ ନାହିଁ ନାହିଁ ଦିକେ ଚଲେ ଥାୟ । ଆବାର ସଥନ ବୁଦ୍ଧକ୍ଷା ହୟ, ଶୁଧା ପାଇ, କାବ୍ୟ ଗୀତ ନାହିଁ କିଛୁଇ ଭାଲ ନାଗେ ନା । ଅଞ୍ଚିତ୍କ୍ଷା ଚମ୍ପକାର । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ମହାମୋ—ଏମି ହୁସିକ । ୧୭୨୧୭ ପୃ

ଆମି ଆର ଆମାର ଏଇଟିର ମାମ ଅଜ୍ଞାନ । ରାଜମଣି କାଳୀବାଡୀ କରେଛେନ ଏହି କଥାଇ ଲୋକେ ବଲେ, କେଉ ବଲେ ନା ଯେ ଇଶ୍ଵର କରେଛେନ । ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ

ଅମୁକ ଲୋକ କରେ ଗେଛେନ, ଏକଥା ଆର କେଉ ବଲେ ନା ସେ ଇଶ୍ଵରେର ଇଚ୍ଛାଯ ଏଟି ହସେଇ—... ୧୬୧ ପୃୟ

ଏକଜନ ଭକ୍ତ ଶକ୍ତିର ଉପାସକ ଆନିଯାଇଛେ ! କପାଳେ ସିନ୍ଦ୍ର ଫୋଟା । ଠାକୁର ଆନନ୍ଦଯଙ୍କ ସିନ୍ଦ୍ରରେର ଟିପ ଦେଖିଯାଇଥିଲେ ହାସିତେ ହାସିତେ ବଜିଡେଇଛେ—ତୁମି ତ ମାର୍କିଯାଇବା । ୧୧୧ ପୃୟ

ନାରୀଯ ଭକ୍ତି) ଆଜକାଳକାର ଜରେ ଦଶମୂଲେର ପାଇନ ଚଲେ ନା । ଦଶମୂଲ ପାଇନ ଦିତେ ଗେଲେ ରୋଗୀର ଏହିକେ ହସେ ଥାଏ । ଆଜକାଳ ଫିବାର ଖିକ୍ଷାର । କଥ୍ଯ ସମ୍ବନ୍ଧ କରତେ ବଲ—ତୋ ନେଜାମୁଡ଼ା ବାଦ ଦିଯେ ବଲବେ । ୧୧୫ ପୃୟ

ଠାକୁର...ମାଟୋର ତୁମି ଆଗେ ଅତ ଯେତେ, ଏଥିନ ତତ ସାଓ ନା କେମ ? ବୁଝି ପରିବାରେର ସଙ୍ଗେ ବେଶୀ ଭାବ ହସେଇ । ୧୧୪ ପୃୟ

ଏକଜନ (ଆଜକ) ଲେକଚାର ଦିତେ ଦିତେ ବଲଛି, ଭାଇରେ ଆସି କତ ମଦ ଖେତୁମ, ହେନ କରତାମ ତେଣ କରତାମ ଏ କଥା ଶୁଣେ ଲୋକଙ୍କୁଲୋ ବଜାୟଲି କରତେ ଲାଗଲୋ, ଶାଲା ବଲେ କିମେ ! ମଦ ଖେତୋ । ଏହି କଥା ବଲତେ ଉଣ୍ଟୋ ବିପଞ୍ଚି ହଜ । ତାଇ ଭାଲ ଲୋକ ନା ହଜେ ଲେକଚାରେର କୋନ ଉପକାର ହଜି ନା । ୧୯୮ ପୃୟ

ପଞ୍ଚତକ (ଶଶଧର) ଠାକୁର—ଆଜ ଆମାର ଖୁବ ଦିନ । ଆସି ଦିତୀଯାର ଟାଦ ଦେଖିଲାମ ! ଦିତୀଯାର ଟାଦ କେବେ ବଲଲୁମ ଜାନ । ସୀତା ରାବଣକେ ବଲେଛିଲେନ, ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞ ଆର ରାମଚଞ୍ଜ ଆମାର ଦିତୀଯାର ଟାଦ । ରାବଣ ମାନେ ବୁଝିତେ ପାରେ ମାଇ ତାଇ ଭାରୀ ଖୁସି । ସୀତାର ବଲବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ସେ, ରାବଣେର ସମ୍ପଦ ସତଦୂର ହସାର ହସେଇ, ଏଇବାର ଦିନେ ଦିନେ ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞର ଆୟ ହ୍ରାସ ପାବେ । ରାମଚଞ୍ଜ ଦିତୀଯାର ଟାଦ, ଦିନ ଦିନ ବୁଝି ହବେ । ୧୮୫୧୬ ପୃୟ

...ଦୃଢ଼ ହେଁ ଡାକତେ ହବେ । ବ୍ୟାକୁଳ ହସେ ତାକେ ଡାକତେ ହବେ । ବିଷୟୀର ଇଶ୍ଵର କିରୁପ ଜ୍ଞାନ ? ସେମନ ଖୁଡ଼ୀ ଜେଟିର କୋଦଳ ଶୁଣେ ଛେଲେବା ଖେଲା କରିଯାଇ ନମ୍ବର ପରିଶ୍ରମ ବଲେ, ଇଶ୍ଵରେର ଦିବିଯ । ଆର ସେମନ ଫିଟିବୁ ପାନ ଚିବୁତେ ଚିବୁତେ ଟିକ (stick) ହାତେ କରେ ବାଗାନେ ବେଡ଼ାତେ ବେଡ଼ାତେ ଏକଟି ଫୁଲ ତୁଳ ବନ୍ଧୁକେ ବଲେ, ଇଶ୍ଵର କି beautiful ଫୁଲ କରେଛେ । କିନ୍ତୁ ବିଷୟୀର ଏହି ଭାବ କ୍ଷଣିକ, ଯେମ ତଥ୍ବ ଲୋହାର ଉପର ଜମେଇ ଛିଟି ।—୧୯୩ ପୃୟ

କେଶବ ଦେବ ପ୍ରତାପ ଏବା ସବ ବଲଛିଲ, ଯହାଶୟ ଆମାଦେଇ ଜନକରାଜାର ମତ । ଆସି ବଲୁମ ଜନକ ରାଜା ଏମନି ମୁଖେ ବଲେଇ ହସେଇ ଥାଏ । ଜନକ ରାଜା

ହେଟ ମୁଣ୍ଡ ହସେ ଆଗେ ନିର୍ଜନେ ବସେ କତ ତପଞ୍ଚା କରେଛିଲ । ତୋମରା ବିଛୁ କର ତବେ ତୋ ଜନକ ରାଜୀ ହସେ । ଅମୁକ ଖୁବ ତର ତର କରେ ଇଂରେଜୀ ଲିଖିତେ ପାରେ, ତା କି ଏକେବାରେଇ ଲିଖିତେ ପେରେଛିଲ ? ସେ ଗରୀବେର ଛେଲେ, ଆଗେ ଏକଜନେର ବାଡୀତେ ଥେକେ ତାଦେର ରେଣ୍ଡି ଦିତୋ, ଆରହୁଟି ଦୁଟି ଥେତୋ ଅମେକ କଟେ ଲେଖାପଢା ଶିଖେଛିଲୋ—ତାଇ ଏଥି ତର ତର କରେ ଲିଖିତେ ପାରେ ।—୧୯୬ ପୃ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—ତ୍ୟାଗ ତୋମାଦେର କେନ କରନ୍ତେ ହସେ । ସେକାଳେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେଇ ହସେ, କେବ୍ଳ ଥେକେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଭାଲ ।...ଆବାର କଲିତେ ଅଙ୍ଗଗତପ୍ରାଣ ହୟତ ଥେତେଇ ପେଲେ ନା । ତଥନ ଈଶ୍ଵର ଟିଖିର ସବ ଘୁଚେ ଯାବେ । ଏକଜମ ତାର ମାଗକେ ବଲେଛିଲ, ଆମି ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରେ ଚଲ୍ଲମ । ମାଗଟି ଏକଟୁ ଜ୍ଞାନୀ ଛିଲ । ସେ ବଜ, କେନ ତୁମ ଘୁରେ ଘୁରେ ବେଡାବେ ? ଥଦି ପେଟେର ଭାତେର ଜଞ୍ଚ ମଶ ଘରେ ସେତେ ନା ହସ, ତବେ ଧାଓ । ତା ସଦି ହସ, ଏହି ଏକ ଘରଇ ଭାଲ !—ତୋମରା ତ୍ୟାଗ କେନ କରବେ ? ବାଡୀତେ ବରଙ୍ଗ ସୁଧିବା । ଆହାରେର ଜଞ୍ଚ ଭାବତେ ହସେ ନା । ସହିମ ସ୍ଵାରାର ସଙ୍ଗେ ତାତେ ଦୋଷ ନାହି । ଶରୀରେର ସଥନ ସେଟି ଦୂରକାର କାହେହି ପାବେ ।...:୨୮ ପୃ

...ମାର କାହେ ଆବାର କର । ଛେଲେ ଘୁଡ଼ି କିନବାର ଜଞ୍ଚ ମାର ଆଁଚଳ ଧରେ ପୟସା ଚାହ—ମା ହସ୍ତ ଆର ମେଘେଦେର ସଙ୍ଗେ ଗଲ କ'ରାହେ । ପ୍ରଥମେ କୋନ ଯତେ ଦିତେ ଚାଯ ନା, ବଲେ, ନା ତିନି ବାରମ କରେ ଗେହେମ, ତିନି ଏଲେ ବଲେ ଦିବ, ଏକଣଇ ଘୁଡ଼ି ନିଯେ ଏକଟା କାଣ୍ଡ କରବି । ସଥନ ଛେଲେ କୌଦତେ ସ୍ଵକ୍ଷ କରେ, କୋନ ଯତେ ଛାଡ଼େ ନା, ମା ଅନ୍ତ ମେଘେଦେର ବଲେ, ରୋସ ମା, ଏ ଛେଲେଟାକେ ଏକବାର ଶାସ୍ତ କରେ ଆସି । ବଲେ, ଚାରିଟା ନିଯେ କଢାଏ କରେ ବାଜ୍ର ଖୁଲେ ଏକଟା ପୟସା ଫେଲେ ଦେସ । ୨୦୧ ପୃ

ସଂସାରାସନ୍ତ ସ୍ଵତ୍ୟକାଳେ ସଂସାରେର କଥାଇ ବଲେ । ବାହିରେ ମାଳା ଅପଳେ ଗନ୍ଧାର୍ମାନ କରଲେ, ତୌର୍ଥ ଗେଲେ—କି ହସେ ? ସଂସାର ଆସାନ୍ତ ଭିତରେ ଧାକଳେ ସ୍ଵତ୍ୟକାଳେ ସେଟା ଦେଖା ଦେସ । କତ ଆବଳ ତାବଳ ବକେ ହୟତ । ବିକାରେର ଥେଯାଳେ ହଲୁଦ ପାଚଫୋଡ଼ନ ତେଜପାତା ବଲେ ଚେଂଚିଯେ ଉଠିଲେ । ୨୦୪ ପୃ

ଶୁକପାଥୀ ସହଜ ବେଳୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବଲେ, ବିଜେ ଧରଲେ ନିଜେର ବୁଜି ବେରୋର କ୍ୟାକ୍ୟା କରେ—

ଈଶ୍ଵରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହି ତାଇ ଏତ କର୍ମଭୋଗେ ଲୋକ ବଲେ ଷେ, ଗଜା ଆନେର ସରସ ତୋମାର ପାପଙ୍କଳୋ ତୋମାଯ ଛେଡେ ଗଜାର ତୀରେର ଗାଛେର ଉପର ବସେ ।

ଯାଇ ତୁମି ଗନ୍ଧାନ୍ତ କ'ରେ ତୀରେ ଉଠେଛ ଅମନି ପାପଙ୍କଳୋ ତୋମାର ଥାଡ଼େ ଆହାର ଚେପେ ବସେ । ୨୦୫ ପୃ

ଠାକୁର—ଆମି ପଞ୍ଚବଟିର କାହେ ଗନ୍ଧାର ଧାରେ ଟାକା ମାଟି ମାଟିଇ ଟାକା ଟାକାଇ ମାଟି ଏହି ବିଚାର କରତେ କରତେ ସଥନ ଟାକା ଗନ୍ଧାର ଜଳେ ଫେଲେ ଦିଲ୍ଲୁମ, ତଥନ ଏକଟୁ ଭୟ ହଲ । ଭାବଲୁମ ଆମି କି ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ା ହଲୁମ ! ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଦି ର୍ଥ୍ୟାଟ ବନ୍ଧ କରେ ଦେନ ତା ହଲେ କି ହବେ । ତଥନ ହାଜରାର ମତ ପାଟୋରାମୀ କରଲୁମ । ବଲ୍ଲୁମ, ମା ତୁମି ସେନ ହୃଦୟେ ଥାକେ । ଏକଜନ ତପଶ୍ଚା କରାତେ ଡଗବତୀ ସଞ୍ଚିତ ହରେ ବଲେନ, ତୁମି ବର ଲଣ । ସେ ବଲେ, ମା ସଦି ବର ଦିବେ, ତବେ ଏହି କର ଯେନ ନାତିର ସଙ୍ଗେ ସୋନାର ଥାଲାଯ ଭାତ ଥାଇ ; ଏକ ବରେତେ ନାତି ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ସୋନାର ଥାଲ ସବ ହ'ଲ । ୨୨୪ ପୃ

ଏକ କେରାନୀ ଜେଲେ ଗିଛିଲ । ଜେଲ ଥାଟା ଶେ ହ'ଯେ ସେ ଜେଲ ଥେକେ ବେଯିଯେ ଏଲୋ, ଏଥନ ଜେଲ ଥେକେ ଏସେ ସେ କି କେବଳ ଧେଇ ଧେଇ କରେ ନାଚବେ, ନା କେରାନୀଗିରି କରବେ । ୨୨୭ ପୃ

ସେଜବାବୁକେ ବଲ୍ଲୁମ, ଆମି ଶୁନେଛି ଦେବକୁର୍ତ୍ତାକୁର ଇଶ୍ଵର ଚିନ୍ତା କରେ ଆମାର ତାକେ ଦେଖାଇ ଇଚ୍ଛା.....(ସେଜବାବୁ ନିଯେ ଗେଲ) ଅମେକ କଥାବାନ୍ତାର ପର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣୀ ହରେ ବଲେ, ଆପନାକେ ଉଂସବେ (ବ୍ରାହ୍ମୋଦସବେ) ଆସତେ ହବେ । ଆମି ବଲାମ ମେ ଇଶ୍ଵରେ ଇଚ୍ଛା—ଆମାର ତ ଏହି ଅବହା ଦେଖଚୋ । କଥନ କି ଭାବେ ରାଖେ । ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବଲେ, ନା ଆସତେ ହବେ ତବେ ଧୂତି ଆର ଉଡ଼ାନି ପରେ ଏସୋ—ତୋମାକେ ଏଲୋମେଲୋ ମେଥେ କେଉ କିଛୁ ବଲଲେ, ଆମାର କଷ୍ଟ ହବେ । ଆମି ବଲାମ ତା ପାରବୋନା । ଆମି ବାବୁ ହତେ ପାରବୋ ନା । ଦେବେନ୍ଦ୍ର ସେଜବାବୁ ସବ ହାସତେ ଜାଗଲ । ତାରପର ଦିନଇ ସେଜବାବୁର କାହେ ଦେବେନ୍ଦ୍ରର ଚିଠି ଏଲୋ ଆମାକେ ଉଂସବ ଦେଖତେ ସେତେ ବାରଣ କରେଛେ, ବଲେ ଅସଭ୍ୟତା ହବେ ଗାଯେ ଉଡ଼ାନି ଥାକବେ ନା । ୨୩୧ ପୃ

ଚାଷାର ଛେଲେ ଘରେ ସେତେ ଶ୍ରୀ ବଲେ; ଛେଲେଟାର ଜଣେ ଏକବାରଓ କୌମଳେଓ ନା, ଚାଷା ତଥନ ହିନ୍ଦ ହରେ ବଲଲେ, କେନ କୌଦିଛି ନା ବଲବୋ ? ଆମି କାଳ ଏବଟା ଭାବୀ ଅପ ଦେର୍ଥେଛି; ଦେଖାମ ଯେ ରାଜା ହୟେଛି ଆର ଆଟ ଛେଲେର ବାଗ ହୟେଛି—ଖୁବ ସୁଧେ ଆଛି । ତାମପର ଘୁମ ଭେଦେ ଗେଲ । ଏଥନ ଯହା ଭାବନାମ ପଡ଼େଛି, ଆମାର ସେଇ ଆଟ ଛେଲେର ଶୋକ କରବ ନା, ନା ତୋମାର ଏହି ଏକ

ଛେଲେ ହାଙ୍ଗମ ଜନ୍ମ ଶୋକ କରିବୋ । ୨୩୩ ପୃୟ

ଆନିରୀରା ଦେଖେ ସବ ଅସ୍ପରିଷ । ଡକେରା ସବ ଅବଶ୍ୟା ଲାଗୁ । ଆନି ଦୂର ଦେଇ ଛିଡ଼ିକ ଛିଡ଼ିକ କରେ । ଏକ ଏକଟା ଗର୍ଜ ଆହେ ବେଛେ ବେଛେ ଥାଏ, ତାଇ ଛିଡ଼ିକ ଛିଡ଼ିକ ଦୂର । ସାରା ଅତ ବାହେ ନା ଆର ସବ ଥାଏ, ତାରୀ ହଢ଼ ହଢ଼ କରେ ଦୂର ଦେଇ । ୨୩୪ ପୃୟ

ରାବଣକେ ବଲେଛିଲ, ତୁମି ସୀତାର ଜନ୍ମ ଯାଇଯ ନାନା କମ ଧରିଛୋ, ଏକବାର ରାମକୁଳ ଧରେ ସୀତାର କାହେ ଯାଓ ନା କେବ ରାବଣ ବିଲଲେ, ତୁଛ ବ୍ରନ୍ଦପଦଂ ପରବଧୁମଙ୍ଗଳ କୁତଃ—ସଥନ ରାମକେ ଚିନ୍ତା କରି, ତଥନ ବ୍ରନ୍ଦପଦ ତୁଛ ହସ୍ତ, ପର ଜୀ ତୋ ସାମାଜିକ କଥା । ତା ରାମକୁଳ କି ଧରିବୋ । ୨୩୫ ପୃୟ

ଗିରିଶ—ମହାଶୟ ଆମରା ସବ ହଜ ହଜ କରେ କଥା କଞ୍ଚି ମାଟୀର ଟୋଟ ଚେପେ ବମେ ଆହେ ।

ଠାକୁର ହାସିତେ ହାସିତେ—ମୁଖ ହଜସା, ଭେତର ବୁଂଦେ, କାନ ତୁଳସେ, ଦୀଘଳ ଘୋମଟା ନାରୀ । ପାନା ପୁକୁରେର ଶୌତଳ ଜଳ ବଡ଼ ମନ୍ଦକାରୀ ॥ ଏହି କ'ଟି ଲୋକେର କାହିଁ ଥେକେ ସାବଧାନ ଥାକବେ । ପ୍ରଥମ, ମୁଖ ହଜସା—ହଜ ହଜ କରେ କଥା କମ । ତାରପର ଭେତର ବୁଂଦେ—ମନେର ଭିତର ଡୁର୍ବଳ ନାମାଲେଓ ଅନ୍ତ ପାବେ ନା । ତାର ପର କାନ ତୁଳସେ—କାମେ ତୁଳସୀ ଦେଇ ଭକ୍ତି ଜାନିବାର ଜନ୍ମ; ଦୀଘଳ ଘୋମଟା ନାରୀ—ଜମ୍ବୁ ଘୋମଟା ଲୋକେ ମନେ କରେ ଭାରୀ ସତ୍ତ୍ଵ ତା ନମ୍ବ; ଆର ପାନା ପୁକୁରେର ଜଳ—ନାଇଲେ ସାମ୍ପିପାତିକ ହସ୍ତ । ୨୪୯ ପୃୟ

ବଲରାମ—ବାଯୁନନ୍ଦା ବଲେ, ଅନ୍ଧା ଗୁହ ଲୋକଟାର ବଡ଼ ଅହଙ୍କାର ।

ଠାକୁର—ଓ ସବ କଣୀ ଶମୋ ନା । ତାଦେର ତ ଜାନୋ, ନା ଦିଲେଇ ଥାରାପ ଲୋକ ଦିଲେଇ ଭାଲ ଲୋକ । ଅନ୍ଧାକେ ଆମି ଜାନି ଭାଲ ଲୋକ । ୨୫୦ ପୃୟ

ଗିରିଶ, ମହାଶୟ ମାଟୀର କୋନ ଯତେ ଗାନ ଗାଇଛେ ନା ।

ଠାକୁର—ଓ କୁଲେ ଦୁଇ ବାର କରବେ, ଗାନ ଗାଇତେ ସତ ଲଜ୍ଜା । ୨୫୨ ପୃୟ

ଶୁଦ୍ଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କି ହେବେ? ଅନେକ ଝୋକ ଅନେକ ଶାନ୍ତି, ପଣ୍ଡିତ୍ୟର ଜାନା ଥାକିଲେ ପାରେ କିନ୍ତୁ ଯାଏ ମଂସାରେ ଆସନ୍ତି ଆହେ, ଯାଏ କାହିନୀ କାହିନେ ଯନେ ମନେ ଭାଲିବାସା ଆହେ ତାର ଶାନ୍ତି ଧାରଣାଇ ହସ୍ତ ନାହିଁ—ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲିଖେଛେ, ବିଶ ଆଡା ଜଳ, କିନ୍ତୁ ପାଞ୍ଜୀ ଟିପଲେ ଏକ ଫେଁଟାଓ ଜଳ ପଡ଼େ ନା । ଏକ ଫେଁଟାଇ ପଡ଼ୁ, କିନ୍ତୁ ଏକ ଫେଁଟାଓ ପଡ଼େ ନା । ୨୫୩ ପୃୟ

ପଣ୍ଡିତ ଖୁବ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା କଥା ବଲେ, କିନ୍ତୁ ନଜର କୋଥାଯାଇ ନା, କାହିନୀ ଆର କାଙ୍ଗମେ ଦେହେର ସୁଖ ଆର ଟାକାଯା । ଶକୁନି ଖୁବ ଉଚ୍ଛୁତେ ଉଡ଼େ, ନଜର ଭାଗାଙ୍ଗେ । କେବଳ ଖୁବଜୁଛେ କୋଥାଯା ମରା ଜାନୋଯାର, କୋଥାଯା ଭାଗାଙ୍ଗ କୋଥାଯା ମରା । ୨୫୦ ପୃ

(ଗିରିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଡୀ) ଠାକୁର ଆମନ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିତେ ଗିରା ଦେଖିଲେନ, ଏକଥାମା ସବରେର କାଗଜ ରହିଯାଛେ । ସବରେର କାଗଜେ ବିଷୟାଦେଇ କଥା ପରଚଚ୍ଛୀ, ପର ନିମ୍ନ । ତାଇ ଅପବିତ୍ର ତୀହାର ଚକ୍ର । ତିନି ଇସାରୀ କରିଲେନ ଓଖାନା ଯାତେ ହାନାଞ୍ଚିତ କରା ହୁଯା । ୨୬୦ ପୃ

ତବେ ସଂସାରେ ଜ୍ଞାନୀର ଭବ ଆଛେ । କାହିନୀ କାଙ୍ଗମେର ଭିତର ଗେଲେଇ ଏକଟୁ ନା ଏକଟୁ ଭବ ଆଛେ । କାଜଲେର ସବେ ଥାକତେ ଗେଲେ ଯତ ମେଆନାଇ ହେଉ ନା କେନ, କାଲ ଧାଗ ଏକଟୁ ନା ଏକଟୁ ଗାଁସେ ଲାଗିବେଇ ।.....ଏହି ସଥନ ଭାଜା ଥିଲା ଥୋଳା ଥେକେ ଟିପ୍ ଟିପ୍ କରେ ତାଫିରେ ପଡ଼େ—ମେ ଶୁଣି ସେବ ମଲିକୀ ଫୁଲେର ଯତ ଗାଁସେ ଏକଟୁ ଦାଗ ଥାକେ ନା । ଥୋଳାର ଉପର ମେ ସବ ଥିଲା ଥାକେ, ମେଣ ବେଶ ଥିଲା, ତବେ ଅତ ଫୁଲେର ଯତ ହୁଯା ନା—ଏକଟୁ ଗାଁସେ ଦାଗ ଥାକେ । ୨୭୪ ପୃ

ଜନକ ରାଜୀର ସଭାଯ ଏକଟି ବୈରବୀ ଏସେଛିଲ । ଶ୍ରୀଲୋକ ଦେଖେ ଜନକ ରାଜୀ ହେଟ ମୁଖ ହସେ ଚୋଥ ନୀଚୁ କରେଛିଲେନ । ବୈରବୀ ତାଇ ଦେଖେ ବଲେଛିଲେନ, ହେ ଜନକ, ତୋଯାର ଏଥମା ଶ୍ରୀଲୋକ ଦେଖେ ଭୟ । ପର୍ଜାନ ହଲେ ପାଚବର ଛେଲେର ସ୍ଵଭାବ ହସ—ତଥମ ଶ୍ରୀପୁରୁଷ ବଲେ ତେବେବୁନ୍ଦି ଥାକେ ନା । ୨୭୦ ପୃ

ନାରଦାଦି ବାହାଦୁରି କାଠେର ମତ steam boat ଏର ଯତ !

କେଉ ଥେବେ ଗାନ୍ଧାରୀ ଦିଯେ ମୁଖ ମୁହଁ ବସେ ଥାକେ, ପାଛେ କେଉ ଟେର ପାଯ ! ଆରାର କେଉ ଏକଟା ଆମ ପେଲେ କେଟେ ଏକଟୁ ଏକଟୁ ସକଳକେ ଦେଇ ! ଆର ଆପାନାମ ଥାଯା । ୨୭୫ ପୃ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଲାଭ ହଲେ ପାଚ ବର୍ଷରେ ବାଲକେର ସ୍ଵଭାବ ହୁଯା ।...ଏହି ଖେଳାଦିର ପାତଳୋ କତ ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ, କିଛିକଣ ପରେଇ ସବ ପଡ଼େ ରଇଲ । ମାର କାହେ ଛୁଟିଛେ । ହୟତ ସୁନ୍ଦର ଏକଥାନି ସୁନ୍ଦର କାପଡ଼ ପରେ ବେର ହଚେ—ଶାନିକଣ ପରେ କାପଡ଼ ଖୁଲେ ପଡ଼େ ଗେଛେ—ହୟ କାପଡ଼ର କଥା ଏକେବାରେ ଭୁଲେ ଗେଲ—ମୟ ବଗଲଦାସୀ କରେ ବେଢାଛେ । ଯାଦି ଛେଲେଟାକେ ବଲ, ବେଶ କାପଡ଼ଥାନି କାର କାପଡ଼ରେ ? ମେ ବଲବେ ଆମାର

କାପଡ଼ ଆମାର ବାବା ଆମାକେ ଦିଯେଛେ । ସହି ବଲ ଲଜ୍ଜା ଛେଲେ ଆମାକେ କାପଡ଼ ଥାନି ଦାଉ ନା ! ମେ ବଲେ, ନା ଆମାର କାପଡ଼ ଆମାର ବାବା ଦିଯେଛେ, ନା ଆମି ଦେବ ନା ! ତାରପର ଭୁଲିଯେ ଏକଟି ପୁତ୍ର କି ଆର ଏକଟି ଦୀଶୀ ଧାନ୍ ହାତେ ଦାଉ ତା ହଲେ ପାଚ ଟାଙ୍କୀ ଦାଖେର କାପଡ଼ ଗାମା ତୋମାର ଦିଯେ ଚଲେ ଥାବେ ଆମାର ପାଚ ବଚରେର ଛେଲେର ସ୍ଵଭବରେ ଆଟ ନେଇ ! ଏହି ପାଡ଼ାର ଖେଳୁଡ଼ିଦେଇ ସଙ୍ଗେ କତ ଭାଲବାସା, ଏକ ଦଣ୍ଡ ନା ଦେଖିଲେ ଥାକତେ ପାରେ ନା । କିନ୍ତୁ ବାପ ଶାର ସଙ୍ଗେ ସଥିନ ଅନ୍ତ ସାଯଗାୟ ଚଲେ ଗେଲ, ତଥିନ ନୂତନ ଖେଳୁଡ଼ ହଲ । ତାଦେଇ ଉପର ସବ ଭାଲବାସା ପଡ଼ିଲୋ । ପୁରନୋ ଖେଳୁଡ଼ଦେଇ ଏକରକମ ଏକେବାରେ ଭୁଲେ ଗେଲ । ତାରପର ଜାତ ଅଭିମାନ ନାହିଁ । ମୀ ବଲେ ଦିଯେଛେ, ଓ ତୋର ଦାନ୍ ହସ, ତା ମେ ଘୋଲ ଆମା ଜାନେ, ଏ ଆମାର ଠିକ ଦାନ୍ ! ତା ଏକଜନ ସହି ବାମ୍ବନେର ଛେଲେ ହସ ଆର ଏକଜନ ସହି କାମରେର ଛେଲେ ହସ ତୋ ଏକ ପାତେ ବସେ ଭାତ ଥାବେ । ଆର ଭାଚ ଅଞ୍ଚିତ ନାହିଁ, ହେଗେ ! ପୌଦ ଥାବେ । ଆବାର ଲୋକ ଛୋଟାବାର ପର ଥାକେ ତାକେ ପେଛନ ଫିରେ ବଲେ, ଦେଖ ଦେଖ ଆମାର ଛୋଟାନ ହସେଇ କି ନା । ୨୩୦ ପୃ

ଆମି ବଇଟାଇ କିଛୁଇ ପଡ଼ିନି, କିନ୍ତୁ ଦେଖ ମାର ନାମ କରି ବଲେ ଆମାଯ ସବାଇ ମାନେ । ଶ୍ରୀମତୀ ଆମାଯ ବଲେଛିଲ, ଚାଲ ନେଇ, ତରୋହାଲ ନାଇ ଶାନ୍ତିରାମ ସିଂ !

୨୪୪ ପୃ

ଠାକୁର—ଇଶ୍ୱର ଅବତାର ହତେ ପାରେନ, ଏକଥା ସେ ଓର Scienceଏ ନାହିଁ । ତବେ କେମନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ ହସ !...ଏକଟା ଗଲ୍ଲ ଶୋନ—ଏକଜନ ଏସେ ବଲେ, ଓହେ, ଓ ପାଡ଼ାଯ ଦେଖେ ଏଲୁମ ଅମୁକେର ବାଡ଼ୀ ଛଡ଼ମୁଢ଼ କରେ ଭେଲେ ପଡ଼େ ଗେଛେ । ଥାକେ ଓ କଥା ବଲେ, ମେ ଇଂରାଜୀ ଲେଖା ପଡ଼ା ଜାନେ, ମେ ବଲେ, ଦୀଡାଓ, ଏକବାର ଥପରେର କାଗଜଖାନା ଦେଖି ! ଥପରେର କାଗଜ ପଡ଼େ ଦେଖେ, ସେ ବାଡ଼ିଭାଙ୍ଗାର କଥା କିଛୁଇ ନେଇ ; ତଥିନ ମେ ବାକି ବଲେ, ଓହେ ତୋମାର କଥାଯ ଆମି ବିଶ୍ୱାସ କରି ନା, କଇ ବାଡ଼ିଭାଙ୍ଗାର କଥା ତ ଥପରେର କାଗଜେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଓ ସବ ମିଛେ କଥା । ୨୬୬ ପୃ

ବାଲକେର ମତ ବିଶ୍ୱାସ ନା ହଲେ ଇଶ୍ୱରକେ ପାଓୟା ଥାଯ ନା !...ମା ବଲେଛେନ, ଜୁଜୁ ଆଛେ । ସୋଲ ଆନା ବିଶ୍ୱାସ ସେ ଓ ସରେ ଜୁଜୁ ଆଛେ । ୨୮୦ ପୃ

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ କଥାମୂଳ । ୧୫ ଭାଗ

ଆବାର ବୁଡ଼ୋ ଆମି ଆଛେ, ବୁଡ଼ୋର ଅନେକଶ୍ରଦ୍ଧି ପାଶ—ଜାତି, ଅଭିମାନ, ଲଜ୍ଜା, ସ୍ଥଣା, ଭସ୍ମ, ବିଷୟବୁନ୍ଦି ପାଟୋଯାରୀ କପଟତା । ସହି କାନ୍ଦର ଉପର ଆକୋଛ

ହୟ ତୋ ସହଜେ ସାଥୀ ନା ; ହୟତ ସତଦିନ ବାଁଚେ ତତଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଥୀ ନା ; ତାରପର ପାଞ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଅହଙ୍କାର, ଧନେର ଅହଙ୍କାର । ବୁଢୋର ଆମି କୀଟା ଆମି । ୨୮୧ ପୃ

ସାର ବିଚାର ଅହଙ୍କାର, ସାର ପାଞ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଅହଙ୍କାର, ସାର ଧନେର ଅହଙ୍କାର ତାର ଜ୍ଞାନ ହୟ ନା । ଏମବ ଲୋକକେ ସଦି ବଳୀ ସାଥୀ ସେ, ଅମୁକ ଜୀବଗାୟ ବେଶ ଏକଟି ସାଧୁ ଆଛେ ।—ଦେଖତେ ସାବେ ? ତାରୀ ଅମନି ନାନା ଓଜନ କରେ ବଜେ, ସାବ ନା । ଆର ମନେ ମନେ ବଜେ, ଆମି ଏତ ବଡ଼ ଲୋକ, ଆମି ସାବ । ୨୮୧ ପୃ

ବିଶ୍ୱାସ ସତ ବାଡ଼ବେ, ଜ୍ଞାନା ତତ ବାଡ଼ବେ । ସେ ଗନ୍ଧ ବେଛେ ବେଛେ ଥାଏ, ଦେ ଚିଡ଼ିକ ଛିଡ଼ିକ କରେ ଦୂଧ ଦେଇ । ସେ ଗନ୍ଧ ଶାକ ପାତା, ଖୋସା ଭୂଷୀ, ସା ଦାନ ଗବ ଗବ କରେ ଥାଏ, ସେ ଗନ୍ଧ ଛଡ଼ ଛଡ଼ କରେ ଦୂଧ ଦେଇ ।.....

ଡାକ୍ତାର—ଗନ୍ଧର କିନ୍ତୁ ସା ତା ଥେଯେ ଖୁବ ଦୁଃଖ ହେଉଥା ଭାଲ ନାହିଁ, ଆମାର ଏକଟା ଗରୁକେ ଐ ବ୍ରକମ ସା ତା ଥେତେ ଦିନ—ଶେଷେ ଆମାର ଭାଗୀ ବ୍ୟାରାମ ! ତଥନ ଭାବିଲୁମ ଏଇ କାରଣ କି । ଅନେକ ଅନୁମର୍ଦ୍ଧାନ କରେ ଟେଇ ପେଲୁମ, ଗନ୍ଧ ଖୁବ ଆର କି କି ଖେଳେଛିଲ, ମହା ମୁକ୍ତିଲ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଘେତେ ହଲୋ । ଶେଷେ ବାର ହାଜାର ଟାକା ଥର୍ଚ୍‌...

କିମେ କି ହୟ ବଳୀ ସାଥୀ ନା, ପାକପାଡ଼ାର ବାବୁଦେଇ ବାଡ଼ୀତେ ମାତ ମାମେର ମେଘେର ଅନୁଥ କରୋଛିଲ—ସୁଡାମୀ କାଶା—ଆମ ଦେଖତେ ଗିଛିଲାମ । କିଛୁତେହି ଅନୁଥର କାରଣ ଠିକ କରେ ପାରନାଇ । ଶେଷେ ଜୀନତେ ପାଞ୍ଚମ, ଗାଧା ଭିର୍ଜେଛିଲ—ଦେ ଗାଧାର ଦୁଃଖ ମେ ମେଯେଟ ଥେତୋ ।

ଠାକୁର—କ ବଳ ଗୋ ! ତେତୁଳ ତଳାୟ ଆମାର ଗାଡ଼ୀ ଗିଛିଲୋ, ତାହି ଆମାର ଅସ୍ତଳ ହସେଛେ ।

ଡାକ୍ତାର—ଜାହାଜେର କାନ୍ଧାନେର ବଡ ମାଥୀ ଧରେଛିଲ—ତା ଡାକ୍ତାରର ପରାମର୍ଶ କରେ ଜାହାଜେର ଗାସେ ବେଳେସ୍ଟରା ଲାର୍ଗିଯେ ଦିଲ । ୨୮୮ ପୃ

ଆଲୋକେର ପଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍ଗ୍ୟାସୀ ଦେଖିବେ ନା । ଆଲୋକ କିରୁଣ ଜାନୋ—ଯେଥିନ ଆଚାର ତେତୁଳ । ମନେ କଲେ, ଯୁଥେ ଜଳ ମରେ ଆଚାର ତେତୁଳ ମୟୁଥେ ଆନତେ ହୟ ନା ! ୨୮୯ ପୃ

ମିଛରୀର କ୍ରଟି ସିଧେ କରେଇ ଥାଣ, ଆର ଆଡ଼ କରେଇ ଥାଣ, ମିଟି ଲାଗିବେ ।
୨୯୧ ପୃ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ସହାଯେ ଡାକ୍ତାରର ପ୍ରତି) ଆମାର ଶ୍ୟାଳା କୋନ ଚେଲା ନାହିଁ ।

আমি সকলের চেলা। সকলেই ঈশ্বরের ছেলে, সকলেই ঈশ্বরের দাস। আমিও
ঈশ্বরের ছেলে, আমিও ঈশ্বরের দাস ! ২১১ পৃ

শ্রীরামকৃষ্ণ—কি একটা হয় আবেশে, এখন লজ্জা হচ্ছে। যেন সূতে পায়,
আমি আর থাকি না।...এ অবহার পর গণনা হয় না, গণতে গেলে ১/১/৮-এই
রকম গণনা হয়। নরেন্দ্র—সব এক কি না। শ্রীরামকৃষ্ণ—না, এক দুয়ের পার !
২১৮ পৃ

বঙ্গিমের সঙ্গে দেখা হয়েছিল আমি জিজ্ঞেস। কয়লুম, মাঝমের কর্তব্য কি ?
তা বলে আগাম নিজা মৈগুন। ঐ সকল কথাবার্তা শনে আমার ঘৃণা হলো।
বজ্ঞাম থে, তোমার এ কি রকম কথা। তুমি ত বড় ছাঁচড়া যা সব রাতদিন
চিন্তা করছো, কাজে করছো, তাই আবার মুখ দিয়ে বেকচে। মূলো খেলেই
মূলোর ঢেকুর উঠে। ৩১১ পৃ

ঠাকুর—একটি শ্বাকরার দোকান ছিল। বড় ভক্ত পরমবৈষ্ণব ; গঙ্গায়
মালা, কপালে তিলক, হস্তে হরিনামের মালা। সকলে বিশ্বাস করে ঐ দোকানে
আসে, তাবে এরা পরম ভজ্ঞ, কথনও ঠিকাতে পারে না। একদল খন্দের এলে
দেখতো, কোন কারিগর বলছে, কেশব কেশব ? আর একজন কারিগর খানিক
পরে নাম করছে ‘গোপাল গোপাল’ আবার খানিকক্ষণ পরে একজন কারিগর
বলছে, হয়ি হয়ি তারপর কেউ বলছে, হর হর ! কাজে কাজেই এত ভগবানের
নাম করতে দেখে খরিদারেরা সহজেই মনে করত, এ শ্বাকরা অতি উত্তম
লোক। কিন্তু যাগারটা কি জান, যে বল্জে, কেশব কেশব ! তার মনের ভাব
এসব কে ? যে বল্জে, গোপাল গোপাল। তার অর্থ আমি এদের চেয়ে চেয়ে
দেখলুম, এরা গকুর পাল যে বলে হয়ি হয়ি !—তার অর্থ এই যে যদি গকুর
পাল তবে হয় অর্থাৎ হরণ করি। যে বল্জে হয় হয়—তবে মনে হয় এই—তবে
হরণ কর এরা ত গকুর পাল। ৩১১ পৃ

শ্রীরামকৃষ্ণ নিত্য শুভবোধুরপম ! তা তোমার কেমন করে বুঝাবো, কেউ
জিজ্ঞাসা করে, বি কেমন খেলে, তাকে এখন কি ক'রে বুঝাব ? হচ্ছ বলতে
পার, কেমন বি না বেমন বি। একটি মেয়েকে তার সঙ্গী জিজ্ঞাসা করছিল,
তোর স্বামী এসেছে, আচ্ছা তাই স্বামী এলে কিরূপ আনন্দ হয় ? মেয়েটি বলে,
তাই তোর স্বামী হলে তুই জানবি। এখন তোরে কেমন করে বুঝাব। ৩২৫ পৃ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ— ଓ ଗୋ ବଜବୋ କି । ଦକ୍ଷିଣେଖରେ କାଳୀବାଡ଼ୀତେ ଏକଟି ସେଥରାଣୀର ସେ ଅହଙ୍କାର । ତାର ପାଇଁ ୨/୧ ଥାନା ଗଣ୍ଠା ଛିଲ ; ସେ ସେ ପଥ ଦିଯେ ଆସଛିଲ, ମେହି ପଥେ ଦୁଇକଜନ ଲୋକ ତାର ପାଶ ଦିଯେ ଚଲେ ଥାଇଛିଲ, ସେଥରାଣୀ ତାଦେର ବଲେ ଉଠିଲୋ, ଏହି ସରେ ଯା । ତା ଅନ୍ତିମ ଲୋକେର ଅହଙ୍କାରେର କଥା କି ବଜବୋ ।

—୩୨୬ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀ ଶାଖନୀକୁମାର ଦତ୍ତ— ପ୍ରାଣେର ଭାଇ ଶ୍ରୀ...ତୁ ମି ଅବେକଦିନ ହଲ ଠାକୁରେର ସଙ୍ଗେ ଆମାର କି ଆଲାପ ହଲ ଜାନତେ ଚେଯେଛିଲେ ।...

ବୋଧ ହୁଏ ୧୮୮୧ ମାଲେର ଶାରଦୀୟ ଅବକାଶେର ସମୟ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ । ମେଦିନ କେଶବ ବାସୁର ଆସିବାର କଥା, ଆମି ନୌକାଯ ଦକ୍ଷିଣେଖର ଗିଯା ଥାଟେ ଥେକେ ଉଠେ ଏକଜନକେ ଜିଜାଦା କରିଲାମ, ପରମହଂସ କୋଥାଯ ? ତିନି ଉତ୍ତର ଦିକେର ବାରାନ୍ଦାୟ ତାକ୍କୁ ଠେମାନ ଦେଇଯା ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିକେ ଦେଖିଯେ ବଜେନ, ଏହି ପରମ ହଂସ ...ତାକିଯାର ଅତି ନିକଟେ ତୋହାର ଭାନ ପାଶେ ଏକଟି ବାସୁ ବସେ ଆଛେନ । ଶୁନିଲାମ ତାର ନାମ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର ଯିନି ମେନ୍ଦଳ ଗର୍ବମେଣ୍ଟେର ଏୟାସିସ୍ଟାନ୍ଟ ସେକ୍ରେଟାରୀ ହେଁଛିଲେ ।...ଏକଟୁ ପରେଇ ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାସୁକେ ବଜେନ, ଶ୍ରୀରାମ ଦିଥିନି, କେଶବ ଆସଛେ କିମା । ଏକଜନ ଏକଟୁ ଏଗିରେ ଫିରେ ଏସେ ବଜେନ, ନା ! ଆବାର ଏକଟୁ ଶର୍ମ ହତେ ବଜେନ. ତାଥୋ ଆବାର ତାଥୋ । ଏବାରଙ୍କ ଏକଜନ ଦେଖେ ଏସେ ବଜେନ, ନା । ଅମନି ପରମହଂସଦେବ ହାମତେ ହାମତେ ବଜେନ, ପାତେର ଉପର ପଡ଼େ ପାତ— ରାଇ ବଲେ ଓହ ଏହି ବୁଝି ପ୍ରାଣ ନାଥ । ୧୦୦୩୪୧/୪୨ ପୃଷ୍ଠା

...କିଛିକାଳ ପରେ ସଙ୍କ୍ଷ୍ଯା ହୟ ହୟ ଏମନ ସମୟ କେଶବ ଦଲବଲସହ ଏସେ ଉପହିତ ।...ଏସେ ସେମନ ତୁମିଟ ହେଁ ଓକେ ପ୍ରଣାମ କରଲେନ, ଉନି ଠିକ ତତ୍ତ୍ଵପ କରେ ଏକଟୁ ପରେ ମାଥୀ ତୁଳଲେନ । ତଥନ ସମାଧିହ...ସମାଧି ଭଙ୍ଗେର ପରେ କେଶବ- ବାସୁକେ ବଜେନ, ଏକଦିନ ତୋହାର ଓଥାନେ ଗେଛଳାମ, ଶୁନିଲାମ ତୁ ମି ବଲଛୋ, ଭକ୍ତି ନଦୀତେ ଡୁବ ଦିଯେ ଲାଚିଦାରିନ୍ଦ୍ର ସାଗରେ ଗିଯେ ପଡ଼ିବୋ । ଆମି ତଥନ ଉପର ପାନେ ତାକାଇ ଯେଥାନେ କେଶବବାସୁ ଶ୍ରୀ ଓ ଅଞ୍ଚାନ୍ତ ଶ୍ରୀଲୋକଗଣ ବସେଛିଲେ ଆମ ଭାବି, ତାହଲେ ଏଦେର ଦଶା କି ହବେ ?...ତୋହାର ଭକ୍ତି ନଦୀତେ ଏକବାର ଡୁବ ଦେବେ ଆବାର ଉଠିବେ ଆବାର ଉଠିବେ ଏମନି ଚଲିବେ... । ୩୪୨ ପୃଷ୍ଠା

କେଶବ ବାସୁ ବଜେନ, ଗୃହର କି ହୟ ନା ! ଯହରି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ।

ପରମହଂସଦେବ, ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ; ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ହୁଇ ତିନିବାର ବଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ক'বাৰ প্ৰণাম কৱলেন, তাৰিপৰ বললেন, তা জানো এক জনার বাড়ী
ছৰ্গোৎসব হতো, উদয়ান্ত পাঠাবলি হ'তো। কয়েক বৎসৱ পৱে আৱ বলিয়
মে ধূমধূম নাই। সে বললে, এখন দাঁত পড়ে গেছে। দেবেজ্জুও এখন
ধ্যান ধাৰণা কৱছে, তা কৱবেই ত।” তা কিছি খুব মাঝুষ। ৩৪৩ পৃ

আৱ একদিন বোধ হয় ১৮৮৩ সনে শ্ৰীগামপুৱেৱ কংৱেক্টি যুক্ত সভে
নিয়ে গেছলাম। সেদিন তাদেৱ দেখে বললেন, এৱা এসেছেন কেন?
আমি বললাম, আপনাকে দেখতে। ঠাকুৱ,—আমাৰ আবাৱ দেখবে কি এৱা
বিলডিং টিলডিং দেখুন না? আমি—এৱা তা দেখতে আসে নাই, আপনাকে
দেখতে এসেছে। ঠাকুৱ—তবে বুঝি চকমকি পাঁয়ৰ...। ৩৪৪ পৃ

আৱ একদিন গেছি। প্ৰণাম কৱে বসেছি, বলিলেন : সেই যে কাকু
খুললে ফসফস কৱে উঠে একটু টক একটু ঘিণ্ঠি তাৱ একটা এনে দিতে
পাৱ? আমি বললাম, লেমনেড? ঠাকুৱ বললেন আন না? মনে হয় একটা
(আনিয়ে) দিলাম।... ৩৪৪ পৃ

(অধিনী কুমাৰ) বৱিশালেৱ অচলানন্দ তীর্থবধূতেৱ সঙ্গে দেখা হয়েছিল
বলাতে বলেন, সেই কোতুলজেৱ বামকুমাৰ ত?...তাকে কেমন জাগলো।
আমি—খুব ভাল জাগলো। ঠাকুৱ, আচ্ছা সে ভাল না আমি ভাল? আমি—
তাৱ সঙ্গে কি আপনাৰ তুলনা হয়? তিনি পশ্চিত, বিষ্ণুন লোক আৱ
আপনি কি পশ্চিত জ্ঞানী? উভয় শুনে একটু অবাক হ'য়ে চূপ কৱে
যাইলেন। এক আধ মিনিট পৱে আমি বললাম,—তা তিনি পশ্চিত হ'তে
পাৱেন, আপনি যজাৱ লোক। আপনাৰ কাছে খুব মজা! এইবাৱ হেসে
বললেন, বেশ বলেছ ঠিক বলেছ। ৩৪৫।৪৬ পৃ

এতক্ষণ ঘৰেৱ বসে কথা হচ্ছিল; এখন তজ্জপোৰেৱ উপৱে উঠে
লাবা হয়ে শুনেন। আবাৱ বললেন, হাওয়া কৱ। আমি হাওয়া কয়তে
থাকলাম।...একটু পৱে বলেন, বড় গৱম গো পাখাথানা একটু জলে ভিজিয়ে
নাও। আমি বললাম, আবাৱ শৌক (সখ) ত আছে দেখছি। হেসে বলেন
কেন থাকবে নি। ক্যানো থাকবে নি। আমি বললাম, তবে থাক থাক,
খুব থাক! সেদিন কাছে বসে যে সুখ পেৱেছি সে আৱ বলবাৱ নন।
৩৪৭ পৃ

(ଅଶ୍ଵିନୀ ମନ୍ତ୍ରକେ) ଓଗୋ ତୁମି ତ ଉକିଲ । ଉଃ ବଡ଼ ବୁନ୍ଦି । ଆମାର ଏକଟୁ ବୁନ୍ଦି ଦିତେ ପାର । ତୋମାର ବାବା ଯେ ସେମିନ ଏସେଛିଲେନ, ଏଥାନେ ତିନ ଦିନ ଛିଲେନ । ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, ତାକେ କେମନ ଦେଖିଲେନ ? ବଜ୍ରେ, ବେଶ ଲୋକ, ତବେ ମାଝେ ମାଝେ ହିଜିବିଜି ବକେ । ଆମି ବଜ୍ରାମ, ଏବାର ଦେଖା ହଲେ ହିଜିବିଜିଟା ଛାଡ଼ିଯେ ଦେବେନ ।

ଏକଟୁ ହାସିଲେନ । ୩୪୭ ପୃ

ସମାଧିଭଙ୍ଗ ହଲୋ, ପାଯଚାରୀ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଧୂତି ଯା ପରା ଛିଲ ତା ଦୁଇ ହାତ ଦିଯେ ଟାନିତେ ଟାନିତେ ଏକେବାରେ କୋମରେର ଉପର ତୁଳିଛନ, ଏହିକ ଦିଯେ ଖାନିକଟା ଯେବେ ଝୋଟିଯେ ଯାଛେ, ଓହିକ ଦିଯେ ଖାନିକଟା ଓମନି ପଡ଼ିଛେ । ଆମି ଆର ଆମାର ମଞ୍ଜୀ ଟେପାଟେପି କରିଛି ଆର ଚୁପି ଚୁପି ବଲଛି, ଧୂତିଟା ପରା ହସେଛେ ଭାଲୋ । ଏକଟୁ ପରେଇ ‘ଦୁଇ ଶାଲାର ଧୂତି’ ବଲେ ଧୂତିଟା ଫେଲେ ଦିଲେନ । ଦିଯେ ଦିଗସ୍ତର ହସେ ପାଯଚାରୀ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଉତ୍ତର ଦିକ୍ ଥେକେ କାର ଯେମ ଛାତା ଓ ଲାଠି ଆମାଦର ସମ୍ମୁଖେ ଏମେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଏ ଛାତା ଲାଠି ତୋମାଦେଇ ? ଆମି ବଜ୍ରାମ, ନା । ଆଗେଇ ବୁଝେଛି, ଏ ତୋମାଦେଇ ନୟ, ଆମି ଛାତା ଲାଠି ଦେଖେ ଯାହୁଥି ବୁଝିବା ପାରି । ସେଇ ଏକଟା ହାଉ ମାଂଟୁ କରେ କତକଞ୍ଚଳେ ଗିଲେ ଗେଲ, ଏ ତାରଇ ନିଶ୍ଚଯ ।

କିଛୁ କାଳ ପରେ ଐ ଭାବେଇ ଥାଟେର ଉତ୍ତର ପାଶେ ପଶ୍ଚିମମୁଖେ ହସେ ବମେ ପଡ଼ିଲେନ । ବମେଇ ଆମାର ଜିଜ୍ଞାସା—ଓ ଗୋ ଆମାର କି ଅମ୍ଭ ମନେ କରଇ ? ଆମି ବଜ୍ରାମ, ନା ଆପଣି ଥୁବ ମନ୍ତ୍ର । ଆବାର ଏ କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଛେମ କେବ ? ଠାକୁର—ଆରେ ଶିବନାଥ ଟିବନାଥ ଅମ୍ଭ ମନେ କରେ । ଓରା ଏଲେ କୋନ ରକମେ ଏକଟା ଧୂତ ଟୁଟି ଜଡ଼ିଯେ ବମତେ ହସ । ୩୪୯ ପୃ

ଠାକୁରର ସଙ୍ଗେ ମାତ୍ର ଚାର ପାଚ ଦିନେର ଦେଖା, କିନ୍ତୁ ଐ ଅଲ୍ଲ ସମୟେର ମଧ୍ୟେଇ ଏମନ ହେଲିଛି ଯେ ତାକେ (ଠାକୁରକେ) ମନେ ହତ ଯେମ ଏକ ଝାମେ ପଡ଼େଛି, କେମନ ବେଙ୍ଗାଦିବେର ମତ କଥା ବଲେଛି; ସମୁଖ ଥେକେ ମରେ ଏଲେଇ ମନେ ହ'ତ ଓରେ ବାପରେ କାର କାହେ ଗେଛିଲାମ । ୩୫୦ ପୃ

ଅମିଯବାଣୀ । ଶ୍ରୀଶିବନାଥ

...ଅପ୍ରାସାଙ୍ଗକ ହଟିଲେଓ ଏକଟା ସତ୍ୟ ଷଟନା ବଲାଛି । ଆମାର କୁର୍ବଦେବ ତଥନ ସିହଲାମ; ତିନି ସେଥାନେ ବସିଯା ତାହାର କିଛିମୁକ୍ରମେ ବସିଯା କୋନାଓ

এক সম্প্রদায়ের কর্মকৃতি সাধু গীতার সার—সর্বধর্মান পরিত্যজ্য মাঝেকং
শ্রণঃ অজঃ এই শ্লোকটির সমালোচনা করিতে নাগিনেন...সত্যকথা বলা
ধৰ্ম, অহিংসা ধৰ্ম শমদশ ইত্যাদি ধৰ্ম—এই সব ধৰ্ম পরিত্যাগ কর
যাঃ অর্থাৎ শ্রীকৃষ্ণের শরণাগত হও অর্থাৎ জাল, জুয়াচুরি, মিথ্যা কপটতা
আশ্চর্য করিয়াও শ্রীকৃষ্ণের শরণাগত হও, সব পাপই শ্রীকৃষ্ণ ক্ষম করিয়া
দিবেন ইহা শুনিয়া আমার শুভদেব উচ্চেঃস্থরে বলিয়া উঠিলেন—বা:
অতি অপূর্ব !

কোন সময় আমি একদল সন্ন্যাসীর মধ্যে গিয়া পড়িয়াছিলাম। তাহারা
সকলে সিদ্ধি ধাইয়া যশারিয়া নৌচে বসিয়া প্রাণারাম আরঞ্জ করিল। আমি
যশারিয়ার মধ্যে বসিয়া জগ ধ্যান করিব ভাবিয়াছিলাম কিন্তু শুনি আমার
চারিদিকে কেবল ভোঁস ভোঁস শব্দ হইতেছে কামারদের হাপরের মত।
চুলোর গেল আমার জগ ধ্যান।...সকালে উঠে জিজেস করায় কেউ কেউ
বললে, ২০১২৫ বৎসর ষাবৎ একপ করছে, কিন্তু কি যে লাভ হয়েছে বলতে
পারল না। তবে এমন অভ্যাস হয়ে গেছে যে এখন আর ছেড়ে দিতে
পারে না। ৩৫ পৃ

...কাশীতে শেষ রাতে উঠে রাস্তার চলছি, এমন সময় রাস্তার অপর পার
হতে “আঃ উঃ” এইরূপ যত্নগাঢ়চক শব্দ আসছে। শক্ষ্য করে গিয়ে দেখি, একটি
সন্ন্যাসী রাস্তায় পড়ে আছেন, হাতটা ফুলে কলাগাছ হয়ে গেছে। তৎক্ষণাৎ
তাকে রামকৃষ্ণমিশন হাসপাতালে নিয়ে যাওয়া হল। পুরান ছেঁড়া কৌপীন
ছাড়িয়ে নৃতন কাপড় পরাতে গেলে, সে কিছুতেই পুরান কৌপীন ছাড়তে রাজী
হল না। পরে দেখি গেল কৌপীনের ভিতর দুখানা দশ টাকার মোট রয়েছে।
১০৬ পৃ

আমার যখন এই অবস্থার আছি সেই রিঞ্জিন হানে, তখন এক দিন একটি
যুগ্মিত মন্ত্রক বাজক বঙ্গচারী আসিয়া হাজির। আমি তখন পাহাড় হইতে
নামিতেছিলাম, সে নৌচে দাঢ়াইয়া! কি ভাব ভক্তি—দেখিয়াই বলিয়া উঠিল,
আমি যাহাকে চাই সেই আপনি দয়া করিয়া আপনার সজ্ঞান কলন...ইত্যাদি
ভক্তির কথা! ভক্তির দোষ এত বাড়িয়া গেল, যে একদিন আমি একটু দূরে
বৃক্ষত্যাগ করিয়া আসিয়াছি দেখি সে ঐদিকে বাইতেছে। জানতাম পা

ଧୋଆଇଯାଇ ଲୋକେ ଚରଣମୂଳ ନେଇ, କିନ୍ତୁ ଆମ କିଛୁ ଦିଲ୍ଲାଓ ଯେ ଚରଣମୂଳ ନେଓୟା ଚଲେ ତା ଜାନତାମ ନା । ତାକେ ଅତି କଟେ ବାରପ କରା ଗେଲା । ତାକେ ଥାଇସେ ଦାଖିଯେ ନିଜେର କଷଳିଥାନା ପେତେ ଶୁତେ ଦିଲାମ । ସକାଳ ବେଳା ଉଠେ ଦେଖି ଦେଇଲେ ନେଇ, ତାହାକେ ସେ ବିଛାନା ଦେଓୟା ହେଲିଛିଲ, ତାହା ନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମାଦେଇ କମ୍ପେକଥାନା କୌପିନାଓ ଉଧାଓ ! ୧୧୦ ପୃଷ୍ଠା

ଆମ ଏକଟି ଲୋକେର ଜେଲ ହୁଏ । ମେ ଜେଲେ କଷଳ ମୁଡ଼ି ଦିଯେ ଶୁଭେ ଭାବତ, ଆମି ତ ମରେ ଗେଛି ଆମି କି କରେ ଥାବ ଦାବ । ଭାବତେ ଭାବତେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟାଇ ମେ ଥାଓୟା ଦାଓୟା ଛେଡେ ଦିଲେ ।...ଏକଜନ ବିଜ୍ଞ ଡାକ୍ତାର ଡାକ୍ତା ହଲ, ତିନି ସବ ଦେଖେ ଶୁଣେ, କୋଣ ଶୁଦ୍ଧେର ବ୍ୟବହାର ନା କରେ ନିଜେର ଚାକରକେ ରୋଗୀପାରେ ଶୋଆଇଯା ଦିଲେନ ଏବଂ ତାକେ ଶିଥାଇଯା ଦିଲେନ ମେଣ ଯେନ ଐ ପାଗଲଟାର ମତ କଷଳ ମୁଡ଼ି ଦିଯେ ବଲାତେ ଥାକେ, ଆସି ମରେ ଗେଛି ଆମି ମରେ ଗେଛି । ଏବାର ରୋଗୀ ଦେଖିଲ ତାର ଏକଟା ସାଥୀ ଜୁଟେଛେ । ତଥନ ଦୁଟି ମରାମାଝ୍ୟ ଏକଇ ଭାବେ ଦିନ କାଟାତେ ଲାଗଲ । ଆମେ ଆମେ ଡାକ୍ତାରେର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତ ଚାକରଟା ରୋଗୀର ସାଥେ ଶୁଖ ଦୁଃଖେର କଥା ବଲାତେ ଲାଗଲ । ଥାବାର ଦିଯେ ଗେଲେ ବଲାତୋ, ମରଲେ ଓ ଥାଓୟା ଚଲେ, ଚଲ ଥାଓୟା ସାକ । ଏହି ବଲେ ଦୁଇନ ଏକଟୁ ଏକଟୁ ଥେତ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଚାକର ବଲାତେ ଲାଗଲ—ଓହେ ମରଲେଓ ଚଲା ଯାଏ—ଚଲ ଆମରା ଏକଟୁ ହେଟେ ବେଡ଼ାଇ । ଏହିଭାବେ ଦୁଇନେ ଥାଓୟା ଦାଓୟା ଚଲାଫେରା କରାତେ ଲାଗଲ । ପରେ ଏକଦିନ ଚାକର ବଲାଜେ, ଓହେ ଆମିଓ ମରି ନାହିଁ, ତୁମିଓ ମର ନାହିଁ । ରୋଗୀ ତଥନ ବଲାଜେ, ହାଁବା ହେ ତାଇତୋ ଆମିଓ ମରି ନାହିଁ ତୁମିଓ ମର ନାହିଁ । ୧୧୬ ପୃଷ୍ଠା

ଏକ ସ୍ୱର୍ଗି ଜଗ ଧ୍ୟାନ କରିତେ ସମ୍ମାନ କିଛୁତେଇ ତମୟ ହଇତେ ପାରେ ନା । ଗୁରୁ ତାକେ ବଲାଲେନ, ତୋମାର ସେ ବଞ୍ଚ ଅତି ଶ୍ରୀ ତାହାଇ ଧ୍ୟାନ କର । ତାର ଶ୍ରୀ ଛିଲ ଏକଟି ମହିଷୀ ! ମେ ମହିଷୀର କଥା ଭାବତେ ଜାଗିଲ ଏବଂ ଭାବତେ ଭାବତେ ଏତ ତମୟ ହଇଯା ଗେଲ, ଯେ ଗୁରୁ ତାହାକେ ସରେ ଆସିଲେ ଆଜ୍ଞା କରିଲେ, ବଜିଯା ଉଠିଲ, ଆମି କି କରେ ବାହିରେ ଆସିବୋ, ଆମାର ଶିଂ ଦୁଟୋ ଯେ ମଞ୍ଚ ବଢ଼ ଦୂରଜାମ ଠେକେ ଥାବେ ସେ । ମେ ମହିଷୀର ଭାବନାର ଏମନ ତମୟ ହଇଯା ଗିରାଛିଲ—ସେ ତାହାର ଅନ୍ତର ହଇତେ ମହୁୟ ସଂକ୍ଷାର ମୁଛିଯା ଗିରାଛିଲ । ୧୪୩ ପୃଷ୍ଠା
ମାଧୁ ନାଗମହାଶ୍ଵର

ନାଗମହାଶ୍ଵର ବାଟିର ପାର୍ଦେର ଏକଥାନି ଜୁବିତେ ତାହାର ଭଣୀ ଜାରଦାମଣି

একটি লাউগাছ লাগাইয়াছিলেন। গাছটি বেশ সতেজ হইয়া উঠিতেছিল। একদিন গাছের কাছে পাড়ার কোন লোক গুরু বাঁধিয়া দিয়া যায়। কিন্তু দড়িটি এত ছোট করিয়া বাঁধিয়াছিল যে, গাভী লাউগাছটির লোভে বারবার তাহার সরিধানে থাইবার চেষ্টা করিলেও কিছুতেই ক্রতৃকার্য হইতে দেখিয়া—খাওয়া, খাও বলিয়া তাহার দড়িটি খুলিয়া দিলেন। গাভী মনের সাধে লাউগাছ থাইতে লাগিল। দীন দয়াল অবাক হইয়া পুত্রের কার্য দেখিলেন, তারপর ভৎসনা করিয়া বলিলেন, নিজে তো উপাঞ্জন কর না সংসারের শাহাতে হিত হয় সেকেপ করা দূরে থাক—একপ অনিষ্ট করা কেন ? ৪৫ পৃ

ডাঙ্গারী ছেড়ে দিয়ে তো বস্তি, এগুলি কি করে দিন কাটাবি !

নাগমহাশয়—যা হয় ভগবান করবেন !

দীনদয়াল—ইঝা তা জানি, এখন আংটো হয়ে চলোব, আর ব্যাঁও থেঁয়ে থাকবি।

নাগমহাশয় আর কোন উত্তর করিলেন না ; পরিধেয় বস্ত্রপরিক্ষ্যাগ করিয়া, উঠানে একটি শুভ ব্যাঁও পার্ডয়াছিল, তাহা কুড়াইয়া আনিয়া থাইতে থাইতে পিতাকে বলিলেন, এক্ষণে আপনার দুই আঙ্গাটি প্রতিপালন করিলাম। খাওয়া পরার জন্য আর চিন্তা করিবেন না। ৪৬ পৃ

নারায়ণগঞ্জের কোন বিশিষ্ট ভদ্রলোক একদিন নাগমহাশয়ের শুভ্যবাটিতে বসিয়া শ্রীরামকৃষ্ণের কথায় কতকগুলি অথথা দোষারোপ করেন। নাগমহাশয় (সেখানে ছিলেন) অতি বিনীতভাবে তাহাকে নিরস্ত হইতে বলিলেন ; কিন্তু তিনি যথই বিনয় করিতে লাগিলেন, লোকটির বাক্য ততই উচ্ছুল হইয়া উঠিতে লাগিল।...নাগমহাশয়ের চক্ষু দিয়া অগ্নি শূলিঙ্গ বাহির হইতে লাগিল, কেোধে জ্বান শৃঙ্খ হইয়া লোকটির পৃষ্ঠে পাতুকাবাত করিতে করিতে বলিলেন, বেরোও শালা এখান থেকে এখানে বসে ঠাবুরেননিম্ব !...গিরিশবাবু এই ঘটনা শুনিয়া নাগমহাশয় কলিকাতায় আসিলে জিজ্ঞাসা করেন শাপনি ত জুতো পরেন না, তা তাকে মারতে জুতো পেলেন কোথায়...নাগমহাশয় বলিলেন, কেন তার জুতা দিয়েই তাকে মারলাম ! ৬১ পৃ

নাগমহাশয় কখন চাকর রাখিতেন না। তিনি দেশে ধাক্কিতে লোক নিষ্ক্রি-

କରିଯା ଗୃହସଂକ୍ଷାର କରିବାର ଜୋ ଛିଲ ନା । ନାଗମହାଶୟ ସଥଳ ହାନାନ୍ତରେ ଥାକିତେନ, ମାତାଠାକୁରାନ୍ତି ମେହି ସମୟ ଜଙ୍ଗଳ କାଟାଇଯା, ଚାଲ ଛାଓଯାଇଯା ଗୃହସଂକ୍ଷାର କରାଇଯା ରାଖିତେନ । ଏକବାର ନାଗମହାଶୟ ଦୀର୍ଘକାଳ ଦେଶେ ଥାକାଯ ତାହାର ସମ୍ପଦ ସରଗୁଣି ଅଧ୍ୟବହାର୍ତ୍ତ ହଇଯା ପଡ଼ିଯାଇଛି, ଚାଲ ଦିଯା ଜଳ ପଡ଼ିତ । ଘର ନୂତନ କରିଯା ଛାଓଯାଇବାର ଜଣ୍ଠ ମାତାଠାକୁରାନ୍ତି ଏକଜନ ସରାନ୍ତି ନିୟୁକ୍ତ କରିଲେନ । ସରାନ୍ତି ବାଟିତେ ପ୍ରବେଶ କରିବାମାତ୍ର ନାଗମହାଶୟ, ହାଯ ହାସ କରିତେ ଲାଗିଲେନ, ତାହାକେ ସମାଇୟା ! ତାମାକ ମାଜିଯା ଦିଲେନ । କିଛୁକଣ ପରେ ସରାନ୍ତି ଚାଲେ ଉଠିଯା କାହିଁ କରିତେ ଆଶ୍ଵତ୍ତ କରିଲ । ହାସ ହାସ କରିତେ କରିତେ ନାଗମହାଶୟ ତୋହାକେ ନାମିଯା ଆସିତେ ବଲିଲେନ, ବିନର କରିତେ ଲାଗିଲେନ, କିନ୍ତୁ ସରାନ୍ତି କିଛୁତେଇ ନାମିଲ ନା । ତଥନ ଆର ନାଗମହାଶୟ ହିନ୍ଦ ଥାକିତେ ପାରିଲେନ ନା, କପାଳେ କରାବାତ କରିତେ ବଲିଲେନ, ହାୟ ଠାକୁର ତୁମି କେବ ଆମାୟ ଏହି ଗୃହସାଞ୍ଚମେ ଥାକିତେ ଆଦେଶ କରିଯା ଗେଲେ, ଆମାର ସ୍ଵର୍ଗେର ଜଣ୍ଠ ଅଣ୍ଠ ଲୋକ ଥାଟିବେ ଇହା ଆମାକେ ଦେଖିତେ ହଇଲ । ଧିକ ଏ ସଂସାରାଞ୍ଚମେ । ତୋହାର ଏହି ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖିଯା ସରାନ୍ତି ନାମିଯା ଆସିଲ । ସେ ନାମିବାମାତ୍ର ନାଗମହାଶୟ ଆବାର ତାମାକ ମାଜିଯା ଦିଯା ତାହାକେ ବାତାସ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ୨୯ ପୃ

ଶ୍ରୀମଦ୍ ବିବେକାନନ୍ଦ ସାମ୍ରାଜୀର ଝାଁବନେର ସଟନାବଳୀ । ମହେନନ୍ଦ ଦତ୍ତ

ତୋହାର (ଶ୍ରୀମହାରାଜ) ଏକଟି ପ୍ରିୟ ଜିନିଷ ଛିଲ — କୋଚା ଲଙ୍କା ଦିଯେ ମୁଡି ଥାଇତେ ତିନି ବଡ଼ ଭାଲ ବାସିତେନ । ଏକବାର କରିଯା ମୁଡି ମୁଖେ ଦିତେଛେନ, ଆଜ ଏକବାର କରିଯା କୋଚା ଲଙ୍କାଯ କାପଡ଼ ଦିତେଛେନ, ସଥଳ ଦୁଇ ଚକ୍ର ଜଳ ତଥନ ତୋର କୋଚା ଲଙ୍କା ଥାନ୍ଦା ସାଧ୍ୟତ୍ତ ହଇତ । ୨୯ ପୃ

ବୀବୁରାମ ମହାରାଜ ବରାନ୍ଦନଗର ମାଠେ ଯେମନ ସାଧନ ଭଜନ କରିତେନ, ଆଲମ-ବାଜାର ମଠେ ତତୋଧିକ ସାଧନଭଜନ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ଅମେକଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଆହାରେର ପର ମାଥାର ଗାମଛାଗାନି ଢାଳୁ ଦିଯା କୋଚରେ କାପଡ଼ଗାନି ଗାୟେ ଦିଯା ତିନି ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରେ ପିଲା ପଞ୍ଚବଟିତେ ବସିଯା ଜପ କରିତେନ ଏବଂ ବିକେଳ ବେଳା ଫିରିଯା ଆସିତେନ । ବୀବୁରାମ ମହାରାଜ ଏମମଯ ଐଗରିକବସନ ପରିଧାନ କରିତେନ ନା, ସାଦା କାପଡ଼ ପରିତେନ ଏବଂ ସଙ୍ଗ୍ୟାସୀର ବାହିକ ଚିହ୍ନ ରାଖିତେନ ନା । କାହିଁ ବେଦାନ୍ତୀ ଅତି ସତର୍କ ଲୋକ, ବାହିରେ ସିଂଡ଼ିର କାଛେ ରାଷ୍ଟ୍ରାର ଦିକେ ସେ ଜୋନାଟି ଛିଲ ସେଇଥାନ ଥେକେ ବୀବୁରାମ ମହାରାଜଙ୍କେ ବାହିର ହଇତେ ଦେଖିଯା ବଲିତେନ, ବୀବୁରାମ ଏବାର ଚରା କରତେ ବେଙ୍ଗଳ, ଆମ କି—ଦିନ କାଟିଯେ ଆସିବେ ! ୪୬ ପୃ

একদিন বাবুরাম মহারাজ বর্তমান লেখকের সহিত চৈতন্যচরিতামৃত সমষ্টে নানাবিধি কথা কহিতে লাগিলেন। প্রসঙ্গক্রমে কথা উঠিল যে চৈতন্য মহাপ্রভু বরাহনগরে আসিয়াছিলেন। হঠাৎ দুইজনের ইচ্ছা হইল যে, সেই ছানটি দর্শন ও প্রণাম করিয়া আসে... দুইজনে দুপুরবেলা রৌদ্রে অনেক যুবিয়া ও ছানটি আবিক্ষার করিতে পারিলেন না। অবশ্যে ক্লান্ত হইয়া মণি মলিকের গঙ্গা ধারের বাগান ‘তটিনী কুটিরে’ প্রবেশ করিলেন। ভাগাক্রমে মণি মলিক সেদিন বাগানে গঙ্গার ধারের বৈঠকখানা ঘরে উপস্থিত ছিলেন। বাবুরাম মহারাজের সহিত অনেক কথাবার্তা হইতে লাগিল। মণি মলিক বলিলেন, আমরা সংসারী লোক—তোগ বিলাসে থাকি আমাদের আবার মুক্তি কোথায় হবে? আর আপনারা সাধু সন্ধ্যাসী—যেন কামধেশু, সামাজ জটেবুড়ি (জড়িবুটি) খেয়ে অস্তুত দুধ দিয়ে থাকেন। জটে বুড়ির কথা শুনিয়া উভয়ের হাসিতে পেট ফুলিয়া উঠিল। ৪১ পৃ

একদিন শীতকালের প্রথমে বাবুরাম মহারাজ বর্তমান লেখককে সঙ্গে লইয়া আলমবাজারের গ্রামের ভিতর বেড়াইতে যাইলেন। পথে যাইতে যাইতে তিনি খুব ডগ্যাল হইয়া শ্রীশ্রীরামকৃষ্ণদেবের কথা কহিতেছিলেন। পথিমধ্যে একখানি গোলপাতার ঘরের ঢালে জাউ ও জাউডগা দেখিতে পাইলেন। বর্তমান লেখক বলিলেন, ডগাণ্ডলি যেন ল ল কচে, জাউডগা ভাতে দিয়ে খেতে বড় ভাল লাগে। বাবুরাম মহারাজ এত সরল ও অমাস্তিক প্রকৃতির লোক ছিলেন যে, এই কথা শুনিয়া নিঃসঙ্কোচে সেই গোল পাতার বাঢ়ীতে চুকিয়া প্রোটা স্তোলোককে বলিলেন, আর তোমাদের জাউডগা বেশ হয়েছে, আমাদের কিছু দাও—আমরা ভাত দিয়ে থাব! তিনি এমন সরল ও মিষ্টি বাকেয় কথা শুলি কহিলেন যে স্তোলোকটি অতি আগ্রহে ব্যস্ত সমস্ত হইয়া জাউডগা কাটিয়া বাবুরাম মহারাজকে দিলেন। ৪১ পৃ

চৌধুরী মহাশয় আলমবাজারের মঠে আসিলে যোগেন মহারাজের পিতা বলিয়া সকলেই তাঁহাকে বিশেষ সশ্রান্ত কঢ়িতেন। তিনি আসিয়াই প্রথমে শুক্র করিতেন, আর আমার বেঁচে শুখ নাই, বাপের নামে বেটা'র পরিচয় হয়, আর আমার কিনা বেটার নামে বাপের পরিচয়! যেন নন্দ ঘোষের দশা নন্দের বেটা কেউ ত বলে না, কেউর বাপ নন্দই সকলে বলে থাকে। আর আমি

ବେଦାନେ ଯାଇ ସେଥାନେ ସୋଗେର ବାପ ବଲେ ସକଳେ ସଞ୍ଚାନ କରେ ଆର ଆମାର ବେଟା
ସୋଗେ କେଡ଼ ବଲେ ନା । ଏକେହି ବଲେ ପୋଡ଼ା କପାଳ । ୫୫ ପୃ

କୋତୁକ ରହଣ୍ଡେ ଶର୍ଵମହାରାଜ ବିଶେଷ ପାଇଦଶୀ ଛିଲେନ । ଏକଦିନ ସକଳେ
ଗଜପ୍ରାନ୍ତ କରିଯା ଘଠେର ଦିକେ ଫିରିଯା ଆସିତେଛିଲେନ ଏମନ ସମୟ ଏକଟା ଗଜ
ଏକ ହାନ ହିତେ ଅପର ଏକ ହାନେ ଗିଯା ଶୁଇଯା ରହିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେଥକ,
ବଲିଲେନ “ଏହି ବୁଧଟ ଏହି ବାଡ଼ିରିଇ ହିବେ କାରଣ ଏହି ହାନଟା ଓର ଅଭ୍ୟନ୍ତହାନ
ବଲିଯା ଏଇଥାନେ ଶୁଇଯା ରହିଲ ।” ଶର୍ଵ ମହାରାଜ କିଞ୍ଚିତ ହାନ୍ତ କରିଯା ବଲିଲେନ
“ଠିକ ବଲେଚ—ଏଟା ଠିକ ମାତାଳ ଓ ଶୁଲିଖୋରେ ହାନ ନିର୍ଜେ ! ତବେ ଏକଟା
ଗଲ୍ଲ ବଲି ଶୋନ” ଏହି ବଲିଯା ତିନି ଏକ ଗଲ୍ଲ ବଲିତେ ମୁକ୍ତ କରିଲେନ, ଦେଖ
ହିଁ ବକ୍ର—ଏକ ମାତାଳ ଓ ଏକ ଶୁଲିଖୋର ରାନ୍ତାୟ ଯାଇତେ ଯାଇତେ ଏକ
ହାଲୁଇକରେର ଦୋକାନେ ଗିଯା ଥାବାର କିମିଲ । ହାଲୁଇକରେର ଦୋକାନେ
ତଥନ ଭାଙ୍ଗାନ ପଯସା ଛିଲ ନା । ମେଇଜନ୍ତ ଛୟ ଆନା ଥାବାର କିମିଯା ଦଶ ଆନା
ପଯସା ପରଦିନ ଆସିଯା ଲାଇବେ ହିଯା କରିଲ । ଉଭୟେ ଖାନିକ ଦୂର ଚଲିଯା ଗେଲେ,
ଶୁଲିଖୋର ବଜିଲ, ଭାଇ, ହାନଟ ନିର୍ଜେ କରିଯା ଯାଇତେ ହିବେ । ଫିରିଯା ଆସିଯା
ଦେଖିଲ ଯେ ଏକଟା ସାଦା ସାଡା ଦୋକାନେର ସାମନେ ଶୁଇଯା ଆଛେ । ଶୁଲିଖୋରଟି
ବଜିଲ, ଠିକ ହରେଛେ, ଏକଟା ସାଦା ସାଡା ଶୁରୁ ଥାକେ, ଓହି ହଲ ଠିକ ଚିହ୍ନ । ପରଦିନ
ସନ୍ଧ୍ୟାର ସମୟ ଉଭୟେ ନେଶା କରିଯା ଦଶ ଆନା ପଯସା ଆଦ୍ୟ କରିତେ ଆସିଯାଏ ।
ସଟନାକ୍ରମେ ସାଦା ସାଡା ଶୁରୁ ଏକ ଅନ୍ଧା ଦାଢ଼ିଓୟାଳା ଦର୍ଜିର ଦୋକାନେର ସମ୍ମଥେ ଶୁଇଯା
ଆଏ, ଉଭୟେ ଯାଇଯା ଲଥା ଦାଢ଼ିଓୟାଳା ଦର୍ଜିକେ ତହିତଥା—ଦଶ ଆନା ପଯସା
ଦାଓ । ଦୋକାନ ତ ଭୁଲ ହୁଏ ନାହିଁ ପ୍ରମାଣ ତ ଠିକଇ ରହିଯାଏ କାରଣ ସେଇ ସାଦା
ସାଡା ସମ୍ମଥେ ଶୁଇଯା ଆଏ । ଶୁଲିଖୋର ବଜାଟି ବଜିଲ, କି ବାବା, ଦଶଗଣୀ ପଯସା
ଫାଁକି ଦେବାର ଜଣ ଏକେବାରେ ଭୋଲ ଫିରିଯେଛ ? କାଳ ଛିଲେ ହାଲୁଇକର ଆର
ଆଜ ହଲେ ଦର୍ଜି, ଆର ବାବା ରାମାୟାତି ଦାଢ଼ି ଗଜିଯେ ଫେଲେ । ଏଥନ୍ତ ତାର ସାକ୍ଷୀ
ସାଦା ସାଡା ଶୁରୁ ରହେଛେ—ଶୁଲି ଥାଇ ବଲେ ମନେ କରୋନା ବାବା ଆମାର ଭୁଲ
ହୁୟେଛେ । / ୧୩-୧୪ ପୃ

କାଶୀଧାରେ ୨୦ ବନ୍ଦରେରେ ଅଧିକ ଏକ ବୃକ୍ଷ ବ୍ରାକ୍ଷଣ ବାସ କରିତେନ । ଚକ୍ର ନାହିଁ,
ମୃଣିତୀନ କେବଳ ଥାସ ପ୍ରଶାସ ଆଏ । ସକଳେ ତାହାକେ ବାହିରେ ବାହିର କରିଯା
ଏକଥାନି ପିଂଡିତେ ବନାଇଯା ଆମ ଏକଥାନି ପିଂଡେ ପିଠେ ଠେସ ଦିଲ୍ଲୀ ମୋଜେ

ৱাখিয়া তাহার আভীয়ৱা চলিয়া থাইতেন। কুলীন ব্রাহ্মণ, বহু বিবাহ কৱিয়াছিলেন এবং নামঙ্গলি পাছে বিস্তৃত হন, সেইজন্ত একখানি খাতায় লিখিয়া রাখিয়াছিলেন। ‘বুদ্ধের বিবাহ’ মানে ছিল অর্থ উপাঞ্জন। কালী বেদাঞ্জলী ইহারা অল্পবয়সী ও অপৰ সকলে যাইয়া দেহ জীৰ্ণ শীৰ্ণ বৃদ্ধকে বলিতেন, একটা বে কৱিবে ! ভাল সমষ্ট আছে। বৃক্ষ ক্ষীণ অস্পষ্ট স্বরে বলিতেন, কত দেবে ? তাহা শুনিয়া সকলে সময়োপৰ্যোগী গালিগালাজ দিয়া তাহাকে বলিতেন, খাট দেবে, কাঠ দেবে, পঁয়াকাটি দেবে ? কিন্তু বৃদ্ধটি শুনিতে না পাইয়া পুনঃ পুনঃ বলিতেন, কত দেবে ? আৱ কালীবেদাঞ্জলী এবং অন্যান্য ব্যক্তিৱাও বলিতেন খাট দেবে, কাঠ দেবে, পঁয়াকাটি দেবে ; আৱ কিছু দেবে না ? বৃক্ষ বলিত।

১৩৩ পৃ

নরেন্দ্ৰনাথ অতিশয় তামাকপ্ৰিয় ছিলেন এবং বহুবার থাইতেন। পথে ঘুৱিয়া ঘূৱিয়া বেড়াইয়া তামাক থাইতে অস্তুবিধি হওয়ায় নরেন্দ্ৰনাথ চটিয়া থাইলেন। একদিন একহানে রাত্রি থাপন কৱিলেন। শৱৎ মহারাজ নরেন্দ্ৰনাথেৰ জন্ত একটু দাকাটা তামাক ও কক্ষে সঙ্গে রাখিতেন। নরেন্দ্ৰনাথেৰ তামাক থাওয়াৰ অস্তুবিধি হওয়াৰ জন্ত কোধে তামাক ও কক্ষে টানিয়া ছুঁড়িয়া ফেলিয়া দিলেন—কঙ্কটা ভাঙিয়া গেল। মহা-বৈৱাঙ্গ্য, তামাক আৱ থাইবেন না। শৱৎ মহারাজেৰ একশিৱা ফুলিয়াছিল এই জন্ত তিনি সেই হানটিতে দোকাপাতা দিয়া বাধিয়া রাখিয়াছিলেন। কিছুক্ষণ পৱে শৱৎমহারাজও (গ্ৰি) দোকাপাতা টানিয়া ফেলিয়া দিয়াছিলেন। সকলেই রাত্রিতে শুইয়া রহিলেন। খানিক রাত্রে নরেন্দ্ৰনাথ উঠিয়া বালকেৱ মতন আৰুৱ ধৰিলেন, শৱৎ তামাক থাওয়া শৱৎ তামাক থাওয়া। শৱৎমহারাজও বলিতে জাগিলেন, এখন তামাক কোথাৱ পাৰ ? তুমি বললে, তামাক আৱ থাব না, টেনে সে সব ত ফেলে দিয়েছ তাতে কক্ষে ভেলে গেছে। নরেন্দ্ৰনাথ বলিলেন, দুঃখালা আৱে তখন বলেছিলাম এখন কি তাৱ ? আৱে থোঁজনা সে মৰঞ্গলো কোথাৱ পড়ে আছে। শৱৎমহারাজ তখন হাসিতে হাসিতে অক্ষকারে চারিহিকে হাত বুজাইতে বুলাইতে সেই ভাঙা কোক্ষটা পাইলেন। শৱৎমহারাজ তখন নরেন্দ্ৰনাথকে বলিলেন, এই নাৰ তোমাৱ ভাঙা কোক্ষটা পেয়েছি, তামাক

আর কোথায় (১৫০) পাব? নরেন্দ্রনাথ তখন বলিলেন আরে তোর মেই পায়েয়ে বাঁধা দোকাণগুলো কোথায় খুঁজে দেখ না। অবশ্যে সেই দোকানাভাগুলি হাতড়ে হাতড়ে খুঁজে পেয়ে হাতে রোগড়ে কোক্ষেতে ভরে দেশলাই জেলে একটু আশুন করে দুই জনে হাতে করে সেই ভাঙ্গা কঙ্কেতে টান ঘারতে লাগলেন...। ১৪৩ পৃ

হচ্ছ মুখুজ্জে দক্ষিণের কালীবাড়ী ত্যাগ করিয়া অস্ত্র কিছুদিন কাঞ্জ কর্ম করিয়াছিলেন। তাহার পর কাকুড়গাছি রামচন্দ্রদের ঘোগোষ্ঠানে পুঁজারী নিযুক্ত হন কিন্তু নানা কারণবশতঃ সেই কার্য হইতে তাহাকে অপসারিত করা হইয়াছিল। তাহাঙ পর তিনি তসরের কাপড়ের পুঁটলি লইয়া পরিচিত বাড়ীতে বিক্রয় করিয়া বেড়াইতেন। একদিন কাপড়ের পুঁটলি লইয়া আলমবাজারের মঠের সম্মুখ দিয়া বেজা ৩০টা ১০টাৰ সময় যাইতেছিলেন—হঠাৎ তাহার মঠে একবার তামাক খাইয়া যাইতে ইচ্ছা হইল, তিনি বড় ঘৰটিতে পুঁটলিটি রাখিয়া ভিতর বাড়ীতে আসিয়া ঠাকুর প্রণাম করিয়া শিবানন্দ স্বামীর কাছে তামাক খাইতে গেলেন। শিবানন্দ স্বামী তখন ভিতর বাড়ীর দক্ষিণ দিকের বারান্দায় ও পূর্বদিকের কাঁকা ছাতের সন্দেহলে বসিয়া একটি ঢোট ছ'কায় তামাক খাইতেছিলেন। নিরঞ্জন মহারাজ পূর্বদিকের খোলা ছাত ও ঠাকুরের তাঁড়ারের দুর্বারের কাছে দাঢ়াইয়া বলিলেন, কি মুখুজ্জে! কেমন আছ? হচ্ছ মুখুজ্জে বলিলেন, আর দাদা—মরে আছি, আর কি সেদিন আছে? মাঝা গেছেন, তার সঙ্গে আমার প্রাণও চলে গেছে; খালি দেখটা ঘুরে ঘুরে বেড়াচ্ছে—তবে পেটটা ত আছে; তাই কিছু চেষ্টা কর্তে হয়।

শিবানন্দ স্বামীর হাত থেকে ছ'কাটি লইয়া হচ্ছ মুখুজ্জে উপু হইয়া বসিয়া বার কতক তামাক টানিলেন। শিবানন্দ স্বামী বলিলেন, হঁ। হে মুখুজ্জে, তিনি যখন কেশববাবুর বাড়ীতে গিয়েছিলেন, তুমি ত সঙ্গে ছিলে—কি সব হয়েছিল একবার বলত। হচ্ছ মুখুজ্জে বলিতে লাগিলেন, একটা গাড়ী ক'রে মাঝার সঙ্গে আমি ক্যাশব বাবুর বাড়ী চ'লিমাম। গাড়িতে আমি আমাকে বলিতে লাগিলাম, ক্যাশব বাবু বড় মানুষ, বড় লোক তার বাড়ীতে গিয়ে তুমি এমন বেফাঁশ এলোমেলো কথা বল কেন? তুমি

বড়'—'। এই রকম বলিতে বলিতে গাড়িতে চলিয়াম। মামা তখন একথানা জাল পেড়ে ধূতি পরে আছেন। ক্যাশববাবুর বাড়ীতে গাড়ী পৌছলে যত্ন ক'রে তাহারা ক্যাশববাবুর দরে জেয়ে গেল। ক্যাশববাবু বন্ধ করিয়া অগ্রসর হইয়া মামাকে বসাইতে গেলে মামা বলিতে জাগিলেন, ও ক্যাশব আমি তোমায় কি বলেছি? হহু তাই পথে আমার বোকছিল আর আমায় এই কথা বলে ('—') গাল দিচ্ছিল। ক্যাশববাবুর কাছে তখন জনকতক লোক বসেছিল, ক্যাশববাবু আহ্লাদ করিয়া হাসিতে হাসিতে জিজ্ঞাসা করিলেন, হহু আপনাকে রাস্তায় কি বলে গাল দিয়েছে। মামা আবার সেই কথাটি বলিলেন তখন ক্যাশববাবু উচ্চেঃস্থরে হাসিতে জাগিলেন আবার একটু পরে জিজ্ঞাসা বলেন, হহু আপনাকে কি বলে গাল দিয়েছে? মামা আবার সেই কথাটি বলেন। ক্যাশববাবু আরও উচ্চেঃস্থরে হাসিতে জাগিলেন। মামার সরল গ্রাম্য কথা ক্যাশববাবুর কর্ণে ধেন অস্তুত বর্ণণ করিতে জাগিল আর সকলেই উচ্চেঃস্থরে হাস্ত করিতে জাগিলেন। তারপর ক্যাশববাবু আনন্দ ও কৌতুকচলে জিজ্ঞাসা করেন, আজকে কি মনে করে এসেছেন? মামা বলিলেন, ক্যাশবের মন ভোলাতে এই দৃতীগিরি করবো বলে এসেছি। এই বলিয়া তাহার পরণের জালপেড়ে কাপড়খানি মাথার বোমটার মত দিয়া দৃতী সাজিলেন, এবং ক্যাশববাবুর মুখের কাছে হাত নেঞ্চে দৃতী সংবাদ গাহিতে জাগিলেন। ক্যাশববাবু আনন্দে উলসিত হইয়া তাড়াতাড়ি খোল লইয়া নিজেই বাজাইতে জাগিলেন আর মামা নৃত্য করিয়া দৃতী সংবাদ গাহিতে জাগিলেন। ৫৫-৫৭ পৃ.

১৮৯৫ সালে তিনি (হহু মুখুজ্জে) দক্ষিণেশ্বরে উৎসব দর্শন করিতে আসিয়াছিলেন। দুঃখ করিয়া তিনি একটি কথা বলিয়াছিলেন, যখন কেউ আসেনি তখন আমি মামার এত করে সেবা করেছিলুম কিন্তু এখন আমায় কেউ পোছে না। বেড়ালটা একবার দুধে মুখ দিয়েছে বলে তাকে কি বাড়ী থেকে তাড়িয়ে দেব। ৫৮ পৃ.

প্রতন্ত্র গিরিশবাবু স্বতন্ত্র তাব...তিনি একটি জটাধারীর গল্প আশঙ্ক করিলেন, দেখ একদিন দুপুরবেলায় একটা জটাধারী ছাই মাথা চিমুটে হাতে সন্ধ্যাসী এসে আমাদের ঠাকুর দালানে বসিল। সন্ধ্যাসী দেখলেই ত মেঘেদের হাত দেখান

আছেই। আমি বৈঠকখানার ঘরের দোরটা ভেজিয়ে দিয়ে কি বলে শুনতে লাগলুম। যি মাগি—সে বাড়ীর সব কথা আগেই তাকে বলে দিয়ে গেল। সন্ধ্যাসী গণৎকার তখন ত কৃতবিষ্ট। বাড়ীর মেয়েরা এসে যেমনি হাত দেখায় আর সন্ধ্যাসী অমনি পট পট করে সব বলে দেয়। আমার ত রাগে গা গস্স গস্স করতে লাগলো। চূপ করে খানিকক্ষণ তাকিয়ার চেসান দিয়ে শয়ে রাইলুম। বৰ্থন বুৰালুম মেয়েরা সব বাড়ীর ভেতরে চলে গেছে তখন আমি নেমে এলুম। এসে ঠাকুরদালানের সম্মুখের করবিগাছের গোটাকতক ডাল ভেঙ্গে নিয়ে এই আর কি সন্ধ্যাসীকে যার আর তাড়া। সন্ধ্যাসীও যত গালি দিয়ে পালাতে থাকে আমি তত করবিগাছের ডাল নিয়ে যাইতে সুস্ক কল্প। এই কথা বলিতে বলিতে তিনি এত উত্তেজিত হয়ে উঠেছিলেন যে তৎক্ষণাৎ সন্ধ্যাসীর পলায়ন কৃতী কৃতী বর্ণনা করিতে লাগিলেন। ৬৪-৬৫ পৃ

একদিন গিয়িশবাবু বজরামবাবুর ঘরটিতে বসিয়া বলিতে লাগিলেন, দেখ আমাদের একটা ছোড়া উড়ে চাকুরছিল। কলতলাটা পেছল ছিল, সেখানে গিয়ে ধূপ করে সে পড়ে যাও—তাইতে তার ডান হাতটা ঘচকে গিয়ে বড় বস্ত্রণা হল ও ফুলে উঠল। উড়ে ছোড়াটা কাদতে লাগল। আমি বল্লম, তুই এই টাকাটা নে—নিয়ে এক টাকার জিলিপি কিনে দক্ষিণেখরে চলে যা। সেখানে এক সাধু আছে, তার কাছে খবরটা দিয়ে বলবি যে, আমার হাত ভেঙ্গে গেছে, আপনি হাত বুলাইয়া জায়গাটা ভাল করে দিন। চাকুরটাও ঠিক সেইরূপ করে। ফিরে এলে আমি জিজ্ঞাসা কল্প কিরে সাধু কি বলে? চাকুরটা বলে, সাধু বলে ভাল হয়ে থাবে। কিন্তু তখনও তোর হাতের হাড়টা বেঁকে রয়েছে, আর কিছু ফুলেও রয়েছে, আমি বল্লম সাধু যখন বলেছে তখন তার নিশ্চয়ই ভাল হবে যা ভয় করিস না। তাহার পরদিন যখন সে কলতলায় গেছে, আবার পা পিছলে ধূপকরে পড়ে গেছে আর যেমনি পড়ে ষাওয়া ওমনি যে হাতের গাঁটটা বেঁকে গেছলো সেটা ঠিক বসে পোড়লো। আহ্লাদ করে আমায় এসে দেখালো। আমি বল্লম, দেখলি সাধুর কথা কেমন ঠিক হয়! ৬৬-৬৭ পৃ

...শোগেন মহারাজ ও বর্তমান লেখক বজরামবাবুর বাড়ীর ছোট ঘরটিতে বসিয়া আছেন,...বেলা চারিটা বা সাড়ে চারিটার সময় উপেন মুখজ্জ্য আসিয়া উপহিত হইলেন...উপেন মুখজ্জ্য আহ্লাদ করিয়া বলিলেন, যে তিনি ১৩০০০

ଟାକା ୧ ଦିନୀ ଏକଥାନି ବାଡ଼ୀ କିମେଛେନ ଆର ମେଇ ସ୍ଵର୍ଗରାଟି ଯୋଗେନ ମହାରାଜଙ୍କେ ଦିବାର ଜଞ୍ଚ ଆସିଯାଇଲେ, ଉପେନ ମୁଖୁଜ୍ଜ୍ୟ ଯୋଗେନ ମହାରାଜଙ୍କେ ଶୁଭର ମତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି କରିଲେ । ... ଯୋଗେନ ମହାରାଜ ତାହା ଶୁନିଯା ଶୁବ ଆନନ୍ଦିତ ହଇଲେନ ! ଉପେନ ମୁଖୁଜ୍ଜ୍ୟ ସିଲିନେ, ଆର ଓ ହାଜାର ଦୁଇ ଟାକା ବାଡ଼ୀଟା ମେରାମତ କରିଲେ ଲାଗିବେ । ଯୋଗେନ ମହାରାଜ ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାର କାହିଁ ଥେକେ ଚାରଟେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାନତୂରୀ ଆନିଯା ଉପେନ ମୁଖୁଜ୍ଜ୍ୟଙ୍କେ ଥାଇତେ ଦିନୀ ଏକ ଫ୍ଲାସ ଜଳ ଓ ଏକଟା ପାନ ଦିଲେନ । ... ପରେ ତିନି ଚଲିଯା ଗଲେନ । ଯୋଗେନ ମହାରାଜ ତଥନ ହସିତ ହଇଯା ସାମନେର ବାବାନ୍ଦାୟ ପାଇଚାରି କରିଲେ କୌତୁକଙ୍କଳେ ଡାନ ହାତେର ତର୍ଜନୀ ନାଡ଼ିତେ ନାଡ଼ିତେ ବଲିଲେନ, ଦେଖି ଶ୍ୟାଳା, ଆଶୀର୍ବାଦ ଫଳେ କି ନା ? ତୁଇ ଶ୍ୟାଳା ତ ଆମାୟ ମାନବିନି, ଶ୍ୟାଳା ନିଜେର ଗୋଁସେତେଇ ଚଲବି । ଦେଖ, ଶ୍ୟାଳା ଉପେନେର ବଟକଳାର ଛୋଟ ଦୋକାନଟି ଥେକେ ଏଥନ କେମନ କଲେ, ଶ୍ୟାଳା ତୁଣ ତୁଇ ଆମାୟ ମାନବିନି ! ୧୦-୧୧ ପୃ (ଉପେନ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ବସ୍ତମତୀର ମାଲିକ ଛିଲେନ)

କାଲୀବେଦାସ୍ତୀର ପୀଡ଼ାର ସମୟ କାଶ୍ମୀପୁରେ ଡାକ୍ତାର ମତିଲାଲ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ଚିକି�ৎସା କରିଲେ ଆସିଯାଇଲେନ । ଯଦିଓ ତିନି ବ୍ରାହ୍ମଭାବେର ଲୋକ ଛିଲେନ, କିନ୍ତୁ ଶର୍ବ ମହାରାଜେର ସହିତ କଥା କହିଯା ଏଇରୂପ ଆକୁଷ୍ଟ ହଇଯାଇଲେନ ଯେ, ଆଲୟବାଜାରେର ମଠେର ସରିକୁଟେ ଆସିଲେଇ ମଠେ ଆସିଯା ସକଳେର ଦେଖାନ୍ତମା କରିଯା ସାଇତେନ... ଶ୍ରୀତକାଳ ସକାଳେ ଦେଶ ଠାଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଇଛେ, ହାତ୍ତୋଷଚଲିତେହେ ; ବଡ଼ ସରେର ସବ ଦୁଇର ଜାନାଳା ବନ୍ଦ । ଦୁଇ ତିନ ଜନ ଭିତରେ ବସିଯା ଗାୟ ସାମାନ୍ୟ କାପଡ଼ ଦିନୀ ଜପ କରିଲେନ ; ଏଥନ ସମୟ ମତି ଡାକ୍ତାର ଆସିଯା ସହମା ବଡ଼ ସରଟିତେ ଚୁକିଲେନ, ସକଳ ଦ୍ୱାର କଳ ଦେଖିଯା ତିନି ସିଲିନେ, ଲେପ କାପଡ଼ ଗାୟ ଦେଖିଯା ଚଲେ କିନ୍ତୁ ସର ଗାସେ ଦେଖିଯା ତ କଥନଇ ଦେଖି ନାଇ । ଦୋରଶୁଳି ଖୁଲିଯା ଦିନ । ୧୧ ପୃ

ଆକ୍ରମବାଜାରେର ମଠେ ସର୍ବକାଳେ ବିକାଳେ ଅନେକ ଲୋକେର ସମାଗମ ହଇଯାଇଛେ । ଶର୍ବ ମହାରାଜ ମ୍ୟାଲେରିଯାର ଜରେ ଭୂଗିତେଛିଲେନ ତାହି ଆକ୍ରେପ କରିଯା ଅସ୍ତ୍ରାହ୍ୟକର ସାମନେର ମାନା କଥା କହିଲେଇଛିଲେନ... କେହ କେହ ସିଲିନେ, ବାଜଳା ଦେଶ ଏକେବାରେ ତ୍ୟାଗ କରିଯା ପାହାଡ଼େର କୋନ ହାଲେ ଗିଯା ମଠ ହାପନ କରିଲେ ମ୍ୟାଲେରିଯାର ଆର

ଭାବ ଥାକେ ନା । ଅପର ଏକଜନ ବଲିଲେନ, ତିନି (ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମହାକୃଷ୍ଣ) ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଦେଶ ଥାକିଯା ତପଶ୍ଚା କରିଯା ଗିଯାଛେ, ପଚା ମ୍ୟାଲେରିଯାଯ୍, ଦକ୍ଷିଣେଖରେ ତିନି ଜୀବର କାଟାଇଯାଛେ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ତ୍ୟାଗ କରିଯା ଯାଓଯା ଯାଇତେ ପାରେ ନା । ... ହରିଶ, ସିନି ଦକ୍ଷିଣେଖରେ ଓ କାଶୀପୁର ସାଗାମେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମହାକୃଷ୍ଣଦେବର କାହେ ଛିଲେନ ଏବଂ ମାଥାର ଏକଟୁ ଗୋଲ ହେଉଥେ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ତଳିଯା ଗିଯାଛିଲେନ, ତଥନ ଉପସ୍ଥିତ ଛିଲ । ... ଶର୍ଵ ମହାରାଜ ହରିଶର ଦିକେ ଚାହିୟା ବଲିଲେନ, ଭାଇ ହରିଶ ଆର ତ ଏମନ କରେ ଚମା ଯାଯ ନା । ... ହରିଶ ଭକ୍ତି ଭାବେ କରମର୍ଦନ କରିତେ କରିତେ ଶର୍ଵ ମହାରାଜକେ ବଲିଲ, ତା-ତା-ତା ଭାଇ ଓ ରକମ କରେ ଚଲ୍ ଚଲ୍ ଚଲ୍ ସହି ବ୍ୟାମୋ ହୟ, ତବେ ଏମନ କରେ ଚଲିଲେ ହୟ ନା । ଏହି ବଲିଯା ପଦସ୍ଥ ଉଚ୍ଚେ ତୁଳିଯା ହଞ୍ଚିବୟ ଭୂମିତେ ରାଖିଯା ଭ୍ରମଣ କରିତେ ଲାଗିଲ ।

ଉର୍ଧ୍ବଦେ ଭମଗ ସାହାକେ ପିକକ ମାର୍ଚ ବଲେ ହରିଶ ଡକ୍ରପ କରିଯା ଭ୍ରମ କରିଯା ବେଡାଇତେ ଲାଗିଲ । ସକଳେ ତାହା ଦେଖିଯା ହାସିତେ ଲାଗିଲ କିନ୍ତୁ ତାହାର କୋନ ଅକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ତଥନ କୋନ ସ୍ୟାକି ତାର ପା ଦୁଟୀ ଧରିଯା ମାଟିତେ ଫେଲିଯା ଦିଲ । ହରିଶ ଦୁଗ୍ଧମାନ ହଇଯା ବଲିଲ, କେବ ଶର୍ଵ ଏହି ଯେ ବଲେ ପାଯେ ଚଲେ ମ୍ୟାଲେରିଯା ହୟ ତାଇ ଆମି ହାତେ ଚଲାଇଲୁମ । ୧୨ ପୃ

ନାଗମହାଶ୍ଵରାବୁ ଏକଦିନ ଗିରିଶବାବୁର ସରେ ବଲିଯା କଥାବାର୍ତ୍ତା କହିତେଛିଲେନ, କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଗିରିଶବାବୁ ନାଗ ମହାଶ୍ୱରକେ ଜିଜାମୀ କରିଲେନ, ହା ନାଗମଶାଇ ଆପନାର ପିତାର ର୍ଦ୍ଧତ କି ଆପନାର ଧର୍ମତର କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରଭେଦ ଆଛେ । ଏହି କଥା ଶୁଣିଯା ନାଗମହାଶ୍ୱର ବଲିଯା ଉଠିଲେନ, ନା ନା ମେ ସବ ପ୍ରଭେଦ ଯିଟିଯା ଗିଯାଛେ ; ଆମାର ପିତା ଓ ସାରାଦିନ ଜପ କରେନ । ନାଗମହାଶ୍ୱର ଆରା ବଲିଲେନ, ତାର ପିତା ସହି ସବ ସମୟ ଜପ କରେନ କିନ୍ତୁ ଏଥନେ ତୋର ଛେଲେର ଉପର ଯଥେଷ୍ଟ ଭାଲବାସୀ ରଯେଛେ— ବିଜେର ଛେଲେ ଏ ଜ୍ଞାନଟା ଏଥନେ ରଯେଛେ । ଗିରିଶବାବୁ ବଲିଲେନ, ଆପନାର ମତନ ଏମନ ସଂକଳନକେ ସେହ କ'ରବେ ଏ ତୋ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା । ନାଗମହାଶ୍ୱର ତଥନ ବୁକ ଓ ମାଥା ଦୋଳାଇଯା ବାଲକେର କ୍ଷାମ ଅନ୍ତଭକ୍ଷୀ କରିଯା ଏଲିତେ ଲାଗିଲେନ, ତାତେ କି ହଲୋ ମଶାଇ, ଏ ସେ ନନ୍ଦର ଫେଲେ ଦୀଢ଼ଟାନା ହଛେ—ଛେଲେର ଉପର ଭାଲବାସୀ ରେଖେ ଜପ କରେ, ମନଟା କତଦୂର ଆର ଏଗୋଯି ? ୧୬ ପୃ

ଯୋଗେନ ମହାରାଜ ବରାହନଗୟ ବା ଆଜିମବାଜାର ମଠ ହିତେ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନ କରିତେ ଚଲିଯା ଥାନ । କିଛିଦିନ ତାହାର ଆର କୋନ ଥବର ପାଓଯା ଥାଯ ନାହିଁ ।

ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ଓ ଆର କତକଗୁଲି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବୈଶନୀଧ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ କରିତେ ସାନ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକେର ସଭାବଇ ଏହି—ଠାକୁରଦର୍ଶନ ଓ ସାଧୁଦର୍ଶନ କରିବେ । ବୈଶନୀଧ ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ଶୁଣିଲେନ ସେ, କମେକ ମାଇଲ ଦୂରେ ଏକଜନ ତ୍ୟାଗୀ ସୁବା ସାଧୁ ଆସିଯାଇଲେ; ତାହାର ଖୁବ ଉପରେ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ଅନେକେଇ ତାହାକେ ଦର୍ଶନ କରିତେ ସାଇତେଛେ । ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ଅତି ସମ୍ମ ପ୍ରାଣ—ସଙ୍ଗେ କିଞ୍ଚିତ ମିଷ୍ଟି ଜାଇସା, ଏକ ପାଣ୍ଡାକେ ସଙ୍ଗେ ଲାଇସା ଦେଇ ସାଧୁର ଆଶ୍ରମେ ଚଲିଲେନ । ପାଣ୍ଡା ପଥେ ତ୍ୟାଗୀ ବାବାଜୀର ଅନେକ ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କରିତେ ଲାଗିଲ । ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ମନେ କରିଲେନ—ନା ଜାନି କି ଗୁରୁମହି ବା ସାଧୁ ହିଁବେ, କତ ବଡ଼ି ନା ତାର ଜଟା ହିଁବେ...ଅବଶେଷେ ଦୁଇଜନେଇ ଏକଟି ବାଗାନ ବା ତପୋବନେ ପୌଛିଲେ ପାଣ୍ଡାଟି ତଃକଣାଂ ସାଧୁର ନିକଟ ଚଲିଲ ଓ ହାତ ମୁଖ ନାଡିଯା ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାକେ ସାଧୁ କୋଥାଯା ସମୟା ଥାକେନ ତାହା ଦେଖାଇତେ ଲାଗିଲ । ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ସାଧୁର କାହେ ଗିଯାଇ ସାଧୁଟିକେ ଚିନିତେ ପାରିଯା ବଲିଯା ଉଠିଲେନ, ଓଗୋ ଏଯେ ଆମାଦେର ଘୋଗୀନ ଏ ଆବାର ସାଧୁ ହବେ କେବ । ଏ ଯେ ଆମାଦେର ବାଡୀର ଛେଣେ ! ହାରେ ଘୋଗୀନ ତୁଇ ବୁଝି ଏଥାନେ ଏସେ ସାଧୁ ହେବିଛି ଆର ମେଡ୍ଡୋଦେର କାହେ କୁଟି ଧାର୍ଚିସ ? କୋଥାର ଆର୍ଚିସ ଖବର ଦିଲନି କେବ ? ବାଡୀ ଚଥାବି ଚ, ତୋର ଭାତ ନା ଖେଳେ ପେଟେର ଅନୁଥ ହୟ, ଆର ରୋନ୍ଦୁରେ ବସେ ସାଧୁଗିରି କରିତେ ହବେ ନା । ୧୧୫ ପୃଷ୍ଠା

ଶଶୀମହାରାଜ ବୈଶାଖ ଜୈୟତୀ ମାସେ ଦୁପୁର ବେଳା ଏକଥାନା ଲେପ ମୁଡି ଦିଯା ଶୁଇସା ଥାକିଲେନ । ଏକେ ଦାରଣ ଗରମ ତାହାତେ ଆବାର ଲେପ ମୁଡି, ଗା ଦିଯା ଦର ଦର କରିଯା ବାବ ବାହିର ହଇତ, ତାହା ନା ହଇଲେ ଶଶୀ ମହାରାଜେର ଆରାମ ବୋଧ ହଇତ ନା । ସେଇଜଣ୍ଠ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେଖକ ତାହାକେ ଠାଟ୍ଟା କରିଲେନ, ପୋଷେ ପୋଷକାମଣି ଆର ବୈଶାଖେ କଁ୍ଯାତଳା ମୁଡି...ଶଶୀ ମହାରାଜ ବଲିଲେନ, ଯା ଛୋଟା ସା ଠାଟ୍ଟା କରିତେ ହବେ ନା, ଆମାର ଲେପ ମୁଡି ନା ଦିଲେ ଯୁମ ହୟ ନା । ୧୧୭ ପୃଷ୍ଠା

...ସାରଦୀ ମହାରାଜେର ‘କାକ ଚରିତ’ ଅର୍ଥାଂ କାକେସା କତ ପ୍ରକାର ଭାକେ ଓ ତାହାର କି ଅର୍ଥ ଓ ଫଳ ହୟ ତାହା ଜ୍ଞାନିବାର ଇଚ୍ଛା ହଇଲ । ତିନି ମାନୀ ହାନେ ଘୁରିଯା କାକ ଚରିତରେ ଓ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ବା ଗଣକାରେର ଅନେକ

ଏই ସଂଗ୍ରହ କରିଯା ବାହିର ବାଢ଼ୀର ଏଂଦୋ ସରଟିତେ ତୁରାର ସଙ୍କ କରିଯା ସେଇ ସକଳ ପୁନ୍ତକ ପଡ଼ିତେ ଲାଗିଲେନ । ତାହାର ଅଧ୍ୟବସାର ଓ ଏକାଶ୍ରାତା ଅନ୍ତୁ ଛିଲ । ତିନି ଏକ ମନେ ସେଇ ଅନ୍ଧକାର ସରଟିତେ ବସିଯା ସାରାଦିନ କାକେର ନାନା ବ୍ରକମ ଡାକ ଏବଂ କୋନଦିନେ କୋନ ମୁଖେ ବସିଯା ଡାକିଲେ ତାହାର କିରପ ଅର୍ଥ ହୟ, କୋନ ଗାଛେର ଡାଳେ ବସିଯା କିରପ ଡାକିଲେ ତାହାରଙ୍କ ବାକି ଅର୍ଥ ହୟ, ଏହି ସବ ଅତି ଘନୋଧୋଗ ମହକାରେ ଶିଖିତେ ଲାଗିଲେନ । ଶଶୀ ମହାରାଜ ଓ କାଳୀ ବେଦୋଷ୍ଟୀ କୌତୁକ କରିଯା ସାରଦା ମହାରାଜଙ୍କେ ବଲିତେନ ସେ ପୁକୁରେର ପାଡ଼େ ନିମଗ୍ନାହେର ଡାଳେ ବସିଯା କାକ ଡାକିଲେ ତାହାର କି ଅର୍ଥ ହୟ ଆର ସାରଦା ମହାରାଜଙ୍କ ପୁନ୍ତକେ ଶିଖିତ କାକେର ଡାକ ଶ୍ଵରଣ କରିଯା ତାହାର ବ୍ୟାଧ୍ୟ କରିତେ ଥାକିତେନ । ୧୨୦ ପୃ

ଏକଦିନ ସାରଦା ମହାରାଜ ଓ ଆରଓ ଦୁଇ ଏକଜନେର ବଳରାମବାବୁର ବାଢ଼ୀତେ ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତାର ନିକଟ ଖାଇବାର କଥା ଛିଲ । ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ତିନି ଜନେର ମତ କୃଟ ଓ କୁମର୍ଦ୍ଵାର ଛୋକା ତୈରାରି କରିଯାଇଲେନ । କାର୍ଯ୍ୟଗତିକେ ସାରଦା ମହାରାଜ ଛାଡ଼ା କେହି ସାଇତେ ପାରେନ ନାହିଁ...ପାଛେ କୃଟ ତରକାରି ନଷ୍ଟ ହଇଯା ଥାମ୍ ସେଇଜଗ୍ନ ସାରଦା ମହାରାଜ ଏକାହି ତିନଜନେର ସମସ୍ତ ଖାଇବାର ଖାଇଯା ଫେଲିଲେନ । ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ବୃଦ୍ଧା ମାତା ସାରଦା ମହାରାଜେର ଏକଥ ଖାଓଯା ଦେଖିଯା ଶକ୍ତି ହଇଯା ଉଠିଲେନ...ଭୟେ ବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତରାଙ୍ଗି ଜାଗିଯା ରହିଲେନ । ପରଦିନ ପ୍ରାତେ ସାରଦା ମହାରାଜକେ ମୁହଁ ଦେଖିଯା ତୋହାର ଉଦ୍‌ଧିତ ଭାବ କମିଲ । ନାରୀମୁଲଭ ସ୍ଵେଚ୍ଛାବେ ବାବୁରାମ ମହାରାଜେର ମାତା ବଲିତେନ, ସାରଦା କି ଖାଇବେ ! ଓ ଅନେକ ପାହାଡ଼ ପରିତ ଘୁରେ ବେଡିରେଛେ, ଓ ଅନେକ ମୋସ୍ତର ଶିଖେଛେ ତାଇ ଉଡ଼େ ମୋସ୍ତରେ ଉଡ଼ିଯେ ଦେଇ, ତା ନା ହଲେ ମାତ୍ର କି ଅତ ଥେତେ ପାରେ । ୧୨୫ ପୃ

ଶ୍ରୀମତୀ ମହାରାଜଙ୍କର ଭୋଗେଶବର କାଳୀ ବାଢ଼ୀତେ ତୋହାର ଗୃହୀ ଶିଖରୀ କରିଲେନ । ୧୮୯୪ ଶୀ...ଏହିବାରଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଦେଖା ଗେଲ ସେ ସକଳ ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକ ଏକମଙ୍ଗେ ପ୍ରସାଦ ପାଇତେ କୁଣ୍ଡିତ ହୟ ନାହିଁ । ଦୁଇଜନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରସାଦ ପାଇତେଇଲେନ; ଏକଜନ ପ୍ରସାଦ ପାଇବାର ପର ଅପରକେ ବଲିଲେନ, ଏଟା କେବନ ହଲେ ହେ ? ଗଜାର ଧାର, କୈବର୍ତ୍ତର ବାଢ଼ୀ, ଉନ୍ଦରାଙ୍ଗି ଜାତ ଏକ ସଙ୍ଗେ ବସେ ଅନ୍ନ ପେଲାର—ଆମି ତ କଥନ ଓ ଅପରେର ହୋଇ ଲେଗା ଅନ୍ନ ଥାଇନି,

କିନ୍ତୁ ଆଉ ତ ଏହି ଛତ୍ରିଶ ଜାତେର ଛୋଟା ଲେପା ଅବସ୍ଥା ଥୋମ । କି ରକମ ହଲୋ ବଳ ଦିକିନି । ଅପର ଆଙ୍ଗଣଟି ବେଶ ଭକ୍ତିମାନ ଲୋକ ଛିଲେନ, ତିନି ବଲିଲେନ, ଆଜ୍ଞା ଥେତେ କି ଆପନାର କୋନ ଦ୍ୱିଧା ହଇଯାଇଲ ? ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ବଲିଲେନ, ତା ହଲେ ଥୋମ କେନ ? ବିତୀର୍ବ ବ୍ୟକ୍ତି ବଲିଲେନ, କି ଜାନେନ, ଏଟା ଏ ଘେର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର—ଏ ମହାପ୍ରସାଦ—ଇହାତେ କୋନ ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ ଏବଂ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟତା ହୁଯ ନା ! ୧୨୭ ପୃଷ୍ଠା

ଉସବ । ଜାହାଜ ସଥିନ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ନିଶାନ ଡ୍ରାଇଙ୍ଗ୍‌ର ଭରାଭରି ଲୋକ ଲାଇସା ଘାଟେ ଆସିତେ ଲାଗିଲ ତଥନ ସଫଲେଇ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ ଜୟଧବନି କରିଲେ ଲାଗିଲ । ପ୍ରତିବାସୀ ମୁସଲମାନ ଜ୍ଞାନୋକେରା ଛୋଟ ଘାଟଟିତେ ଜଳ ଲାଇତେ ଆସିଯା କଜିସି କୋକେ କରିଯା ଜନମଂଖ୍ୟା ଓ ବହୁ ନିଶାନ-ଡ୍ରାନ ଜାହାଜ ଦେଖିଲେ ଲାଗିଲ । ତାହାଦେର ମଧ୍ୟ ଏକଜନ ପ୍ରୟେଷା ଅପର ଏକଜନକେ ବଲିଲେ ଲାଗିଲ, ଓ ଗୋ ଜାନ, ସେଇ ଗଦାଇ ଠାକୁର ଗଢାର ପାଡ଼େ ବସେ ମା ମା କରନ୍ତୋ ଆର କାନ୍ଦନ୍ତୋ । ପାଗଳାର ଛେଲେ ପୁଲେ ଛିଲ ନା ତାଇ ଏଥିର ଜାହାଜ ଭରେ ସବ ଛେଲେରା ଏମେହେ !

ମାନା ହାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଯା କାଲୀ ବେଦୋଷ୍ଟୀ ଅବଶ୍ୟେ ଗୁଜରାଟେର ଦ୍ୱାରକା ଓ ବେଟେ ଦ୍ୱାରକାଯ ସାନ । ଏହି ହାନେ ଅବହାନ କାଳେ ତିନି ଏକ ଓୟାଦିର ବା ଜ୍ଞାଲି ଦୟା ଦେଖିଯାଇଲେନ । ଓୟାଦିର ଏକ ଜାତୀୟ ଲୋକ ସାହାରୀ ଚିରକାଳ ଦସ୍ୱାୟୁଷି କରିଯା ଥାକେ । ଦେଖିଲେ ଅତିଶ୍ୟ ବଲିଷ୍ଠ ଓ ଭୀଷଣ ସାହସୀ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ଧପଣ ବିଶେଷ । ଏକବାର ଏକ ଓୟାଦିର ଧୂତ ହଇସା ଜେଲେ ସାମ । କିଛଦିନ ପରେ ଜେଲେର ସିପାହିର ତରୋଯାଲିଖାନି କାଢିଯା ଲାଇସା ପ୍ରାଚୀର ଟପ-କାଇସା ସହରେ ଚଲିଯା ଆସେ । ବାଜାରେର ମାଝେ ଖୋଲା ତରୋଯାଲିଖାନି ପାର୍ଶ୍ଵ ରାଖିଯା ବସିଲ ଏବଂ କ୍ଷୋରକାରକେ ଦାଡ଼ି ମୁଡାଇସା ଦିଲେ ଆଦେଶ କରିଲ । ଓୟାଦିର ଦେଖିଲେ ଜନତା ଅଧିକ ହଇଲ, ଏବଂ ଜମେଇ ବୁଦ୍ଧି ପାଇଲେ ଲାଗିଲ ଅନେକ ପୁଲିଶ ଲୋକ ଓ ଜୟାରେ ହଇଲ କିନ୍ତୁ କାହାରଙ୍କ ସାହମ ହଇଲ ନା ଯେ, ଓୟାଦିରକେ ଧୂତ କରେ । ନିର୍ଭୀକ ଓୟାଦିର କ୍ଷୋର ହଇସା ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ ଇଚ୍ଛାମତ ଆପନ ଗମ୍ଭୟହାନେ ଚଲିଯା ଗେଲ । ୧୩୮ ପୃଷ୍ଠା

ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ପ୍ରଭୃତି ସକଳେ ଯିଲିଯା ଏକବାର ଗାଡ଼ୋଯାଲ ପାହାଡ଼େର କୋନ ଏକ ହାନେ ସାଇତେଛିଲେନ । ସଙ୍କ୍ଷ୍ୟାର ସମୟ ଏକଟି ଗ୍ରାମ ଦେଖିଲେ ପାଇଲେନ । ଚାର ପାଚ

ଜନ ମିଲିଆ ଗ୍ରାମେ ଗିରା ସମିଲେନ କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମହ କୋନ ଲୋକଙ୍କ ଖେବାପଥର ଲଈଲା ନା । ଏକ ସମସ୍ତ ଏକ ସାଧୁ ଗନ୍ଧାଧର ମହାରାଜଙ୍କେ ବଲିଆଛିଲ ଯେ ଗାଡ଼ୋଯାଳଦେର ଗ୍ରାମେ ଗିରା ଖୁବ ଚିଂକାର ନା କରିଲେ କେହ କିଛୁ ଦିବେ ନା ।... ସାଧୁର ଉତ୍କିଟି କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଣିଷତ କରିବାର ଜଣ ସକଳେ ଚେଷ୍ଟା କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ତୀହାରା ଗ୍ରାମେର ମଧ୍ୟେ ଏକ ଛଳେ ସମିଆ କତକଟା କୌତୁକ ଓ କତକଟା ଆବଶ୍ୟକ ବିବେଚମା କରିବା ତାରପଥରେ ସକଳେ ମିଲିଆ ଚିଂକାର କରିତେ ଲାଗିଲେନ, ଲକଡ଼ି ଲାଗୁ, ଆଟା ଲାଗୁ ଜଳ ଲାଗୁ ! ଏଇକୁପ ଗଗନଭେଦୀ ଚିଂକାର କରାଯ ଏକ ପାହାଡ଼ି ବୁନ୍ଦ ବାହିର ହିଲା ଆସିଲ ଏବଂ ଗାଁରେର ମୋତ୍ତଳକେ ଡାକିତେ ଲାଗିଲ, ଏ ପାରଧାନ ବାବା ଲୋକ ଆହା ହାହ ।... ପାରଧାନ ଆସିଆ କାଠ, ଡାଳ, ଆଟା, ପ୍ରଭୃତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦିଲ । ପାହାଡ଼େ ଏକଟି କଥା ପ୍ରଚଳିତ ଆହେ ସେ, ଗାଡ଼ୋଯାଳ ଦର୍ଶକୀ ଦାତା ନହିଁ, କୋର ଲଟ୍ଟା ଦେତା ନେହି । ୧୫୩ ପୃଷ୍ଠା

ହୃଦିକେଶେ ଅବସ୍ଥାନକାଳେ ଅତି କଠୋର ତପଶ୍ଚା କରାଯ ଓ ନିରାନ୍ତର ଅଳ୍ପ ଆହାର ବା ଅନାହାରେ ଥାକାର ନରେଜନାଥେର ଶରୀର ଅନୁଷ୍ଠ ହଟେସା ପଡ଼େ । କମେକ ଦିବମ ଜର ହିଲ । ଜର ଏକଟୁକ ଘିଲେ ନରେଜନାଥ ଖିଚୁଡ଼ି ଥାଇଲେ ଇଚ୍ଛା କରିଲେନ ! ସକଳେ ମିଲିଆ ସତ୍ର ବା ଅନ୍ତାନ୍ତ ହାନ ହିତେ ଚାଲ ଭାଲ ଗ୍ରହିତ ଧୋଗାଢ଼ କରିଯା ଆନିଆ ଖିଚୁଡ଼ି ରାଧିତେ ଚେଷ୍ଟା କରିଲେନ । ଅତି ଧୀର ଓ ବାନ୍ଦକ ଅଭାବ ରାଖାଲମହାରାଜ ଖିଚୁଡ଼ି ଅତି ସୁନ୍ଦାର ହିବେ, ଏହି ଭାବିଆ ଏକ ଡେଲା ମିଛରି ଫେଲିଆ ଦିଲେନ । ନରେଜନାଥ ଲଙ୍କା ଥାଇତେ ଭାଲବାପିତେନ ଏବଂ ତୀତି ଝାଜିଷ୍ଠ ତୀହାର ପ୍ରୟେ ଛିଲ ।... ପ୍ରଥମ ଦିନ ପଥ୍ୟେର ସମୟ ଖିଚୁଡ଼ି ମୁଖେ ଦିବାଇ ଏକବାରେ ମୁଖ ସିଟକାଇସା ଉଠିଲେନ, ତାରପଥ ଖିଚୁଡ଼ିର ଭିତରେ ଏକଟା ଲମ୍ବା ଶୃତା ଦେଖିଆ ତିନି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ଖିଚୁଡ଼ିତେ ଏକଟା ଶୃତା କେନ ରେ ଆର ଖିଚୁଡ଼ିଟା ଏତ ମିଷ୍ଟି ହେଁବେଳେ କେନ । ସକଳେ ସଲିଲ, ରାଖାଲମହାରାଜ ଖିଚୁଡ଼ିତେ ଏକ ଡେଲା ମିଛରି ଫେଲେ ଦିଯେଛେ । ନରେଜନାଥ ତଥନ ବିରକ୍ତ ଓ କୌତୁକଛ୍ଳେ ରାଖାଲରାଜଙ୍କେ ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ, ହୁଃ ଶାଳା ! ଖିଚୁଡ଼ିତେ କଥମ ମିଛରି ଦେଇ ରେ । ଶାଳା ତୋର ଏକଟୁ ଆକେଲ ନେଇ । ୧୫୧ ପୃଷ୍ଠା

...କୋନ ଧନ୍ୟାଟ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକବାର ସାମିଜୀକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଯାଛିଲେନ । ସାମିଜୀ ଆପଣି ଏତ ଜଙ୍ଗା ଥାନ କେନ ? ସାମିଜୀ ଗନ୍ଧିର ମୁଖ କରିଯା ଶୈସପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ତାହାକେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷର କରିଲେନ, ଯଶାଇ ଚିରଜୀବନଟା ପଥେ ପଥେ ଘୁରେ ବୈଡ଼ୁରେଛି ଆମ ବୁଢ଼ୋ ଆଙ୍ଗୁଳେର ଟାକମା ଦିଲେ ଭାତ ଖେରେଛି । ଜଙ୍ଗାଇ ତ ତଥନ

ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଲ ଛିଲ, ଏ ଲଙ୍ଘାଇ ତ ଆମାର ପୂରାନ ବନ୍ଧୁ ଓ ମିଳି । ଆଜକାଳ ନା ହୁଏ ହୁଚାଇଟେ ଜିନିମ ଥେତେ ପାଞ୍ଚା ସାଂଚେ । କିନ୍ତୁ ଚିରକାଳଟା ତ ଉପୋସ କରେ ଯରେଛି । ୧୯୩ ପୃ

କେଶବ ସମାଗମ | ଶ୍ରୀମତିଲାଲ ଦାସ

ଆସି ଏକଦିନ ଅପରାହ୍ନେ ଆମାଦେର ବହିର୍ବାଟିର ମୁକ୍ତ ପ୍ରାହୃଷେ ଖେଳା କରିଲେ ଛିଲାମ, ଏମନ ସମୟ ଶୁଣିତେ ପାଇଲାମ ସେ ଆମାର ଏକଜନ ଡକ୍ଟିଭାଜନ ପିତ୍ରବ୍ୟ ଅପର ଏକଟି ଲୋକକେ ଉତ୍ସେଜିତ ଦ୍ୱାରେ ଏହିଭାବେ ବଲିତେଛେନ, ତାକେ କଲିକାତାର ପାଠୀଇଯାଛ ସର୍ବନାଶ କରିଯାଛ ସମ୍ମି କେଶବ ମେନେର ହାତେ ପଡ଼େ ତବେ ସାହୁ କରିଯା ଫେଲିବେ ! ୬ ପୃ

ଏକଟି ମର୍ଜାର କଥା ତଥନ ଅନେକେର ମୁଖେ ଶୁଣିତାମ ସେ କଲିକାତାର ସାଇତେ ହିଲେ, ‘ତିନ ମେନେର’ ହାତେ ପଡ଼ାର ଖୁବଇ ମୁକ୍ତାବନା ସଥା କାଲୁ ମେନ (Railway Collision) ଉଇଲ ମେନ (Wilson Hotel) ଏବଂ କେଶବ ମେନ ! ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱାରେ ମେନେର ହାତ ଏହାଇତେ ପାଇଲେଓନାକି କେଶବ ମେନେର ହାତ ହିତେ ରଙ୍ଗା ପାଇବାର ଆର ଉପାର ଛିଲ ନା । ଏଥାନେ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇତେ ପାରେ ସେ କେଶବ ଯୁଗେର ଆୟନ୍ତେ ରେଲପଥ ପୂର୍ବବିଷୟ କେବଳ ମାତ୍ର ଦେଖା ଦିଲାଛିଲ, ତାଇ କଲିସନେର ଭୟେ ଶ୍ରାମବାସିଗଣ ରେଲ ଗାଡ଼ିତେ ଚଢ଼ିତେ ସହଜେ ସମ୍ମତ ହିତ ନା । ଉଇଲମ ହୋଟେଲେର କଥା ଆର କି ବଲିବ ? ସେ ସକଳ ଯୁକ୍ତ ତଥନ ବିଦ୍ୟା ଅଞ୍ଜନେର ଜଣ କଲିକାତା ମହାନଗରୀତେ ଗିଯା ବାମ କରିତ ତାହାଦେର ଅଧିକାଂଶେର ପ୍ରଧାନ କାଜ ଛିଲ ଉକ୍ତ ହୋଟେଲେ ଚୁପେ ଚୁପେ ଗିଯା ଆସଲ ବସ୍ତି ମେବନ କରା । ୬ ପୃ

ଏକଦିନ ଆମାର ଏକଜନ ପୂର୍ଜନୀୟ ଖୁଲ୍ଲାତାତ (ଦ୍ୱାରାବନଚଞ୍ଚ ଦାସ) ହାଲିତେ ହାସିତେ ଆମାଦେର ବାଡୀର ମଧ୍ୟେ ଇଂରୋଜୀ ଶ୍ଵଲେନ କରେକଟି ଛାତ୍ରକେ ଶମ୍ବୋଧନ କରିଯା ବଲିଯାଛିଲେନ ଓରେ, ତୋରା ଆର କି ପଡ଼ା ଶମା କରିଲ ! ମହାରାନୀ କେଶବ ମେନକେ ତୋର ବିଦ୍ୟାର ଜଣ ମୋନାର ଦୋହାତ କଲମ ଦିଲାଛେନ । ସରଳ ଶ୍ରାମବାସିଗଣ ମହାରାନୀ ଭିକ୍ଷୋତ୍ତରୀକେ ସର୍ଗେର ଦେବୀ ଜାନେ ମନେ ମନେ ପୁଜା କରିଲେନ । ମେହି ମହାରାନୀ ଆଦର କରିଯା ସାହାକେ ମୋନାର ଦୋହାତ କଲମ ଉପହାର ଦିଲେନ କତ ବଢ଼ ଲୋକ ତିନି !

ଶ୍ରୀକେଶବଚନ୍ଦ୍ରର ଇଂଲାଣେ ଅବହାନକାଳୀନ ତୋହାର ଦେବ ଚରିତ, ଅଲୋକିକ ଧର୍ମ-

ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ଅନୁତ ବାଣୀତାର ପରିଚୟ ପାଇସା ମେଇ ଦେଶର ଲୋକ ସେ କିରପ ଚମକିତ ଓ ମୁଢ଼ ହଇସାଇଲ ଇତିହାସ ତାହାର ସାକ୍ଷୀ । ତଥନ ମରିଲେଇ ମନେ ମନେ ଏକଟି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଯାଇଲ ।

Who among all living men

Is this Keshab Chandra Sen ? —Punch ୧୫

...ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ଶ୍ରୀକେଶବକେ ଆକର୍ଷ୍ୟଭାବେ ବକ୍ତୃତା କରିତେ ଦେଖିଯା ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଇଂରେଜେର ନାକି ମନେ ଧାରଣା ହଇସାଇଲ ସେ ତିନି ନିଶ୍ୟଇ ପୂର୍ବେ ପ୍ରତ୍ୟେତ ହଇସା ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କରେନ । ଏଇ କଥା ମତ୍ୟ କିମ୍ବା ତାହା ପରୀକ୍ଷା କରିବାର ଜନ୍ମ ଏକବାର ଏଇକୁ ଟିକ କରା ହିଲ ସେ ପୂର୍ବେ ବକ୍ତୃତା ବିସର ତାହାକେ ଜାନାନ ହିବେ ନା । ମଭାସ୍ତଳେ ଉପଥିତ ହଇସା ତିନି ତାହା ଜାନିତେ ପାରିବେନ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନେ ଟିକ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀକେଶବ ହାତ୍ସ୍ଵରେ ମଭାସ୍ତଳେ ପ୍ରବେଶ କରିଯାଇ ଦେଖିତେ ପାଇଲେନ ସେ ତାହାର ବକ୍ତୃତାର ବିସର Nothing ! ତିନି କିଛୁମାତ୍ର ବିଚଲିତ ନା ହଇସା ହିଲି କହେ ଏଇ ବଜ୍ଞିଯା ବକ୍ତୃତା ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ ସେ : Before the Creation of this world there was Nothing, God alone existed ! ୮ ପୃଷ୍ଠା

ଏକଦିନ ଆମାଦେର ଗୈଲା ଗ୍ରାମେ କସ୍ତେକଜନ ମୁସକ ଗୋପନେ ପରାମର୍ଶ କରିଯା ଟିକ କରିଲେନ, ସେ ତାହାରା ମନ୍ଦ୍ୟାର ପରେ ଲୋକାଲୟ ହିତେ କିଛୁ ଦୂରେ ଅବହିତ ହାନୀୟ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲେର ଏକଟି ପ୍ରକୋଟି କେଶବ ମେନେର ମତ ଉପାସନା କରିଲେନ... ଯାହାଦେର ଭାଗ୍ୟେ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ ଏକଟୁ ବେଣୀ ହଇସାଇଲ ତାହାଦେର ମଧ୍ୟେ... ଡକାଲିଥସନ ମେନ ଏକଜନ—ଇହାର ପିତା ଉଜ୍ଜଗବନ୍ଧୁ ମେନ ଯାରପର ନାହିଁ କୋପନ ବ୍ୟାଧିର ଲୋକ ଛିଲେନ । ଉପାସନାର ବ୍ୟାପାର ସଥନଇ ତାହାର କର୍ଣ୍ଗୋଚର ହିଲ, ତିନି ତାହାର ପୁଅକେ ଡାକିଲେନ : ତୁଇ କାଳ କି କରିଛିଲିରେ ମଜ୍ଜାର ଛେଲେ ?... (ପୁଅ) ଆମି ପରମପିତାର ଉପାସନା କରିଯାଇଲାମ । (ପିତା)—ତବେରେ ତୁଇ ତୋର ପରମ ପିତାର ସବେ ଗିଯାଇ ଥାଣ୍ଡା-ଦାଓରୀ କରିଲି, ଏଇ କୁଦ୍ର ପିତାର ସବେ କେଶବ ମେନେର ଚେଲାର ଜନ୍ମ କୋନ ଭାତ ନାହିଁରେ ! ୧୦ ପୃଷ୍ଠା

ସଥନ ଆମି ବରିଶାଳ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲେର ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀତେ ଅଧ୍ୟସନ କରିତାମ ତଥନ ଏକଦିନ କୋନ ବକ୍ତୃର ମୁଖେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗେ ଶୁଣିଲାମ, କେଶବବାବୁ ପାଗଲ ହଇସା ଗିଯାଇଛେ । ତିନି ମୋନାର ବାଲା ହାତେ ଦିଯା ମାଞ୍ଚାର ମାଞ୍ଚାର ନାଚେନ, ଆମ ହରି ହରି ବଲେନ । କଥାଟି ଶୁଣିଯା ମନେ ହିଲ, ଇନି ପ୍ରକୃତ ଏକଟି ଆକର୍ଷ୍ୟ ରକମେର

ଲୋକ । ତଥମ ଜ୍ଞାନିତାମ ନା ସେ ନୟବିଧାନ ସୋଷଣାର ପରେ ଶ୍ରୀକେଶବରେ ଶକ୍ତିଗଣ ଚାରିଦିକେ ଝଟାଇୟା ଦିଯାଛିଲେନ ଯେ ତିନି ପାଗଳ ହଇୟା ଗିରାଇଛେ । ୧୧ ପୃଷ୍ଠା

କୋନ ଖ୍ୟାତନାମା ଭାବୁକ ଲୋକ ୧୮୬୯ ଥୃଷ୍ଟାବେ, କେଶବଜୀବନ ମଙ୍ଗକେ 'ଶିରାର' ପତ୍ରିକାଯ, ନିମ୍ନଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିଯାଛିଲେନ :...ଏ ଭୀଷମ ପୌତ୍ରିକ ବିରୋଧୀ...ଏ ସୋର ପୌତ୍ରିଳକ—ଏ ଚିତ୍ତକୁ ଇଶ୍ଵର ଜ୍ଞାନେ ର୍ତ୍ତି କରେ ଏବଂ ମାତା ଗଢାର ପୂଜା କରେ । ୧୨ ପୃଷ୍ଠା

କେଶବ ଚାରିତ | ଶ୍ରୀଚିରଙ୍ଗାବ ଶମା ।

(କେଶବ) ତଥମ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନିତାମ ନା, ଜ୍ଞାନିତାମ ସଂସାରୀ ହଣ୍ଡ୍ୟା ପାପ । ଦୈତ୍ୟ ହଣ୍ଡ୍ୟା ପାପ... । ୨୩ ପୃଷ୍ଠା

ଯନ ବଲିଲ, ତୁମି ସାଦ ହାମ, ପାପୀ ହଇବେ । ୨୪ ପୃଷ୍ଠା

ଯାର ତାର ନାକେ ଚସମା ଦେଖିଯା କୋନ ଏକ ସ୍ଵରଦିଳ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଲ୍ୟାଛିଲ ଏଦେଇ ଚସମା ସେଇ ଥିବେଇ ଘରେର ସାର୍ବି, ଆର କେଶବ ବାବୁର ଚସମା ଚୂଳକାମକରା ପାହା ଘରେର ସାର୍ବିର ମତ । ୩୧ ପୃଷ୍ଠା

କେଶବେର ମହା ତେଜସ୍ଵିନୀ ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରୀବନ୍ଦେ ଏବଂ ତେପ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ଦଲେର ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଛୁଯାଗ ଦର୍ଶନେ ଏ ଦେଶେର ପାଦରିଦିଲ କମେ ଭୟ ପାଇତେ ଲାଗିଲେନ । ତିନି ପାଦହୀଁ ସାହେବଦେଇ ଉପର ପାଦରୀଗିରି କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ୪୯ ପୃଷ୍ଠା

(କେଶବବାବୁ ସଞ୍ଚୀକ ମହିର ବାଡି ନିମ୍ନଲିଖିତ ରଙ୍ଗା କରିତେ ଯାଉୟାତେ ଯହା ବିଭାଟ ବାଧେ—ଏମନ କି ସଦର ଦରଜା ବକ୍ଷ କରା ହଇୟାଛିଲ କେଶବବାବୁ ତାହା ଦେଖିଯା)...ଖୋଲ ଦରଜା ! ବଲିଯା ଏମନ ଏକ ଧରମ ଦିଲେନ ସେ ତାହା ଶୁଣିଯା ଦ୍ୱାରାବାନ ସଭୟେ ତେଜ୍ଜନ୍ମାଂ ଦ୍ୱାର ଉତ୍ୟୋଚନ କରିଲ, ଅମନି ତିନି ବାହିର ହଇଲେନ, ତାହାର ମହିରିଶୀଓ ସାହମ ପୂର୍ବକ ପଞ୍ଚାଂ ଅମୁସରଣ କରିଲେନ, ତାହା ଦେଖିଯା ବାଟିର ଏକଜନ ପ୍ରାଚୀନ ଭୂତ୍ୟ ବଲିଲ, ଆରେ, ତୁମି ଭକ୍ତିଲୋକେର ମେଘେ, ତୁମି କୋଥା ଯାଏ ? ୫୦ ପୃଷ୍ଠା

ଏକ ସମୟ ରାମଗୋପାଳ ସୋଷ ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧେ କରେକଟି ବକ୍ତୃତା କରିଯାଛିଲେନ ତାହାର ପର ଏ ପଥେ ଆର କେହ ପଦାର୍ପଣ କରେନ ନାହିଁ । କେଶବ ହଇତେଇ ମୁଖେ ମୁଖେ ବକ୍ତୃତା କରିବାର ପ୍ରଥା ଏ ଦେଶେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହଇୟାଇଛେ । ଆଜକାଳ ଯେ ସେ ବକ୍ତୃତା କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ବନିତା ଏ

କାର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ଇ ତ୍ରୈପର । ବେଦୀତେ ସମ୍ବିଳା ଶ୍ରୀଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବକ୍ତୃତା କରେ ଇହା ଅପେକ୍ଷା ଆର ଆଶର୍ଥ୍ୟେର ବିଷୟ କି ଆଛେ । ୬୭ ପୃ

ସତ୍ୟ ସତ୍ୟଇ କେଶବକଟେ ବେଦମାତା ବାଗେବୀ ନିତ୍ୟ ବିରାଜ କରିଲେନ ।
୬୮ ପୃ

(କେଶବବାବୁ ଆଦି ଭ୍ରାନ୍ତ ସମାଜ ତ୍ୟାଗ କରିଲେନ)...କେଶବେର ଅଭାବେ ଆଦି ସମାଜକେ ନିତାନ୍ତ ହୀନପ୍ରଭୁ ହଇତେ ହଇୟାଇଲି । ମାତା ସେମନ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିଯା କାଳବଣେ ଆପନି କ୍ଷିଣୀ ଏବଂ ଦୁର୍ବିଳୀ ହନ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୃତ ସନ୍ତାନ ଦିନ ଦିନ ସ୍ଵାହ୍ୟ ଯୋଗନେ ବଜଶାଳୀ ହଇୟା ଉଠେ ; କେଶବକେ ପ୍ରସବ କରିଯା ଆଦି ସମାଜେର ଅନ୍ତର୍ଭାବ ତାତ୍ପରୀ ହଇଲ । ୭୧ ପୃ

ଉଚ୍ଚ ଅଟ୍ଟାଲିକାଯ ବାସ କରିଯା ଶ୍ରୀ ପୁତ୍ର ପରିବାରବର୍ଗେର ସନ୍ଦେ ଥାକିଯା କିରିପେ ବୈରାଗୀ ହେଁଯା ସାଥେ ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିବାର ଜଞ୍ଚ ନିଜ କଲୁଟୋଲାର ଭବନେ ଛାନ୍ଦେର ଉପର ତିନି ଏକ କୁଟିର ବାଁଧିଲେନ । ୧୧୨ ପୃ

ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାସ୍ତ୍ରଧାରୀ ହଇତେ ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ପାଇଯାଇଲା ଆରଙ୍ଗ ହୟ ! ଅନ୍ତର୍ଭାବ କାଳ ଉପାସକ ମଣ୍ଡଳୀକେ ଧ୍ୟାନ କରିଲେ ହଇତ । ତରଳଚିତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଗଣେର ପକ୍ଷେ ଇହା ଅତିଶ୍ୟାମ କଟେର କାରଣ ହଇତ । ୧୧୫ ପୃ

କୁଚବିହାର ବିବାହ ପ୍ରମଦ୍ଦେ

. କୁଚବିହାର ସାଇବାର ପୂର୍ବେ, କେଶବବାବୁ ତଥାଯ ତାରଥୋଗେ ସଂବାଦ ଦିଲେନ, ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଏହିକ ଓହିକ ହଇବେ ନା । ଡିନ୍ଦୁର ଆସିଲ, କୋନ ଆଶଙ୍କା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ପୌତ୍ରିକ ଅଂଶ ବାଦ ଦିଲ୍ଲୀ ହିନ୍ଦୁ ବିବାହ ପନ୍ଦତି ଅଭୂତାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରା ହଇବେ । ଏହି ଆଶା ପାଇୟା ଆଚାର୍ୟ ମହାଶୟ (କେଶବବାବୁ) ତଥାଯ ଗମନେ ଉଚ୍ଚତ ହଇଲେନ ।...ଏମନ ସମୟ ସଂବାଦ ଆସିଲ, ବିବାହ-ପନ୍ଦତି ଦେଖା ହେ ନାହିଁ ଏବଂ ଇହା ମୁଦ୍ରିତ କରିବେ ନା । କରେକଦିନ ପରେ ଆବାର ସଂବାଦ ଆସିଲ ଭ୍ରାନ୍ତ ପନ୍ଦତି ଇହାର ଭିତର ପ୍ରବିଷ୍ଟ ଆଛେ, ଇହା ବ୍ୟବହତ ହଇତେ ପାଇବେ ନା । ମେ କଥାର ଏବଂ ବାଇନାଚେର ପ୍ରତିବାଦ କରିଯା ବଜା ହଇଲ, ସ୍ପେନେଲ ଟେନ ଏହି ଥାରୁକ । ପାତ୍ର ପକ୍ଷୀୟରେ ବଲିଦେନ, ତାହା ମନ୍ତ୍ରବ ନହେ । ୧୨୨ ପୃ

(କୁଚବିହାର ବିବାହ ଲଇୟା ମହାବିଭାଟ) ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ଦିରେ ତଜ୍ଜନ୍ମ ସଭା ହଇଲ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସଭାୟ (କେଶବବାବୁ) ତ୍ୟାଗ ପତ୍ର ଲିଖିଯା ଦିଲେନ । କିନ୍ତୁ ତାହାତେ ବିପକ୍ଷେର କ୍ରୋଧ ବୁନ୍ଦି ହଇଲ । କେହ କୁବାକ୍ୟ ବଲେ, କେହ କର୍ମଚାରୀ କରିଲେ ଚାଯ,

যে কোন কালে মন্দিরে আসে না সেও বলে আমি ব্রাহ্ম, মহা গঙ্গোল। ঠিক
বেন দক্ষষজ্জের ব্যাপার। শেষে মারামারি হইবার উপক্রম হইল। ১২৭ পৃ

পরিশেষে ভারতবর্ষীয় ব্রাহ্ম সমাজের কর্তৃগুলি সভ্য অত্ম হইয়া
সাধারণ ব্রাহ্ম সমাজ নামে এক দল বাংধিলেন। প্রতিদ্বন্দ্বী ব্রাহ্মদল প্রথমে
অক্ষমন্দির অধিকার করিবার চেষ্টা করেন। তাহারা কেশবচন্দ্রকে পদচূড়া
করণার্থে আপনা আপনির মধ্যে যে নির্দ্বারণ করিয়াছিলেন, তদনুসারে
উভ মন্দির একদিন বলপূর্বক আক্রমণ করিলেন, তাহাতে বিছু ফল হইল
না দেখিয়া রবিবার সন্ধ্যায় নিজেরা উপাসনা করিবেন বলিয়া কৃতসঙ্গ
হন, তাহাতেও কোন ফল দৰ্শিল না। কেশবচন্দ্রের পক্ষেও বহু লোক সহায়
ছিল। একজন প্রচারক বেদীতে বসিয়া রহিলেন, তিনি নামিলেই অপর দল
ব্রাহ্ম উপাচার্য তাহাতে বসিবেন, কিন্তু তিনি নামিলেন না। বিপক্ষগণ
শেষে নীচে বসিয়া উপাসনা করিবার আয়োজন করিলেন কাছেই তাহা
নিষ্ফল করিবার জন্য কেশবচন্দ্রগণ ‘দস্তাল বল জুড়াক হিয়ায়ে’ কীভূত
ধরিয়া দিলেন। পুলিস প্রত্যৰূপ শাস্ত্রিকার জন্য তথায় উপস্থিত ছিল তজ্জন্ম
নিয়মিত উপাসনার কেহ ব্যাঘাত করিতে পারিল না। সে দিন অক্ষমন্দির
যুক্তক্ষেত্র ক্রপে পরিণত হইয়া ছিল। ১৩১ পৃ

যাহারা এতকাল কেশবচন্দ্রের সমকক্ষ বা প্রতিদ্বন্দ্বী হইয়া স্বাধীনকার্য
করিতে পারিতেন না, তাহারা এক্ষণে হাত গী ছড়াইয়া শৃঙ্খির সহিত
পরিশ্রম করিতে জাগিলেন। ১৩৩ পৃ

উপহাস প্রিয় ব্যক্তিরা বলিত কেশব বাবুর ধর্ম দরবেশের কাথা এবং
খাসিরামের চানাচুর। ১৪৩ পৃ

ফলতঃ রামকৃষ্ণ রামপ্রসাদের স্নান একজন উচ্চশ্রেণীর পৌত্রজীক ভক্ত
ছিলেন। ১৫২ পৃ

(কেশবচন্দ্রের প্রচার কার্য) ...এই অবস্থায় একদিন মহাভাগ কেশব
সবাঙ্গবে এক গোয়ালার গৃহে গিয়া উপস্থিত হইলেন। তাহার ঘরের মধ্যে
এক বজীবন্দ আবক্ষ ছিল, মৃদু করতালের ধৰনি শুনিয়া সে সবলে বঙ্গন রজ্জু
চিহ্ন করত প্রাণের ডয়ে একেবারে গাঁয়কগণের ভিতরে আসিয়া উপস্থিত হয়।
মহা বিভাট। বৃষের হস্তাবে এবং ঘন ঘন পদ্মশঙ্কে গৃহস্থাবী গৃহস্থাবী

ଏବଂ ଆଗମକେର ମନେ ଡୟ ଓ ବିଶ୍ୱରେ ସନ୍ଧାର ହଇଲ । କୁଟିରବାସୀ ଦୀନ ଦରିଜ୍ଜ ଗୋପ ସଞ୍ଚାନ ସହସା ଆପନ ପ୍ରାଚ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଭଜ୍ରଲୋକଦେଇ ଦଲ ଦେଖିଯା କି କରିବେ ବୁଝିତେ ପାରିଲ ନା । ତାହାର ଜୀ ଭୟେ ଭୀତା ହଇଲ । ଏମନ ସମସ୍ତ ଶୃହ ମଧ୍ୟ ହଇତେ ଆର ଭଗ୍ନ କରିଯା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାମେ ତାହାର ଗୋକ୍ର ଛୁଟିରା ବାହିରେ ଆସିଲ ।...ପରେ ବାନ୍ଧ ବନ୍ଧ ରାଥିଯା ଗାୟକଗଣ ଦୁଇ ଏକଟି ଗାନ କରିଲେନ ଏବଂ ଆଚାର୍ୟ ବିଦ୍ଵାର କାଳେ ଗୃହହେର ନିକଟ କିଞ୍ଚିତ ତଣୁଳ ଭିକ୍ଷା କରିଲେନ...ଦୁଃଖୀର ବନ୍ଧୁ କେଶବ କାନ୍ଦାଳ ଜନେର ଗୃହେ ସାଇତେ ବଡ଼ି ଭାଲବାସିତେନ । ୧୬୦ ପୃ

...ଆଜ ସକାଳେ ଉପାସନାର ସମସ୍ତ ବଲିଲାମ, ହାଶଇ ଆମାଦେଇ ଦେବତା ।

୧୬୧ ପୃ

କେଶବଚରିତ ପରିଶିଷ୍ଟ

(କେଶବାବୁ ପ୍ରାର୍ଥନାଯ) ...କୁପକ ଉଦ୍ବାହରଣ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏତ ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର କରିତେମ, ଯେ ପ୍ରାର୍ଥନାର ମଧ୍ୟେ ମା ଆସିତ ଏମନ ବିଷୟ ପ୍ରାୟ ଛିଲ ନା ।...ମେ ସକଳ କଥା ହଠାତ ଶୁଣିଲେ ମନେ ହିତ ଘେନ ପୌତ୍ରିଳିକା, ଅଥବା ଏକଟି ଦୋର ପ୍ରହେଲିକା । ତଙ୍କୁ ଅନେକେ ବିନନ୍ଦ ହଇତେନ । ଦେଖିଲେର ସଜେ ଏତ ଇଯାଇକି ଭାଲ ନୟ ମନେ କରିତେନ । ୭ ପୃ

କୋନ ଏକଜନ ଭଜ୍ରଲୋକ ମନ୍ଦିରେ ଉଠୁମର ଦେଖିତେ ଆସିଯା ବଲିଯାଛିଲ, କେଶବ ବାବୁ ଥିବ ଚତୁର ଲୋକ ଆପନି ମାଝେ ମାଝେ ପାଶେର ବେଳେ ଗିଯା ମିଛିରି ଟୁକୁ, ଦୁଧଟୁକୁ ପାନ ଆମଟା ଥେଯେ ଆସଛେ ; ଉପବାସନ କରେ ନା କିଛିଲୁ ନା । ଆର ଆଚାରକେରା ନା ଥେଯେ ଶୁକିଯେ କେବଳ ‘ଦୟାଲ ଏସ ହେ । ଦୟାଲ ଏସ ହେ !’ କରେ ଚେଂଚିଯେ ମରଛେ । କେହ ବା ବଲିତ, କେଶବ ମେନ କିନ୍ତୁ କୟଟା ଲୋକକେ ଆଚା ଡ୍ୟାଡ଼ା ବାନିଯେ ରେଖେଛେ ! ୧୩ ପୃ

କଠୋର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବିନନ୍ଦ ସାଧୁଦିଗେର ତ୍ୟାଗର୍ମୀକାର କେଶବଚନ୍ଦ୍ରର ଶ୍ରଦ୍ଧାର ବିଷୟ ଛିଲ ବଟେ ; କିନ୍ତୁ ତାଦେଇ ଅନୁକରଣ ତିନି କଥନ କରେନ ନାହିଁ । ଭିକ୍ଷାର ଭୋଜନ, ମୃତ୍ୟୁକ ମୁଣ୍ଡନ, ଗୈରିକ ବନ୍ଧ ବ୍ୟବହାର ତିନି କରିଲେନ, କିନ୍ତୁ ତାହା ନବବିଧାନ ଅନୁସାରେ । ଗୈରିକ ବନ୍ଧେ ଜରିର ପାଢ଼ ବସାନ ବିଷୟେ ଏକବାର ପ୍ରକ୍ଷାବ କରିଯାଛିଲେନ ।

୧୪ପୃ

(କେଶବବାବୁ) ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ବିପରୀତ ସାହା କିଛୁ, ମେ ସମ୍ବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ

ଅଶ୍ରେଇ ତିନି ପଥ ଚାଲନା କରିତେନ । ପାରେ ଝୁପୁର ହାତେ ସୋଣାର ବାଲା ପରିଯା ହରିସଙ୍କିର୍ତ୍ତନେ ସଥନ ମାତିତେନ ତଥନ ଥାମାଇଯା ରାଖା ଭାର ହଇତ । ୧୮ ପୃ

...ନୃତ୍ୟକାଳେ ଭାଇ ଅନୁତଳାଳ ଆଚାର୍ୟାପଦେ ଝୁପୁରଏବଂ ହଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ର୍ୟବଲୟ ପରାଇଯା ଦିତେନ । ଏହି ସମ୍ଭବ ଆମୋଦ ଉଲ୍ଲାସ ରଙ୍ଗରମ ବିଲାସ ମନ୍ତତା ଦେଖିଯା ଘନେ ହଇଛ ସେନ ଆବାର ଆମାଦେର ସେଇ ପ୍ରେସିକ ଚିତ୍ରଙ୍ଗେର ଦଳ ଫିରିଯା ଆସିଯାଛେ ।
୨୨ ପୃ

ଏକବାର ଗାଁରେ ଭୟ ମାର୍ଥିଯା ବାଘଚାଲ ପରିଯା ସମ୍ମାନୀର ସାଜେ ମଞ୍ଜଲପାଡ଼ାର ଭିତରେ ଆସିଯାଇଲେନ । ସେ ବେଶ ଦେଖିଯା ରାଜୀ ବଲିଲେନ, ଗୋଦାଗ୍ର୍ଜୀ ଆମାକେ ବର ଦିନ ? ତିନି ଉଭ୍ୟ ଦିଲେନ, ବର ଆର କି ଦିବ, କଷ୍ଟୀ ଦିଯାଇଛି ? ୨୯ ପୃ

ଭାରତର ମାଧ୍ୟମ

ନଗେନ ପାଣ୍ଡୀ ଏକବାର ଏକ ମରଣାପର ବ୍ୟକ୍ତିକେ ବାଁଚାନୋର ଜଣ୍ଠ ବାବାକେ ବିଶେଷ କରିଯା ଧରିଲେନ । ବାବାଓ ସାଇତେ ମସ୍ତତ ହଇଲେନ । ପଥେ ଯାଇତେ କାଳେ ନଗେନ ପାଣ୍ଡୀ ବାବାକେ ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ, ଆପନି ଶୁଦ୍ଧ ବଲିଦେନ—ଏହି ଶାଲା ଡର୍ଟ, ବୋସ ତୋର ବୋଗ ମେରେ ଗେଛେ !...ଆର କିଛୁ ବଜାତେ ହବେ ନା ।

ବାବା ବେଶ ତାଇ ବଲବ—ଆବାର ଭୁଲେ ନା ଯାଇ ମା ଯା କରାନ !

ରୋଗୀର ଦରେ ପ୍ରବେଶ କରିଯାଇ ବାମାକ୍ୟାପା ବଲିଲେନ, ଓ ଗୋ ନଗେନକାକା ଏ ଶାଲା ତ ଫଟ !

ରୋଗୀ ମରିଯାଛେ ! ନଗେନ ପାଣ୍ଡୀ ବଲିଲେନ ବାବା ଛିଛି ଏମନ ଭାନଲେ କଥନ ଆନନ୍ଦାମ ନା !

ନଗେନ କାକା ରାଗ କରୋ ନା, ଆଁମି ଆପନାର ଶେଖାନ କଥାଖଲି ବଲାକେ ଚେଯେଛିଲାମ—ମା ବଲାକେ କ୍ଷେପା ଥବରଦାର ! ବଲେ ଦେ—ଫଟ !

ବାଲାନନ୍ଦ ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ ତଥନ ବରାହନଗରେ ଆଛେନ ।...ମହାରାଜୀ ଷତୀଜ୍ଞମୋହନ ଠାକୁର ତାହାର ନିକଟ ଲୋକ ପାଠୀଇଯା ଆମସ୍ତ୍ରପ ଜୀନାନ ।

ମହାଯୋଗୀ ବାଲାନନ୍ଦ କହିଲେନ, ଷତୀଜ୍ଞମୋହନ ମହାରାଜ ତାହା ଜୀନି, ଆମାକେଓ ଅନ୍ତେକେ ମହାରାଜ ବଲିଯା ସମ୍ବୋଧନ କରେ । ଏକ ମହାରାଜ ଅପର ମହାରାଜେର କାହେ ଏଲେ ତାହାତେ ଆର ନିନ୍ଦା କୋଥାଯ ! ଷତୀଜ୍ଞମୋହନ ନିଜେ ଏଲେଇ ତ ପାରେନ ।

ବାଲାମନ୍ଦ ଏକବାର ରାଜ୍ୟଥେ ମଧ୍ୟହଳେ ଆସନ ପାତିଲେନ । ସେଇ ଜାଗଗାକାର
ମହାରାଜ ସତୀନ୍ଦ୍ର—ତାହାର ଲୋକେରା କହିଲେନ, ରାଜୀ ଆସିତେଛେନ ପଥ ଛାଡ଼ !

ରାଜାକେ ବଳ ଏଥାନେ ଏକ ମହାରାଜ ଆସିତେଛେନ ପଥ ଛାଡ଼ !

ରାଜାକେ ବଳ ଏଥାନେ ଏକ ମହାରାଜ ବସିଯା ଆଛେନ ।

ମହାରାଜ ନିଜେ ଆସିଯା ସନ୍ଧ୍ୟାମୀ ମହାରାଜକେ ଜିଜ୍ଞାସେଲେନ—ଶ୍ରମିଳାମ ଅଚ୍ଛ
ଏକ ମହାରାଜା ତା ଆପନାର ଫୌଜ କୋଥାଯାଇ ?

ଫୌଜ ! କେହ ତ ଆମାର ଦୁଷ୍ମନ ନୟ !

ଭାଲ ! ଆପନାର ତୋଜଥାନା !

ଖରଚେର ବାଲାଇ ନାହିଁ— ତୋଜଥାନାୟ କାଜ କି !

ବୈଲଙ୍ଘ ସ୍ଵାମୀ

ସେବାର ଉତ୍ସର୍ଗିଲୀର ମହାରାଜ କାଶିଧାମେ ଆସିଯାଛେନ । ଏକଦା ତିନି
ବ୍ୟାସକାଶୀ ଇତ୍ୟାଦି ଭମଣେର ପର ନୌକାତେ ଫିରିତେଛେନ ; ହଠାଂ ଦେଖା ଗେଲ
ଗନ୍ଧାଯ ଏକ ବିପୁଲକାଯ କେହ ଭାସିତେଛେନ, ମହାରାଜେର ଲୋକେରା କେହ କେହ
ଚିନିଲେନ ସେ ଐ ଜନ ସଚଳ ମହାଦେବ ବୈଲଙ୍ଘସ୍ଵାମୀ । ଇହାରା ମହାରାଜକେ ମହାପୁରୁଷେ
ପରିଚୟ ଦାନ କରିଲେନ ।

ଇତିହାସ୍ୟ ମହାପୁରୁଷ ସମ୍ପର୍କେ ନୌକାଧାନିର ଦିକେ ଆସିଲେନ ; ନୌକାର
ଆରୋହୀରା ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ତୋହାକେ ନୌକାର ଉଠିଲେ ସାହାଧ୍ୟ କରିଲେନ ।
ନୌକାର ଯଥନ ତିନି, ତଥନ ମହାରାଜ ଓ ତୋହାର ଲୋକଜମେରା ମହାପୁରୁଷକେ ସାହାଜେ
ଅଣାମ କରିଲେନ । ବୈଲଙ୍ଘସ୍ଵାମୀ ନୌକାର ବସିଲେନ ; ଏ ସମୟ ତୋହାର ଚାରିପାଶେ
ସକଳେ ବସିଯା ଆଛେନ, ହଠାଂ ବାଲକ ଅଭାବ ବୈଲଙ୍ଘସ୍ଵାମୀ ମହାରାଜେର କୋଟିଦେଶେ
ମହାଶୂଳ୍ୟବାନ ରତ୍ନେ ବୀଧାନୋ ଏକ ତରୋହାଲେର (ଛୋ଱ା ହଇତେ ପାରେ) ଦିକେ ମହା
କୌତୁଳ୍ୟରେ ଚାହିଲେନ । ଏବଂ ଉହା ଦେଖିତେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଲେନ । ତରୋହାଲ
ତୋହାକେ ଦେଉସା ହଇଲ । ମହାପୁରୁଷ କିଛୁକଣ ଉହାର ଏହିକ ମେଦିକ ଦେଖିଯା ହଠାଂ
ଗନ୍ଧାଗର୍ଭ ନିକ୍ଷେପ କରିଯା ଅଟ୍ଟହାଙ୍କେ ଫାଟିଯା ପଡ଼ିଲେନ । ସକଳେ ଶ୍ରମିଳାମ
ବିଶେଷ କୃପିତ ହଇଲେନ, ଯେହେତୁ ଉହା ଇଂରେଜ ଶରକାର ତୋହାର ମର୍ଯ୍ୟାନା ମାତ୍ର କରିଯା
ଦିଇଛେନ । ମହାରାଜ ଐ ଉନ୍ନାଦ ଯୋଗୀକେ ଶାନ୍ତି ଦିବେନ ବଲିଯା ଉତ୍ସାହପ୍ରକାଶ
କରିଲେନ । ମହାରାଜେର ପାର୍ଶ୍ଵଦଗନ୍ଧ କହିଲେନ, ମହାରାଜ ଆପନି କୁକୁର ହଇବେନ ନା,

উনি সচল শিব, মহাব্রহ্মজ্ঞ, ষ্ট্রেচাময় পুরুষ হইলেও কথনও কাহারও মন্ত্র করেন নাই। আপনি শাস্তি হউন ডুবুরি নাবাইয়া এই তরোয়াল উদ্ধার করা থাইবে। মহারাজ সম্যাসীকে শাস্তি দিবেন বলিয়া বদ্ধপরিকর। ইতিবাধ্যে মৌকা কাশীর ঘাটে লাগিল। মহাপুরুষ তাহাদের কথাবার্তা সব শুনিতেছিলেন, আর শুন শুন হাসিতেছিলেন। এবার তিনি একটি হাত গঙ্গার জলে ডুবাইলেন! এবং নিমেষেই তাহার হাতে জল ছাঁড়ৱা উঠিল। সকলে দেখিল তাহার হস্তে দুইখানি মহামূল্যবান রত্নসমূহিত তরোয়াল! দুইটিই অবিকল একই! মহাপুরুষ মহারাজকে তখন কহিলেন, কোনটি তোমার! চিনিয়া সও।

মহারাজ অতীব ধার্ধায় পড়িলেন। মহাপুরুষ হাসিয়া কহিলেন, যুচ্চ তুমি নিজের জিনিষ চিনিতে পার না? অথচ আমার আমার বল!...তোমার যে নিজস্ব কি তাই জানো না...এই তরোয়ার একদিন তোমাকে ফেলিয়া থাইতে হইবে অথচ তুম বল আমার—যাহা এখনে ফেলিয়া থাইতে হইবে তাহা তোমার নিজস্ব কিন্তু হইল। যে বস্তু নিজের নহে তাহার জন্য এত অহঙ্কার ক্রোধ সাজে!

মহারাজ তাহার পায়ে লুটাইয়া পড়িলেন।

একবার ভাস্তুরানন্দ—ইনি মহাশোগী ১৩০৬ দেহরক্ষা করেন—শ্যামাচরণের নিকট উচ্চমার্গীয় কিছু ধোগ শিক্ষার মানসে তাহাকে আনন্দবাগে আসিতে আমন্ত্রণ জানান।

কেবলানন্দজী এই সংবাদ শ্যামাচরণকে দিলেন: শ্যামাচরণ তাহা শ্রবণে কহিলেন, দ্বাখো হে পিপাসা পেলে তৃষ্ণার্ত লোকে কুয়োর কাছে ছুটে থার। কুঝো কি কথনও এজন্ত স্থান ত্যাগ করে?

ত্রুতিলাবীর সাধুসঙ্গ। (২য় খণ্ড) ওমোদকুমার চট্টোপাধার

আমি বলিজাম:...না না আমি গৃহী—আপনাকে দুর্শ, করতেই এখনে এসেছি। শুনিয়া বাবা বলিলেন, তোমার কিছু অস্থ আছে নাকি? আমি বলিজাম, না আমার শরীরে কিছু অস্থ নাই তবে ভবব্যাধি থাই বলেন তা আছে! বাবা: শরীরে অস্থ বিস্থ কিছুই নেই, তবে আমার কাছে কি

କରତେ ଏମେହ ? ଆମି : ଅନୁଥ କି ବ୍ୟାଧି ନା ଥାକଲେ କି ଆପନାର କାଛେ
ଆସତେ ନେଇ ! ତିନି : କୈ କଠିନ ରୋଗ ନା ହୁଲେ ତ କେଉ ଆମାର କାଛେ ଆସେ
ନା, ଏହି ଦେଖ ନା, ଏକଟା ଘରୀ ଛେଲେ ନିଯ୍ମେ ଏଲୋ ଗା, ବୀଚିଯେ ଦାଣ, ଆମି କି
କରବୋ ତାରୀ ମା ଯା କରବେନ । ଆମି କି ଡାଙ୍କାର ବଟେ ? ୧ ପୃଷ୍ଠା

ଆମାର ଦିକେ ଚାହିୟା ରମିକତା କରିଯା ବଲିଲେନ, ବାବା ବଡ଼ ଛୋଟବେଳୋଯି ଦର
ଛେଡେଛେ—ଗିର୍ଜିଟି କି ମନେର ମତ ହେଲୋ ନା ବୁଝି ! ୨ ପୃଷ୍ଠା

(ଏକଜନକେ ଟାକା ଦିତେଛିଲ) ବାବା ବାଧା ଦିଯେ ବଲିଲେନ : ସବ ଶାଲୀ ଚୋର
ଏଥାନେ, ଟାକା କଢ଼ି ଦିଲି ନା କୋଥାର ରାଖବୋ ! ତାର ଚେଯେ କିଛି ମାଲ ଦିଯେ
ଥାମ ! ୩ ପୃଷ୍ଠା

ଭାଲୋକଟିକେ ଦେଖାଇଯା ବାବା ତଥନ ଆମାର ଦିକେ ଚାହିୟା ବଲିଲେନ : ଏହି
ଦେଖ କେମନ ଗେରଣ୍ଟ ସଂସାରୀ ସାଧନଙ୍କ ଆଛେ ଯାର କଣ୍ଠ ଆମାର ସଂସାରୀ...
ସଂସାରକେ ଭୟ ନେଇ !...ବାବାଜୀର (ଲେଖକ) ଗୋଡ଼ାୟ ଗଲଦ ! ଆମି ବଲିଲାମ :
ଖୁଲେ ବଲୁନ... । ତିନି : ଏହି ତ ଗୋଡ଼ାତେଇ ଭୟ । ଘରେ ଥାକବୋ ନା ବାହିରେ
ଥାବୋ...ଯାକେ ତ ଜାନୋ ନାହିଁ ବାବା ମେ କେମନ ଯେହିଁ ଦେଖିବେ ତଥନ, ବୁଝିବେ ସଥିମ
ସୂର୍ଯ୍ୟାକ ଧାନ୍ୟାକେ ! ଆମି ବଲିଲାମ : ସଦି ବଲି ଯାଇ ତ ସବ କରେଛେ ! ବାବା
ତଥନ ମେହି ଭାଲୋକେର ଦିକେ ଚାହିୟା ଆମାକେ ଦେଖାଇଯା ବଲିଲେନ : ଏହି ଦେଖ
ଟାଙ୍କାଟା, ସଦି ଯାଇ ସବ କରେ ଥାକେ ଜାନଛିସ, ତବେ ଅତ ହିସେବ କରେ କାଜ କରଛିସ
କେନ ? ଯାକେ ଧରେ ଏକ ଜାଗରାଯ ବସେ ଥାକଗେ ଯା ନା । ୪ ପୃଷ୍ଠା

(ବାବା)...ତୁ ଗାନ କରିଲ ନାକି ? ବିଚରଣ ତୁ କି ବଲିଲ ? ବିଚରଣ ; ହୟ
ଉତ୍ତାର କଳକାତାର ଗାନ ଏକଟା ହୋକ ନା । ଆମି ତୋ ଅବାକ, ଶେଷେ ଅବ୍ୟାହତି
ପାଇଲାମ ଏକଥାନା ଭାଙ୍ଗ ସନ୍ତ୍ରିତ ଗାହିୟା । ବାବା ବଲିଲେନ, ତୋର ଅରଟା ନରମ
ବଟେ । ୧୦ ପୃଷ୍ଠା

(ବାବା)...ବଲ ତୋ ବାପ ମା ବେଁଚେ ଥାକତେ କୋଥାଯ, କୋମ ଶାଷ୍ଟ୍ରୀରେ ଦର
ଛେଡେ ବୈରାଗୀ ହେଁ ବେରିଯେ ଯାବାର ବ୍ୟବହା ଆଛେ ? ତୋର ଏମନଇ ଟାଙ୍କାଟା
ହରେଛିସ, ସବର ଭଗମାନ ଫେଲେ ଗୀଯେ ଗୀଯେ ଘୁରେ ଯରିଲ — ତୋର କି ଲାଜ ଲାଗେ
ନାହିଁ ? ୧୫ ପୃଷ୍ଠା

(ଆମି)...ଯେମନ ଭାବ ସଂକ୍ଷାର ନିଯ୍ମେ ଜାଗେଇ... ! ବାଧା ଦିଯେ ତିନି
ବଲିଲେନ, ଓରେ ଟାଙ୍କାଟା ଦୂରମନ କୋଥାକାର...ତୋର ଭିତରେ ସେ ଯେ ଗୁଣ ଆଛେ ବଲେ

গ্রন্থ করিস তু—সে তোর জন্মদাতার দেওয়া না হলে তু যাবি কৃথাকে-ঝ্যা—।
১৭ পৃ

(আমি)…বাবা আমার ভক্তির বলবান, উদ্ধত প্রকৃতি (অনাচারী ভোগী) আর মা নিরীহ, ত্যাগী,শান্ত শিষ্ট,নিরক্ষর, শুদ্ধাচারী পূজা তপস্তা পরামণ। তু ক
স্বভাব ! তিনি : ঐ রকমই পমেরো গঙ্গা এখানে, কাজেই এ ভারে ছেলে
মেঝেঝি জন্মাছে। হঁয়া দেখ তারা মা ঐ রকম মেঝেঝির সাথে ঐ রকম দশি
পুরুষগুলোর মেল করায়ে মনের মত মাঝৰ তৈয়ারী করান ! আমরা তাঁর
খেলা বুঝব কি ...। ১৯ পৃ

প্রদিন একটু স্মৃতিধা বুঝিয়া ক্ষ্যাপার কাছে গিয়া বসিলাম, তখন সেখানে
আরও দু তিনি জন উপস্থিত। বাবা রসিক লোক, বলিলেন : চিল পড়েছে
বগন, কুটুম্ব না জয়ে উঠবেক না। ২০ পৃ

আমি জিজ্ঞাসা করিলাম :...তাঁদ্বিক সাধন প্রকরণের মধ্য দিয়ে না গেলে
কুলকুণ্ডলী শক্তি না কি কারো জাগে না ? তিনি : এ কথা তোকে কে
বলেছে—যত সালা অগুগোগুর কথা। তোর খিদে যদি পায় তগন ভাত খেলে
তোর যেমন পেট ভরবে, ডাল কঢ়ি খেলে কি তার চেয়ে কম পেট ভরবে।...
যে বলে ভাত ছাড়া আর কিছুতেই পেট ভরবে না সে নিশ্চয়ই গেঁও মনিয়—
ভাত ছাড়া আর কিছুতেই পেট ভরবে না..।

আমি বলিলাম : রামকৃষ্ণদেবও ঠিক এই কথা বলতেন,...ধর্ম নিয়ে
লাঠালাঠি আমাদের এদেশে খুব দেখা যায় ! তিনি বলিলেন :...ঘারা লেঠেল—
তারা জাঠিবাজীই বোঝে ভাল তা ধর্ম নিয়েই হোক বা ঘরের মাগছেলে
পাড়াপড়শি নিয়েই হোক—ওই রকম ওদের বুদ্ধি। ২৫ পৃ

(বাবার কিছু টাকা ছিল, ইহা অমুক পাণ্ডা জানিল কারণ সে তখন বাবার
সেবক ছিল...ঐ টাকা বাবা কোথায় পুঁতিয়া রাখিয়াছেন তাহাও জানিত।
একদিন সকালে বাবা, দেখিলেন টাকা নাই ! অমুক পাণ্ডা অমুপস্থিত, বাবা
বুঝিলেন ইহা তাহারই কাজ, বাবার টাকা অদৃশ্য হইয়াছে স্তৰ্নভা সে বিশ্঵াস
প্রকাশ করিল ! থানা পুলিশ হইল। তখন পাণ্ডা আসিয়া তাহার পা
ধরিয়া কাদা কাটা করিল, বাবাও জল হইয়া গেলেন। সেই অবধি বাবা,
কাহারো নিকট অর্থ গ্রহণ করিতে না বলিতেন, ঐ অর্থ যে অনর্থ ! আমি

ଏକଦିନ...ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ୍ : ଆପଣି ସାଧୁଲୋକ ଯାର କୃପାୟ କିଛୁ଱ଇ ଅଭାବ ନାହିଁ—ଆପଣି କେନ ଟାକା ସଂଗ୍ରହ କରିଯାଇଲେ ? ତାହାତେ ବାବା ବଲିଲେନ : ଓ ସବ ବେଟି ମାରେଇ ଘଟାବଟି ଜାନିସ ନା, ଟାକାଟା ଆପଣିହି ଏଳୋ, ଭାବଳାମ ଏଥିନ ରାଖି ସଥିନ କାରୋ କାଜେ ଲାଗିବେ ତଥିନ ଦେଉସା ଥାବେ ! ତା ହୋଲୋ ଭାଲୋ ସାର କାଜେ ଲାଗଲୋ ମେ ମନିଷଟାକେଓ ଚେନା ଗେଲ । ମାରେଇ ଟାକା ତିନିହି ଓଟାର ସ୍ୟବସ୍ଥା କରିଲେନ ଯେଯେ । ୩୧ ପୃ

ତିନି ଚଟିରୀ ବଲିଲେନ...ଶାଲା ଗୁରୁର କୃପା ମାନଦେନ ନାହିଁ—ଥୁନ୍ତାନ ହେଁଥେଛେନ ।

୩୨ ପୃ

ତିନି : ଓହି ଆଦିରସେର ଅନୁଭୂତି ହୃଦୟଭାବେ ସଂକ୍ଷାରଗତ ହେଁ ମକଳ ଶିଶୁରଙ୍ଗ ମନେର ମଧ୍ୟେ ଥାକେ—ହୃଦୟଭାବେଇ ଥାକେ ଏଠା ବୁଝିବ ତ ?...ଆମି : ଆଜ୍ଞା ତଥିନ ଥେକେ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଏହି ମକଳ ଭାବ ଦୂର କରିବେ ପାରି ସାର ନା ! ତିନି : ମୁଁ ଶାଲା ଶିକ୍ଷକ ଦିଯେ ଆଶ୍ରମକେ ଚାପାବ କି କରେ ? ମେଦିକେ ସା ଦିଯେ ଆଶ୍ରମକେ ଢାକା ଦିବି ତାଇ ପୋଡାବେ ! ତୁହି ବଲିସ କି ରେ ବୋକା ? ୪୦ ପୃ

ତିନି...ଶୁଣୁ ସହବାସେର ଶୁଖଟି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ମେଯାଦେଇ ଦେଖିଲେହି ପୁଢ଼ିତେ ହେବେ ! ୪୪ ପୃ

ଆମ :...ନରମାରୀର ଆମଲେ ମସନ୍ଦଟା କି କେମନ କରେ ଆମରା ଏହି ଯୋହ ସ୍ଥିତ ସମ୍ପର୍କ ଥେକେ ଉତ୍କାଳ ପାଏ । ତିନି ବାଲିଲେନ : ଓ ତୋ ଆପଣି ସଂଟିତେ ସଂଟିତେ ହେବେ ।...ତୋର ତ ବିଯେ ହେଁଥେ, ମଞ୍ଚାନ ହେଁଥେ, ତୁ ତ ସବ ଜାନିସ—କେମନ କରେ ଜନ୍ମ ଦିତେ ହର ମେ କି ତୋକେ କେଉ ଶିଖିଲେ ଦିଯେଛେ ନାକି ? ୫୦ ପୃ

ଆମି : ଜୀବନ ସଜିନୀ ଆବାର ଜୟଜୟାନ୍ତରେଓ ଧାଉସା କରେ ନାକି ? ତିନି : ଭୟ କରେ ନାକି ତୋମ ? ୫୨ ପୃ

(ବାବା ତାହାର କୁକୁର ସମ୍ପର୍କେ ଚିନ୍ତିତ—ଆମି ଉଠିବ ଭାବିର୍ତ୍ତେଛ) ବାବା—ଏବାର ପାନେର ପୁଟଲୀ ବୋଲାଇ ଦିଯେ ସରେ ପଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା ଆଛେ ବଟେ । କୁକୋର କଥାଯ କିଛୁ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ତାଇ ଉଠିବେ କିମା ଭାବରେ ବଟେ ? ବାକ୍ୟ ହଇଯା ଦୀକାର କରିଲାମ୍ । ବାବା ବଲିଲେନ, ଏହି ତୋ ବୁଦ୍ଧି ତୋମାର ଗା—ତାଇ ବଲଚି । କୁକୁର କି ମାତ୍ର ଲଗ୍—ମୀ ଜଗଦ୍ଧାର ହୃଦୟ ! ଆମି ହାସିରୀ ବଲିଲାମ୍ : କୁକୁର ମାତ୍ର ! ବାବା ବଲିଲେନ : ମାତ୍ର ! ୫୬ ପୃ

ଶ୍ରୀକୃତ୍ତବ୍ୟାଳ ଗ୍ରହ | କୃତ୍ତବ୍ୟାଳ ବାବାଜୀ (ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଯ ମୂଳ ଗ୍ରହ—ଶ୍ରୀମଂ ନାଗଜୀ ଶ୍ରୀମଂପିଲିଯାମସ ତାହାର ଟିକା ପ୍ରଣୟନ କରେନ ।)

ଦାସ ରଘୁନାଥ—

ଶ୍ରୀମାନ ଦାସ ରଘୁନାଥ ନାମେ ହୈନ ଖ୍ୟାତ

ପରମ ବୈରାଗ୍ୟ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମେ ଉନ୍ନମତ ।

ସିଂହଭାରେ ଥାକି କୈଲ ଅଧାଚକ ବୃତ୍ତି ॥

ଦାସ ରଘୁନାଥ ସାରାଦିନ ଭଜନ କରିଯା ରାତ୍ରି ଅଧିକ ହଇଲେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବେନ
ସିଂହଭାରେ ଦୋଡାଇୟା ଅଧାଚକ ବୃତ୍ତି କରିଲେନ । ସେବାଇତରା ସର୍ବ କର୍ମେର ପର
ଶାଶ୍ଵତ ସମୟ କିଛୁ ପ୍ରସାଦ ତାହାକେ ଦିତେନ—ଇହାତେ ସତତ ତାହାର ମନେ ହଇତ,
ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସିତେଛେନ ଉନି ବୋଧ ହର ଆଜ ଆମ୍ବାଯ ଦେବେନ ।...ଉନି ତ କାଳ
ଦିଯେଛିଲେନ, ଅତି ବୋଧ ଟିନି ଦିତେ ପାରେନ ।...ହଠାଏ ଏକଦା ଇହା ଏହିକଥ
ଅପେକ୍ଷା ତାହାକେ ଲଜ୍ଜା ଦିଲ । ତିନି ସିଂହଭାର ଛାଡ଼ିଲେନ ।

ଅଭ୍ୟ କହେ, ଭାଲ ହୈଲ, ଛାଡ଼ିଲ ସିଂହଭାର

ସିଂହଭାରେ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ବେଶ୍ୟାର ଆଚାର !—ଶ୍ରୀଚିତ୍ତତ୍ତ୍ଵଚରିତାବୃତ୍ତ

ଅନ୍ତ୍ୟ ୬ ପୃଷ୍ଠା

ଇହାର ପର ଛତ୍ରେ ପ୍ରସାଦ ପାଓଯା ଦୁ ଏକ ଦିବସ ଲାଇଲେନ । ତାହାର ଛାଡ଼ିଲେନ
କାରଣ ଟିକ ସମୟେ ସାଇତେ ହୁଏ ।

କଥୋଦିନେଛାଡାଛାଡ଼ି କୈଲ କିଛୁ ଯୁକ୍ତି !

ଶଭ୍ଦା ଶହା ପ୍ରସାଦ ଯାହା କୁଣ୍ଡତେ ଭାରରେ ।

ଧୂଇୟା ତାହାର ମଧ୍ୟେ କଣୀ ଯା ଥାକ୍ଯେ । ଭକ୍ତମ୍ବାଳ ।

ପ୍ରସାଦାରୁ ପ୍ରସାରୀର ଧତ ନା ବିକାୟ ।

ଦୁଇ ତିନ ଦିନ ହୈଲେ ଭାତ ସାଡା ଯାୟ ॥

ସଭ୍ରାନ୍ତେ ଗାଭି ଆଗେ ସେଇଭାତ ଭାରେ ।

ସଭ୍ରାନ୍ତେ ଗକ୍ଷେ ତୈଲଙ୍ଗାଇ ଥାଇତେ ନା ପାରେ ॥

ସେଇ ଭାତ ରଘୁନାଥ ରାଜ୍ଞେ ସବେ ଆନି ।

ଭାତ ଧୂଞ୍ଜୀ ଫେଲେ ସବେ ଦିଲ୍ଲା ବହ ପାନି ।

ଭିତରେତେ ଦଢ଼ ମାଝି ସେଇ ଭାତ ପାଯ ।

ହୁନ ଦିଲ୍ଲା ରଘୁନାଥ ସେଇ ଅନ୍ଧ ଥାଯ ॥ ଶ୍ରୀଚ. ଚ. ଅନ୍ତ୍ୟ ୬ ପୃଷ୍ଠା

ଇଶାନ ନାମେତେ ଭୃତ୍ୟ ସହିତ ଚଲିଯା ।

ଲୁକାଇସ୍ତା ପଞ୍ଚଦଶ ମୋହର ଇଶାନ ।

ପଥେର ସମ୍ବଲ ହେତୁ ବୀଧି ଲାଇଲେନ ।

ଏହିକେ ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ କାରାମୁକ୍ତ ହଇସା ଭୃତ୍ୟ ଇଶାନେର ସହିତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନାଭିଲାଷେ ପଞ୍ଚମାଭିସୁଖେ ସାତା କରିଲେନ । ତିନି ପ୍ରକାଙ୍ଗ ରାଜପଥ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପାର୍ବତ୍ୟପଥେ ଫଳମୂଳାଦି ଦ୍ଵାରା କୋନକୁପେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିଯା ପାତଢା ପର୍ବତେ ଆସିଯା ଉପହିତ ହଇଲେନ । ଏହି ପର୍ବତେ ଏକଜନ ଭୂଏଣ୍ଟ ଉପାଧିଧାରୀ ଦସ୍ତ୍ୟ ବାସ କରିତ । ... ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏଇ ଭୂଏଣ୍ଟର ନିକଟ ଉପହିତ ହଇସା ପର୍ବତ ପାର କରିଯା ଦିବାର ବିମିତ ତାହାକେ ଅଛବୋଧ କରିଲେନ । ଭୂଏଣ୍ଟର ଅଧୀନେ ଏକଜନ ଗଣକ ଛିଲ । ସେ ଗଣନା କରିଯା କାହାର ନିକଟ କି ଆଛେ ବଲିଯା ଦିତେ ପାରିତ । ଗଣକ ଗଣନା କରିଯା ଭୂଏଣ୍ଟକେ ଜାନାଇଲ, ଏହି ଭୃତ୍ୟଟିର ନିକଟ ଆଟଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତା ଆଛେ । ଭୂଏଣ୍ଟ ଆରମ୍ଭିତ ହଇସା ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀକେ ବଲିଲ, ଆମି ରାତ୍ରିତେ ଆମାର ଲୋକ ଦିଯା ତୋମାଦିଗକେ ପର୍ବତ ପାର କରିଯା ଦିବ । ଏଥନ ତୋମରୀ ଆନାହାର କରିଯା ବିଶ୍ରାମ କର । ଏହି କଥା ବଲିଯା ଭୂଏଣ୍ଟ ପରମ ସମାଦର ସହକାରେ ରଙ୍ଗନେର ଆଶୋଷନ କରିଯା ଦିଲ । ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀନାମୀତେ ଆନ କରିଯା ଦୁଇ ଦିନ ଉପଦାସେର ପର ରଙ୍ଗନ ଓ ତୋଜନ କରିଲେନ । ତୌର୍ବୁନ୍ଧ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ସନାତନ ଭୂଏଣ୍ଟର ଅତିରିକ୍ତ ଆଦର ଦୋଖ୍ୟା ସଂଶୟଚିତ୍ତେ ଭୃତ୍ୟ ଇଶାନକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, ତୋମାର ନିକଟ କି କିଛୁ ଅର୍ଥ ଆଛେ ଇଶାନ ଆଟଟି ମୋହରେର ଏକଟି ଗୋପନ କରିଯା ବଲିଲ, ହଁ ଆମାର କାହେ । ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ, ... ମୋହରଙ୍ଗଲି ଆମାକେ ଦାଓ ! ... ସାତଟି ମୋହର ଲଙ୍ଘୀ ଭୂଏଣ୍ଟକେ ଦିଯା ବଲିଲେନ, ଆମାର ନିକଟ କରେକଟି ମୋହର ଆଛେ ଏହି ଶୁଣି ଲଙ୍ଘୀ ଧର୍ମଭାବିରୀ ଆମାକେ ପାର କରିଯା ଦାଓ... । ଭୂଏଣ୍ଟ ହାସିଯା ବଲିଲ, ତୋମାର ଭୃତ୍ୟର ନିକଟ ଆଟଟି ମୋହର ଛିଲ ତାହା ଆମି ପୂର୍ବେଇ ବିଦିତ ହଇସାଛି, ଆମି ଆଜ ରାତ୍ରେ ତୋମାଦେର ମାରିଯା ଐଶ୍ଵରୀ ଲଙ୍ଘି ଲାଇତାମ । ଭୂମି ଅତି ସୁମୋଦ୍ଧ, ଆମି ତୋମାର ବ୍ୟବହାରେ ସମ୍ମତ ହଇସାଛି— ମୋହର ଲଙ୍ଘ ନା, ତୋମାଦିଗକେ ପର୍ବତ ପାର କରିଯା ଦିବ । ସନାତନ ଗୋଷ୍ଠୀ ବଲିଲେନ, ତୁମି ସମ୍ମ ଏହି ମୋହରଙ୍ଗଲି ନା ନାହିଁ, ପଥେ ଅନ୍ତ କେହ ଆମାଦିଗକେ ମାରିଯା କାଡ଼ିଯା ଲାଇବେ, ଅତଏବ ତୁମିଇ ଶାହିନ କର । ଆମରାଓ ନିରାପଦେ ଗମନ କରି । ୩୭୮ ପୃଷ୍ଠା

ଏକ ଲୀଲା ଗୋମାଞ୍ଜିର ଶୁଣ ଚମ୍ବକାର । ସାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧେ ହସ୍ତ ଭବନିଧି ପାର ॥
ଏକଦିନ ଗୋମାଞ୍ଜି ଆନ କରିତେ ସ୍ଥମୂଳା । ଶ୍ରମପି ପାଇଲେନ ସାତେ ହୟ ମୋନା ॥

ଏକବାର ସନାତନ ସ୍ଥମୂଳାତେ ଆନ କରିତେ ସମସ୍ତେ ଏକ ଶ୍ରମପି ପାଇଯା-
ଛିଲେନ । ସନାତନ ସେଇଟି ଘାଟି ଚାପୀ ଦିଯା ରାଖି ଦିଲେନ । କିଛୁକାଳ ପରେ
ଦୈବଷ୍ଠୋଗେ ଗୌଡ଼ଦେଶୀର ଏକ୍ଷମାନେର ଦକ୍ଷିଣେ ମାନକରେର ଜୀବନ ନାମେ ବ୍ରାହ୍ମ
ଆସିଯା ଉପହିତ । ସେ ବଡ଼ ଦୀନ ଦୁରିତ । ସେ କାଶିତେ ଏତକାଳ ଶିଖବ୍ରତ
କରିଯାଇଲା, ତାହାରେ ଶିବ ମଞ୍ଜଟ ହଇଯା ତାହାକେ ବଲେନ,

ବୃଦ୍ଧାବନେ ସନାତନ ଗୋମାଞ୍ଜିର ଥାନ
ସାଇଲେ ପାଇବେ ଅର୍ଥ ଇଥେ ମାହ ଆନ ।

ତୁମି ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାରେ ଯାଉ, ସନାତନେର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କର । ତୋମାର କାମନା
ପୂର୍ବ ହବେ । ଏବଂ ଏହି କଥା ଜୀବନ ସନାତନକେ ନିବେଦନ କରିଲ । ସନାତନ ଅବାକ
ହଇଯା ବଲିଲେନ, ଆମି ଅର୍ଥ କୋଥା ପାବ ? ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ ମୁଞ୍ଜି ମୋର ଅର୍ଥ କୋଥା
ହୱ ! ଇହାତେ ବ୍ରାହ୍ମକ କପାଳ ଚାପଢ଼ିଲ, ହା ହା ଥୋର ଭାଗ୍ୟେ କି ଇଶ୍ଵର
ପ୍ରତାପିଲା ! ବ୍ରାହ୍ମଣେର ହାହା ରବେ ସନାତନ କାତର ହଇଲେନ ; ହଠାଂ ତାହାର
ଶ୍ରମପିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲ, କହିଲେନ ; ହସ୍ତ ହସ୍ତ ଠାକୁର ମୋର ଅରପ ହଟିଲ ।
ମିଥ୍ୟା ମହେ ଶ୍ରୀମନ ମହାଦେବ ଯେ କରିଲ ॥ ଶ୍ରମପି ମବେ ଚଲ ଦେଖାଇଯା ଦିଇ ।
ତାହାରା ସ୍ଥମୂଳା ତୌରେ ଏକ ଥାନେ ଆସିଲେନ, ସନାତନ ଗୋମାଞ୍ଜି ବଲିଲେନ. ଏହି
ଜ୍ଞାନ୍ୟା ଖୁଡ଼ିଯା ଦେଖ । ବିଶ୍ଵ ଖୁଡ଼ିଯା ଶ୍ରମପି ପାଇଯା ଗୋମାଞ୍ଜିକେ ପ୍ରଣାମ
କରିଯା ପଥ ଚଲିଲ । ହଠାଂ ତାହାର ମନେ ଇହା ଉଦୟ ହସ୍ତ ସେ, ଗୋମାଞ୍ଜି ଇହା
ଦେଖିଲ ନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଆର—ଆମାର ଚାରତ ଏହି ମେହି ବସ୍ତ ଜାଗି । ତଥ କରି
ଇଶ୍ଵର ସେବନେ ଅଭୁରାଗୀ ॥ ଛି ଛି ଯୋରେ ଧିକ ଧିକ... ॥ ସେ ଦୌଡ଼ାଇଯା ଶାଇଯା
ସନାତନେର ପାରେ ପଡ଼ିଯା ବଲିଲ, ସେ ଧନେ ହଇଯା ଧନୀ, ଧାନେ ଧାନ ନା ମୁନି,
ତାହାରଇ ଖାନିକ, ମାଗି ଆମି ନତ ଶିରେ, ଏତ ବଲ ନନ୍ଦୀ ନୀରେ ଫେଲିଲ
ଖାନିକ ।—ରବୈକୁନ୍ତନାଥ ଠାକୁର ॥

ସନାତନ ଗୋମାଞ୍ଜି ମାଧୁକରୀ କରିତେ ଚୌବେର ଗୁହେ ମୁଖ୍ୟାୟ ଥାଇତେନ,
ଦେଖାନେ, ‘ମନ ମୋହାନ୍ତା ଶ୍ରୀମନ୍ ମଦନମୋହନ । ଶ୍ରୀମତୀ କୁଞ୍ଜା ହିନ୍ଦୀର ପ୍ରକାଶନ ।’
ଏହି ମଦନମୋହନକେ ଦେଖିଯା ସନାତନ ମୁଢ଼ ହଇଯାଇଲେନ । ଚୌବେର ଦେହତ୍ୟାଗେର
ପର ଚୌବେର ଗୁହିନୀଇ ଐ ବିଶ୍ଵହେର ସେବା କରିତେନ । ସାହା କିନ୍ତୁ ଆଚାର

ବିହିତ ହାତ ନା, ସମାତନ ଗୋମାଞ୍ଜି ଇହାତେ ବଡ଼ କଟ୍ ପାଇତେନ । ଏବଂ ଏହି କଥା ଚୌବେ ଶୃଦ୍ଧିଗୀକେ ବଲିଲେନ । କିନ୍ତୁ : ଚୌବେର ସରଣୀ ତାହା ନାହିଁ ସମ୍ମିଳିନା । ନିଜସତେ ପ୍ରେମଭାବେ ମେବିତେ ଲାଗିଲା ॥ ଆର ଦିନ ସମାତନ ଦେଖିତେ ଇଚ୍ଛିଲ : ଚୌବେର ବାଢ଼ୀତେ ଗିଯା ଉପରୀତ ହୈଲ । ସମାତନ ଗୋମାଞ୍ଜି ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହସେ ଦେଖିଲେନ, ମଦନମୋହନ ଓ ଚୌବେର ପୁଅ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଥାଇତେ ବସିଯାଛେନ । ମଦନ-ମୋହନ ବାଲକ ଶୁଳ୍କ ଚାପଳ୍ଯ ପ୍ରକାଶ କରିତେଛେନ ଗଣ୍ଗୋଳ କରିତେଛେନ । ସମାତନ ଗୋମାଞ୍ଜି ଇହାତେ ମୁଚ୍ଛିତ ଥାଏ ! ଭାବିଲେନ, ଆସି ଟିହାକେ ସମ୍ମାଚାର ଶିକ୍ଷା ଦିତେ ଗିଯାଇଲାମ । କି ଧୃତା !—ଗୋମାଞ୍ଜି କହେନ ମାତ ନିବେଦନ କରି । ଆଜି ସଦି ମୋରେ କିଛୁ ଦେହ ମାଧୁକରି ॥ ତୋମାର ଶିଖର ଏହି ପାତ୍ର ଅବେଶସ । ସାହୀ ଥାକେ ତାହା ଦେହ କରି କୁପାଲେଶ ॥

ରାତ୍ରିକାଳେ ଅପନେ, ଶ୍ରୀମଦମୋହନ । ଶ୍ରୀଧନ ସମାତନ ଗୋମାଞ୍ଜିରେ କହେନ । ତୁମ୍ ମୋରେ ଚୌବେର ଭୟ ହତେ ଆମି । ଦେବା କର ଦୟା ମାତ୍ର ତୁଳସୀ ଆର ପାନି ॥ ଆବାର ଠିକ ଏମନଇ ଅପନ ଦିଲେନ ଚୌବେର ସରଣୀକେ, ଆମାକେ ମନାତନେର ହାତେ ଅର୍ପଣ କର ।

କାଟିଆ ବାବା । ଶ୍ରୀଶିଶିର କୁମାର ରାହା ।

ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ସମୟ ସମୟ ବହ ମାଧୁ ସଙ୍ଗେ କରିଯା ନାନା ହାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଲେନ ।...ସେଥାମେ ଆସନ ହାପନ କରିଲେନ—ମେଘାନକାର ଅର୍ଧବାସୀରୀ ତୀହାଦେର ଆହାର ଯୋଗାଇତ । ଏହି ଗାନ୍ଧ ବନ୍ଦନ କରିବାର ସମୟ...ସେ ଗଣ୍ଗୋଳ ଦ୍ୱାରା ନା ହାତ ତାହା ନାହ । ମେଘାର (ଏକବାର) ତୀହାଦେର ଦଲେ ଏକ ସର୍ବାସୀ ପରମହଂସ ଛିଲେନ ତିନି ଏହି ସବ ଦେଖିଯା ଶୁଣିୟା ସାରପରମାହି ବିରକ୍ତ ହିଁୟା ବାବାଜୀ ମହାରାଜଙ୍କେ ବଲିଲେନ—ମହାରାଜ ଆପନାର ଦଲେର ସାଧୁଦେଇ ଦେଖିଛି ସାଧନ ବୈରାଗ୍ୟ କିଛୁ ନାହିଁ ...ସାମାଜିକ ଧାର୍ଯ୍ୟାର ଯ୍ୟପାର ନିଯେ ନିଜେଦେଇ ଅଧ୍ୟେ ଏତ ଗଣ୍ଗୋଳ କରେ ଏ କୁ ମାଧୁ ଲୟାମୀର ନିୟମ ନାହିଁ ...ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୟମହକାରେ କହିଲେନ, ମହାରାଜ କି ଭାବେ ଆମାଦେର ଚଳା ଉଚ୍ଚତ । ଆମନି ସଦି ଆଦେଶ କରେନ... । ପରମହଂସଙ୍ଗୀ— ସାଧୁଦେଇ ନିୟମ, କାହାରେ ନିକଟ ଚାଇତେ ନାହିଁ...ଆପନା ହତେ ସା ଆସିବେ ତାତେଇ ସର୍ବତ୍ର...ସଦି କଥରେ କିଛୁ ନାହିଁ ଆସେ ତାହଲେଇ ତାରା ଅମ୍ବନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ନା । ...ତିନି ଦଲେର ସାଧୁଦେଇ ବଲିଯା ଦିଲେନ ଦେଖ ଶ୍ରୀମବାସୀରୀ ତୋମାଦେଇ ଆହାର

যোগাবে না নিজেৰে আহাৰ যোগাড় কৰ। বাবাজী ও পৱনহংসজীৰ আসৰ পাশাপাশি আসন না ছাড়িয়া যাওয়াতে তাহাৱা উপবাসী রহিলেন। এইক্ষণে দিনেৰ পৱ দিন যায়...পৱনহংসজীৰ শয়ীৰ ক্ৰমশঃ দুৰ্বল হইতে লাগিল।...তিনি কৃধাৰ জালা আৱ সহ কৱিতে না পারিয়া...বলিলেন, মহারাজ ! আমাৰ ত প্ৰাণ থাৱ আপনি অছুগাহ কৱে গ্ৰাম হতে কিছু ভিক্ষা কৱে নিয়ে এসে আমাৰ প্ৰাণ রক্ষা কৰন। বাবাজী মহারাজ—সে কি পৱনহংসজী বৈৱাঙ্গেৰ অক্ষণ ভূলে গেলেন—আপনিই না বলছিলেন সাধুঃ সন্ন্যাসীদেৱ কাৰো নিকট কিছু চাইতে নাই...। ৪৮ পৃ

কৃষ্ণ মেলা। শ্ৰীযুত বাবাজী মহারাজ সঙ্গে কৱিয়া মেলা হ'লে একটি গাড়ী আনিয়াছেন। শীত খুব পড়িয়াছে। তিনি নিজেৰ গায়েৰ কষলখানা ঐ গাড়ীটিৰ গায়ে জড়ইয়া দিয়া নিজে থালি গায়ে বসিয়া আছেন: তাহাকে ঐ অবস্থায় দেখিয়া...যিত্ৰ মহাশয় কহিলেন, বাবাজী মহারাজ পশুপক্ষী ত থালি গায়েই থাকে। আপনি গায়েৰ কষলখানা গাড়ীটিকে দিয়ে এই অসহ শীতে থালি গায়ে আছেন কেন? শ্ৰীযুত বাবাজী মহারাজ—বাবা বড় শীত পড়েছে, গাড়ীটিৰ বড় কষ্ট হচ্ছে, তাই একে কষল খানা দিয়েছি। আমাৰ ত ধূনি রয়েছে গায়ে রক্ষণ ঘৰি, কাজেই কোন কষ্ট হয় না। ৬২ পৃ

একে (গাড়ী) এত দূৰে না এনে শ্ৰীবুদ্ধাবনেই রেখে আসলে পাৱত্বেন। (এই প্ৰশ্নে) শ্ৰীযুত বাবাজী মহারাজ—আমি কি আৱ ইচ্ছে কৱে এনেছি, আমি ত শ্ৰীবুদ্ধাবন হ'তে রেল গাড়ীতেই এখানে আসতে পাৱত্ব কিষ্ট গাড়ীটি যখন বলে, আমাৰ সঙ্গে কৃষ্ণমেলায় আসা তাৰ একান্ত ইচ্ছা, তখন আৱ কি কৱে তাৰ ফেলে আসি। তাই তাকে নিয়ে হাট। পথে মেলায় এসেছি—এতে আমাৰ কোন কষ্ট হৱনি। ৬২ পৃ

একদিন অভয়বাবু কঠিয়াবাবাকে জিজ্ঞাসা কৱিলেন, মহারাজ প্ৰহ্লাদ আৱ ক্ৰমৰ মত কষ্ট কি আজকালকাৱ দিনে হয়? তিনি উত্তৱ কৱিলেন, হ'ব হৱ। অভয়বাবু—এই মেলায় কি এমন কেহ এসেছেন! কঠিয়া বাবা, হ'ব অনেকে এসেছেন। তাৰ চাইতে বড়ও অনেকে এসেছেন। কিষ্ট তোমাৰেৰ চোখ কোথায় যে দেখবে। ৬২ পৃ

(অভয়বাবু) রাত্তিতে শুধাইয়া আছেন, শ্ৰীযুত বাবাজী মহারাজ তখন

ତୋହାକେ ଦର୍ଶନ ଦିଲେନ, ଏବଂ ଖୁବ ଧର୍ମକ ବିଦ୍ୟା କହିଲେନ, ତୁମି ପଡ଼େ ପଡ଼େ ଘୁମାବେ ଆମ ଭଗବାନ ତୋମାକେ ଦର୍ଶନ ଦେବେନ ? ଆମି ତୋମାର ଭଗ୍ୟ ନାମ ଦିଯ଼େଛି ତୁମି ଅପ କର ନା କେନ ? ଭଗବାନ ବୁଝି ଏମନି ପାଞ୍ଚମା ଯାଏ । ୮୧ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀକୁଳାବନେ ଏକବାର ଏକ ରାଜ୍ଞୀ ଆସିଯା ବାସ କରେନ । ତିନି ଏକଦିନ ବାବାଜୀ ମହାରାଜାକେ ତୋହାର ବାଡୀ ଲଈଯା ଥାନ ଏବଂ ସଥାନାଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେନ । ରାଜ୍ଞୀର ନିକଟ ହଇତେ ବିଦ୍ୟାର ଗ୍ରହଣ କରିଯା ବାବାଜୀ ଐ ରାଜ୍ଞୀବାଡୀ ହଇତେ ବାହିର ହଇବେନ, ଦାରୋଘାନ ତୋହାକେ ପ୍ରଗମ କରିଲ । ଆର କଥା କି— ମେଥାନେଇ ଦାରୋଘାନେର କାହେ ବସିଯା ପଡ଼ିଲେନ...ଯୁଲି ହଇତେ ଗୌଜୀର କଢି ବାହିର କରିଲେନ ଏବଂ ଦାରୋଘାନେର ମହିତ ପରମାନନ୍ଦେ ଧୂମପାନ କରିତେ ଲାଗିଲେନ । ୯୫ ପୃଷ୍ଠା

ଏକଦିନ ଛମ୍ବ ସିଂ ବାବାଜୀର ନିକଟ ବସିଯା ଆଛେନ, ଏମନ ସମସ୍ତେ ଏକ ଆଶ୍ରମ ମେଥାନେ ଉପଥିତ ହଇଲ । ଏଇ ଲୋକଟିର ନାମ ଗୋମାଞ୍ଜୀ (ଡାକ୍ତର ଛିଲ ୧୪ ବର୍ଷର ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ହୱ—କିନ୍ତୁ ଶୋଧରାଯି ନାଇ) । ଛମ୍ବ ବଲିଲେନ ମହାରାଜ ଆପନି ମିଳ ପୁରୁଷ...ଅହୁ ଗ୍ରହ କରେ ଏଇ ଦୁର୍ଦାନ୍ତ ଗୋମାଞ୍ଜୀକେ ଭାଲ କରେ ଦିନ । ବାବାଜୀ ମହାରାଜ—କିରେ ଗୋମାଞ୍ଜୀ ତୁହି ଆମାର ଚେଲା ହବି ? ଭୀଷମ ଦୁର୍ଦାନ୍ତ ଗୋମାଞ୍ଜୀ କହିଲ ମହାରାଜ ଜୀବନେ ନା କରେଛି ଏମନ କୁକର୍ଷ ନେଇ...ଆୟାକେ କି ଚେଲା କରିବେନ...ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ଚୋର ଗୋମାଞ୍ଜୀକେ କୁପା କରିଯା ଦୀକ୍ଷାଦାନ କରିଲେନ । ୧୦ ପୃଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ—୧୩ (୧୨୯୩—୧୬ ମାନ୍ୟର ଡାଯେରୀ) ଶ୍ରୀକୁଳନାନନ୍ଦ ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ ।

ଆଜକାଳ ଗୋଷ୍ଠୀୟ ମହାଶୟଦେ ଆଗମନେ ଅକ୍ଷମସାଜେ ନିତ୍ୟ ଉଦ୍‌ବ ଚଲିଯାଛେ । ଅତ୍ୟହି ଅପରାହ୍ନ ଅଚାରକ ନିଵାସ ଲୋକେ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ବାଟୁଳ ବୈମନ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କୁ ସାଧକଦେର ମୁକ୍ତି ଯିଲିଯା, ମିଶିଯା, ଗୋଷ୍ଠୀୟ ମହାଶୟଦେ କ୍ଷାତ୍ର ନୀତିମାନ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ଆଦର୍ଶ ମାଧୁପୁରୁଷ ରାଧା-କୃଷ୍ଣ ବିଷୟକ ଦ୍ଵୀପ ପୁରୁଷେର ପ୍ରଗମ ବିଚିତ୍ର ମନ୍ତ୍ରିତ ଶୁଣିଯା ଅଞ୍ଚ-ଧାରାୟ ଭାସିଯା ଥାନ, କୌଣସିତେ କୌଣସିତେ ବିଶ୍ଵଳ ହଇଯା ସମସ୍ତେ ମୁହଁତ ହଇଯା ପଡ଼େନ—ଇହା ଦେଖିଯା ଆମି ଏକେବାରେ ଅବାକ ହଇଯା ବାହିତେଛି । କିଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ଓ ଆମଦାରେ ବାଡୀର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ଵ, ପଥେ ଥାଟେ ଥାର୍ଟେ ଚାଚା ଅଭ୍ଯୁତ୍ତି ନିଯଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଦେର ମୁଖେ ଏଇ ସବ ଭାବେରାଇ ଗାନ ଶୁଣିଯା ହାତେ

ଠେଣ୍ଟା ଲଈସା ତାହାଦେର ତାଡ଼ା କରିଯାଚି । ହାୟ ହାୟ ନୀତିର ଆଦର୍ଶହାନ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜେର ଆଚାର୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀୟ ମହାଶୟରେ ଏହିକ୍ରପ ଭାବ ! ୨ ପୃ

ଆୟାର ପ୍ରରୋଚନାୟ ଦୁଟି ସଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଯାଛେନ । କିନ୍ତୁ, ଉପବිତ ବା ଥାକିଲେଓ, ତାହାଦେର ଲଈସା ଆୟାର ସମାଜେ କୋନ ଗୋଲମାଲ ନାହିଁ । ପାଡ଼ାର ସୁନ୍ଦରା ତୋହାଦିଗକେ ଉପବිତ ଲଞ୍ଚାର ଜଣ ଅନେକ ବୁଝାଇସାଓ କୋନ ଫଳ ପାଇ ନାହିଁ । ଏଥନ ତୋହାରା ମେ ଚେଷ୍ଟାଯ ନିରାଶ ହଇସା ବଲିତେଛେ, ଓହେ ଆୟାରେର ହର୍ମୀତିର ଚିହ୍ନ ଗଲାଯ ଦଢ଼ି—ତା ସେଇ ତ୍ୟାଗଇ କରେଛେ, ତୋହାଦେର ସ୍ଵନୀତିର ଚିହ୍ନ ଜ୍ଞାମା ସାର୍ଟ ସର୍ବଦା ପରାଟା ଛାଡ଼ିଲେ କେନ ? ଓଣଲୋ ଗାୟେ ରାଖିଲେ ବୀଚି । ଆସି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବිତ ତ୍ୟାଗ କରିତେ ପାରିଲାମ ନା ସିଲିଯା ବ୍ରାହ୍ମ ସଙ୍କୁର ସଙ୍କୁର ଦ୍ୱାରିତ । ୧ ପୃ

(କୁଳମା ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ ଯୋଗମାଧବନ ଦୀକ୍ଷା ଲଈତେ ଯାଇଲେ ଆଚାର୍ୟ ମହାଶୟ ତାହାକେ ଅଭିଭାବକେର ଅନୁଯାତ ଲଈତେ ବଲେନ :...ଛୋଟ ଦାଦାର ବିକଟ ଅନୁଯାତ ପତ୍ରେର କଥା ତୁଳତେଇ ତିର୍ଣ୍ଣିଲ ଧୂବ ରାଗିଯା ଆୟାରେ ଧରକ ଦିଲ୍ଲା ବଲିଲେନ, ସେ ସବ କିଛୁ ହସେ ନା । ଯୋଗ କରିଲେ ଭୟାବକ ରୋଗ ଜୟେ । ଯାଥା ତୋ ଏକେବାରେଇ ନଷ୍ଟ ହସେ ଯାଯ । ଭାଲ ଭାଲ ଲୋକ ଓର ଭିତରେ ଗିଯେ ଚିରକାସେର ମତ ଏକବାରେ ଅକର୍ଷା ଭେଦ୍ଭେ ହସେ ଗେଛେ ।...୧୧ ପୃ

(ଆଚାର୍ୟ) ସରଳ ବିଶ୍ୱାସେ, ସଥାର୍ଥ କାତର ହଇସା କେହ ଭଗବାନେର ନିକଟେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଲେ ଭଗବାନ ନିକଟ ତାହାର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେନ...ଏକବାର ଇଉରୋପେ କୋନ ଦେଶେ ଦୀର୍ଘକାଲ୍ୟାପିନୀ ଦାନ୍ତନ ଅନାବୁଟି ହସ୍ତ । ସର୍ବଭାଇ ସୁନ୍ଦିର ଜଣ ପ୍ରାର୍ଥନା ଆରଣ୍ୟ ହଇଲ । ମେହି ସମୟେ ଏକଟି ସହରେ, ସକଳେ ସମବେତ ହଇସା ସୁନ୍ଦିର ଜଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଲେନ ଏହି ମର୍ମେ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଉୟା ହଇଲ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନେ ସଙ୍କ୍ଷ୍ୟାର ପୂର୍ବେଇ ନଗରବାସୀ ସକଳେ ଗିର୍ଜାଘାୟ ଉପହିତ ହିତେ ଜାଗିଲେନ । ଐ ସମୟେ ଏକଟି ବାଲକ, ଛାତା ହାତେ ଉପାସନାର ଛଲେ ଆସିଲ । ବାଲକେର ହାତେ ଛାତା ଦେଖିଯା ସକଳେ ତାହାକେ ବଲିଲେନ, କି ହେ ବାଲକ ତୁମି ତ ବଡ଼ ବୋକା ଦେଖିଛୁ । ଏହି ସମୟେ ଛାତା କେନ ? ବାଲକ ବଲିଲ—ଆଜି ଦୁଇର ଜଣ ପ୍ରାର୍ଥନା ହଇବେ । ଭଗବାନ ସୁନ୍ଦିର ଦେବେନ, ତଥନ କି କରୁବ ? ଛାତା ନା ଥାକଲେ ଯେ ଭିଜେ ଭିଜେ ବାଢ଼ୀ ଯେତେ ହସେ । ସକଳେ ବାଲକେର କଥା ଶୁଣିଯା ଅବାକ ହିଲେନ । ପ୍ରାର୍ଥନାର ପର ସଥାର୍ଥଇ ସୁନ୍ଦିର ହଇଲ । ତଥନ ବାଲକ ସକଳକେ ବଲିଲ, ଭଗବାନେର

উপর তোমাদের যদি বিশ্বাস থাকতো, ছাতা ফেলে আসতে না। ১২ পৃ

আজ সূল হইতে আমার পরে ছোটদাদা বলিলেন, মেজদাদা (শ্রীযুক্ত বরদান-কান্ত বন্দোপাধ্যায়) ঢাকায় আসিয়াছেন ; তিনি একবারপুরে ঠাহার খন্দের মহাশয়ের বাসার উঠিয়াছেন। কল্য বৈকালে তোমাকে ঠাহার নিকট যাইতে বলিয়াছেন। মেজদাদার কথা শুনিয়া আমার হৃদকস্প উপস্থিত হইল... মেজ-দাদার নিকট গিয়া প্রণাম করিয়া দাঁড়াইতেই তিনি একবারে অগ্রিমভি হইয়া গেলেন। অত্যন্ত তীব্র তাণ্ডায় কর্কশন্ত্রে গালি দিতে দিতে যেন ক্ষেপিয়া উঠিলেন। চটি জুতা হাতে জইয়া আমাকে প্রহার করিতে দু চার পা অগ্রসর হইলেন। ভাগ্যক্রমে বৌদ্ধিদিয় বাধা পাইয়া বসিয়া গেলেন। অবশেষে আমাকে বলিলেন, ঘোগ শব্দটি ফের যদি কখনও তোর মুখে শুনতে পাই জুতিয়ে পিঠের ছাল চায়স্তা তুলে দিব। আমাদের তো ঘত প্রকারে অপমান করবার করছিস এখন মৃত পিতাকেও নরকস্থ করবার চেষ্টা হচ্ছে ! তুই মরলে আমাদের শাস্তি হয় ! ১৩ পৃ

(বিজয়কৃষ্ণ গোস্বামী কুলদানন্দকে ঠাহার বড় দাদাকে অনুমতির জন্ম জিখিতে বলেন)

যদি বড়দাদা অনুমতি না দেন তবে কি হইবে ? এ কথা বলিতে আরম্ভ করা—মাত্রই... গোসাইয়ের কয়েকটি শিশু... বলিলেন, ও কি গোসাইয়ের কথার প্রতিবাদ করছিস কৃতে ষে অপরাধ হয়—উনি ষথন বলছেন তখন নিশ্চয়ই তিনি অনুমতি দিবেন। আমি একথা শুনিয়া অবাক হইলাম, হাসিও পাইল। ভাবিলাম—হা ভগবান এমন কুসংস্কারী লোকও আবার ত্রাঙ্ক সমাজে আসে ! ১৪ পৃ

আজ বাংসরিক উৎসব উপরক্ষে ত্রাঙ্কসমাজ স্বীলোক পুরুষে পরিপূর্ণ। অন্ধিরে ও চতুর্দিকের প্রাঙ্গণে লোক আৱ ধৰে না। গোস্বামী মহাশয়... উপাসনা করিতে বেদিতে বসিলেন। শারদীয় পূজার আগমনে পূজা আসিতেছে মনে করিয়া, দেশগুৰু লোকেৱ ষে কেমন একটা আনন্দ উৎসব ও উঞ্জামের উদ্দ্র হয় তাহা বৰ্ণনা করিয়া... সকলেৱ ভিতৰ একটা আশৰ্দ্য ভাবেৱ সংগ্ৰহ কৰিয়া দিলেন, উপাসনা কৰিতে বসিয়া দুচার কথা বলিয়াই ভাবে ঢলিয়া ঢলিয়া পঞ্চিতে জাগিলেন— .

ଏହି ମା ! ଏହି ସେ ଆମାର ମା ଏମେହେନ...

ଏହି ସବ ବଲିଆ ଡଗବାନକେ ସାକ୍ଷାଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଯାଇ ସେଳ ଗଦଗନ୍ତ ଭାବେ,
କରଜୋଡ଼େ କୋନ୍ଦ କୋନ୍ଦ ସ୍ଵରେ ଶ୍ଵସଷ୍ଟତି କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।...ଅବ୍ୟକ୍ତ ଏକଟା ଭାବେ
ସକଳକେ ଏକେବାରେ ଅଭିଭୂତ କରିଯା ଫେଲିଲ । ମନ୍ଦିରେର ବାହିରେ ଭିତରେ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକେ ଭାବୋଜ୍ଞାମେର ହଁ ହଁ ଶକ୍ତ ପଡ଼ିଯା ଗେଲ । ଦ୍ଵୀ ପୁରୁଷେର ମଧ୍ୟେ କାହାର
ରୋଲ ଉଠିଲ । ଶ୍ରୀୟ ଡାକ୍ତାର ପି କେ ରାଯ ପ୍ରମୁଖ ଦୃଚାର ଜନ ଗଣ୍ୟ ମାଙ୍କ ପଦରୂ
ବାକ୍ ଗୋଲମାଳ ଥାମାଇତେ ଥାମୁନ ଥାମୁନ ଚୂପ କରନ ଚୂପ କରନ ବଲିଆ ଚୀଏକାର
କରିତେ ଆମ୍ଭ କରିଲେନ । ତଥନ କେ ଆଯ କାର କଥା ଶୁଣେ । ବେଗତିକ ଦେଖିଆ
ଶ୍ରୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ ରାଯ ହାରମୋନିଯରେ ସ୍ଵର ଚଡ଼ାଇଯା ଗାନ ସ୍ଵର କରିଯା ଦିଲେନ ।
ଏହିକେ ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟ ଜୟମା ଜୟମା ବଲିଆ ବେଦି ହଇତେ ଲାକାଇଯା ପଡ଼ିଲେନ,
ଉଚ୍ଚ ସଂକ୍ରିତ'ର ଆମ୍ଭ ହଇଲ, ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟ ନୃତ୍ୟ କରିତେ ଲାଗିଲେନ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକେ ବାଲକବୁଦ୍ଧ ସୁବେଳା ଥାନେ ଥାନେ ବେହ୍ସ ହଇଯା ପଡ଼ିଲେନ । ହଙ୍କାର ଗଞ୍ଜ'ଲେ
ଓ ବିଚିତ୍ର ଭାବୋଜ୍ଞାମେର କ୍ରମିତେ ବ୍ରାହ୍ମମର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହଇଲ । ୧୬-୧୭ ପୃ

(କୁଳଦାମନ୍ଦ ବାଡୀ ହଇତେ ଢାକାଯ ଆସେନ ମା ଓ ଭାଇବିର କଲେରାର ଔସଥ
ଲଇତେ)

ଗୋଦାମୀ,...ବାଡୀ ଥେକେ ଏଜେ ବୁଝି

ଆମି - ଏହି ମାତ୍ର ବାଡୀ ଥେକେ ଆସଛି ।

ଗୋ - କେମନ, ଅବହା କି ରକମ ?

ଆମି - ମା'ର ଓ ଏକଟି ଭାଇବିର କଲେରା ହସେଇ ।

ଗୋ - ତୁମି ଔସଥ ନିତେ ଏମେହେ ?

- ହଁ ।

...ସେଯେଟି କି ଛୋଟ ?

- ସାତ ଆଟ ବରା ହବେ ।

ଗୋଦାଇ ଶୁନିଆ ଆହା ଆହା କରିଯା ଦୁଃଖପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଚୋଥ ବୁଜିଲେନ... ।

ମା'ର ଜଞ୍ଜ ବ୍ୟାପ ହସୋ ନା । ଔସଥ ନିଯେ ଯାଓ, ଓତେ ଗ୍ରାମବାସୀଦେଇବ ଉପକାର
ହବେ ।

ଆମି ତାଡାତାଡ଼ି ଔସଥ ଜଇଯା ବାଡୀ ରଞ୍ଜା ହଇଲାମ...ଆମି ସେ ବାଡୀ ହଇତେ
ଆସିଯାଛି ତାହାଇ ବା ତିନି ଜୀବିଲେନ କି ଶ୍ରକାରେ ? . କେମନ ? ଅବହା କି

ରକମ କିଛୁ ନା ଜୀବିଲେ ଏହା ଥାଇବେଳେ କେବ ?...ଆମି କୃତ ବାଢ଼ିତେ ବାଡ଼ୀ ପୌଛବାମାତ୍ରଇ ଶୁନିଲାମ - ସକାଳେଇ ଯେହେଠି ମାରା ଗିଯାଇଛେ ଆର ମାର ଅବହା ଏଥିନ ଭାଲର ଦିକେ ଫିରିଯାଇଛେ । ୧୯ ପୃ

ଶକାଳେ ଆକ୍ଷସଯାଙ୍ଗେ ଶାଇୟା ଦେଖି - ପ୍ରାଚାରକନିବାସ ଲୋକେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟର ମୟୁଖେ ବାସଯା କାଙ୍ଗାଳ ଫିକିର ଟାଙ୍କ ଫକିର...ଭାବେ ଉତ୍ସୁକ ହଇୟା ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ଗାନ ଗାହିତେଛେନ, ମା ନାହିଁ ଆମି ମେ ଛେଲେ ।— ଏକଟୁ ପରେ ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟ ଖଲ ଖଲ କରିଯା ହାସିଯା ଉଠିଲେନ...ହାସି ଥାସିଦ...ଗନ୍ଧଗନ୍ଧଭାବେ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟରେ ଚୀରକାର କରିଗା ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ... ଐ ଦେଖ ପାଗଳୀ ଏମେହେ— ଐ ...ଦେଖ ନନ୍ଦୀ ଭୁଞ୍ଗୀ

ବାସାୟ ଆସିବାର କ୍ଷେତ୍ରକ ସନ୍ତୋଷ ଚିନ୍ତା ବେଶ ସରମ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରହିଲ, ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ମନେର ଭିତର ଆମ୍ବେଲନ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହଇଲ । ମନେ ହଇଲ, ଗୌମାଇ ଏମବ କି କରିତେଛେନ ନିରାକାର ବ୍ରଙ୍ଗଜାନୀଦେଇ ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ୟ ହଇୟା ଅନାଯାସେ ଆକ୍ଷମଦିରେ ଦ୍ୱାଡାଇୟା ପୌତ୍ରାଳିକତା ପ୍ରାଚାର କରିତେଛେନ । ନନ୍ଦୀ ଭୁଞ୍ଗୀ ବାଜୀକି ନାରଦାଦୀର ଦର୍ଶନ ଓ ସମୟେ ସମୟେ ତାହାଦେଇ ନ୍ତର ସ୍ତବ ଏମଣ କି ୧—ଏମବ କି ସ୍ଵାଭାବିକ ମୁଣ୍ଡକ୍ଷେତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ... । ୨୮ ପୃ

...ଶୁକ୍ରବାର ସକାଳେ ଟୋଲାଗ୍ରାମ ଆସିଲ, ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟର ଅବହା ଖାରାପ ଭବଳ ନିଉଥୋନିଯା ହଇୟା ଦୁଟି ଫୁଲକୁଳ ପଚିଯା ଶାଇତେଛେ—ଜୀବନେର ଆଶା ନାହିଁ । ...ଶୁରୁଭାଇ ଶ୍ରୀକୃତ ଶ୍ୟାମାଚରଣ ଏକମୀ ମହାଶୟ...ତୃକ୍ଷଣୀୟ ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ ମହାଶୟର ନିକଟ ବାରଦୀ ଚଲିଯା ଗେଲେନ...ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ କିଛୁକଥ ଧ୍ୟାନହ ହଇଲେନ, ପରେ ଏକଟ ଦୀର୍ଘ ନିଃସାମ ଫେଲିଯା ବଲିଲେନ ସମୟ ଶେଷ କରେ ଏମୋଛ୍ବ୍ୟ । ଏଥର ଆର କି ହବେ । ଆମି ତ ତାକେ ସବେ ଦେଖିତେ ପେଲାମ ନା । ହସ, ହସେ ଗିରେଛେ ଅଥବା ତାର ଗୁରୁ ତାକେ ଦେହ ଛାଡିଯା ଥାର୍କବାର ଶାର୍କ ଦିଲାଇନ, ଆଛୁତୁଇ ଯା ମନ୍ଦିରବାରେ ଯଥେ ସବି ‘ତାର’ ଆସେ ତବେ ବୁଝିବି ଭୟ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତା କରିମ ନା, ଆମି ମେଥାନେ ସାଂଚ୍ଛ । ଇହାର ପର ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ ମହାଶୟ ଆମନ ହଇତେ ଉଠିଯା ସକଳକେ ଡାର୍କିଯା ବଲିଯା ଦିଲେନ—ସତଦିନ ଭିତର ହଇତେ ଦରଜୀ ନା ଥୁଲି, କେହ ଏ ଦରଜା ଯା ଦିଓ ନା । ବା ଥୁଲିତେ ଚେଷ୍ଟା କାରାଓ ନା । ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ ମହାଶୟ ସବେ ତୁକିଯା ଭିତର ହଇତେ ଦରଜୀ ବନ୍ଧ କରିଲେନ ।

ମେଦିନ ଢାକାହିତେ ଓ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସକଳେ ଦ୍ୱାରାଭାସା ଶାଇତେଛିଲେନ । ଗୋଯାମଦ୍ଦେର

ଆହାଜେ ଉଠିଯା ସକଳେ ବିମର୍ଶ ହଇଯା ବସିଯା ଆଛେନ୍...ଅକ୍ଷ୍ୟାଂ ସୋଗଜୀବନ ଆକାଶେର ଦିକେ ତାକାଇଯା ଅଚୁଲି ସଙ୍କେତ କରିଯା ବଲିଯା ଉଠିଲେନ ଐ ଦେଖ ଅଞ୍ଚାରୀ ଯହାଶୟର ଓ ଧାରାଭାଙ୍ଗ ଯାଚେନ୍ । ଆମାକେ ତିନି ହାତ ନାଡ଼ିଯା ବଲିଲେନ, ଆମି ଓ ଧାରାଭାଙ୍ଗ ଯାଛି ! ତୋରା ଆର ତାବିସ ନା—କୋନ ଭର ନେଇ । ୩୧ ପୃ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୁଞ୍ଜବହାରୀ ଗୁର୍ହତ୍କରତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭାବେନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଦତ୍ତ ମହାଶୟ ତୀହାଦେର ଭାସ୍ୟରୀତେ ଗୌମୀଯେର ଏହି ସମୟେର ଅଭ୍ୟୁତ୍ତ ଘଟନାବଳୀ ବିଶ୍ୱରୂପେ ଲିଖିଯା ରାଖିଯାଛେ ।...ଉହାଦେର ଭାସ୍ୟରୀନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାର କିଞ୍ଚିତାତ୍ମ ଆଭାସ ଏହି ହଲେ ଲିଖିଯା ଥାଇତେଛି ।

୧୦ଇ ଫାଲକୁଣେ ଗୋଷ୍ଠାମୀ ମହାଶୟ ପଞ୍ଚିମେ ସାନ୍ତ୍ଵାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଲିକାତା ସାତ୍ରା କରିଲେନ । ତଥାଯ ଏକଦିବସ ଅପେକ୍ଷା କରିଯା ପରଦିନ ଶ୍ୟାମନଗରେ ଉପହିତ ହଇଲେନ । ତଥା ହିତେ ନୌକାଧୋଗେ ଚଢ଼ାତେ ପୌଛିଯା, ବୁଦ୍ଧବାର ମହାର ଶ୍ରୀଦେବେନ୍ଦ୍ରମାଥ ଠାକୁରେର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରେନ । ମହିଷ ଗୋଷ୍ଠାମୀ ମହାଶୟକେ ଦେଖିଯା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଯା ବଲିଲେନ, ଆହା ସକଳେ ବଲେ ଗୋସାଇ ପାଗଳ ହରେଛେନ, ପୌତଲିକେର ଶାର ବ୍ୟବହାର କରେନ, କିନ୍ତୁ କିହି ? ଆମି ତୋ ଏକେ ଧୂପ ଧୂନାର ମୁଗ୍ଧ-ଧୂମାବୃତ ଉଜ୍ଜଳ ଦୂର୍ଗାପ୍ରତିମାର ଶାର ଦେଖେଛି । ୩୮ ପୃ

ଏହି ସମୟେ ମହିଷର ନିକଟ ଏକଥାନା ଚିଠି ଆମିଯା ପଡ଼ିଲ । କୋନ୍ତା ଏକଟି ଅସିକ ବ୍ରାହ୍ମ କତିପର ପ୍ରଶ୍ନ କରିଯା ତୀହାକେ ଲିଖିଯାଛେ, ଆପଣି ନିର୍ଜବେ ଅନେକଦିନ ଧରିଯା ଧର୍ମ ସାଧନ କରିଲେନ—କି ଲାଭ କରିଲେନ ? ଏବଂ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପଣି କି ଉପଦେଶ ଦେନ, ଇତ୍ୟାଦି । ମହିଷ ପତ୍ରଥାନାର ଉତ୍ତର ଦିତେ, ତୀର ଅଞ୍ଚଗତ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରିୟନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟକେ ବଲିଲେନ, ଲିଖେ ଦାଓ ଏଥି ହତେ ...ଗୋସାଇ ଯାହା ବଲେନ, ତାହା ଆମାରଇ କଥା । ୩୮ ପୃ

ଗୋଷ୍ଠାମୀ ମହାଶୟ ସୁହ ହଇଯା ୧୯୫୬ ଜୈଷଠ ବୁଦ୍ଧବାର ଦିବସେ ପରିବାରବର୍ଗ ଓ ଶିଖଗଣେର ସହିତ ଦେଖିବା ରଣା ହଇଲେନ (ଧାରାଭାଙ୍ଗ ହିତେ) । ରାତ୍ରାର ସେକାମୀ ସାଠେ ଗାଡ଼ି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିତେ ହୁଏ । ଏହି ସମୟ କୋନ ବାବୁ ଟିକିଟ କରିତେ ବୁକିଂ ଅଫିସେ ଗେଲେନ—ଆମିଯା ଦେଖିଲେନ, ଅନେକକୁଳି ଜିଚୁ ଗାଡ଼ିତେ ରହିଯାଛେ । ତିନି ଜିଜାମୀ କରିଲେନ—ଲିଚୁ କୋଥା ହିତେ ଆମି ? ଗୋସାଇ ବଲିଲେନ, ଧାରାଭାଙ୍ଗ ଧାକତେ ଜିଚୁ ଥେତେ ଇଚ୍ଛା ହରେଛିଲ, ତାଇ ପରମହଂସଜୀ ଦିରେ ଗେଲେନ । ମକଜେଇ ଆଶ୍ରୟ ହଇଲେନ । କେ ସେ କଥା ଲିଚୁ ଦିଯା ଗେଲେନ ଉହାରା

କେହିଁ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିତେ ପାରେନ ନାହିଁ ।—ଆରଣ୍ୟ ଆଶର୍ଦ୍ଧେର ବିସମ ଏହି ଥେ
ଏହିକେ ଏଥମୁଣ୍ଡ ଲିଚୁ ପାକେ ନାହିଁ । ୩୭ ପୃ

...ଆଜ ଅପରାହ୍ନେ ଶମାଜେ ଶାଇୟା ଶୁନିଲାମ, ଏକଟି ଜଟିଲ ଉଦ୍ଦାସୀ ସାଧୁ ବହୁକଷ୍ଣ
ହୟ ଗୋଦାମୀର ମହାଶୟରେ ନିକଟେ ଆସିୟା ରହିଯାଛେନ । ଗୋସାଇ ତାହାକେ ବଡ଼ି
ଆକ୍ଷାଭକ୍ଷି କରିତେଛେନ । ଗୋସାଇରେ ଶିଶ୍ୱରୀ ନାକି ତାହାକେ ପ୍ରଚାରକ ନିବାସେଇ
ଗଞ୍ଜିକା ଦେବନେର ଧୋଗାଢ଼ କରିଯା ଦିଯାଛେନ, ଏବଂ ତିନିଓ ସ୍ଵେଚ୍ଛାମତ ଗାଁଜାୟ
ଦମ ମାରିତେଛେନ । ଶୁନିଯା ଆମାର ଭିତର ଅଲିୟା ଉଠିଲ, ଆମି ସତଳକେ
ବଲିଲାମ, ଆପନାରା ଅପେକ୍ଷା କରନ । ଏଇ ଗାଁଜିଯାଳଟାକେ ଏକଟି ବାର ଗାଁଜା
ଥାଇତେ ଦେଖିଲେ ଏଥରଇ ଆମି ଉହାକେ ସମାଜ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ ହିତେ ଚଲିଯା ଥାଇତେ
ବଲିବ । ଏହି ବଲିୟା ଖୁବ ଦଙ୍ଗେର ମହିତ ଘେମନ ବଲିଲାମ, ଅକ୍ଷ୍ୟାଂ ଶୂନ୍ତ ଥାଲେ ସିଂଦି
ଅମୁଘାନେ ପା ଫେଲିୟା ଦଢ଼ାମ କରିଯା ଦୀର୍ଘ ପଡ଼ିଯା ଗେଲାମ । ପାରେ ବିସମ ଆସାନ୍ତ
ଆଗିଲ । ୪୮ ପୃ

ପୁରୀଙ୍ଗେର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟରେ ପ୍ରଥମ ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ ।
ଶୁନିତେଛି ଇତିପୂର୍ବେ ଏ ଭାବେର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ନାକି ଆର କଥନ ଓ ହୟ ନାହିଁ । ଏହି
ପ୍ରକାର ରୂପକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁନିଯା ଆକ୍ଷାଭାବାପନ ଅନେକେହି ମହାଭାରତ ରାମାଯଣ
ପୁରାଣାଦିର ପ୍ରତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆରଣ୍ୟ ହିତେଛେନ । ୪୩ ପୃ

ଶକ୍ତିଶ୍ଵରେର ରଥ ଓ ଖୋଲେର ଧବନ ଶୁନିଲେଇ ଗୋସାଇ ଘେନ କି ରକମ ହଇୟା
ପଡ଼େନ, ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଲାଫ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ‘ତରିବୋଲ ହରିବୋଲ’ ବଲିତେ ବଲିତେ ଜ୍ଞାନ-
ଶୂନ୍ତ ହନ, କଥନ ଓ ଏକେବାରେ ମୁଚ୍ଛିତ ହଇୟା ପଡ଼େନ । ଗୋସାଇଯେର ଏଇରୂପ ମହିତାୟ
ବହ ଲୋକେର ଭାବ ଜାଗାଇୟା ଦେସ ।...କମ୍ବେକଟି ଶିଶ୍ୱଦେଇ ମଧ୍ୟେ ମାତ୍ରମାତ୍ରିର
ଭାବଟା ବେଶୀ ଦେଖା ଯାଏ । ଆମରାଓ ଅନେକ ଭାବ କରିତେ ଚେଷ୍ଟା କରି । କିନ୍ତୁ
ଥାଏଟି ଭାବ ହୟ ନା । ମେହନ୍ତ ମାତ୍ରିଇ ସାର । ୪୩ ପୃ

ଆଜ ପ୍ରଚାରକ ନିବାସେର ଆନ୍ଦିନୀଯ ସକ୍ଷିତ୍ରନେ ମହାହଲମୁଳ ବାପାର । ଆନ୍ଦିନୀ
କୋଳାହଳେ ସମ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅନେକେହି ଆଜ ଭାବାବେଗେ
'ଭଗମଗ' ।...ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ମାତିଯା ଶୂନ୍ତ ଆରଣ୍ୟ କରିଲେନ ।...ବାହ୍ ମଂଞ୍ଜା ହାରାଇୟାଓ
ଏମନ ଶୃଷ୍ଟିଜାର ମହିତ ନୃତ୍ୟ କରା ବିଶେଷ ଏକଟି ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବେ ଭିନ୍ନ ହୟ ନା ।...
ଶ୍ରୀଧରେର ଚକ୍ର ପଲକ ନାହିଁ । ଅକ୍ଷ୍ୟାଂ ଉଚ୍ଚ ଲାଫ ମହକାରେ ଶୂନ୍ତ ଆକାଶେ ଅଞ୍ଚୁଲି-
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୂର୍ବକ ଚୀଏକାର କରିଯା ବଲିତେ ଜାଗିଲେନ, ଏଇ ଦେଖ କାଳୀ । ଏଇ ଦେଖ

কালী। নিষ্ঠাবান ব্রাহ্মটি (যিনি) শ্রীধরকে জাগাইয়া বড়ই আনন্দ করিতে-ছিলেন, কিন্তু ঐ কালী শব্দটি ঘেমনই শুনিলেন, অমনি শ্রীধরকে থাকা দিয়া আলিঙ্গন মূল্য করিয়া বলিলেন, দূর শালা, বল পরব্রহ্ম বল পর অস্ফ ! তিনি বল পরব্রহ্ম বল পরব্রহ্ম বলিয়া চীৎকার করিতে লাগিলেন। শ্রীধর জয় কালী জয় কালী বলিতে বলিতে মুর্ছিত হইয়া পড়িলেন। ৫৪ পৃ

সঙ্কোচ্নাস্তে কতিপয় ব্রাহ্ম এই বিষয় লইয়া কিছুক্ষণ আলোচনা করিলেন। তাহারা বলিলেন, গোসাই হরিনাথ ব্রাহ্মসমাজে চালাইয়াছেন, তাহার শিষ্যরা এখন কালী দুর্গা প্রভৃতি নামও চালাইতে চেষ্টা করিতেছেন। ৫৫ পৃ

আরুষ্টানিক ব্রাহ্ম শ্রীযুক্ত নবকান্ত চট্টোপাধ্যায় মহাশয় প্রত্যহই অপরাহ্নে একবার গোৱামী মহাশয়ের কাছে আসেন তিনি বেশ গাঁথতে পারেন। গোৱামী মহাশয়ের কুচি বুঝিয়া অনেক সময়ে তিনি কুষকান্ত পাঠকের গান গাহিয়া থাকেন। তাহার সঙ্কলিত সঙ্গীতমুক্তাবলী ও প্রেমসঙ্গীত হইতেও মাঝে মাঝে তিনি নিম্নলিখিত গান গাহিয়া থাকেন যথা - ‘জলে চেউ দিও না সখি, আমি কাঁকুণ নিরথি’ ‘তারে দিয়ে প্রাণ চৰণ পেলাম না সজনি, আমি হলেম গৌর কলকিনী’ - গোসাই এইসব গান শুনিয়া ভাবে ডগমগ হইয়া পড়েন। গোসাইয়ের ভাব দেখিয়া উপরিত সকলেও বিমুক্ত হইয়া থান। গানগুলি যে কি ভাবের আশৰ্য্য এই যে ব্রাহ্ম মহাশয়েরাও তাহা ভাবিয়া দেখিবার অবসর পান না। ৫৬-৫৭ পৃ

বিক্রমপুর নিবাসী, জগন্নাথ স্থলের একটি ছেলে রাধাকৃষ্ণের একখানা চিৰ-পট হাতে লইয়া ঘরের সকলকে অতিক্রম করিয়া একেবারে গোৱামী মহাশয়ের দক্ষিণ পার্শ্বে যাইয়া বসিল ; পুনঃপুনঃ গোসাইয়ের পাশে লুটাইয়া পড়িতে লাগিল, রাধাকৃষ্ণের মূর্তি গোসাইয়ের মূর্তির কচে ধরিয়া পুনঃপুনঃ বাঁজতে লাগিল, গোসাই বলে দাও বলে দাও কিন্তু পাইব, বল। আহা কি সুন্দর মূর্তি ! আৱ কিছু আৰ্ম চাই না। আৱ কিছু চাই না। কি কুণ্ঠে পাব বলে দাও। গোসাই পুনঃপুনঃ তাহাকে হিৱ হও, হিৱ হও বলিয়াও কিছুতেই তাহার সেই অহিন্তা ধৰ্মাইতে পারিলেন না। ছেলেটি যেন আৱও কেপিয়া উঠিল। তখন গোসাই ধৰ্মক দিয়া বলিলেন, বটে ? এখানে চালাকী। আৱ কিছু

ଚାଓ ନା ? ନବାବେର ସାଗାନେ ନିର୍ଜନେ ସୁନ୍ଦରୀ ଏକଟି ଯୁବତୀ ପେଲେ ଚାଓ କି ନା ଭେବେ ବଳ ତୋ ? ଢାଳାକୀ କରଛ ? ଗୌସାଇହେର କଥା ଉନିଯାମାତ୍ର ଛେଳେଟିର ସମ୍ମ ଭାବ ସେ ଶୁକାଇଯା ଗେଲ । ୭୨ ପୃ

ଆର ଆର ଦିନେର ଶତ ଆଞ୍ଚଳ ପ୍ରତ୍ୟାଷେ ଉଠିଯା, ନିଜ ଆସନେ ବସିଯା ଛିଯାଭାବେ ନାମ କରିତେଛି ଅକ୍ଷ୍ୟାଂ ଦେଖିଲାମ - ଏକଟି ଅଞ୍ଚଳ ଜ୍ୟୋତି ବିକିତିକ କରିଯା ପ୍ରକାଶ ହଇଲ ।...ଧୀର ତରଙ୍ଗାସିତ ସ୍ଵର୍ଗ ଜଳାଶୟେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରତିବିଦ୍ୱେର ଆସ, ଅତ୍ୟାଞ୍ଜଳ ଚଞ୍ଚଳ ଜ୍ୟୋତି ବିଜ ଲଜାଟ ମଧ୍ୟେ ଦର୍ଶନ କରିତେ କରିତେ ଆମି ଆମନ୍ଦେ ମୁଣ୍ଡିତପ୍ରାୟ ହଇଲାମ ।...ଢାକାର ପହଞ୍ଚିଯା ଗୋପାମ୍ବୀ ମହାଶୟର ଶିଖ ଶ୍ରୀମୁଣ୍ଡ ଶ୍ରୀମକାନ୍ତ ପଣ୍ଡିତ, ଶ୍ରୀଧର ଦୋଷ ଓ ଶ୍ରୀମାନ ଲାଲ ବିହାରୀର ମଧ୍ୟେ ମାଙ୍କାଂ କରିଲାମ ...ଏହି ଦର୍ଶନ ବିଷୟେ ପରିଷାର କରିଯାବଲିଲାମ ।...ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟବଲିଲେନ - ଉହାଇ କୁହୟେର ମଧ୍ୟବନ୍ତୀ ଦିବାଚକ୍ର... । ଲାଲ ବଲିଲେନ, ଏହି ଜ୍ୟୋତି କ୍ରୟେ ହୁଅଥେ ଆସିଯା ପଡ଼େ ଏବଂ ଅଟ୍ଟପ୍ରହର ଆମନ୍ଦ ବିରାଜ କରେ... । ଶ୍ରୀଧର ବଲିଲେନ, ଆରେ ଭାଇ ଏହି ତ ଜିନିମ, ଏଫେହି ବ୍ରଦ୍ଧ-ଜ୍ୟୋତିଃ ବଲେ... । ଇହାଦେଇ କଥାଯ ପରମ୍ପରାର ବିରୋଧୀ ବିଶେଷ କିଛୁ ନା ଥାକିଲେଓ ଆମାର ମନ୍ଦେହ ହୟ...ଆକ୍ଷ ଡାକ୍ତାର କୈଳାସ ବାବୁ ନିବଟ ଗେଲାମ...ଡିଜାସା କରିଲାମ, ଏ ଦର୍ଶନ ଆମାର ଚୋଥେର ଚୋଥେର ଦୋଷ ବା ମାଧ୍ୟାର କୋନ ରୋଗେର ଦ୍ରକ୍ଷ ହୟ ନାହିଁ ତୋ ; ଡାକ୍ତାରବାବୁ ବଲିଲେନ, ତା ଭିନ୍ନ ଆର କି ବଲିବ, ତୋମାର ତୋ ସଟ୍-ମାଇଟ ଆଛେ । ଚୋଥେର ରୋଗେ ମାଝୁଷ ଦିନ ଦୁହୁରେଓ ଜୋନାକି ପୋକୀ ଦେଖେ । ଆମାଦେଇ ଏ ‘ପାରଫେକ୍ଟ ସାମ୍ଯେଜ’ ଡାକ୍ତାରୀ କେତାବେ ଓ ରଙ୍ଗ ଚେର ଚେର ପ୍ରମାଣ ଆଛେ । ଯୋଗ ଟୋଗ କରେ ଚୋଥ ମାଧ୍ୟା ନଈ ହଇଲେ, ଆରା କତ ଦେଖେ । ୮୩-୮୫ ପୃ

୨୬ଶେ ଚିତ୍ର ଶିବାର (୧୨୯୪ ?) ଢାକାର ଟର୍ନେଡୋ । ବେଳୀ ଅବସାନେ ପର୍ଶିଆକାଶେ ନଦୀର ଉପର ଏକ ଥଣ୍ଡ ମେଘ ଦେଖା ଦିଲ । ନବାବ ଗଣ ମିଞ୍ଚା ମାହେବ ବାଡ୍ଡୀର ଦକ୍ଷିଣେ ଅକ୍ଷ୍ୟାଂ ସ୍ର୍ମିବାୟୁ ଉଠିଲ—ବୃତ୍ତିଗଜାର ଜଳ ଆମୋଡ଼ିତ କରିଯା ତୁଳିଲ ।...ଏହି କମ୍ପେକ ମିନିଟେଇ ମଧ୍ୟେ ଢାକା ଓ ବିକ୍ରମପୁରେ ଶତ ଶତ ଗ୍ରାମେ ମେ ମେ ଅସ୍ତ୍ରାଭାବିକ କାଣ୍ଡ ସଟିଯା ଗେଲ ତୋହା ବୃଦ୍ଧିର ଅଗୋଚର ଓ ବିଶ୍ୱାସକ !

ବୃଦ୍ଧୀ ଗଜାର ଦର୍କଷଣ ପାଇ ହଇତେ ଏକଟି ବୃଦ୍ଧାକେ ନଦୀର ଉତ୍ତର ପାରେ, ମହରେଇ ମଧ୍ୟେ ଉଚ୍ଚ ଅଟ୍ରାଲିକା ସ୍ଥୁତ ଅତିକ୍ରମ କରିଯା ନର୍ଯ୍ୟାଳ ସ୍କୁଲେର ଦୋତଲାର ଏକଟି କଠୋର ଭିତରେ ଆନିଯା ଢାଖିଯାଛେ..... ୨ । ଢାକା ପ୍ରକାଶ ସାମାଜିକ ଏକଥାନା

ଟେବିସି ୫/୬ ମିନିଟ ଦୂରେର ପଥେ ଏକଟି ଭାଙ୍ଗଲୋକେର ବାଡ଼ୀତେ ନିଯା ଫେଲିଯାଇଛେ । ଟେବିସିଟି ଆଡ଼ାଇ ମଧ୍ୟ ଭାରି ।...ତ । ଶୁଣି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସୀ...୩/୪ ମିନିଟ ଦୂରେର ପଥେ ଅଗର ଏକ ବାଡ଼ୀତେ ଆନିଯା ବସାଇଯା ଦିଯାଇଛେ । ଆମଗା ସରାର ଢାକନି ଲସେତ ମୁଣ୍ଡ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସୀଟ ସେମ ଛିଲ ଠିକ ତେବେନି ଆହେ । ୫ । ଶୁଦୃତ ସୁହୁ ଅଟାଲିକାର କତକାଂଶ ଭାଙ୍ଗିଯା ଇଷ୍ଟକାଂଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିଯା ଲଇଯା ଗିଯାଇଛେ ଅଥଚ ତାହାର ଠିକ ପାର୍ଶ୍ଵ ମାତ୍ର ୧୨/୧୪ ଫୁଟ ଅନ୍ତରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶୂନ୍ଯ ଗୋଲାପଫୁଲେର ଏକଟି ପାପଡ଼ି ଓ ବୁଝାଯୁତ ହୟ ନାହିଁ । ୮୬ ପ୍ର

ଆମି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲାମ, ଆପଣି ନାକି ଏକବାର ଉଦୟାଚଳେ ଗିଯାଇଲେନ୍ । (ବାରଦୀର) ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ ବଲିଲେନ, ଚେଷ୍ଟା କରେଛିଲାମ କିନ୍ତୁ ଯେତେ ପାରି ନାହିଁ ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଆରାତିନିଜନ ଛିଲ ହିତଲାଲ ମିଶ୍ର (ବୈଲଙ୍ଗ ସାମୀ) ବେଣୀ ମାଧ୍ୟମ ଗନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାର ନାମେ ଏକ ମହାତ୍ମା, ଆବହୁଳ ଗଫୁର ନାମେ ଏକଜନ ମୁସଲମାନ ଫକିର । ଆମରା ଏହି ଚାରଜନେ ସ୍ଵର୍ଯ୍ୟଜୋକେ ସାଇବ ସଙ୍କଳ କରିଯା ହୌଟିଯା ହୌଟିଯା ଚଲିଲାମ । ହିମାଲୟେର ଉପର ଦିଯା କ୍ରମଃ ଉତ୍ତର ଦିକେ ଚଲିଲେ ଲାଗିଲାମ, ଆହାର ଆମାଦେର ଫଳଯୁଲ ମାତ୍ର । ସରଫେର ଉପର ଦିଯା ଏହି ଭାବେ ବହୁକାଳ ଚଳାତେ ଶ୍ରୀରେର ଚର୍ଚ ଏକ ରକମ ଥର୍ଡିଏ ହଇଯା ଗେଲ । ପରେ ସାପେର ସେମ ଖୋଲସ ଓଟେ, ଆମାଦେର ମେହି ପ୍ରକାର ଏକଟା ଖୋଲସ ଉଠିଯା ଗେଲ, ତଥନ ଶ୍ରୀରାଟି ଠିକ ଦୁଧେର ମତ ସାଦା ହଇଲ । ଛୟ ମାସ ଦିନ ଛ୍ୟ ମାସ ରାତ୍ରି ସେଥାନେ ହୟ ଆମରା ସେହାନେ ଛାଡ଼ାଇଯା ବହୁର ଗେଲାମ । ସେଥାନେ ଏଥାନେ ମତ ଦିନରାତ ବା ଚଞ୍ଚ ଶୂର୍ଯ୍ୟ କିଛିଇ ନାହିଁ ଅପରି । କତକାଳ ଆପନାରା ଏଇ କୁଳ ହାନେ ଚଲିଯାଇଲେନ !

ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ । ସେଥାନେ ଚଞ୍ଚ ନାହିଁ ଶୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଦିନ ରାତ୍ରି କିଛି ନାହିଁ ସେଥାନେ ସମସ୍ତ ବା ସଂସରେ ତିସାବ ପାଇବ କି ଉପାରେ ? ତବେ ବହୁକାଳ ଚଲିଯାଇଲାମ ଏହି ମାତ୍ର ବଲିଲେ ପାରି—!

ଅପରି । ଆପନାରା କି ଉଦୟାଚଳେ ଉଠେଇଲେନ ।

ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ । ଆମରା ସକଳେଇ ଉଠେଇଲାମ । ୨୨ ପ୍ର

ବ୍ରକ୍ଷଚାରୀ ।...ବହୁନାଥ ଘରେ ଚଞ୍ଚନାଥ ସେତେଇଲାମ, ରାତ୍ରାର ଆମାକେ ପୁଲିଶ ଧରି, ତାରପର ଏଥାନେ ।

ଆପନାକେ ପୁଲିଶ ଧରେଇଲ କେନ ?

କାମର୍ଦ୍ଦ୍ୟ (ଗୌହାଟି) ସହରେ ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟାର ମାହେବ କରେକଟି ସାଧୁର ଜଟାର ଭିତରେ

ଟାକା ମୋହାର ପେରେ, ଚୋର ଅଞ୍ଚମାନେ ତାଦେର ଜେଳେ ଆଟକ ରାଖେନ । ଜଟାଧାରୀ ପେଲେଇ ତାକେ ଧରିବାର ଜଣ୍ଡ ପୂଲଶେର ଉପର ହର୍ତ୍ତମ ହୁଲ । ଆମାର ଜଟା ଛିଲ, ତାଇ ଆମାକେଓ ଧରିଲେନ । ୧୩ ପୃୟ

...ବାସାୟ ଆସିବାର ସମୟେ ଆହୁଷ୍ଠାନିକ ବ୍ରାଙ୍କ ଗୁରୁତ୍ବାତ୍ମା ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶାମାଚରଣ ସକ୍ଷୀ ମହାଶୟର ସଙ୍ଗେ ଚଲିଲାମ । ତିନି ରାତ୍ରାଯା ଗୋଦାମୀ ମହାଶୟର ଅଲୋକିକ କ୍ଷମତା ଓ ଅମାଧାରଣ ଦୟାର ଅବେଳକ କଥା ତୁଳିଯା, ହଠାତ୍ ବଲିଯା ଫେଲିଲେନ, ଦେଖୁର, ଆୟି ବ୍ରାଙ୍କ ସମାଜେର ଲୋକ । ଠାକୁରେର ଚରଣମୂଳ ନିତେ ସାହମ ପାଇ ନା । ଅତ୍ୟହ ରାତ୍ରିତେ ଶୋବାର ସମୟେ ମାଥାର କାହେ ଏକଟି ଥାଲି ବାଟି ରାଖିଯା ମନେ ମନେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଘେନ ତିନି ଚରଣମୂଳ ରାର୍ଥିଯା ଯାନ । ଆଶ୍ରୟ ତାର ଦୟା । ଅତିଦିନଇ ଶେସରାତ୍ରେ ଉଠିଯା ଏ ବାଟିତେ ଚରଣମୂଳ ପାଇ । ଏହି ବ୍ୟାପାର ନିତା ଘଟିଲେହେ । .. ୧୧୦ ପୃୟ

...ତିନି ଆମାକେ ଡାକିଯା ବାଲିଲେନ, ଓରେ, ତୋର କିଛୁ ବଲବାର ଥାକଲେ ଏଥନ ବଳ ?

କାଥେର ଅମହ ସ୍ଵର୍ଗାର ଆୟି ବଡ ଆସିର ହଇଲେହି । କି କରବ ?

କେନ ରମ୍ଭ କରାବ, ତୋର କି ଜୁଟେ ନା ?

ଚେର ଜୁଟ ; କିନ୍ତୁ ତାତେ ସେ ପାପ ହସ ।

ଆଛା ଯା ତାକେ କୋନ ପାପ ପ୍ରାର୍ଥ କରବେ ନା—ନବ ପାପ ଆମାର ।

ଲୋକେ ସେ ନିନ୍ଦା କରବେ ।

କେ ନିନ୍ଦା କରବେ ? ଜ୍ଞାନୀରା ନିନ୍ଦା କରବେ ନା—ଶୁକ୍ରକୁରାଟ କରବେ ।...
(ପ୍ରକାଶ ଥାକ ଶ୍ରୀକୁଳମାନନ୍ଦ ବ୍ରଙ୍ଗଚାରୀ ଏଇ ଉପଦେଶ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କରିଲାମ ନାହିଁ) ୧୧୮ ପୃୟ

ଲାଙ୍ଗ୍ରା ବାବା । ଫୁଲଜାବାଦେ ସାଇୟା ଆୟି ପ୍ରଥମେହି ଏହି ମହାଆକେ ଦର୍ଶନ କରି । ଶୁଣ୍ଟାର ଥାଟ ହଇଲେ ୧ । କି ୨ ମାଇଲ ଅନ୍ତରେ, ସର୍ବୀର ପାରେ, ଜନମାନବ ଶୂତ ଶୁବିଷ୍ଟୀର୍ଣ୍ଣ ମସଦାନେର ମଧ୍ୟେ ଇନି ଥାକେନ । ହାଶୀକୃତ ମାଟି ପାହାଡ଼େର ମତ ଶୂପିକୃତ କରିଯା ଦୋଲମଙ୍କେର ଭାବ ୩ଟି ଥାକ କରିଯାଇଛେ । ସର୍ବୀଚ ଥାକ ଶମତଳ ଶୂମି ହଇଲେ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହଇବେ । ତାହାର ଉପରେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶେର ନୀଚେ ଲ୍ୟାଙ୍କ ବାବାର ଆସନ । ଏହି ହାନ ହଇଲେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାହପାଳାର କୋନ ମଞ୍ଚକ ନାହିଁ ।...ଶୁଣ୍ଟାରବାଟ ସା କ୍ୟାଟରମେଟେର ନିକଟ ହଇଲେ ଏହି ଦିକେ ତାକାଇଲେ ଯୋଟା ଥାମେର ଉପରେ ବାବାଜୀକେ ଏକଟି ପକ୍ଷୀର ଭାବ ଦେଖା ଯାଏ । ଉହାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ

দিকই সহযু নন্দী...একটি সকল খাল সরঘন এক দিক হইতে আসিয়া, ল্যাঙ্কা
বাবার আসম ছান বেষ্টেন পূর্বক অপর দিকে গিয়া আবার সরঘনেই মিশিয়াছে।
উহাতে জল খুব অল্প থাকে। শুনিলাম—একবার এই খালের শ্রোত বৃক্ষ
হওয়ায়, উহা প্রশংস্ত হইয়া ক্রমে ল্যাঙ্কাবাবার আসম ছানের নিকটবর্তী হয়।
তখন বাবাজী বারংবার খালটিকে বলিলেন—মায়ি ইধার মৎ আও। কিন্তু খালটি
ক্রমশঃ বৃক্ষ পাইতে লাগিল। পরে বাবাজী বিরক্ত হইয়া বলিলেন, হঁ-য়াসা !
বক্ষ হো ষাও ! সেই হইতেই নাকি খালটি একেবারে বক্ষ হইয়া গিয়াছে।
সহয়ের লোকে সকলেই বলে বাবাজী সিদ্ধপুরুষ তাহার বাকেজই খালের ঐ
দশা ঘটিয়াছে।...১১ পৃ

বাবাজী যে যয়দানে থাকেন, ফয়জাবাদের ক্যাটমনেট তাহারই এক
পাশে। বিস্তৃত প্রকাণ ঘাঠ বলিয়া, উভয় পশ্চিমাঞ্চলের গোলাঙ্গি মেনাদের
গোলাবাজী সেই শাঠেই হটেয়া থাকে। গোলাঙ্গি ছুঁড়িবার পূর্বে যয়দানের
সমীপবর্তী গ্রাম সমূহে নোটিশ দেওয়া হয়। দুচার দিনের জন্য তখন সকলকেই
অন্তর্ভুক্ত সরিয়া যাইতে হয়। একবার এইরূপ গোলাবাড়ীর পূর্বে নোটিশ পড়িল।
সকলে বাড়ীগুলি ছাড়িয়া অন্তর্ভুক্ত গেল, কিন্তু ল্যাঙ্কা বাবা আসন ছাড়িলেন না।
সরকারী তরফ হইতে তাহাকে এই ছান ত্যাগ করিয়া যাইতে পুরু পুরু বলা
হইল। বাবাজী বলিলেন, বাচ্চালোক খেল কর। আসন হামারা সিদ্ধ হায়,
ছোড়েনে বেহি সেকতে। কুছ হোগা নেহি তুম সব খেলা কর। শুনিলাম
অতঃপর সরকার হইতে অনেক ভয়ে প্রদর্শন করা হইল, হইল, কিন্তু বাবাজী
আসন ছাড়িলেন না। পরে তুম হইল—নির্দিষ্ট সময়ের মধ্যে বাবাজী না
সরিলে তাহার বৃত্তার জন্য সরকার দায়ী হইবেন না। বথাকালে গোলাঙ্গি
ছোঁড়া আরম্ভ হইল। সমগ্র যয়দানটা অগ্নিময় হইয়া গেল, বাবাজী আপন
আসনে ধূমী জলিয়া বলিয়া রহিলেন। করনেল কুলী কিছুক্ষণ অস্তর
দূরবীক্ষণ দ্বারা এক একবার দেখিতে লাগিলেন বাবাজী জীবিত আছেন কিনা।
অসংখ্য গোলাঙ্গি ছোঁড়া হইতে আগিল, এবিকে বাবাজী শুধু নিজের বামস্তু
চালের মত সম্মুখ ধরিয়া রহিলেন। গোলাঙ্গি সমস্ত বাবাজীর দক্ষিণে বামে
ও উত্তরের উপর দিয়া অবিশ্রান্ত চলিয়া যাইতে আগিল, কিন্তু বাবাজীর কিছুতেই
কিছু হইল না। ইহা দেখিয়া করনেল কুলী স্তুতি হইলেন। পরে সব শেষ

ହଇୟା ଗେଲେ, ତିନି ବାଦାଜୀର ନିକଟେ ଆସିଯା ମସନ୍ଦମ ପୁନଃ ପୁନଃ ମେଳାମ କରିଯା ବଲିଲେନ, ବାବା ଅଲୋକିକ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଆଜ ତୁମି ସାହା ଦେଖାଇଲେ ଏ ଜୀବନେ ତାହା ଆମି ଭୁଲିବ ନା । ଆମି ସତବାହା ଲଙ୍ଘ କରିଯାଛି ତତବାହାଇ ତୋମାକେ ଏକହି ଅବହାସ ହିଯ ଥାକିତେ ଦେଖିଯା ସ୍ଵର୍ଗତ ହଇୟାଛି । ଉନିଲାମ, ଅଲୋକିକ ଘଟନା ସରକାରେର ଯେ ପୁନ୍ତକେ ଲେଖା ଥାକେ ତଥାଧ୍ୟେ ଏହି ଘଟନାଙ୍କୁ ଲାହେବ ଲିଖିଯା ରାଖିଯା ଗିଯାଛେ । ୧୯୧-୧୯୨ ପୃ

ଠାକୁର (ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀବିଜୟକୁମାର) ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ, କିଛୁଦିନ ହେଲେ ଏକଟି ଡାଲ ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ଏହି ପଥେ ଚନ୍ଦନାଥ ସାହିଲେନ । ଏକଦିନ ମନ୍ଦ୍ୟାର ମସନ୍ଦମ ମୂଲିଗଞ୍ଜେ ପୌଛେ ଏକଟି ଆକଶନେର ବାଡ଼ୀ ଆଶ୍ରମ ମେନ । ବ୍ରାହ୍ମପ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି କ'ରେ ନିଜେ ଠାକୁର ଘରେ ବାରାନ୍ଦାୟ ତୋକେ ଥାକବାର ହାନ କରେ ଦିଲେନ । ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ଅପାକେ ରାଖା କରେ, ଭୋଜନାଟ୍କେ ବିଶ୍ରାମ କରିଲେନ । ବ୍ରାହ୍ମପ ବାଡ଼ୀ ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଛିଲ । ତିନି ମେହି ଠାକୁରକେ ଖୁବ ଭକ୍ତି କରିଲେନ, ଅନେକ ଶୋନାର ଗୟନା ଦିରେ ମାଜାୟେ ରାଖିଲେନ । ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ମନ୍ଦ୍ୟା-ଆରତିର ସମୟ ମେ ସକଳ ଦେଖେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦ ଅକାଶ କରିଲେନ । ଶୈଷ ରାତ୍ରିତେ ତିନି ମେହି ସକଳ ଗୟନ ! ଠାକୁରର ଅଙ୍ଗ ହତେ ଖୁଲେ ନିଯେ ଚମ୍ପଟ ଦିଲେନ । ସକାଳେ ବ୍ରାହ୍ମପ ଉଠି ଦେଖିଲେନ ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ନେଇ । ଭାବିଲେନ ଡୂନାସୀର ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ଓଦେର ତ କୋନ ଶୌକିକତା ନାହିଁ ଇଛା ହେବେଚେ ଚଲେ ଗିଯେଛେ । ବ୍ରାହ୍ମପ ମ୍ମାନାଟ୍କେ ଠାକୁର ପୂଜା କରିତେ ଠାକୁର ସେବନି ପ୍ରବେଶ କରିଲେନ, ଦେଖିଲେନ ଠାକୁରର ଗାସେ ଗୟନା ନାହିଁ ।...ଏଦିକେ ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ଗୟନା ନିଯେ ଶୈଷରାତ୍ରି ଉର୍କର୍ଖାସେ ଦୌଡ଼ିତେ ଦୌଡ଼ିତେ ବେଳା ଅପରାହ୍ନେ ଏକଟି ସ୍ଥାନେ ବୃକ୍ଷତଳେ ବିଶ୍ରାମର୍ଥ ବସିଲେନ... ହଠାତ୍ ତୋର ମନେ ହଜ, ଡାଲ ଏକି କରିଲାମ... ତେବେଳେ ଆମ ବିଲମ୍ବ ନା କରେ ଆବାର ମେହି ବ୍ରାହ୍ମନେର ବାଡ଼ୀର ଦିକେ ଦୌଡ଼ିତେ ଲାଗିଲେନ... ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ତଥାର ପୌଛିବା-ମାତ୍ରାଇ ସକଳେ ନାନାପକାର ଗାଲି ଗାଲାଜ କରିତେ ଲାଗିଲେନ... ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ଗୟନାର ପୁଟଳି ମୟୁଥେ ରେଖେ ବଲିଲେନ,... ପାଢାର ଦଶଟି ଭଜିଲୋକକେ ଏଥାନେ ଡେକେ ନିଯେ ଆମନ, ଆମାର କିଛୁ ବଲବାର ଆହେ ସକଳେର ମାକ୍ଷାତେଇ ଗୟନା ଦିବ । ବ୍ରାହ୍ମପ ତାହି କରିଲେନ, ମସ୍ତ୍ୟାସୀ ସକଳକେ ବଲିଲେନ, ଛେଲେ ବୟସେ ମସ୍ତ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି, ଏହି ବୃକ୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମି ଦେଶେ ଦେଶେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରେ କାଟାଛି, ଏକପ ଦୂର୍ଧର୍ତ୍ତି ତ ଆର କଥନାବୁ ହୟ ନାହିଁ । ଏତକାଳ ଭଜନ ମାଧ୍ୟମ କରେ, ସା କିଛୁ ଆମି ଲାଭ କରେଛିଲାମ ଆପନାର ଗୃହେ ଏକବେଳା ମାତ୍ର ଅଗ୍ର ଗ୍ରହ କରେ, ଆମାର ମେ ମହନ୍ତ

ନଷ୍ଟ ହେଁ ଗେଛେ । ଆମି ଝୀବନେ କଥନା କାରୋ ଏକ କପଦକ ଚୂରି କରି ନାହିଁ । ଆପନାର ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣେର ପର ଅକ୍ଷୟାଙ୍କ ଆମାର ଏଇ ଦୂର୍ଭାଗ୍ୟ ହଲ କେନ ? ଡାଳ ! ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ଆପନି ଆମାକେ ସା ରାଙ୍ଗା କରତେ ଦିଯେଛିଲେନ, ତାତେ କି ଚୋରେର କୋନ ଅକାର ସଂଖ୍ୟା ଛିଲ ?.. ଆକ୍ଷଣ ବଲଲେନ...ଆକ୍ଷ କରିଯେ ପେଯେଛିଲାମ ତାଇ ଆପନାକେ ଦେଓୟା ହେଁଛିଲ । ସର୍ବ୍ୟାସୀ ଚମକେ ଉଠେ ବଲଲେନ, ଆକ୍ଷାଙ୍କ ଦିଯେଛିଲେନ, ସାର ଆକ୍ଷ କରେଛିଲେନ ମେ କିରପ ପ୍ରକୃତିର ଶୋକ ଛିଲ ? ତଥନ ଗ୍ରାମେ ମକଳ ଭାବୁଳୋକଟ ବଲଲେନ,...ଅମନ ଭୟାନକ ଚୋର ଆର ଏଦେଶେ ଜୟେଷ୍ଠରେ ବ'ଲେ ଆମରା କଥନା ଶୁଣି ନାହିଁ—ଏଦେଶେର ଲୋକ ତାର ନାମେ କୀପତ ମେ କରେକବୀର ଜେଲେ ଥେଟେ ଛିଲ । ସାଧୁ ବଲଲେନ, ଦେଖୁନ ସେଇ ଚୋରେର ଆକ୍ଷଦେର ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣେଇ ଆମାର ଏହି ସର୍ବମାଶ । ଏହି ଆପନାଦେର ଗ୍ରହଣା ନିନ୍ ଏଥନ ଆମାର ଆର ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାଓୟା ହବେ ନା, ଆମାର ସମ୍ଭବ ନଷ୍ଟ ହେଁ ଗେଛେ । ୧୦୬-୧୦୭ ପୃ

ଠାକୁର :...ଆମାର ଏକଟି ଆକ୍ଷ ସନ୍ଧୁ ବିଲାତ ଫେରେ ଡାକ୍ତାର, ମେଇ ଶମ୍ଭବ ଗ୍ରାମ ଗିଯେଇଲେନ । ତାର ପରଲୋକଗତ ପିତା ତାକେ ଏକଦିନ ସ୍ଵପ୍ନ ଦିଲେନ, ବାପୁ ସାମ୍ବାର ଏମେହ, ଆମାକେ ଏକଟା ପିଣ୍ଡ ଦାଓ, ଆମି ବଡ଼ଇ କଷ୍ଟ ପେତେଛି । ତିନି ଆକ୍ଷ, ଓ ସବ କିଛୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେନ ନା ତାଟି ଉଡ଼ିଯେ ଦିଲେନ, ପରଦିନ ରାତିତେ ଆବାର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଲେନ, ପିତା ଅନ୍ୟନ୍ତ କାତର ଭାବେ ବଲଛେନ, ସାବା ତୋମାର କଲ୍ୟାଣ ହବେ, ଆମାକେ ଏକଟି ପିଣ୍ଡ ଦାଓ । ଦୁଇର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖେଇ ତିନି ତା ପ୍ରାହୁ କରିଲେନ ନା, ଆମାକେ ଏ ବିସବ ଏସେ ବଲଲେନ, ଆମି ତାକେ ବଜାମ, ପୁନଃ ପୁନଃ ସଥର ଏକପ ଦେଖିଲେନ, ତଥନ ପିଣ୍ଡ ଦେଓୟାଇ ଉଚିତ । ତିନି ଆମାର ଉପର ବିରକ୍ତ ହେଁ ବଲଲେନ, ଆପନି ଆକ୍ଷ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ହେଁ ଏକପ କୁସଂକ୍ଷାର ବିଶ୍ୱାସ କରେନ ? ଆମ ତାକେ ବଲଜାମ, ଆପନି ତ ଆପନାର ବିଶ୍ୱାସ ମତ ଦିବେନ ନା, ଆପନାର ପିତାର ବିଶ୍ୱାସ ଦିବେନ... । ତିନି ସମ୍ଭବ ହଲେନ ନା । ପରେ ଆର ଏକଦିନ ଶୁଣେ ଆହେନ ...ଦେଖିଲେନ ପିତା ଜୋଡ଼ ହାତ କରେ ବଲଛେନ...ଶୁଣେ ଆମାର (ଠାକୁର) କାଙ୍ଗା ପେଲ ଆମି ତଥନ ବଲଜାମ, ଆପନି ନିଜେ ନା ଦେଇ ପ୍ରତିନିଧି ଦାରାଓ ତ ଦେଓୟାଇତେ ପାରେନ । ତିନି ଚୂପ କ'ରେ ରାଇଲେନ । ଆମି ଦୁଟି ଟାକା ନିରେ ଝୁକ୍ଟି ପାଗାକେ ଓର ପ୍ରତିନିଧି ହେଁ ପିଣ୍ଡ ଦିତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ ଦିଲାମ । ୧୧୧ ପୃ

ଠାକୁର ମା, ଆପନି ନାକି ଅନ୍ତରୁ ଘରେ ଠାକୁରକେ ବିଷ ଖାଓୟାଇଯା ଛିଲେନ ? ଠାକୁର ମା, ରାମ ରାମ ତୋରା କି ବଲାଦିକିନି ! ତା କି ଆବାର କେଉ କରେ ।

ଛେଲେର ଠାଣୀ ଲେଗେଛିଲ । ମୁସବର ସେ ଜାଗାତେ ହସ ତାତ ଆମି ଜାନି ନା,
ଆମି ମୁସବର ଭେବେ, ଦୁ ଆନା ଆନ୍ଦ୍ରାଜ ଆଫିମ ଶୁଳେ ଖାଇପେଛିଲାମ, କାଳେ ହରେ
ଗିରେଛିଲ, ତାତେ ଆର ଛେଲେର କି ହଲୋ ? ଡଗବାନଇ ଦସ୍ତା କରିଲେନ ।
୨୨୭ ପୃ

ଆମାଦେର ଶୁରୁଭାତୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାରମ୍ପ ବାବୁଙ୍କ ପୂର୍ବ, ପାଚ ମାତ୍ର ସଂସନ୍ଧେର
ବାଲକ, ଆଧିପାଗଳାଟେ ଓରା ପଣ୍ଡିତ, ଧୂଳା ଗାଁରେ ନେଟୋବହାର ଦୌଡ଼ିଯା ଆସିଲା
ତାହାଦେର ବାଡ଼ୀର ଏକଟି ଗରକେ ଧିଲି । ଐ ଗରଟିକେ ଜଇଯା ପଣ୍ଡିତ, ଠାକୁରେର
ବାବୋ ଚୋଦ ହାତ ଅନ୍ତରେ ପୁକୁରେର ଧାରେ ଏକଟି ଚାରା ଗାଛର ସହିତ ଲସା
ଦୁଡ଼ିତେ ବାଞ୍ଚିଯା ରାଖିଯା ଠାକୁରକେ ଡାକିଯା ବଲିଲ, ଗୋଦାଇ, ଗର ରଇଲୋ, ଦେଖୋ,
ସେନ ହୋଟେ ନା, ଆମି ଆମି । ଠାକୁର ଐ ସମସ୍ତେ ପାଶ ଫିରିଯା ଗରର ଦିକେ
ମୁୟ କରିଯା ବସିଲେନ ।...ବେଳା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା ହଇତେ ସାଢେ ପାଚଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓସା
ପଣ୍ଡିତର ଆର ଦେଖା ନେଇ । ମନ୍ଦ୍ୟାର କିଞ୍ଚିତ ପୂର୍ବେ' ଆଖମେର ଭିତର ଦିଯା
ଏଯା ପଣ୍ଡିତ ସାଇତେହେ ଜାନିତେ ପାରିଯା ଠାକୁର ତାହାକେ ଡାକିଯା ବଲିଲେନ,
ପଣ୍ଡିତ ଏଥିନ ତୋମାର ଗରଟି ନେବେ ? ଆମି ସେଇ ଥେକେ ତୋମାର ଗରଟି
ଦେଖିଛି । ପଣ୍ଡିତ ଦୌଡ଼ାଇଯା ଆସିଲା ବଲିଲ, ଓ ଗରଟା ଏଗାନେଇ ଆଛେ ବେଶ
ନିଯେ ଯାଇ ! ୨୨୪ ପୃ

(କଲିକାତା ମର୍ମଜିନ୍ ବାଡ଼ୀ ଟିକ୍ଟ) ଆମାଦେର ବାସାଟି ଛୋଟ ହସ୍ତାତେ ଦିନ
ଦିନ ବଡ଼ି ଅନୁବିଧା ଭୋଗ କରିତେ ହଇତେହେ ।...ରାତ୍ରା ଖାତ୍ରୀ ଖାତ୍ରୀ ଓ ହୋରାଦି
କାର୍ଯ୍ୟେର ବଡ଼ ଅନୁବିଧା ଅନ୍ତରେ ଭ୍ରମିତେହେ । ଉପରେର ଘରେର ଦସ୍ତୁଖେର ବାରାମାନୀ
ଆମି ନିତ୍ୟ ହୋମ କରି ।...କୋଟା କାଠେର ଧୋଯାତେ ସକଳେରଇ ପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠାଗତ
ହସ । ଶୁରୁଭାତାରା ଆମାକେ ଏଥାନେ ହୋମ କରି ବଜ୍ଜ କରିତେ ଅନେକ ବାର
ବଲିଯାଇଛନ । କିନ୍ତୁ ଆମି କାହାରଙ୍କ କଥା ଗ୍ରାହ କରି ନାହିଁ ।...ଆଜି ଭିଜା
କାଠ ଅନେକ କଟେ ଜାଲାଇଯା ସେମନ ତାହାତେ କମେକଟି ମାତ୍ର ଆହୁତି ଦିଯାଇଛି –
ଅତିରିକ୍ତ ଧୂମାତେ ଅଛିର ହଇଯା ଆମାଦେରଇ ଏକଜନ, ତାର ଛେଲେଟିକେ କୋଳେ
ଲଈଯା ଆସିଲା ଆମାକେ ବଲିଲେନ, ତୁମ କି ବକମ ଲୋକ ସକଳକେ ସେମେ
ଫେଜେବେ ନାକି ? ରେଖେ ନାଓ ତୋମାର ହୋମ ! ଆମି...ଖୁବ ତେଜେର ସଜେ ବଲିଲାମ
ସଟେ...ଛେଲେଟା ସଥି ଟାଟା କରେ ଚିରକାର କରେ ଆର ସକଳକେ ଜାଲାତନ
କରେ ତୋଳେ ତଥିନ ତ ଛେଲେଟାର ମୁୟ ଚେପେ ଧରିତେ ପାର ନା...ତୋଯାଦେର ଜାଲା

ହସି ବଲେ ଆମି ନିତ୍ୟକର୍ଷ କରବୋ ନା । ବୁଝ । ସେଇ ମୁହଁରେଇ ଠାକୁର ବଲିଲେନ,
କେ ଆଜ ଓଥାନେ, ଏକଣି ଆଶ୍ରମେ ଜଳ ଦେଲେ ଦ୍ୱାରା । ଏ କି ରକମ । ଏକଟା
ଶାଧାରଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ନାହିଁ ! ୧୬୬ ପୃ

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ । (୧୨୯୮ ମାର୍ଚ୍ଚ)

ଠାକୁର—ଯାଦେର ହିଂସା ନେଇ ତାଦେର କେହି ହିଂସା କରେ ନା... ।...କିଛୁ
ଦିନ ପୂର୍ବେ ଏଖାନକାର ହାତୀ ଖେଦୀର ଏଣ୍ଟାରମନ ସାହେବ ହାତୀତେ ଚଢ଼ିଯା
ଅସଦେବପୁରେର ଜଞ୍ଜଳେ ଶିକାର କରିତେ ଗିଯାଇଲେନ । ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ
କରିଯା ସାହେବ ବିପଦେ ପଡ଼ିଲେନ, ହାତୀଟି ବାସେର ଗଢ଼ ପାଇୟା ସାହେବକେ ହାତୋଦା
ହଇତେ ଫେଲିଯା ପଲାଇଲ । ସାହେବ ବାସଟିକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଯା ଦୁଇ ତିନିବାର ବନ୍ଦୁକ
ଛୁଡ଼ିଲେନ କିନ୍ତୁ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହଇଲ । ବାସଟା ସାହେବେର ଦିକେ ଅଗ୍ରସର ହଇତେ ଲାଗିଲ ।
...ସାହେବ କିଛୁକଷମ ଛୋଟାଛୁଟିର ପର ହସାନ ଅବହାର ଜଞ୍ଜଳେର ଝୋପେ ଏକଟି
ଉଲଙ୍ଘ ସମ୍ମାନୀକେ ଦେଖିତେ ପାଇଲେନ ଏବଂ ତୋହାରଇ ନିକଟ ଗିଯା ପଡ଼ିଲେନ,
ସମ୍ମାନୀ ସାହେବକେ ହିନ୍ଦ ହେଲା ବନ୍ଦିତେ ବଲିଯା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, (ବାସଟି
ତଥନ ନିକଟେ) ତୁମ ଏତ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଲାଇ କେନ ? ସାହେବ—ବାସ ଯେ ଆମାକେ
ଥରେ ଫେଲିବେ । ତଥନ ସମ୍ମାନୀ ବାସଟିକେ ହାତ ନାଡିଯା ଅଗ୍ରସର ହଇତେ ନିବାରଣ
କରିଯା ବଲିଲେନ, ଦୈତ୍ୟ ବାଚ୍ଚା ଆଉର ନଗିଜ ମତ ଆଓ । ସମ୍ମାନୀ—ବାସକେ (ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରେ) ତୁମି ଶୁଣି ଛୁଡ଼ିଲେ କେନ ? ତୁମି କି ବାସ ଥାଓ । ସାହେବ—ନା...ବେଳେ
ବାସକେ ଆପନି କି ଉପାୟ ବଶ କରିଲେନ ଆମାକେ ଦୟା କରିଯା ବଲୁନ । ୧୨୬ ପୃ

(ଠାକୁର ମୋଜା ଗୋଯାଲନ୍ଦ ହଇତେ ଶାନ୍ତିପୂର ଆସିଲେନ) ଠାକୁରେର ବାଢ଼ୀର ଦ୍ୱାରେ
ଉପହିତ ହେଲା ଦେଖିଲାମ, ଠାକୁରମା ସେଥାନେଇ ସେଇ ଠାକୁରେରଇ ଜନ୍ମ ଅଶେଷକା
କରିଲେଛେନ । ଠାକୁର ମାଟ୍ଟାଙ୍କ ହେଲା ଠାକୁରମାର ଚରଣେ ପ୍ରଥାମ କରିଲେନ । ଠାକୁରେର
ଚୋଥେ ଜଳ ଆଗିଲ । ଠାକୁରମା ବଲିଲେନ, ତୁଇ ଏଥନ ଏଲି ସେ ? ଠାକୁର ବାଲିଲେନ
ଯା ତୁମି ଯେ ଆମାକେ ବିଜୟ ବିଜୟ ବଲେ ଡେକେ ଛିଲେ—ତା ଆମି ଶୁଣେଛିଲାମ ।
ଠାକୁରମାର ଶରୀରେ ପ୍ରହାରେର ଚିହ୍ନ ସମସ୍ତ ଦେଖିଯା ଆମରା ଅଧାକ ହିଲାମ ।
କିନ୍ତୁ ତିନି କିଛୁମାତ୍ର କାହାରାଓ ବିକଳେ ଠାକୁରକେ ଏକଟି ବର୍ଖ ବଲିଲେନ ନା,...
ଓତ୍ରାଦେର ଅବହାର ବୀହାଦେର ଉପରେ ଠାକୁରମାର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣେର ଭାବ ଛିଲ ତାହାଦେର
ମଧ୍ୟେ କୋରାଓ ବ୍ୟକ୍ତି ତୋହାକେ ମା ପାଇୟା ଏମନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର

କରିଯାଇଲ, ସେ ଠାକୁରମା ଦୁଇ ତିନବାର ବିଜୟ ବିଜୟ ଚୀଂକାର କରିଯା ଯୁଦ୍ଧିତ
ହଇଯା ପଡ଼ିଯାଇଲେନ । ଠାକୁରମାର ଏଇ ଚୀଂକାର ଶୁଣିଯାଇ ଠାକୁର ଶାସ୍ତିପୁରେ ଆସିବାର
ଜଣ ଅଛିଥ ହଇଯାଇଲେନ । ୧୨୯ ପୃ

ବରକାଳ ପୂର୍ବେ' ବାଲ୍ୟାବହାର ଏହି ଶାସ୍ତିପୁରେ ଏକଟି ମହାଆକେ ଦେଖେଛି,
ମଙ୍ଗଳେ ତାକେ ଶ୍ୟାମକ୍ଷେପା ବଲେ ଡାକତ । ଶ୍ୟାମକ୍ଷେପା କୋନ ସମ୍ପଦାବ୍ଲେର ସାଧୁ
ଛିଲେନ ତା ତାର ଚାଲ ଚଲନେ ବୋବ୍ୟାର ସେ ଛିଲ ନା । ଏକହାନେ ତିନି କଥନ ଓ
ଧାକତେନ ନା । ପ୍ରାୟ ନିଯତଇ ରାତ୍ରାୟ ରାତ୍ରାୟ ଗଲିତେ ଗଲିତେ ପାଗଲେର ମତ
ଘୁରେ ବେଡ଼ାତେନ । ଆହାରେ ଜଣ ଠାକୁରେର ଭୋଗ ସାରବାର ସମସ୍ତ ବୁଝେ, ଅକ୍ଷ୍ୱାନ୍
ଶ୍ୟାମକ୍ଷେପା କୋନଓ ବାଡୀ ଯେମେ ଉପହିତ ହତେନ । ଅନେକ ସମସ୍ତେ ଘେରେଦେଇ
ଅସାଧାନତାବଶତ: ଭୋଗ ରାତ୍ରା ସମସ୍ତେ କୋନଓ ପ୍ରକାର ଅନାଚାର ହସେ ପଡ଼ିଲେ,
ଅନ୍ତରେ ନା ପେଯେଇ ଶ୍ୟାମକ୍ଷେପା ଉଠେ ପଡ଼ିତେନ ଏବଂ ଗାଲ ଦିଯେ ବଲେ ଯେତେନ,
ଆରେ ଭୋଗେ ଏହି ଗଞ୍ଜ ପାଛି ରାତ୍ରାର ସମସ୍ତ ରାତ୍ରିନି ଏହି କରେଛିଲ, ଏହି ହସେ-
ଛିଲ... । ଅରୁସଙ୍କାନ କରେ ଦେଗୋ ଷେତ, ତା ସଥାର୍ଥ । ଘେରେଛେଲେରା ଲଜ୍ଜାର
ମରେ ଷେତ । ୧୪୧ ପୃ

ଠାକୁର ନିଜେର ବାଡୀର ଶ୍ୟାମମୂଳର କଥା ବଲିତେ ଜାଗିଲେନ ।...ଏକବାର
ଶ୍ୟାମମୂଳର ଆମାକେ ଏସେ ବଲିଲେନ, ଓରେ ଆମି ସୋନାର ଚଢ୍ହୋ ପରବୋ । ଆମାକେ
ଏକଟି ଚଢ୍ହୋ ଗଡ଼ିଯେ ଦେ ନା । ଆମି ବଲାୟ, ଆମି ତୋମାକେ ବିଶ୍ୱାସ ଟିଶ୍ୱାସ
କରି ନା, ଯାରା କରେ ତାଦେର ଗିଯେ ବଲ, ଆମି ଟାକା ପାବ କୋଥାର ? ଶ୍ୟାମମୂଳର
ବଲିଲେନ, ଦେଖ ତୋର ଖୁଡ଼ିମାକେ ବଲଗେ, ତାର ବାଁପିର ଭିତରେ ଟାକା ଆଛେ
ତା ନିଷେ ନେ-ନା । ପରେ ଖୁଡ଼ିମାକେ ଏ ବିଷସ ବଲିତେ, ଖୁଡ଼ିମା ଓ ବଲିଲେନ, ଓରେ
କାଲ ଶ୍ୟାମମୂଳର ଏସେ ଆମାକେ ସ୍ଵପ୍ନେ ବଲିଲେନ, ଓଗୋ ଆମାକେ ଚଢ୍ହୋ ଗଡ଼ିଯେ
ଦେନା । ଆମି ବଲାୟ, ଆମି ଟାକା କୋଥାର ପାବ ? ଆମାର ତୋ କିଛୁଇ ନାଇ ?
ଶ୍ୟାମମୂଳର ବଲିଲେନ, ଓଗୋ ୪୦/୫୦ଟି ଟାକା କି ତୁହି ଆର ଦିତେ ପାରିଲ ନା
ଦେଖନା ନା ପାରିଲ ତୋ ବିଜୟକେ ବଲଗେ, ସେ ଦେବେ । ଖୁଡ଼ିମା ଏହି ବଲେ କିନ୍ତୁତେ
ଜାଗିଲେନ, ଆର ବଲିଲେନ, ୬୭ଟି ଟାକା ଆମି ଅତି ଗୋପନେ ରେଖେଛିଲେମ,
ତା କେଉ ଜାନେ ନା । ଏଇ ଟାକା ଖୁଡ଼ିମା ଦିଯେଛିଲେନ ଆମି ମେଇ ଟାକା ଦିଯେ
ଚାକା ହତେ ସୋନାର ଚଢ୍ହୋ ଗଡ଼ିଯେ ଦିଇ । ଆଜ ଶ୍ୟାମମୂଳ ମେଇ ଚଢ୍ହୋ
ପରେଛେନ, ମଜ୍ଜାର ଏକଟୁ ପୂର୍ବେ' ଆମି ସଥାର୍ଥ ଏହି ଛାଦେର ଉପର ଗିରେଛିଲାମ

তখন শ্যামসুন্দর উঁকি মেরে দেখে বললেন, ওরে একবার দেখে যা না, চূড়ো পরে আমি কেমন সেছেছি। আমি বললাম, আমি আর কি দেখবো আমি ত তোমাকে মানি না। শ্যামসুন্দর বললেন, তাতে আর কি? নাই বা মানলি। একবার দেখতেও কি দোষ। পরে আমি শ্যামসুন্দরের কাছে যেয়ে ঠাঁর স্নেহমাখা স্বিক্ষ দৃষ্টি, উজ্জ্বল রংপের ছটা দেখে একেবারে মুগ্ধ হয়ে পড়লাম। শ্যামসুন্দর একটু হেসে বললেন, একি তুই না আমাকে বিখ্যাস করিস না! আমি বললাম, ঠাকুর আমার উপর তোমার এতই যদি দয়া তবে আর এতকাল এত ঘুণালে কেন? ১৪৪ পৃ

প্রচারক (আঙ্গধর্ম) অবস্থায় সময় সময় মাঠাকুরাণীকে দেখতে আমি বাড়ী আসতাম। একবার এই ঘরে মধ্যাহ্নে বসে আছি, শ্যামসুন্দর এসে বললেন, তাখ আজ আমাকে খাবার দিয়েছে, আর জল দেয় নাই। আমি খুড়িমাকে ডেকে বললাম, খুড়িমা, তোমাদের শ্যামসুন্দর বলছেন, আজ তোমরা ঠাঁকে জল দাও নাই। খুড়িমা আমাকে বললেন, হঁ। শ্যামসুন্দর তো আর লোক পেলে না, তুই অক্ষজ্ঞানী কিনা, তাই তোকে গিয়ে বলছেন জল দেয় নাট। আমি বললাম, আচ্ছা অমুসন্ধান করে দেখ না। খুড়িমা অমনি অহসন্ধানে জানলেন, যথার্থই জল দেওয়া হয় নাই। ১৪৫ পৃ

ঠাকুর—আস্ক সমাজে প্রবেশের কিছুকাল পরে, সিঙ্ক চৈতন্যদাস বাবাজীকে দর্শন করতে নবদ্বীপে গিয়েছিলাম।...আমি বাবাজীর নিকট কিছু সময় বসে থেকে জিজ্ঞাসা করলাম, বাবাজী ভক্তি কিসে হয়? বাবাজী আমার প্রশ্ন শুনে, কোন উত্তর না দিয়ে, একদৃষ্টে আমার পানে চেঁয়ে থেকে থর থর কঁপতে লাগলেন। বাবাজীর সমস্ত শরীরটি পুনঃ পুনঃ রোমাঞ্চিত হতে লাগল, মস্তকের শিথাটি খাড়া হয়ে উঠলো। বাবাজী অশ্রুত্বরে একটি গভীর হৃষ্কার করে বললেন, কি বলে গেসাই! তুমি বলে ভক্তি কিসে হয়! তুমি বলে ভক্তি কিসে হয়। এঁ তুমি বলে ভক্তি কিসে হয়! এই বলেই সমাধিষ্ঠ হলেন। তিনি ষণ্ট। কাল বাবাজীর সংজ্ঞা ছিল না,...সমাধিভঙ্গের পর বাবাজী সুষ্ঠানে প্রণাম করে, কর-যোড়ে বললেন,...ভক্তি তো আপনাই তাওয়ারের জিনিষ আমার অঁচ্ছেতের ভাওয়ারে কি আর ভক্তির অভাব আছে। বাবাজীর কথা শুনে চলে এলাম। ১৪৬ পৃ

(ଶ୍ରୀଶ୍ରୀବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଗୋପାମ୍ବୀ ଅବୈତ୍ତପ୍ରଭୁର ବଂଶୀୟ)

ଏକଜନ ବଲିଲେନ, ଏକଟା ବିସ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଯା ନିଃସଂଶୟ ହିଲେ ତାହା କରିତେ ଯେମନ ଉଦ୍‌ସାହ ହୁଏ, ନା ବୁଝିଯା କରିଲେ ମେ ପ୍ରକାର ତେ ହ୍ୟ ନା । ଠାକୁର ବଲିଲେନ, ଏ ସକଳ ପାଞ୍ଚଭାବାବ । ଆଗେ ବୁଝିବେ ପରେ କରିବେ । ଏ ଆମାଦେର ଦେଶେର ବା ସମାଜନ ଧର୍ମେର ଭାବ ନଥ । ଆମାଦେର ଶାନ୍ତ କର୍ତ୍ତାଦେର ଉପଦେଶ, ଆଗେ କର ପରେ ବୁଝ । ସକଳ ବିଷୟେଇ କତକଣ୍ଠି ସ୍ଵିକାର୍ୟ ଆଛେ, ତା ଯେବେ ନିତେଇ ହ୍ୟ । ଯେମନ ‘କ’ ଏରପର ‘ଥ’, ଥ ଏରପର ‘ଗ’ ପଡ଼ିତେ ହ୍ୟ ।...ପ୍ରକାଶ କରିଲେ—ଶିକ୍ଷା କଥନାବ ହୁଏ ନା । ୧୧୨ ପୃ

ବେଳେ ଦୁଟାର ପର ତେର ଚୌଦ୍ଦଶ ଶ୍ରୀକୃତ୍ତବ୍ୟାତା ଠାକୁରେର ସଙ୍ଗେ ଚଲିଲାମ, ପ୍ରାୟ ତିନଟାର ସମସ୍ତ ଆମରା ପାର୍କ ଟ୍ରୌଟେ ମହିର ଭବନେ ପଞ୍ଚଛିଲାମ । ଦେଖିଲାମ, ମହିର ଜୋଷ୍ଟପୂର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦ୍ଵିଜେନନାଥ ଠାକୁର ମହାଶୟ ସମ୍ମୁଖେର ହଳ ଘରେ ରହିଯାଇଛେ । ଆମାଦିଗଙ୍କେ ଦେଖିଯାଇ ଖୁବ ଆଦର କରିଯା ଘରେର ଭିତରେ ଲାଇସ୍‌ଟା ଗିରୀ ବସାଇଲେନ । ...ଆଟ ଦଶ ମିନିଟ କାଳ ନୀତେର ଘରେଇ ଆମାଦିଗଙ୍କେ ଅପେକ୍ଷା କରିତେ ହିଲ । ..ଠାକୁରେର ପଞ୍ଚାଂ ପଞ୍ଚାଂ ଆମରା ମକଳେ ଘାଇସା ମହିର ନିକଟ ଉପଶିତ ହିଲାମ । ଦେଖିଲାମ ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିଲେ ଏକଥାନା ଇଞ୍ଜି-ଚେଯାରେ ମହିର ଅନ୍ଧ-ଶୟାମ ଅଥାନ ରହିଯାଇଛେ । ଦକ୍ଷିଣେ ଓ ବାମେ ଦୁଖାନା ଚେଯାର ରହିଯାଇ ଏବଂ ତାହାର ନିକଟେ ଦୁଖାନା ଲଦ୍ବା ବେକି ଏମନଭାବେ ରାଖା ହିଲାଇ ଯେ, ତାହାତେ ବସିଯା ମକଳେଇ ମହିରକେ ଦର୍ଶନ କରିତେ ପାରେନ । ଠାକୁର ବେକିର ମଧ୍ୟହଳେ ଯାଇସା ନମ୍ବାର କରିଯା ମହିର ଚରଣଦୟ ମୁନ୍ତକେ ଧାରଣ କରିଯା କାହିଁଯା ଫେଲିଲେନ । ଐ ସମୟ ପବିତ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ବୁଦ୍ଧ ମହିର ଶ୍ରୀ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ରକ୍ତିମ ହିଲୁଣ୍ଟିଲ, ତିନି କରମୁଟ ବକ୍ଷଃହଳେ ହାପନ ପୂର୍ବକ ମୁନ୍ତକ ସନ ସନ କଞ୍ଚିତ କରିଯା ଗଦଗଦ ଥିଲେ, ନମୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଦେବାସ୍ତ୍ର, ଗୋ ଅକ୍ଷମ ହିତାୟ ଚ । ଜଗନ୍ନାଥ କୃଷ୍ଣାର ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋନମଃ, ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋନମଃ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋନମଃ । ପୁନଃପୁନଃ ବଲିତେ ବଲିତେ ଶିହରିଯା ଉଠିତେ ଲାଗିଲେନ ଗଞ୍ଜିଲ ଭାସିଯା ତାହାର ଅଞ୍ଚଦାରୀ ବର୍ଣ୍ଣ ହିତେ ଜାଗିଲ ।

(ଶ୍ରାବନାଜାରେ ଯଥମ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀବିଜୟକୃଷ୍ଣ ଛିଲେନ)...ଶ୍ରୀକୃତ୍ତବ୍ୟାଦେର ଧାରୀ ଏତକାଳ ହୃଦୟରମ୍ପେ ପାକ-କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ ହିଲୁଣ୍ଟା ଆସିତେଛିଲ । ପରେ ପାଂଗଲୀ ଠାକୁର-ମା ଆସା ଅବଧି ସବ ଉଲ୍ଲଟ ପାଲଟ ହିଲୁଣ୍ଟା ଗିଯାଇଛେ । ତିନି ଆଖିମେ ପ୍ରବେଶ କରିଯାଇ ପ୍ରଥମେ ରାଜୀ ଘରେ ଚୁକିଲେନ । ଶ୍ରୀକୃତ୍ତବ୍ୟାଦେର ରାଜୀ କାର୍ଯ୍ୟ ନିୟମିତ ଦେଖିଯା ବଲିଲେନ,

ଆମେ ଏକି ? ତୋରା ଏଥାନେ କେବ । ଗୋସାଇ ବାଡ଼ୀର ରାଜୀବରେ ଶୁଣ ! ତୋରା ତୋ ଏଂଟୋ ମୁକ୍ତ କରିବ, ଆର ବାସନ ମାଜିବ । ସତଦିନ ବିଜୟର ଏକଟା ବିଲେ ନା ହିବ, ରାଜୀବ ଆମିହ କରବେ ! ତୋରା ଏ ଘର ଥେକେ ବେର ହ । ଠାକୁରମା ଏହି ବଜିଯା ଉତ୍ସଦେର କୁଟନା — ବାଟନା ସମ୍ପଦ ଫେଲିଯା ଦିଲେନ ଏବଂ ନିଜହାତେ ଖୋଦା ସହିତେ ତରକାରୀ କୁଟିଯା ଆଧୁନିକ କରିଯା ରାଖିଲେନ । ଡାଳଓ ଏଇ ଅକାର ମାନ୍ୟଧିଲେନ, ଆଧୋରା ଚାଉଳ ଫୁଟାଇଯା ପିଣ୍ଡ କରିଲେନ । ଅର୍ଥମ ଦିନ ସକଳେଇ ଠାକୁରମାର ରାଜୀବ ଦେଖିଯା ଶୁଣ ଆମୋଦ କରିଯା ଥାଇଲେନ ।...ଏକଦିନ ଚଞ୍ଚରଣଦିଦି, ଡାଳ ଚାଉଳ ଧୂଇଯା ରାଖିତେଇ ଠାକୁରମା ତାହାକେ ବାଁଟା ମାରିଯା ବଲିଲେନ, ଠାକୁରର ଭୋଗେ ଜିନିସ ଶୁଣ ହେଁ ଛୁଇଲି, ବଢ଼ଇ ଆମର୍ଦ୍ଦି ।—ଠାକୁର ମାର ରାଜୀବ ଥେଯେ ଟେଙ୍କା ସକଳେର ଶକ୍ତ ହଇଯା ଉଠିଲ । ଏକଦିନ ସକଳେରଇ ପାତେ ଡାଳ ଡାତ ତରକାରୀ ପର୍ଦ୍ଦୟ ଥାକିତେ ଦେଖିଯା ଠାକୁର ମା ଛୁଟିଯା ଛେଲେର ନିକଟ ସାଇଯା ବଲିଲେନ, ଓରେ ବିଜୟ ବଜ ଦିକିନି କେମନ ରେଙ୍କେଛି ? ଠାକୁର ଅମନି ଏକ ମୁଖ ହାସିଯା ବଲିଲେନ, କେନ ମା ! ତା କି ଆର ଜିଜାସା କର୍ତ୍ତେ ହୁଏ । ଠିକ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥେର ଭୋଗ—ଶୁଣା ସବ ଥାଚେନ କେମନ ? ଠାକୁରମା ବଲିଲେନ, ଶୁଣା ଥାବେ କି ? ଓଦେର କି ଭକ୍ତି ଆଛେ, ଆମରା ହଲାମ ଶାନ୍ତିପୁରେର ଗୋସାଇ, ଆମାଦେର ହାତେ ଦେବତାରା ଥାନ ! ବୁଝଲେ ! ଆମରା ବାପୁ ତେବେ ବିଷ ଦେଇ ନା, ଆର ବାଟନା କୁଟନାର ଧାରା ଧାରି ନା—ଯା ତା ସାଦା ଜଳେ ମିଳି କରେ ଦି, ଦ୍ୱାରା ଦିକିନି ତାମରେ ଆମ କଣ ! ୨୨୩ ପୃଷ୍ଠା

ଭୋଗେର କୌଣସି ଶେଷ ହଇଲେଇ ଗଜାପ୍ରାନ ଯାଓରାର ସମୟ ଠାକୁରମା ଏକେବାରେ ଠାକୁରେର ସମ୍ମୁଖେ ଆସିଯା ଦୀଢ଼ାନ । ଠାକୁର ନିବିଷ୍ଟଭାବେ ଚୋଥ ବୁଜିଯା ଥାକିଲେନ, ଠାକୁରମା, ଠାକୁରକେ ଖୁବ ସ୍ନେହେର ସହିତ ଡାକିଯା ବଲେନ, ଓରେ ବିଜୟ—ନେ ଅଣାର କର । ଏଥନ ଓଠ ନା ତୋର ହେଁବେ ଦେଖିଚନ ନା ? ଠାକୁର ଅମନି ଠାକୁରମାକେ ଅଣାମ କରିଯା ପଦ୍ଧତି ଯାଥାଯ ନେନ । ୨୨୫ ପୃଷ୍ଠା

ଠାକୁରମା ବଜିଲେନ, ...ସାଧାରଣ ଲୋକେର ଜୟ ସେଭାବେ ହୁଏ, ଓର ଜୟ ତୋ ଆର ସେଭାବେ ହୁଏ ନାହିଁ । ତା ବଜଲେ, ବିଧାସ କର୍ତ୍ତେ ପାରନି କେନ ? ସେ ସମୟ ଓର ବାବା ବ୍ରକ୍ଷଚର୍ଯ୍ୟ କରିଲେନ, ଶାନ୍ତିପୁର ହାତେ ସାଷ୍ଟାଜେ ଅଣାମ କରିଲେ କରିଲେ ଶ୍ରୀକୃତେ ଗିଯ଼େଛିଲେନ, କଣ କ'ରେ । ବୁକେତେ, ହାତେତେ ହାତୁତେ ଛାଲା ବୈଧେ । ଓ ରକମ ଏଥନ କେଉ କରକ ଦିକିନି । ତିନି ଜଗନ୍ନାଥେର ଦର୍ଶନେର ପେଇସ ପା ଆରନା

କରିଲେନ ତାହି ହ'ଲୋ । ଡକ୍ଟର ଆକାଜ୍ଞା ତୋ ତଗବାନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଖେନ ନା । ବିଜର ସଥନ ଆମାର ପେଟେ ଛିଲ, ଉଦ୍‌ବ୍ରାଷ୍ଟ ଶ୍ରୀଯେର ପ୍ରତି ରଞ୍ଜିତେ ଆମି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ପେତାମ । ୨୨୬ ପୃୟ

ଠାକୁରମା କଥନ କଥନ ଆମାଦିଗକେ ପରିହାସ କରିଲା ବଲେନ, ସାଃ ତୋରା ତୋ କଚୁ ବୁନେଇ ଶିକ୍ଷ ! ଏକଟି ଶୁଭ୍ରଭାଇ ଜିଜାମା କରିଲେନ, ଠାକୁରମା ଆପନି କି ଆର ହାନ ପେଯେଛିଲେନ ନା, ଛେଳେ କଚୁ ବଲେ ? ଠାକୁରମା ବଜିଲେନ, ଆରେ ! ତଥନ ସେ ଶୀକାରପୂରେର ବାଡ଼ୀ ବରକନ୍ଦାଜ ଏସେ ସେରାଓ କରଲେ, ବାଡ଼ୀ ଛେଡେ ସକଳେ ପାଲାଳ, ବାଡ ବୁଟି ତୁଫାନ ଥାବ କୋଥାଯ ? ଆମି ଗିଯେ ବାଡ଼ୀର ଥାରେ କଚୁ ବଲେ ବସନ୍ତାମ । କତକ୍ଷଣ ପରେ ଦେଖି ବିଜୟ ହେଁଲେ । ପ୍ରସବ ବେଦନା ତୋ ହୟ ନାହି, ଆପେ ବୁଝିବୋ କି କରେ । ତାହି ତୋ ଓକେ ସକଳେ କଚୁବୁନେ ବଲେ... । ୨୨୬ ପୃୟ

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀନିଗମାନନ୍ଦେର ଜୀବନ ଓ ବାଣୀ । ମଞ୍ଚାଦକ ଶ୍ରୀମତ ସ୍ଵାମୀ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀ ଓ ଶ୍ରୀମତ ସିନ୍ଧାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀ ।

- ମେହି ନାରାୟଣପୁର ଥାକତେ ଥାକତେଇ ମାତ୍ରାଜେ ଥାଇ । ମେଥାନେ ଅୟାଭାଯାରେଇ ଥିଓଜକିକାଳ ମୋସାଇଟିତେ ଯୋଗ ଦିଯେ ପରଲୋକତ୍ସ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗଭୀର ଗବେଷଣାର ଅବୃତ ହଇ । ... ଓଥାନେ ଥାକତେ ପାନଚେଟ ଟଳାନଚେଟ ମବ କରେଛି, ତିନ ପାଇବ ଟେବିଲ ଦିଲ୍ଲେ - ଯିଭିନ୍ନାମ ଦିଲେ ଆସା ଆନିଯେଛି । ତାଦେର ସତକିଛୁ ବିଦ୍ୟା ଅଳ୍ପ ଦିଲେର ମଧ୍ୟେ ଶିଖେ ନିଲାମ । ... ତାରା ତୋ ଦେଖେ ଅବାକ ! ଆମି go to sleep ବଲେ ତାଦେର ମେତାକେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତେର ମାବେ hypnotise କରେ ଫେଲତାମ, କିନ୍ତୁ ମେ ଆମାକେ କୋମ ଦିନ ପାରେନି । ୧ ପୃୟ

(ଆଜମୀରେ) ତଥନ ଆମାର ଦେହର ଦିକେ ଏକେବାରେଇ ନଜର ଛିଲ ନା । ଚଲଗୁଲୋ ଜଟା ଧରେ ଗିଯେଛିଲ.....ଆମାର ଦେଖଲେ ଲୋକେ ପାଗଳ ମନେ କରନ୍ତ । ଓଥାନେ ଏସେ ଏକଦିନ ଜଳ୍ପିଶ୍ୟେ ଝାନ କରଛି, ଏମନ ସମୟ ଏକ ବାଙ୍ଗାଳୀ ଭାଙ୍ଗାଳୀକ ଆମାର ଦେଖେ ତାର ବାଡ଼ୀତେ ଡାକଳ । ଅବାସେ ବାଙ୍ଗାଳୀରା, ସ୍ଵଦେଶେର ଲୋକକେ ଦେଖଲେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦିତ ହୟ । ଆମି ତାର ବାଡ଼ୀ ଗେଲାମ, ଆମାର ଚେହାରା ଦେଖେ ମେ ତିରଙ୍ଗାର କରେ ବଲେନେ, ବାଙ୍ଗାଳୀ ଏମନ କର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଥାକେ ନାକି ? ମାଧୁ ହଜେ କି ପରିଷାର ପରିଚନ ହତେ ନେଇ । ୧୫ ପୃୟ

ଘୋଡ଼ାର ବାସ କାଟିତେ ହତ, ସାମେର ମଧ୍ୟେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜୌକ ଥାକିବ । ଆମି

ଜୋକକେ ସଙ୍ଗ ଭାବ କରନ୍ତାମ । ଜୋକେର ଭାବେ ଘାସ କାଟାର ନାମ ଶୁଣିଲେଇ ଆଖି ସଞ୍ଚାଷ୍ଟ ହୁଏ ପଡ଼ନ୍ତାମ । ଶେଷକାଳେ ଏକଦିନ ଭାବନାମ ଜୋକେର ଭାବେ ତୋ ଆମାର ଶୁଣିଲେବା ଠିକ ଠିକ ହଜ୍ଜେ ନା ! ଆଜ୍ଞା ଆଜ ଦେଖିବ ଜୋକ କେମନ୍ ଥିଲେ ଏହି ବଲେ ଘାସ କାଟିଲେ ଗିଯେ ଦେଇଲି ଇଚ୍ଛା କରେ ଗାନ୍ଧେର ଉପର ୧୦/୧୨ଟା ଜୋକ ବସିଯେ ଦିଲାମ, ଆର ଜୋରଦେ ହାତ ଦିଲେ ରଗଡ଼ାତେ ଲାଗିଲାମ । ଏହି ରକର କରେ ଦେଇଲି ଥିଲେ ଆମାର ଜୋକେର ଭାବ ଗେଲା । ତାର ପରଦିନ ନିର୍ଭରିଛିଲେ ଘାସ କାଟିଲେ ଥାଇଁ, ଠାକୁର ବଲାନେନ, ଆର ତୋକେ ଘାସ କାଟିଲେ ହବେ ନା !

୧୯ ପୃଷ୍ଠା

ଆଖିଯେ ଏକଟି ନାମାଯିଷ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଛିଲ, ମେଇ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜାର ଭାବ ପଡ଼ିଲ ଆମାର ଉପର । ଆଖି ତେବେନ (ଅନ୍ତଜାନୀ) କାଜେଇ ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରତି ତେବେନ ବିଶ୍ଵାସ ଛିଲ ନା । ସେବନ ତେବେନ କରେ ଫୁଲ ଛିଟିଯେ ପୂଜା କରନ୍ତାମ । ଠାକୁର ଏକଦିନ ଆମାର ଐ ଭାବେ ପୂଜା କରନ୍ତେ ଦେଖେ ଆମାଯ ଖୁବ ଗାଲ ପାଢିଲେନ ; ବଲାନେନ, ସେମନ ତେବେନ କରେ ଦେବତାର ପୂଜା କରିଲା । ଆଖି ବଲାନୀ, ଓ ଆବାର ଦେବତା କି ୧ ଓ ତୋ ଏକଟା ଧାତୁମୂର୍ତ୍ତି । ଓର ତୋ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ! ଏହି କଥା ଶୁଣେ ତିନି ରେଖେ ଗିଯେ ଆର ବେଶୀ କରେ ଗାଲ ଦିଲେ ଲାଗିଲେନ । ପରେ ଠାକୁର ଚଲେ ଗେଲେ ପର ଆଖି ଠାକୁରଟି (ମୂର୍ତ୍ତି) ବାର କରେ ଏବେ ତିନ ଚଢ଼ କଲେ ଦିଲାମ, ବଲାନୀ-ତୋମାର ଜଣେଇ ତୋ ଆଜ ଠାକୁରେର କାହେ ଏତ ବକୁଳ ଥେବେ ହଲ । ଠାକୁର କୋଥାରେ ଛିଲେନ କି ଜାନି, ସବ ଦେଖିଲେ ଶୁଣିଲେ ପେରେ କାହେ ଏସେ ହେସେ ହେସେ ବଲାନେନ, ତବେ ନା ବଲାନେଲି ଆମାର ଠାକୁରେର ପ୍ରାଣ ନେଇ ? ପ୍ରାଣ ନେଇ ତ କଥା ବଲାନେଲି କାର ମନେ ? ୧୯ ପୃଷ୍ଠା

(ଜଙ୍ଗଲେ, ରାତ୍ରେ ସେ ଯୁଧତୀ ତାଙ୍କେ ଆଖିଯ ଦେନ—ପରିଚିତ ଭାନିଲେନ ଇନି କାଶ୍ଚିରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଣ୍ଠ—ଯୋଗ ମାଧ୍ୟମା କରେନ—ନିଗମାନମ୍ବ ସକାଳେ ତାହାକେ ଶୁକ୍ର କରିବାଯେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଲେନ) ମେ ବଲାନେନ ତା ହବେ ନା...ତୋମାର ନବୀନ ବୟସ କାଳ ରାତ୍ରେ ଆମାର ନିକଟ ଥାକାତେ ତୋମାର ମନ ଏମନ ଚଂଗ ହୁଁ ଉଠେଇଲି, ତାହାଲେ କି କରେ ଛୀର୍ଦ୍ଦିନ ଆମାର କାହେ ଥେକେ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା କରିବେ ୧ ତାରପର ଆମାର ଓ ତୋ ଏକଟା ଦେହଧର୍ମ ଆହେ—ସବିଷ ଆମାର ବୟସ ହୁୟେଛେ । ଆମାର ବୟସ କତ ଜାନ ?...୬୦ ବ୍ୟସର !—ତାର ବୟସେଇ କଥା ଶୁଣେ ଆଖି ଅବାକ...ତାଙ୍କେ ଅଳ୍ପବୟସ୍ତା ଯୁବତୀ ବଲେଇ ମନେ କରେଇଲାମ ! ୧୯ ପୃଷ୍ଠା

(ଫିରେ ଫିରେ ଦେଖି ମେଘେଟି ହିରଭାବେ ଦୀପିଯେ ଆହେ ହଠାଏ ସ୍ଟେଶନେର କାହେ
ଏସେ ଫିରେ ଦେଖି ମେଘେଟି ଆର ନେଇ)

(ମହାପୁର୍ବ) ଛେଲେର ଯତ ଆମର ସତ୍ତ୍ଵ କରେ ଯବ ଶିଥିଯେ ଦିଲେନ । ପରେ
ଏକଦିନ ଆୟାୟ ବଲିଲେନ, ଓରେ ଦେଖ, ଏଥିନ ତୁହି ସା ଯୋଗ ସାଧନା କରଣେ । କେବଳ
ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ ଆର ଉପଦେଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଲେଇ ହବେ ନା । ସାଧନ କରା ଚାହି । ଆୟାୟ
ଯୋଗମାଧନା କରତେ ହଜେ ବି ଦୂଧ ଥେତେ ହବେ,...ତାର ଅନ୍ତ ଅର୍ଥ ସାହାଧ୍ୟ ଆର
ଲୋକାଳୟ ଦୂରକାର । ତା ନା ହ'ଲେ ହବେ ନା । କରୁଚିନ୍ତି ଥେବେ ଆର ଯୋଗ ହୟ
ନା ଯାବା ! ୩୧ ପୃ

କାଳୀବାଟେ ଏସେ ଦେଖିଲାମ - ଠାକୁର ଏକ ବାରାନ୍ଦାୟ ବଦେ ଆହେନ ।...ମେଟ୍ଟା
ନକୁଲେଖର ମର୍ମଦିନର ବାରାନ୍ଦା ! ମେଥାନେ ଇତିହାସେ ଏକବାର ଚୁରି ହସେ ଗିଯେଛେ ।
ତାହି (ପାହାରାଓଯାଳା) ଆମାଦେର ଥାକୀୟ ଆପଣି ଜୀବିଯେ ନାନା ବ୍ୟକ୍ତମ ଡ୍ୟ
ଦେଖାତେ ଲାଗିଲ । ଠାକୁର ଉଠେ ଯେତେ ଚାଇଲେନ । ଆମି ବଲିଲାମ—ବଦ ଆମରା
ତ ଏହି ରାତିର ଯତ ଆଛି ।...ଓର ସା ଇଚ୍ଛେ ହୟ ତାହି କରକ ! ଏମନ ସମୟ
ଏକଜନ ସାର୍ଜିଟ୍ ମେଇ ରାତ୍ରା ଦିଯେ ଥାଇଛିଲ । ତାକେ ଦେଖେ ପାହାରାଓଯାଳା ବଲିଲେ,
ଏ ଦୁଟୋ ଭଣ୍ଡ ଚୋର ଏଥାନେ ବଦେ ଗୋଜା ଥାଇଁ ଏଥାନ ଥେକେ ଯେତେ ବଲାୟ ଥାଇଁ
ନା । ଦେ ବଲିଲେ, ଯାଇ ନା ତ କରବେ କି ! ତୁମି ତବେ ସାରାରାତି ବଦେ ବଦେ ଓଦେଇ
ପାହାରା ଦାଓ ! ୯୩ ପୃ

...ଏକ ହାନେ ଏକ ନମଃଶ୍ଵରେ ବାଢ଼ୀତେ ଗେଲାମ, ଆୟାୟ ଠାକୁର ବଲିଲେନ,
ଆମି ଏଇ ବାଢ଼ୀତେ ଅନେକବାର ସାତଯାତ କରେଛି । ଏଇ ସାଧୁର ପ୍ରତି ଖୁବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ତାଙ୍କ ଆହେ ।...ଆମି ବଲିଲାମ ଠାକୁର ହାନେ ଗେଲେନ । ଆମି (ଗୃହସାମୀକେ)...
ନମଃଶ୍ଵର ବଲେ ଜୀବାତେ ପାହାରାମ । ଠାକୁର ଏଲେ ବଲିଲାମ...ଠାକୁର ଶ୍ଵରେ ବଲିଲେନ,
ଆରେ ବଲିସ କି ନମଃଶ୍ଵର ! ଆମି ତୋ ବୀଘ୍ନ ବଲେ ଜୀବାତାମ । ତାହିଲେ ଚଲ
ଚଲ ଅନ୍ତ କୋଥାଓ ଥାଇ !...ଆମି ବଲିଲାମ, ନା ବଲିଲେ ତୋ ଥେବେଇ ନିତେ ।
ଆରା କତବାର ଏମେହ, ଥେବେ ତୋ ନିଯେଛ, ଏବାର ଆମି ବଲାୟ ବୁଝି ଜୀବ ଯାବାର
କ୍ଷୟ ହଲ । ୯୬ ପୃ

॥ନିଗମାନନ୍ଦ...କେଟେ କେଟେ ଏମନ ପ୍ରକ୍ଷ କରେ ବଦେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ବିଷୟ କ୍ଷୟକେ
ହୟତ ଜୀବାନ...ନାହି ।...ଯଜାର ଗଲେ ଆହେ ଜୀବ, ଏକ ଜୀବାଇ ଖଣ୍ଡରବାଢ଼ୀ ଗିଯେଛେ ।
କାରାନ୍ତେ କଥାବାନ୍ତିରୀଓ ବଲାତେ ଜୀବନେ ନା । ମନ୍ଦ୍ୟାର ପର ଖଣ୍ଡର ଆଲାପାଦି

କରାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ମେ ଜାମାଇସ୍‌ର ନିବଟ ଏସେ ବସେଛେନ । ଜାମାଇ ଖଣ୍ଡରେ ଯଜ୍ଞ କି ଆଳାପ କରିବେ, କିଛୁଇ ଟିକ କରିବେ ପାରଛେ ନା । ଅମେକ ଭେବେ ଚିନ୍ତା ସେ ଖଣ୍ଡରକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ — ଖଣ୍ଡର ଇଶାଇ ଆପନାର କି ବିଯେ ହେଁଥେ ?

ଆଗେ ଜଞ୍ଜିପୂଜୀ କ'ରେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହତ, ଏଥମହଞ୍ଚେ କ୍ରମଶଃ ଜଞ୍ଜିଛାଡ଼ୀ । ପୁଜୀ ହୟ କୋଥାର । ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱାରା ତୋମରା ପୂଜୀ କରାଣ, ସେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚାର ପଯମାର ଦର୍ଶକଗାର ଲୋଭେ ବାଢ଼ୀ ବାଢ଼ୀ ଦୌଡ଼େ ବେଡ଼ାର...ସେ ଏମେ ଦେବେ ତୋମାର ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ।

୧୧ ପୃଷ୍ଠା

ଆମି ଯଥନ ଧର୍ମପାତ୍ର ହେଁଥେ ସମ୍ବନ୍ଧର ଖୋଜ କରିଲାମ, ତଥନ ଏକଦିନ ସୁରତେ ସୁରତେ ଏକ ବାବାଜୀର କାହେ ଗିଯେ ପୌଛି । ଶୁନିଲାମ, ତିନି ନାକି କିଛୁଇ ଥାନ ନା । ଅର୍ଥଚ ତାର ଚେହାରା ବେଶ ହଟପୁଟ ଦେଖେ ଆମି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହଣାମ ।...ଆମି ବଜଳାମ, ହାମ ଶୁକ ଖୁଜିଲେବେ ଓସାନ୍ତେ ସୁରତେ ହ୍ୟାଅ ହିଂସାପର ଆପକେ ବଢ଼ିଯା ସାଧୁ ସମବେ ଆପକା ପାଶ ଆସା ହାସ । ଏହି କଥା ଶୁଣେ ବାବାଜୀ ବଲଲେ, ଆଜ୍ଞା ବାଚା, ତୁହାର ସେତନା ରୋଜ ଖୁଦୀ...ହିଂସା ଠାର ଯା । ଆମି ରଇଲାମ । ଦିନେ ଖୁବ ଅକ୍ଷ୍ୟ କରେ ଦେଖିଲାମ କିଛୁଇ ଥାଏ ନା ।...ଶେଷେ ବେଟା ଧରା ପଡ଼ିଲ । ଏକଦିନ ରାତ୍ରିତେ ଶୁଘୟେ ଆଛି, ରାତ୍ରି ଆଡ଼ାଇଟାର ସମୟ ହଠାତ୍ ଶୁମ ଭେଜେ ଗେଲ — । ବାଶେର ବେଡ଼ାର ଆଡ଼ାଲ ଦିଯେ ଦେଖି, ତାର ଚେଲାରା ଭାଲ ମିଠାର ଆର ଅନ୍ତାର ଖାବାର ଜିନିଯ...ଏକଥାଳା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ଏମେ ଦିଲ । ବେଟା ଗପାପଗ କରେ କରେକ ଆସେଇ ତା ଥେବେ ଫେଲେ । ୧୧ ପୃଷ୍ଠା

ଆମି ଯଥନ ହାଲିମହରେ ଥାକତୀମ, ତଥନ ବାରାକପୁରେ ଏକ ବାବାଜୀକେ ଦେଖିତେ ଯାଇ । ତାର ଅମେକ ବୈଷ୍ଣବୀ । ବୈଷ୍ଣବୀଦେଇ ମଧ୍ୟେ ଅମେକ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଯୁବତୀ ଆହେ । ଏକଦିନ ଭିକ୍ଷା କରେ ଆନେ, ଆର କେଉଁବା ତାର ସେବା କରେ ।... ଦେଖିଲାମ ସେଯେଦେଇ କୋନ ଏକଟା କ୍ରତି ଦେଖିଲେଇ ଭୌଷଣ ଗ୍ରହାର କରେ । ଆମି କିନ୍ତୁ ତାକେ ସୁଣା କରି ନାଇ, କାରଣ ତାର ମଧ୍ୟେ କି ଆହେ କେ ଜାନେ ? ଗୃହହେରୀ ଅନେକେ ଏକଜନ ସେଯେକେ ବଶ କରିବେ ପାରେ ନା, ଆର ସେ ବାବାଜୀ ହେଁ ଏତଙ୍ଗଲୋ ଯୁବତୀ ଆର ବୃଦ୍ଧା ମେଘେକେ ବଶ କରେ ରେଖେଛେ, ତାର ଉପର ଆବାର ମାରଛେ, ଗାଲ ଦିଛେ ତବୁ ତାକେ ଛାଡ଼େ ନାଇ । ୧୨ ପୃଷ୍ଠା

...ଦୁଇଜନ ବୃଦ୍ଧ, ବାଢ଼ୀ ଯଶୋର ଜ୍ଞାନୀ...ଏକ ଜନେର ନାମ ନଦେଇ ଟାଦ ! ଦୁଇଜନ କାମକାଳେ ଏସେ ଶକୁନ୍ତ ବିଷା ଶିଖିଲେ । ଶକୁନ୍ତ ବିଷାର ମାନ୍ୟ ସେ କୋନ ଜନ୍ମି

କୁଳ ଧାରଣ କରନ୍ତେ ପାରେ...ନଦୀର ଚାନ୍ଦ ବାଡ଼ୀତେ ଏସେ ତାର ଶ୍ରୀର କାହେ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷାଙ୍କ ଖୁଲେ ବଜଲେ ।...ଶ୍ରୀ ବଜଲେ, ଜୀବନେ କୋନହିନ କୁମୀର ଦେଖି ନାହିଁ ଆମାର କୁମୀରଙ୍କପ ଦେଖାଓ ନା । (ସେ) କିନ୍ତୁ କୁମୀର ହଲେ ଆର ମାନୁଷ ହେଉାର ଶକ୍ତି ଧାକବେ ନା...ଏହି ବଜେ ଏକ କଳୟୀ ଜଳ...ମୟୁପ୍ତ କରେ ବଜଲେ, ସଥିନ କୁମୀର ଦେଖାନ ସାଧ ଛିଟି ଯାବେ ତଥାନ ଏହି ଜଳ ପଡ଼ାଟା ଆମାର ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଢେଲେ ଦିଓ...ଦୈବକ୍ରମେ ଯଦି ଜଳପଡ଼ା ନଷ୍ଟ ହସେ ଯାଯା, ତବେ ଅମୁକ ଗାଁଯେ ଆମାର ବନ୍ଧୁ ଆହେ ତାକେ ଥବର ଦିଲେ ସେ ଏସେ ବ୍ୟବହାର କରବେ । -ନଦୀର ଚାନ୍ଦ କୁମୀରର କୁଳ ଧରେ ତାର ଶ୍ରୀର କାହେ ଏଗିଯେ ଏଜ - (ଶ୍ରୀ) ଭାବେ ଅଛିର - ହଠାଂ ତାର ପାଇଁ ଲେଗେ କଳୟୀର ସମସ୍ତ ଜଳ ଗେଲ ପଡ଼େ । -ମାନୁଷ ହେବାର ଆର କୋନ ଉପାୟ ନାହିଁ ଦେଖେ ଲୋକଭୟେ ପୂର୍ବୋଦୟେର ପୂର୍ବେଇ ସେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମୁହଁତୀ ନଦୀତେ ନେମେ ଗେଲ । -ଶ୍ରୀ ବୁଝାତେ ପାରଲେ କି ସର୍ବାଶ କରେଛେ ସେ ! - ମେ ତାଡାତାଡ଼ି ତାର ଦ୍ୱାମୀର ବନ୍ଧୁଙ୍କେ ଆନବାର ଜଣେ ଲୋକ ପାଠାଲେ । ବନ୍ଧୁ ବାଡ଼ୀତେ ଛିଲ ନା । ତାଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆସାତେ ୪/୫ ଦିନ କେଟେ ଗେଲ । ବନ୍ଧୁ ଏସେ ସବ ଶୁଣେ ବଜଲେ, ଆର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏ ବିଶ୍ଵାର ବିରମ ହଞ୍ଚେ ଜ୍ଞାନ କୁଳ ଧରେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ଜ୍ଞାନ ଥାଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ ନା କରେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକେ ମାନୁଷ କରା ଯାଏ । ୧୩୦ ପୃ

...ଶିଖ୍ୟେର ମୁକ୍ତି ନା ହେୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁର ଓ ନିଷ୍ଠତି ନେଇ । ଏ ସମସ୍ତେ ଏକଟୀ ମୁମ୍ବର ଗଲା ଆହେ । (ଏକ ଶୁକ୍ର ଏକ ଶିଖ୍ୟ ଛିଲ, ଦ୍ୱାଦଶ ବ୍ସର ବ୍ସର ବ୍ସର ପର ତାର ସଥ ଗେଲ ଗୃହହାତ୍ମମୀ ହସ୍ତ, ଶୁକ୍ରଓ ଅନୁମତି ଦିଲେନ । ଶୃଦ୍ଧି ହସେ ସେ ବେଶ ଧନୀଯାନୀ ହଲ । ଅମେକ ଦିନ କେଟେ ଗେଲ ହଠାଂ ଶୁକ୍ରର ତାର କଥା ଖେଳାଲ ହଲ)... ଶିଖ୍ୟବାଡ଼ୀ ଏସେ ଶୁକ୍ର ତାକେ ବଜଲେନ, କି ରେ ଗୃହହାତ୍ମମେର ଆସାଦ ତୋ ପେଲି ଏଥନ ଚଳ । ଶିଖ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦିଲ, ଠାକୁର ଛେଳେପିଲେଶୁଲୋର ମାତ୍ର କଟି ବସ ଏକଟୁ ବଡ଼-ବଡ଼ ହଲେ ଯାଏ ! ଶୁକ୍ର ବଜଲେନ,...ଚୁଲିମ ନା ଯେନ !...ଭୁର୍ଜିମ ନା ଯେନ !...ଶୁକ୍ର ଚଳେ ଏଲେନ । ଏମନି କରେ ଆବାର ୧୨ ବଛର କେଟେ ଗେଲ । - (ଆବାର ତାର ବାଡ଼ୀ ଏଲେନ) ...ଜିଜ୍ଞାସା କରଲେନ, କି ରେ ଏଥନେ ଏତେ ମଜେ ଝରେଛିମ । ଶିଖ୍ୟ ବଜଲେ, - ଠାକୁର ଛେଳେପିଲେଦେର ଏଥନ ବିଯେର ବୟସ ହସେଇଁ, ବିଯେଟୀ ଦିଶେଇଁ ସାଇ ଆର କି !...ଶୁକ୍ରଜୀ ଆବାର ବିଦ୍ୟାଯ ହଲେନ । (ଆବାର ଅନେକ ବଛର କେଟେ ଗେଛେ ଶିଖ୍ୟ ନା ଆସାତେ) ଶୁକ୍ରଜୀ ଆବାର ଏକଦିନ ତାର ବାଡ଼ୀ ଉପହିତ ! ଛେଳେ-ପିଲେଦେର ଜିଜ୍ଞାସା କରଲେନ,...ତୋଦେର ବାବୀ କୋଥାଯ ? ତାରା ବଜଲେ, ବାବା

তো তু বছৰ হল মাঝা গিয়েছে ? (গুরুজী) এই রে বেটা মাটি করেছে...গুরুজী ধ্যানবগ্ন হলেন। শিশুর গতিপথ তাঁর দিব্যদৃষ্টিতে ফুট উঠল ! তিনি দেখলেন, সে কুকুর হয়ে জন্মেছে...এই বাড়ীতেই অবস্থান করছে ! কুকুরটাকে ডেকে...বললেন, কিরে মাঝুষ ছিলি কুকুর হলি দেরী করলে আরও কতও কত দুর্দণ্ড পড়তে হবে কে জানে ! ভালয় ভালয় ফিরে চল ! সে বললে, ...আমি যে তোমার ব্রহ্মচারী শিষ্য সে কথা আমার খুব মনে আছে। এই ছেলে পিলেশুলো একেবারে অপদূর্ধ, রাজ্ঞিতে মড়ার মত ঘুমোয়, চোর ডাকাত চুকলে ? তাই কুকুর হয়ে ওদের বাড়ী পাহারা দিচ্ছি ! (গুরুজী)...শীগুগির চঙ্গে আসিদ কিন্ত ! (আবার অনেক বছৰ দেখে গুরুজী গেলেন কুকুরটা দেখতে পেলেন না) —জিজাসায় জানলেন সেটা মাঝা গেছে—(গুরুজী ধ্যানে বসলেন) দেখলেন—যে সে এই বাড়ীতে সাপ হয়ে সিন্দুক পাহারা দিচ্ছে !...

তাকে ডেকে বললেন, বেটা মাঝুষ ছিলি কুকুর হলি তাঁরপর সাপ ..আরও কত কি হবে ! চল এখনও সময় আছে ! (সাপের পূর্বজীবনের স্মৃতি নষ্ট হয়েছে) সে যেতে চাইল না তখন গুরুজী ছেলেদের ডেকে বললেন, এক বিষধর সাপ ঘরে আছে। অমনি ছেলেরা গিয়ে মাটি খুড়ে সাপটা বের করে খুব করে পিটতে সুক করল। সাপটা আধমরা হতে গুরু বললেন, না আমি মারিস না ওর কর্মশেষ হয়ে গিয়েছে—দে এখন খটা আমাকে আমি নির্যায় আই...। ১৫০ পৃ

ভাস্তুরানন্দ স্বামী রাজাৰ মত সোনার ধালে তাজ ভাল ঝাজড়োগ সব অনায়াসে ভোগ কৱতেন অথচ এদিকে নেঁটা ! ১৭৪ পৃ

ঠাকুর বললেন, আমাদের গাঁওয়ে কালী পঞ্জিত বলে একজন পঞ্জিত আছেন, তাঁর এক ঘোড়া ছিল।...ঘোড়াটা তাঁর বশে ছিল না, তিনিই ঘোড়ার বশ ছিলেন। হয়ত উত্তর দিকে একটা গাঁওয়ে তাঁর কাঙ্গ আছে, ঘোড়ায় চড়ে দেই দিকে যাবেন মনঃহ কৱেছেন, থারিক দূরে গিয়েছেনও, ঘোড়া আৱ দেই দিকে যেতে চায় না, ছুটল পশ্চিম দিকে অমনি কালী পঞ্জিত বললেন, আচ্ছা চল ঐ দিকেই, অমৃক গাঁওয়ে অমুকেৱ সঙ্গে অমুক কাঙ্গটা আছে দেইটা সেৱে আসি। ২০১ পৃ

ପାଠ୍ୟ ଅବହାସ ଏକ ପୁନକେ ପଡ଼େଛି : ଏକ ଝାଷି ବନେ ଫୁଟିର ବୈଧେ ତପଣୀ କରନେମ । ଏକଦିନ ଏକ ଅଣ୍ଣିତିବର୍ଷୀର ବୃକ୍ଷ ଆକଷଣ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସମସ୍ତ...ଅତିଥି ହେଁ ଏଳ । (ଝାଷି ତାର ସନ୍ଧ୍ୟାହିକେର ବ୍ୟବହାର କରେ-ଖାବାର ଓ ଦିଲେ ରାଖିଲେନ)...ମେ ବାଯୁନ ସନ୍ଧ୍ୟାହିକ ନା କରେଇ ଥେତେ ବସନ । ତାଇ ଦେଖେ ଝାଷି ଖୁବ ଚଟେ ଗେଲେନ, ବଲଲେନ, - ସନ୍ଧ୍ୟାହିକ ନା କରେଇ ଥାଓ ! ତୋଯାର ବ୍ୟବହାର ଅତି କର୍ଦ୍ଦୟ - ଏହି ମର ବଲାୟ ଆକଷଣ କୁଣ୍ଡ ହେଁ ଅଭୂତ ଅବଶ୍ଵାତେଇ ଚଲେ ଗେଲ । ଭଗବାନ ଏସେ ଝାଷିକେ ବଲଲେନ, ତୁମି ଓକେ ଦୂର କରେ ଦିଲେ କେନ ? ଝାଷି ବଲଲେନ, ଆକଷଣେର ଛେଲେ ହେଁ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାହିକ ନା କରେଇ ଥେତେ ଚେରେଛିଲ ତାଇ । ଭଗବାନ ବଲଲେନ, ଓ ଏତେଇ ତୁମି ଓକେ ଦୂର କରେ ଦିଲେ ? ଆମି ଓକେ ଐଙ୍ଗପ ଦେଖେ ୮୦ ବିଂସର ଖାବାର ଘୂମିଯେ ଆସଛି, ଆର ତୁମି ଏକ ବେଳାର ଖାବାରଟା ଓ ଦିଲେ ପାଇଲେ ନା । ୨୧୯ ପୃ

ପାଞ୍ଜାବୀ ମେଘେରା ଆମାୟ ଦେଖେ କର୍ତ୍ତାଦିନ ଏସେ ବଲେଛେ—ତୁମି କିମେର ଜଣ ଯୁରେ ଘୁରେ ବେଢାଇଁ ?—ରୂପ ଚାନ୍ଦ ଯୌଧନ ଚାନ୍ଦ ? ଆମି ତାଦେର ବର୍ଲୋଛ, ନା ମାଇ, ଆମି ରୂପ ଯୌଧନ କିଛୁଇ ଚାଇ ନା, ଆସି ଭଗବାନ କା ଓଯାଙ୍ଗେ ଘୁରେ ବେଢାଇଁ । ଆମାର ଏହି କଥା ଶୁଣେ ପାଞ୍ଜାବୀ ମେଘେରା ବଲତ —ଛିଃ ଛିଃ ରାମ । ରାମ । ୨୩୧ ପୃ

ଇମ୍ବୋରେ ବି ବି ପାଠକ (ଗାଇକୋର୍ମାଡ଼ ଷୈଟେର ରେଭିନିଉ ଅଫିସାର)— ଏକଦିନ ନନ୍ଦୀର ଧାରେ ବମେ (ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ) ବିଷୟ ଚଞ୍ଚା କରଛେ ଏମନ ସମୟ ସମ୍ମଖେର ଆକାଶେର ଗାୟେ ଏକ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଫୁଟ୍ ଉଠିଲ—ମେ ବୁଝିଲ ଇନିଇ ତସ୍ତତ ପୁରୁଷ । (ପରେ) —ଟିକ ସେଇ ହାନେ ଆକାଶେର ଗାୟେ ସ୍ରଣୀକରେ ନାମ ଫୁଟ୍ ଉଠିଲ ସ୍ଵାମୀ ନିଗମାନନ୍ଦ ପରମହଂସ ।—ମେ ଆମାୟ ଚିଠି ଲିଖିତେ God No ଓ ବଲେ । ୨୩୨ ପୃ

ଏକଜନ ବିଧ୍ୟାବିଦୀର ସମର୍ଥନ କରେ ଆମାର କାହେ ବଲତେ ଆରଙ୍ଗ କରିଲେ, ଏହି ଯେ ଅଣ ହତ୍ୟା ହଜେ ତାର ଚେମେ ବିଧ୍ୟାଦେର ବିବାହ ଦେଖିଲା ଉଚିତ ନାହିଁ କି ? ଆମି ବଲାମ, ବିଧ୍ୟାଦେର ଦକ୍ଷନ ତୋ ତୋଯାର ପ୍ରାଣ କେବେ ଉଠିଲେ କିନ୍ତୁ ଏଥିନେ କୁମାରୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଣ ହତ୍ୟା କରଛେ ତାଦେର ତୋଯାର କି କରନ୍ତେ ପାଇଛ ? ୨୪ ପୃ

ନିର୍ବାସିତେର ଆସ୍ତରେ । ଶ୍ରୀଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାର

(ଜେଲେ) ଅରବିନ୍ଦବାୟୁ ଓ ଦେବବ୍ରତେର ମତ ସାହାରା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଗଣ୍ଡିର ପ୍ରକୃତିର ତାହାରୀ ପାଶେର ହଇଟ କୁଠରୀତେ ଆଶ୍ରମ ଲାଇଲେନ । ଆର ଆମାଦେଇ ଏତ ଚାଂଡ଼ା ସାହାରା, ତାହାରୀ ମାଝେର ସତ୍ତ୍ଵ କୁଠରୀଟି ଦଖଳ କରିଯା ସର୍ବଦିନ ବ୍ୟାପି ମହୋଂସବେର ଆୟୋଜନ କରିଲେ ମାଗିଲ । ୪୮ ପୃ

ଅରବିନ୍ଦବାୟୁ ଜଞ୍ଜ ଏକଟା କୋଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛିଲ । ସମ୍ମ ପ୍ରାତଃକାଳ ତିନି ମେଇଥାନେ ଆପନାର ସାଧନଭଜନେର ମଧ୍ୟେ ଡୁବିଯା ଥାକିତେନ । ଛେଲେରୀ ଚୀଏକାର କରିଯା ତାହାକେ ବିରକ୍ତ କରିଲେଓ କୋନ କଥାଇ କହିତେନ ନା । ଅପରାହ୍ନେ ହୁଇ ତିନ ସଟା ପାରଚାରି କରିଲେ କରିତେ ଉପନିଷଦ ବା ଅନ୍ୟ କୋନଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରିତେନ । ତବେ ମଙ୍ଗ୍ୟାବେଳୋଯ ଏକ ଆଧ ସଟାର ଜଞ୍ଜ ଛେଲେଖେଲୋଯ ଥୋଗ ନା ଦିଲେ ତାହାରଓ ନିଙ୍ଗତି ଛିଲ ନା । ୫୨ ପୃ

କାନାଇଲାଲ ପ୍ରଭୃତି ଚାର ପାଇଁ ଜନ ନିନ୍ଦାର କାଜଟା ମଙ୍ଗ୍ୟାର ପରଇ ସାରିଯା ଥାଇତ । ରାତ ୧୦ଟା ୧୧ ଟାର ସମୟ ସକଳେ ସଥଳ ସୁମାଇୟା ପଡ଼ିତ ତଥବ ତାହାର ବିଚାନା ଛାଡ଼ିଯା କାହାର କୋଥାଯି ସନ୍ଦେଶ ଆୟ ବା ବିଷ୍ଣୁଟ ଲୁକାନ ଆଛେ ତାହାର ସଙ୍କାଳ କରିଯା ଫିରିତ । ସେ ଦିନ ମେ ସବ କିଛୁ ଘରିଲିତ ନା, ମେ ଦିନ ଏକ ଗାଛା ଦଢ଼ି ଦିଲା କାହାରଓ ହାତେର ସାହତ ଅପରେର କାହା ବା କାନେର ସାହତ ଅପରେର ପା ବୀଧିଯା ଦିଲା କୁଣ୍ଡ ମନେ ଶୁଇୟା ପଢ଼ିତ । ଏକଦିନ ରାତ୍ରେ ପ୍ରାତି ୧୮ୟ ସମୟ ସୁମ ଭାଙ୍ଗ୍ୟା ଦେଖି କାନାଇ ଏକଜନେର ବିଚାନାର ତଳା ହଇତେ ଏକଟା ବିଷ୍ଣୁଟେର ଟିନ ଚାରି କରିଯା ମହାନମ୍ବେ ବଗଳ ବାଜାଇତେଛେ । ଅରବିନ୍ଦବାୟୁ ପାଶେଇ ଶୁଇୟାଛିଲେନ । ଆନନ୍ଦେଇ ମନ୍ଦ ଅଭିଯାଙ୍କିତେ ତାହାର ହାତେର ମଧ୍ୟେ ଶୁଙ୍ଗିଯା ଦିଲ । ବିଷ୍ଣୁଟ ଲାଇୟା ଅରବିନ୍ଦବାୟୁ ଚାନ୍ଦରେର ମଧ୍ୟେ ମୁଖ ଲୁକାଇଲେନ ; ନିନ୍ଦାଭଜେଇ ଆର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଗେଲ ନା । ୫୩ ପୃ

ମେଇ ହାତକଡ଼ା ପରାନ ଅବଶ୍ୟକ ପୁଲିଶ ଆମାଦେଇ ରାଙ୍ଗା ଦିଲା ଟାନିଯା ଲାଇୟା ଥାଇତ । ଆମାଦେଇ ଜଞ୍ଜ ତତ୍ତ୍ଵା ଭାବନା ଛିଲ ନା ; କେବ ନା ମ୍ୟାଂଟାର ମେଇ ବାଟ-ପାଢ଼େର ଭୟ ! ...କିନ୍ତୁ ଅରବିନ୍ଦବାୟୁକେ ହାତକଡ଼ା ପରାଇଯା ଟାନଯା ଲାଇୟା ଥାଇତେ ଦେଇଲେ ମନ୍ତାର ଭିତର ଏକଟା ବିଜ୍ଞୋହ ଜମାଟ ହଇୟା ଉଠିତ । ତିନ କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ବିମ୍ବାଧ ଭଜିଲେକେମ ମତ ସମ୍ଭବି ବୀରବ ହଇୟା ମହ କରିତେନ । ୬୪ ପୃ

ମାନ୍ଦୀରା ଏକେ ଏକେ ଆସିଯା ଆମାଦେର ବିକଳେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଲ୍ଲୀ ସାଇତ, ଆମାଦେର ମନେ ହିଂତ ଯେନ ଖିରୋଟାର ଦେଖିତେ ଆସିଯାଛି । ଉକିଲ ବ୍ୟାରିଷ୍ଟାରେର ଜେବା, ପୂର୍ବିଶ କର୍ମଚାରୀଦେର ଛୁଟାଛୁଟି—ସବହି ଯେନ ଏକଟା ବିହାଟ ତାମାମା ! ଆମାଦେର ହାସ୍ୟ କୋଲାହଲେ ମାଝେ ମାଝେ ଆମାଲତେର କାଜକର୍ମ ସଙ୍ଗ ହିଂମା ସାଇବାର ଉପକ୍ରମ ହିଂତ । ଯାଜ ସାହେବ ଆମାଦେର ହାତକଡ଼ା ଜାଗାଇଥାର ଭୟ ଦେଖାଇତେନ, ବ୍ୟା ରଷ୍ଟାରେବା ଛୁଟିଯା ଆସିଯା ଅରବିନ୍ଦବାବୁକେ ଅଭୁରୋଧ କରିତେନ, ଛେଲେଦେଇ ଏକଟୁ ଥାମତେ ବଲୁନ । ଅରବିନ୍ଦବାବୁ ନିର୍ବିକାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ମତ ଏକ କୋଣେ ଚଢ଼ କରିଯା ବସିଯା ଥାକିତେନ, ବ୍ୟାରଷ୍ଟାରଦେଇ ଅଭୁରୋଧର ଉଭ୍ୟରେ ଜାନାଇତେନ ସେ, ଛେଲେଦେଇ ଉପର ତୋହାର କୋନ ହାତ ନାହିଁ । ୬୫ ପୃଷ୍ଠା

ଏତ ହଟ୍ଟଗୋଲ ଓ ଦଲାଦଲିର ମଧ୍ୟେ ଏକେବାରେ ବିଶଳ ହାଣୁବ ମତ ବସିଯା ଥାକିତେନ ଅରବିନ୍ଦବାବୁ । କୋନ କଥାତେଇ ହେଁ, ନା, କିଛୁହି ବଲିତେନ ନା । ଜେଲେର ପ୍ରହରୀଦେଇ ନିକଟ ହିଂତେ ତୋହାର ଆଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ତୁତ ଅନ୍ତୁତ ଗଲ୍ଲ ଶୁଣିତେ ପାଇତାମ । କେହ ବଲିତ ତିନି ରାତ୍ରେ ନିଜ୍ରା ଯାନ ନା, କେହ ବଲିତ ତିନି ପାଗଳ ହିଂମା ଗିଯାଇଛେ । ଭାତ ଖାଇବାର ସମୟ ଆରମ୍ଭଲା ଟିକଟିକି ଓ ପିପଡ଼େଦେଇ ଭାତ ଖାଇତେ ଦେନ, ମ୍ବାନ କରେନ ନା, ମୁଖ ଧୋନ ନା କାପଡ ଛାଡ଼େନ ନା ଇତ୍ୟାଦି ହିତ୍ୟାଦି । ବ୍ୟାପାରଟା ଜ୍ଞାନିବାର ଜଞ୍ଚ ବଡ଼ କୌତୁଳ ହିଂତ । କିନ୍ତୁ ତାହାକେ କୋନ କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରିବାର ସାହସ କୁଳାଇତ ନା । ମାଥାର ମାଥିବାର ଜଞ୍ଚ ଆମରା କେହଇ ତେଣ ପାଇତାମ ନା । କିନ୍ତୁ ଦେଖିତାମ ସେ ଅରବିନ୍ଦବାବୁର ଚଲ ଯେନ ତେଳ ଚକ୍ରକ୍ର କରିତେଛେ । ଏକଦିନ ସାହସେ ଭୟ କହିଯା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, ଆପଣି କି ମ୍ବାନ କରିବାର ସମୟ ମାଥାଯ ତେଳ ଦେନ ? ଅରବିନ୍ଦ ବଲିଲେନ, ସାଧିମେଯ ସଂଖେ ମଧ୍ୟେ ଆମାର ଶରୀରେର କଣ୍ଠଗୁଣି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଁ ଯାଛେ । ଆମାର ଶରୀର ଥେକେ ଚଲ ବସା (fat) ଟେମେ ନେଇ । ୬୭ ପୃଷ୍ଠା

...ଶେଷେ ଶଚୀନ ଆଣ୍ଟେ ଆଣ୍ଟେ ତୋହାର କାହେ ଗିଯା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲ—ଆପଣି ସାଧନ କରେ କି ପେଲେନ । ଅରବିନ୍ଦ ସେଇ ଛୋଟ ଛେଲେଟିର କାଥେର ଉପର ହାତ ଝାଁଖିଯା ହାସିଯା ବଲିଲେନ, ସା ଖୁଅଁଜଛିଲାମ ତାହି ପେଜେଛି । ୬୮ ପୃଷ୍ଠା

...ଆମରା ତୋହାର ଚାରିଦିକେ ବିରିଯା ବସିଲାମ । ଅନ୍ତର୍ଗତେର ସେ ଅପ୍ରକାଶ

କାହିନୀ ଶୁଣିଲାମ ତାହା ସେ ସତ ଦେଖି ବୁଝିଲାମ ତାହା ନହେ ; ତବେ ଏହି ଧାରଣାଟି ହଜୁଯେ ବନ୍ଦମୂଳ ହଇଯା ଗେଲ ଗେ, ଏହି ଅତ୍ୱତ ମାନ୍ୟଟିର ଜୀବନେ ଏକଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୃତ୍ୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଆରାସ୍ତ ହଇଯା ଗିଯାଛେ । ଜେଲେର ମଧ୍ୟ ବୈଦାନ୍ସକ ସାଧନା ଶେଷ କରିଯାଇଲା ତିନି ସେ ସମ୍ପଦ ତାତ୍ତ୍ଵିକ ସାଧନା କରିଯାଇଲେନ ତାହାର ଓ କତକ କତକ ବିବରଣ ଶୁଣିଲାମ । ଜେଲେର ବାହିରେ ବା ଭିତରେ ତାହାକେ ଡକ୍ଟରାଙ୍ଗ୍ରେ ଲାଇସ୍‌ଟ୍ କଥମୁକ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିତେ ଦେଖ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ପଦ ଶୁଷ୍ଟ ସାଧନେର କଥା ତିନି କୋଥାଯାଇ ପାଇଲେନ ଜିଜ୍ଞାସା କରାଯା ଅରବିନ୍ଦବାବୁ ବଲିଲେନ ସେ, ଏକଜନ ମହାପୁରୁଷ ଶୁଷ୍ଟ ଶରୀରେ ଆମିନ୍ଦ୍ରା ତାହାକେ ଏହି ସମ୍ପଦ ବିଷୟେ ଶିକ୍ଷା ଦିଯା ଥାନ । ଘୋରଦିନମାର ଫଳାଫଳେର କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରାଯା ତିନି ବଲିଲେନ, ଆମି ଛାଡ଼ା ପାବ । ୬୮ ପୃଷ୍ଠା

(ଉତ୍ତରାମକର ଓ ବାରୀଜ୍ଞେର ଫଂଚିନ ହକୁମ ହସ୍) ...ବାରୀଜ୍ଞ କ୍ଷାମୀର ହକୁମ ଶୁଣିଯାଇବା ପାଇଁ ମାଡିଯା ବଲିଲ, ମେଜଦା (ଅରବିନ୍ଦ) ବଲେ ଦିଯେଛେ ଫଂଚି ଆମାର ହବେ ନା । ୬୯ ପୃଷ୍ଠା

(ଶ୍ରୀଶାମକୃଷ୍ଣ କଥାମୃତ ଓର୍ଧ ଭାଗ)

ଆହା ନରେଜ୍ଞେର କି ସ୍ଵଭାବ ! (ତଥନ ହେଁବେଳେ) ମୀ କାଳୀକେ ଆଗେ ସୀ ହିଚ୍ଛା ତାଇ ବଲତ : ଆମି ଧିରଙ୍ଗ ହେଁସେ ଏକଦିନ ବଲେଛିଲାମ, ଶ୍ୟାମା ତୁଟେ ଆର ଏଥାନେ ଆସିବ ନା ! ତଥନ ମେ ଆପେକ୍ଷା ଆପେକ୍ଷା ଗିଯେ ତାମାକ ସାଙ୍ଗେ ! ମେ ଆପନାର ଲୋକ ତାକେ ତିରଙ୍ଗାର କରିଲେଓ ରାଗ କରିବେ ନା ! କି ବଳ ! ୭୧ ପୃଷ୍ଠା

ହଲଧାରୀର ଜ୍ଞାନୀର ଭାବ ଛିଲ । ମେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉପନିଷତ୍—ଏହି ସବ ରାତ୍ରିଦିନ ପଡ଼ିବ । ଏହିକେ ସାକାର କଥାଯ ମୁଖ ବ୍ୟାକାତୋ । ଆମି ସଥନ କାନ୍ଦାଲୀଦେଇ ପାତେ ଏକଟୁ ଏକଟୁ ଖେଲାମ, ତଥନ ମେ ବଲେ, ତୋର ଛେଲେଦେଇ ବିଶେ କେମନ କରେ ହବେ ? ଆମି ବଜାମ ତଥେରେ ଶ୍ୟାମା, ଆମାର ଆବାର ଛେଲେ ପିଲେ ହବେ । ତୋର ମୀତୀ ବେଦାନ୍ତ ପଡ଼ାର ମୁଖେ ଆଗୁନ । ତାଥୋ ନା ଏହିକେ ବଲଛେ ଜଗଂ ଶିଥ୍ୟା ! —ଆବାର ବିଶୁଦ୍ଧରେ ନାକ ସିଁଟକେ ଧ୍ୟାନ ! ୭୨ ପୃଷ୍ଠା

ମାକେ ବଲେଛିଲାମ, ମୀ ଆମି ଶୁଟକୋ ସାଧୁ ହବ ନା ! ୭୩ ପୃଷ୍ଠା

ମାଟ୍ଟାର—ଆମମଦାଜାର ଶର୍ମ୍ୟଙ୍ଗ ଗାଡ଼ି କରେ ଏବେ ଓଥାନ ଥେକେ ହେଟେ ଆଗଛି ! ମଣିଲାଲ—ଉ : ଖୁବ ଦେବେଛେନ ! ଶ୍ରୀଶାମକୃଷ୍ଣ (ସହାୟେ) ତାଇ ଭାବି, ଆମାର ଏବେ ବାହି ନାହିଁ ! ତା ନା ହଲେ ଇଂଲିସମ୍ଯାନରା (Englishman) ଏତ କଷ୍ଟ କରେ ଆମେ । ୭୫ ପୃଷ୍ଠା

ପରିଚୟ ଥୁବ ଦିଛିଲ । ଆମି ନାମା ଶାନ୍ତି ପଡ଼େଛି ସେବ ସେବାଙ୍କ - ସତ୍ୱଦର୍ଶନ । ଏକଜନକେ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ, ସେବାଙ୍କ ଜାନ ? ସେ ବଲେ, ଆଜେ ନା । ତୁମି ସାଂଖ୍ୟ ପାତଙ୍ଗଙ୍କ ଜାନ ? ସେ ବଲେ, ଆଜେ ନା । (ପଣ୍ଡିତ) ଦର୍ଶନ ଟର୍ଣ୍‌ର କିଛୁ ପଡ଼ ନାହିଁ ? ସେ ବଲେ, ଆଜେ ନା । ... ଏମନ ସମସ୍ତ ବଡ଼ ନୌକା ଡୁବିବେ ଜାଗଲୋ । ମେହି ଲୋକଟି ବଲେ, ପଣ୍ଡିତଙ୍କୀ ଆପଣି ଶୀତାର ଜାମେନ ? ପଣ୍ଡିତ ବଲେ, ନା । ସେ ବଲେ, ଆମି ସାଂଖ୍ୟ ପାତଙ୍ଗଙ୍କ ଜାମି ନା, କିନ୍ତୁ ଶୀତାର ଜାମି । ୧୯ ପୃ

ରାମଯାତ୍ରା ହଛିଲ । କୈକେୟୀ ରାମକେ ବନବାସ ଯେତେ ବଲେନ, ହତ୍ଯାରୀର ବାପ ଯାତ୍ରା ଶୁନିତେ ଗିଛିଲ... ଏକେବାରେ ଦୀନିଯେ ଉଠିଲୋ । ଯେ କୈକେୟୀ ମେଜେଛେ, ତାର କାହେ ଏସେ ‘ପାମମ୍ବୀ’ ଏହି କଥା ବଲେ ଦେଉଟି (ପ୍ରଦୀପ) ଦିନେ ମୁଖ ପୋଡ଼ାତେ ଗେଲ । ୧୦୧ ପୃ

(ବୈରାଗ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ତୀତି ଆର ମନ୍ଦା) ଆର ଏକ ରକମ ବୈରାଗ୍ୟ, ତାକେ ବଲେ ମର୍କଟ ବୈରାଗ୍ୟ । ମଂସାରେର ଜୋଲାଯ୍ୟ ଜ୍ଞେ ଗେନ୍ଦର୍ଯ୍ୟା ବସନ ପରେ କାଶୀ ଗେଲ । ଅନେକ ଦିନ ମଂବାଦ ନାହିଁ । ତାରପର ଏକଥାନା ଚିଟି ଏଲ - ତୋମରା ଭାବିବେ ନା, ଆମାର ଏଥାମେ ଏକଟି କର୍ମ ହଇଯାଇଁ । ୧୧୧ ପୃ

ସର୍ବ୍ୟାସୀର ହଛେ ନିର୍ଜଳୀ ଏକାଦଶୀ । ଆର ଦୁରକମ ଏକାଦଶୀ ଆଇଁ । ଫଲ ମୂଳ ଥେଯେ - ଆର ଲୁଚି ଛକା ଥେଯେ । (ମକଲେର ହାସ୍ୟ) ଲୁଚି ଛକାର ମଜ୍ଜେ ଦୁର୍ଥାନା କଟି ଦୁଧେ ଭିଜିଛେ । - ତୋମରା ନିର୍ଜଳୀ ଏକାଦଶୀ ପାରବେ ନା । କୁଷକିଶୋରକେ ଦେଖିଲାମ ଏକାଦଶୀତେ ଲୁଚି ଛକା ଥେଲେ । ଆମି ହତ୍କେ ବଲାମ, ହତୁ ଆମାର କୁଷ କିଶୋରର ଏକାଦଶୀ କରନ୍ତେ ଇହେ ହଛେ । (ମକଲେର ହାସ୍ୟ) ତାଇ ଏକଦିନ କରିଲାମ, ଥୁବ ପେଟ ଭରେ ଥିଲାମ । ତାରପର ଦିନ ଆର କିଛୁ ଥେତେ ପାରିଲାମ ନା । ୧୧୩ ପୃ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ-ସାଧୁକେ ଟାକା ଦିତେ ହମେଇ ତାକେ ଆର ଭାଲ ଲାଗେ ନା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର, ଆଟ ଶ ଟାକା ମାଇନେ, ପ୍ରସାଗେ କୁଞ୍ଚିତମେଲା ଦେଖେ ଏସେଛିଲ । ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ ; କେମନ ଗା ମେଲାଯ୍ୟ କେମନ ସବ ସାଧୁ ଦେଖିଲେ ? ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବଲେ, କଇ ତେମନ ସାଧୁ ଦେଖିଲେ ପେଲାମ ନା । ଏକଜନକେ ଦେଖିଲାମ ବଟେ କିନ୍ତୁ ତିନିଓ ଟାକା ନା । ତାବି ସେ ସାଧୁଦେଇ କେଉ ଟାକା ପରିମା ଦେବେ ନା ତ ଥାବେ କି କରେ ? ଏଥାମେ ପ୍ରାଳୀ ଦିତେ ହସି ନା—ତାଇ ମକଲେ ଆସେ । ୧୧୩ ପୃ

ଏଥରେ ମର୍କଟ୍ ହସି ମାଇ । ଠାକୁର ନିଜେର ଆସନେ ବସିଯା ଯାଇଲେର ମହିତ

কথা কহিতেছে।...এদিকে মহিমাচন্দ্র পশ্চিমের গোল বারান্সায় বসিয়া শণি
সমের ডাঙ্কারের সহিত উচ্চৈঃস্বরে শাস্ত্রালাপ করিতেছেন। ঠাকুর নিজের
আসন হইতে শুনিতে পাইকেছেন ও ঈষৎ হাস্য করিয়া মাটোরকে বলিতেছেন,
ঐ বড়ছে! রঞ্জোগুণ একটু পাণ্ডিত্য দেখাতে, সেকচার দিতে ইচ্ছে
হয়। ১১৫ পৃ

সকলকেই দেখি যেয়েমানুষের বশ। কাথেনের বাড়ী গিছলায় তাঁর
বাড়ী হয়ে রাখের বাড়ী থাব। তাই কাথেনকে বল্লাম, গাড়ীভাড়া দাও।
কাথেন তাঁর মাগকে বলে, সে ছাগও তেমি—ক্যা হয়া ক্যা হয়া করতে
লাগলো। শেষে কাথেন বলে যে শোরাই (রাখেরাই) দেবে। (ঠাকুর) গীতা
ভাগবত বেদান্ত সব ওর ভিতরে। (সকলের হাস্য) ১১১ পৃ

(পঞ্চটী হইতে ঠাকুর ফিরিলেন) শ্রীরামকৃষ্ণ-সিংহিত্য গোপালের প্রতি
—হঁয়াগা ছাতাটা এনেছ? গোপাল—আজে না। গান শুনতে শুনতে ভুলে
গেছি। ছাতিটি পঞ্চটীতে পড়িয়া আছে। গোপাল তাড়াতাড়ি গেলেন।
শ্রীরামকৃষ্ণ—আমি যে এত এলোমেলো তবু অতদূর নয়। রাখাল এক জ্যায়গায়
নিমফুলের কথায় ১৩ইকে বলে ১ ই! আর গোপাল গুরু পাল। ১২৪ পৃ

কি জানো দেহ রক্ষার অন্তর্বিধা হচ্ছে...নোটো (লাটু) চড়েই রঘেছে
—কুমে লীন হ্যার যে। রাখাল এমনি স্বভাব হয়ে দাঢ়াচ্ছে যে তাকে আমার
জল দিতে হয় সেবা করতে বড় পারে না। ১৩০ পৃ

শাকেরাও বৈষ্ণবদের খাটো করার চেষ্টা করে। বৈষ্ণবরা বলে শ্রীকৃষ্ণ
ভবনদীর কাণ্ডায়ী, পার করে দেন। শাকেরা বলে, তা তো বটেই, মা রাজ-
রাজেশ্বরী তিনি কি আপনি এসে পার করবেন? এই কৃষ্ণকে রেখে দিয়েছেন
পার করবার জঙ্গে। (সকলের হাস্য) ১০৬ পৃ

নিজের নিজের মত লংঘে আবার অহঙ্কার কত! ও দেশে শামবাজারে...
তাঁতীরা আছে। অনেক বৈষ্ণব তাদের লম্বা লম্বা কথা বলে, ইনি কোন বিষ্ণু
মানেন? পাতা বিষ্ণু (অর্থাৎ যিনি পালন করেন) —ও আমরা ছুঁই না!
কোন শিব? আমরা আজ্ঞারাম শিব, আজ্ঞারামেশ্বর শিব মানি। কেউ বলছে,
তোমরা বুঝিয়ে দাও না কোন হরি মান। তাতে কেউ বলছে, না আমরা আজ্ঞ
কেন, ঐধান ধেকেই হোক। ১৩১ পৃ

ବୁଢ଼ିର ମା ରାଣୀ କାନ୍ତ୍ୟାର୍ଥନୀର ଘୋସାହେବ । ବୈଷ୍ଣବଚରଣେର ଦଲେର ଲୋକ, ଗୋଡ଼ା ବୈଷ୍ଣବ । ଏଥାମେ ଖୁବ ଆସା ଦାଓଙ୍ଗା କରତୋ । ଭକ୍ତି ଶାଖେ କେ ! ଯାଇ ଆମାର ଦେଖଲେ ମା-କାଳୀର ପ୍ରସାଦ ଥେତେ, ଅମନି ପାଲାଲୋ । ୧୩୧ ପୃ

(ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱଭାରତ) କଞ୍ଚା--ଠାକୁର ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ପ୍ରତି--ଆମି ତୋମାର ନମଙ୍କାର କରଲୁମ ଦେଖଲେ ନା । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ସହାନ୍ତେ) କହି ଦେଖି ନାହିଁ । କଞ୍ଚା--ତବେ ଦାଁଡ଼ାଓ ଆବାର ନମଙ୍କାର କରି--ଦାଁଡ଼ାଓ ଏ ପା, ଟା କରି । ଠାକୁର ହାସିତେ ହାସିତେ ଉପବେଶନ କରିଲେନ ଓ ଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରକ ନତ କରିଯା କୁମାରୀକେ ପ୍ରତିନମସ୍କାର କରିଲେନ । ...ମେଯେଟିକେ ଗାନ ଗାହିତେ ବଲିଲେନ । କଞ୍ଚା ବଲିଲି, ମାଇରି, ଗାନ ଜାନି ନା । ତାହାକେ ଆବାର ଅନୁରୋଧ କରାତେ ବଲିତେଛେ, ମାଇରି ବଲେ ଆର ବଲା ହୟ ? ଠାକୁର ତାହାଦେର (ତାହାର ସହିତ ଆମଣ ଦୁଏକଟି ସମବୟକ୍ଷ ଛେଳେ ମେଯେ ଛିଲ) ହଇଲା ଆନନ୍ଦ କରିତେଛେନ ଓ ଗାନ ଶୁଣାଇତେଛେନ, ପ୍ରଥମେ, ଆର ଲୋ ତୋର ଖୋପା ବେଧେ ଦି, ତୋର ଭାତୀର ଏଲେ ବଲବେ କି ! ୧୩୨ ପୃ

ହାଙ୍ଗରା--ନରେନ୍ଦ୍ର ଆବାର ମୋକଦ୍ଦମ୍ବାର ପଡ଼େଛେ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ--ଶକ୍ତି ମାନେ ନା । ଦେହ ଧାରଣ କରିଲେ ଶକ୍ତି ମାନିତେ ହସ । ହାଙ୍ଗରା--ବଲେ ଆସି ମାନିଲେ ମକଳେଇ ମାନିବେ--ତୋ କେବଳ କରେ ମାନି ! ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ--ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାଲ ନୟ । ଏଥିନ ଶକ୍ତିର ଏଲାକାଯ ଏସେଛେ । ଜଜ୍ମାହେବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଥିନ ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ, ତୋକେ ସାକ୍ଷୀର ବାଜ୍ରେ ନେମେ ଏମେ ଦାଁଡ଼ାତେ ହସ । ୧୬୧ ପୃ

ଗାନ ସମାପ୍ତ ହଇଲ । ନରେନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମାଧ ପ୍ରଭୃତି ଡକ୍ଟର ମନେ ଠାକୁର କଥା କହିତେଛେନ । ସହାନ୍ତେ ବଲିତେଛେନ, ହାଙ୍ଗରା ନେଚେଛିଲ । ନରେନ୍ଦ୍ର--ଆଜା ଏକଟୁ ଏକଟୁ । ଶ୍ରୀରାମ କୃଷ୍ଣ--ଏକଟୁ ଏକଟୁ । ନରେନ୍ଦ୍ର (ସହାନ୍ତେ) ଭୂଷିତ ଆର ଏକଟା ଜିନିଷ ନେଚେଛିଲ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ସହାସ୍ୟ)--ସେ ଆପନି ହେଲେ ଦୋଲେ—ନା ଦୋଲାତେ ଆପନି ଦୋଲେ ! (ମକଳେର ହାତ) ୧୦୦ ପୃ

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ କଥାମୁକ୍ତ ୪୫୩ାବ୍ଦୀ ୧୭୧ ପୃ

ଏକଜନେର ଶକ୍ତିର ଭାସ୍ତୁରେର ନାମ ହରେ, କୃଷ୍ଣ ଏହି ସବ । ଏଥିନ ହରି ନାମ ତୋ କରିବେ ହବେ ! କିନ୍ତୁ ହରେ କୃଷ୍ଣ ବଲବାରୀ ଯୋ ନାହିଁ । ତାଇ ସେ ଜପ କରିଛେ :

ଫରେ ଫୁଟ୍ ଫରେ ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍ ଫରେ ଫରେ ।

ଫରେ ରାମ ଫରେ ରାମ ରାମ ରାମ କରେ ଫରେ । ୧୧୨ ପୃ

ଓ ଦେଶେ ଏହି ମତେର ଲୋକ (ବୋଷପାଡ଼ାର ମତେର ଲୋକ) ଏକଜନ ଦେଖେଛି । ସମ୍ମି (ସରସ୍ତୀ) ପାଥର — ଯେହେ ମାନୁଷ । ଏ ମତେର ଲୋକେ ପରମ୍ପରର ବାଡ଼ୀତେ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଞ୍ଚ ମତେର ଲୋକେର ବାଡ଼ୀ ଥାବେ ନା । ସରିକରା ସମ୍ମି ପାଥରେ ବାଡ଼ୀତେ ଗିଯେ ଥେଲେ ତରୁ ହନ୍ଦେର ବାଡ଼ୀତେ ଥେଲେ ନା । ବଳେ ଓରା ଜୀବ (ଅଞ୍ଚମତେର ଲୋକଦେଇର ଓରା ବଳେ ଜୀବ) । ୧୧୭ ପୃ

ଏକଜନ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏକଜନ ମୁଛଲଯାମେର ଉପର ଆସନ୍ତ ହୁବ; ତାର ସଜେ ଆଳାପ କରବାର ଜନ୍ମ ଡେକେଛିଲ । ମୁଛଲଯାମଟି ସାଧୁଲୋକ ଛିଲ, ସେ ବଲେ ଆମି ପ୍ରତ୍ୟାବ କରବୋ, ଆମାର ବଦନା ଆନନ୍ଦେ ଯାଇ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ବଲେ, ତା...ଆମି ବଦନା ଦିବ ଏଥମ । ସେ ବଲେ, ତା ହବେ ନା, ଆମି ସେ ବଦନାର କାହେ ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟାଗ କରେଛି ମେଟ ବଦନାଟି ବ୍ୟବହାର କରବୋ—ନୃତ୍ୟ ବଦନାର କାହେ ନିର୍ଜ ହବୋ ନା । ଏହି ବଲେ ସେ ଚଲେ ଗେଲ ।...୧୮୬ ପୃ

...ଦେଖୋ ଚିତ୍ତଦେବ କଣ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ, ଆମ ତିନି ଅବତାର, ତିନି ସେ କାଳେ ଏହି ନାମ ପ୍ରଚାର କରେଛିଲେନ ଏ ଅବଶ୍ୟ ଭାଲ । (ସହାନ୍ତେ) ଚାରାରା ନିର୍ମଳ ଖାଚେ ତାଦେଇ ଜିଜ୍ଞାସା କରା ହଜୋ, ତୋମରା ଆମଡାର ଅଷ୍ଟଳ ଥାବେ ? ତାବା ବଲେ, ସଦି ଥେବେ ଥାକେନ ତାହଲେ ଆମାଦେଇ ଦେବେନ ! ତୋରା ସେ କାଳେ ଥେବେ ଗେହେନ, ମେକାଳେ ଭାଲାଇ ହେବେଛ । ୨୦୩ ପୃ

ବାନ୍ଦୋବାରୀତେ ବାନା ମୂର୍ତ୍ତି କରେ...ରାଧାକୃଷ୍ଣ ହରପାରବତୀ ସୀତାରାମ...ଶ୍ରୀତ୍ୟେକ ମୂର୍ତ୍ତିର କାହେ ଲୋକେର ଭୀତି ।...ତବେ ଯାଦେଇ କୋନ ଠାକୁରେର ହିକେ ମନ ନାହିଁ ତାଦେଇ ଆଳାଦା କଥା । ବେଶ୍ୟା ଉପପତ୍ତିକେ ବାଣୀ ଥାଇଛେ—ବାନ୍ଦୋବାରୀତେ ଏମନ ମୂର୍ତ୍ତି କରେ । ଓ ସବ ଲୋକ ସେଇଥାରେ ଦାଙ୍ଗିଲେ ହାଁ କରେ ଦେଖେ, ଆମ ଚୀକାର କରେ ବନ୍ଦୁଦେଇ ବଲେ, ଆମେ ଓ ସବ କି ଦେଖିଛିସ ଏହିକେ ଆମ । ଏ ହିକେ ଆମ । ୨୨୫ ପୃ

ଠାକୁର ଏହିବାର ଛୋକରାଦେଇ ସଜେ ଫଟି ନାଟି କରତେ ଲାଗିଲେନ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—ଆମି ଏଦେଇ କେବଳ ନିରାଶିଷ ଦିଇ ନା । ମାବେ ମାବେ ଅଂଶ ଧୋରା ଜଳ ଏକଟୁ ଏକଟୁ ଦିଇ ତା ନା ହଲେ ଆସିବ କେନ । ୨୨୬ ପୃ

ବଟତଳାୟ ସମ୍ମାନୀକେ ଦେଖିଲାମ । ସେ ଆସିଲେ ଶୁଣ ପାହୁକା ରେଖେଛେ ତାରିଇ ଉପର ଶାଲଗ୍ରାମ ରେଖେ । ଓ ପୂଜା କରଛେ । ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲାମ, ସଦି ଏତଦୂର ଜୀବ ହେବେ ଥାକେ ତବେ ପୂଜା କରା କେନ । ସମ୍ମାନୀ ବଲେ, ସବଇ କରା ଥାଇଛେ

ଏଥେ ଏକଟା କରାମ । ୨୩୧ ପୃୟ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—ଲୋକେ ସଂଗ୍ରହବାଢ଼ୀ ଥାଏ । ଏ ତୋ ଭେବେଛିଲୁମ, ବିଯେ କରବୋ, ଶଂଖରୁଦ୍ଧର ଥାବୋ—ମାଧ୍ୟ ଆହାଦ କରବୋ ! କି ହସେ ଗେଲେ ! ୨୬୬ ପୃୟ

...ଠାକୁର ହାସିତେଛେନ କିଯିବିକଣ ପରେ ମାଈର ବାବୁରାମ ଅଭୂତି ଭଜନର ବଲିତେଛେନ, ଆମାର ବଡ ହାସି ପାଛେ । ଭାବଛି—ଏଂଦେଇ (ଯାଆଓଲାଦେଇ) ଆବାର ଆସି ଗାନ ଶୋନାଛି । ନୀଳକଞ୍ଚ—ଆମରା ସେ ଗାନ ଗେସେ ବେଡାଇ ତାର ପୁରସ୍କାର ଆଜ ହୋଲେ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—କୋନ ଜିନିଯ ବେଳେ ଏକ ଥାଙ୍ଗଚା ଫାଡ ଦେଇ—ତୋମରା ଶୁଖାଲେ ଗାଇଲେ, ଏଥାନେ ଫାଡ଼ ଦିଲେ । ୨୮୦ ପୃୟ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ଗୋପାଳ ମାକେ) ସେ କି ଗୋ ଏହି ତୁମି ଆମାକେ ଗୋପାଳ ବଲ ଆବାର ନମସ୍କାର ! ସାଥେ ବାଡ଼ୀର ଭିତର ଗିରେ ଏକଟି ବେଳେ ରାତିଧ ଗେ-ଖୁବ କୌଣସି ଦିଲେ—ଯେନ ଏଥାନେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗନ୍ଧ ଆସେ । ୨୯୫ ପୃୟ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ (ନରେନ୍ଦ୍ରକେ)—ଏକଟୁ ଗା ନା । ନରେନ୍ଦ୍ର—ଦରେ ଯାଇ ଅନେକ କାଜ ଆହେ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—ତା ବାଛା ଆମାଦେଇ କଥା ଶୁଣବେ କେନ ? ଯାର ଆଛେ କାନେ ଶୋନା, ତାର କଥା ଆନା ଆନା । ସାର ଆହେ ପୌଦେ ଟ୍ୟାନା ତାର କଥା କେଉ ଶୋନେ ନା ! ୨୯୯ ପୃୟ

ଡାକ୍ତାର ଏଇବାର ଅନୁଧେର ହାନଟି ଦେଖିବେଳ । ଗୋଲ ବାବାଦାମ ଏକଥାନି କେଦାରାତେ (ଚେହାର) ଠାକୁର ବଲିଲେନ । ଠାକୁର ପ୍ରଥମେ ଡାକ୍ତାର ସରକାରେର କଥା ବଲିତେଛେନ, ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ—ତା ବାଛା ଆମାଦେଇ କଥା ଶୁଣବେ କେନ ? ଯାର ଆଛେ କାନେ ଶୋନା, ତାର କଥା ଆନା ଆନା । ସାର ଆହେ ପୌଦେ ଟ୍ୟାନା ତାର କଥା କେଉ ଶୋନେ ନା ! ୩୪୦ ପୃୟ

ଡାକ୍ତାର ଏକାଶମନେ ଶୁଣିତେଛେନ । ଗାନ ସମାପ୍ତ ହଇଲେ ବଲିତେଛେନ, ଚିରାନନ୍ଦ-କିନ୍ତୁ ନୀରେ ଐଟି ବେଶ ! ଡାକ୍ତାରେର ଆନନ୍ଦ ଦେଖିଯା ଠାକୁର ବଲିତେଛେନ—ଛେଲେ ବଲେଛିଲ ବାବା ଏକଟୁ ମଦ ଚେହେ ଦେଖ, ତାରପର ଆମାର ଛାଡ଼ିତେ ବଜାତୋ ଛାଡ଼ା ଥାବେ । ବାବା ଥେଯେ ବଲେ, ତୁମି ବାଛା ଛାଡ ଆପଣି ନାହି କିନ୍ତୁ ଆସି ଛାଡ଼ିଛନା । ୩୧୦ ପୃୟ

ନୋଟୋ (ଲାଟୁ) ଖତାଲେ ଏକତ୍ରିଶ ଜନ ଭକ୍ତ । କୈ ତେମନ ବେଶୀ କୈ ? ତବେ କେଦାର ଆମ ବିଜୟ କତକଣ୍ଠଲୋ କରୁଛେ ! ୩୧୬ ପୃୟ

ନରେନ୍ଦ୍ର—ସେଦିନ ମହିମ ଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ବାଢ଼ୀତେ ଆସିଲା ଗିଛିଲାମ...ଆମାଦେଇ ଗାନ
ଗାଇତେ ବଲେ, ଗନ୍ଧାଧର ଗାଇଲେ :

ଶ୍ରୀମ ନାମେ ପ୍ରାଣ ପେଯେ ଇତି ଉତି ଚାର

ସୟୁଥେ ତମାଳ ବୃକ୍ଷ ଦେଖିବାରେ ପାଇ !

ଗାନ ଶ୍ରୀମ (ମହିମ ଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ) ବଲେ, ଓ ସବ ଗାନ କେନ ପ୍ରେସ ଟ୍ରେମ ଡାଲ ଲାଗେ
ନା । ତା ଛାଡ଼ା ମାଗ ହେଲେ ନିଯେ ଥାକି, ଏ ସବ ଗାନ ଏଥାନେ କେନ ? ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ
(ମାଟ୍ଟାରେର ପ୍ରତି) ଭର ଦେଖେଛ ! ୩୮୦ ପ୍ର

ଶ୍ରୀଲାପନ୍ଦର୍ଜି ।

• ଏକଦିନ କଥା ଅମ୍ବକେ ଠାକୁର, ଭକ୍ତର ସଭାବ ଚାତକ ପକ୍ଷୀର ଶାଯ୍ୟ ହଇଯା
ଥାକେ, ବଲିଯା ବୁଝାଇଯା ଦିତେଛିଲେନ । ଚାତକ ସେମନ ନିଜ ପିପାସା ଶାସ୍ତିର
ଉତ୍ତର ମର୍ବଦୀ ଘେରେ ଦିକେ ତାକାଇଯା ଥାକେ—ନରେନ୍ଦ୍ର ତଥନ ତଥାଯ ଉପବିଷ୍ଟ
ଛିଲେନ । ତିନି ସହସା ବଲିଯା ଉଠିଲେନ, ମହାଶୟ ଚାତକ ବୃଣ୍ଟିର ଜଳ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ତର
କିଛୁ ପାଇ କରେ ନା—ଏ ରଂପ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଥାକିଲେଓ ଏ କଥା ସତ୍ୟ ନହେ— । ଠାକୁର
ବଲିଲେନ, ମେ କିମ୍ବେ—ଚାତକ ଅନ୍ତ ପକ୍ଷୀର ଶାଯ୍ୟ ଜଳପାନ କରେ ?—ତୁହି ସଥିନ
ଦେଖିଯାଇଛି ତଥନ ତ ଆର ଏ ବିଷରେ ସମେହ କରିତେ ପାରି ନା—ତୋହାର ସଲିଦିମ
ପରେଇ ନରେନ୍ଦ୍ର ଏକ ଦିବସ ଠାକୁରକେ ସହସା ଡାକିଯା ବଲିଲେନ, ଏ ଦେସୁନ ମହାଶୟ
ଚାତକ ଗଞ୍ଜାର ଭଲ ପାଇ କରିତେଛେ । ଠାକୁର ବ୍ୟକ୍ତ ହଇଯା ଦେଖିତେ ଆମିରା
ବଲିଲେନ, କୈରେ ? ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇଯା ଦିଜେ ତିନି ଦେଖିଲେନ, ଏକଟି ଚାମଚିକା
ଜଳ ପାଇ କରିତେଛେ ଏବଂ ହାସିତେ ହାସିତେ ବଲିଲେନ, ଏଟା ଚାମଚିକା ଯେ ।
ଓରେ ଶାଲା, ତୁହି ଚାମଚିକାକେ ଚାତକ ଜ୍ଞାନ କରିଯା ଆମାକେ ଏତଟା ଭାବାଇଯା
ଦିଲା । ତୋର ସକଳ କଥାର ଆର ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନା । ୧୧୯ ପ୍ର

(ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥେର) ତୋହାର ପାଞ୍ଚାତ୍ତା ସତ ସକଳେର ପକ୍ଷପାତ୍ର ଏ ସମୟ ତୋହାର
ବନ୍ଧୁବର୍ଗେର ଭିତର ଏତ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଯାଇଲି ଯେ, ଗୀତା ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ କରିଯା ତିନି
ସେ ଦିନ ତୋହାଦିଗେର ନିକଟ ଉହାର ଭୂରସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିତେ ଆହୁତ କରିଲେନ
ସେଦିନ ବିଶ୍ୱିତ ହଇଯା ତୋହାର ତୋହାର ଏକରଂଗେର କଥ, ଠାକୁରେର କର୍ଣ୍ଗୋଚର
କରିଯାଇଲେନ, ଠାକୁରଙ୍କ ତାହାତେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଯାଇଲେନ, ସଂହବଦେଇ ମଧ୍ୟେ କେହ
ଗୀତା ସହିତେ ଏକରଂପ ସତ ପ୍ରକାଶ କରିଯାଇଛେ ବଲିଯା ମେ ଏକରଂପ କରେ ନାହିଁ ତ ?

(ମହିମାରଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ) — କିମେ ଲୋକେ ତୀରାକେ ଧରୀ, ବିଧାନ, ସୁନ୍ଦରୀମ ଧାର୍ଯ୍ୟକ, ଦାନଶୀଳ ଇତ୍ୟାଦି ସାବତୀର ସମ୍ମଗଳାଙ୍ଗୀ ସିଂହାଦି, ଏହି ଭାବନା ତୀରାର ଜୀବନେର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଯମିତ କରିଯା ସମୟେ ସମୟେ ତୀରାକେ ଲୋକେର ନିକଟ ହାତ୍ସାଙ୍ଗାଦ କରିଯାଉ ତୁଳିତ । ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମହାଶୟାମ କୋନ ସମୟ ଏକ ଅନୈତନିକ

ଶକ୍ତିବାନଙ୍କ ଗଲ୍ଲ କଥା । ଲେଖକ (ପ୍ରକାଶକ—ମନ୍ଦରମାଧ୍ୟନ ଚୌଧୁରୀ—ଶ୍ରୀ ବାମୁନନ୍ଦା, ପୋଷ୍ଟ ବାହୁ, ୨୪ ପରଗଦା ।)

ବିଜ୍ଞାଲାମ ଥୁଲିଯା ତୀରାର ନାମ ରାଧିଯାଛିଲେନ, ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଆର୍ଯ୍ୟ-ଶିଳ୍ପା-କାଣ୍ଡ-ପର୍ରିଯଃ । ତୀରାର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରେର ନାମ ରାଧିଯାଛିଲେନ, ମୃଗାଙ୍କମୌଳୀ ପୁତ୍ରତତ୍ତ୍ଵୀ, ବାଟିତେ ଏକଟି ହରିଣ ଛିଲ, ତୀରାର ନାମକରଣ କରିଯାଛିଲେନ ‘କପିଜଳ’ କାରଣ ତୀରାର କ୍ଷାର ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର କି ଶୋଭା ପାଇ । ୩୧୨

ସ୍ଵାମୀଜୀ ଆମେରିକୀ ଥେକେ ଫେରାର ପରି ମାସେର ସଙ୍ଗେ ବାଡ଼ିତେ ଦେଖା କରିତେ ଗିଛିଲେନ । ସ୍ଵାମୀଜୀର ଛୋଟ ଭାଇ ଭୂପେନ ତଥନ ଚୌନେ । ମହିମବାବୁର ବାଡ଼ିତେଇ ଛିଲେନ । ମା ତଥନଙ୍କ ଛେଲେକେ ‘ବିଲେ’ ବଲେ ଡାକତେନ । ବିଲେ ମାରେର କାହେ ପାଞ୍ଚାତ୍ୟେର ଲୋକେର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତିର କଥା ବଲିତେ ବଲିତେ ଉଜ୍ଜଳ ହରେ ଉଠିଲ । ବିଦେଶେର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରେ କଲ୍ପନାଯ ସକଳେ ମଶ୍ଶୁଳ ଗଲ୍ଲ ବେଶ ଜମେ ଉଠେଛେ । ଏମନ ମମଯ ମା ବଲେ ଉଠିଲେନ, ଦେଖ, ବିଲେ ତୋର ନାମଟାମ ତୋ ଖୁବ ହଳ ଆର କେନ, ଏବାର ବିଯେ ଟିଯେ କରେ ସଂମାର କର । ସ୍ଵାମୀଜୀ ନିରକ୍ଷଣ । କେବଳ ଏକଟୁ ହାମିଲେନ । ମା ଆବାର ବଲିତେ ଲାଗିଲେନ, ଏହି ତୋ ମହିମ ବିଯେ କରିବେ ବଲେଛେ, ଭୂପେନଙ୍କ କରିବେ । ବିଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହିମକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରେ ବସନ୍ତ, କିମେ ତୁହି ବିଯେ କରିବି ? ମହିମ ଉତ୍ତର ଦିଲ, ମା । ମା ଉତ୍ତର ଶୁଣେ ଭୀଷଣ ରେଣେ ଗେଲେନ । ମା ଭାବିତେଇ ପାରେନ ନା, ସେ ମହିମ ତା'ର କଥା ଠେଲେ ଦେବେ, ତା'ର ମୁଖେର ଉପର ତ୍ରୀ ରକମ ଉଟେଟୋ ଜ୍ଵାବ ଦେବେ । ସାମନେ ପଡ଼େଛିଲ ଚଟି-ଜୁତୋ, ତୁଲେ ନିଯେ ମାରିଲେନ ଏକ ଦ୍ଵା ପିଠେ । ମାରାର ପର ମା ଆବାର ମହିମକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ, କିମେ ବିଯେ କରିବି ତୋ ? ମହିମ ଉତ୍ତର ଦିଲ, ମା ତୁମି ଜୁତୋ ଘେରେଛ ବଲେ କି ଆସି ମତ ବଦଳିଯେ ଫେର । ୪୧.୩

ସ୍ଵାମୀଜୀ ଏକଦିନ ତୀର ଶୋବାର ବରେ ବମେ ଗାନ ଧରେଛେ । ଗାନେର ଆଗା-ଗୋଡ଼ା ରଙ୍ଗରମ୍ଭ ଭାର୍ତ୍ତି—ବଦି ହତେ ଚାଓ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ଚାଦ ମୁଖେ ମାଥ ଛାଇ । ଶର୍ଵ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟାଇ ସେଇ ଗାନ ଶୁଣେ ନିଜେକେ ଏତ ତୁଲେ ଗେଲେନ ସେ, ଉଚ୍ଚନେର ମଧ୍ୟ ଧେକେ

ছাই মুখে শেখে স্বামীজীর সামনে হাজিয়। কে জানত সে দিন তাঁর
ইসিকতা কোনদিন সত্যে পরিষ্কত হবে। ৪৩ পৃ

(হয়িহুর মহারাজের গা হাত পা টিপিয়া দিত)—এলজাম, তুমি ব্যথার
আঘাতগালি জোরে টিপতে বলে তোমার ঘারা আর টিপালুম না। ব্যথার উপর
বেশী টিপলে ফোলে এবং ব্যথা আরও বেড়ে যায়। বলে কি না, ‘বিদ্যুৎ
বিষয়ৌষধম’ বলজাম, তাহলে ফেঁড়ার উপর কসে কিন মারলেই হুন। আবাব
বলে, অঙ্গোপচারও বা মারাও তা। ৭১ পৃ

আমরা যখন স্কুলে পড়ি তখন আমাদের একজন হেড পশ্চিত ছিলোন
বড় কড়া তিনি আবার স্ল্যাপাইনটেনডেট ছিলেন বোর্ডিং-এর। একদিন
দেখি তিনি মুখ চোখ লাল করে গাঢ়ীয় হয়ে হেড মাষ্টারের ঘরে চুকে ছেলেদের
বিকলকে কম্প্লেন করছেন। কী সব দুষ্টি ছেলে দেখুন। আমার ঘরের দরজায়
পশ্চিত শালা লিখে রেখেছে। আমি দরজাটা বক্স করে আসব এমন সময়
দেখি খড়ি দিয়ে লেখা একটা কপাটে পশ্চিত আর একটা কপাটে শালা।
প্রথমে ভাবিজাম আমিই এর প্রতিকার করি। তারপর সমস্ত অত্যন্ত
জটিল ভেবে আপনার কাছে পেশ করলাম। আপনি ছেলেদের যথাবিহিত
শাস্তিবিধান করুন। এই আমি চাই। ১২৫ পৃ

